

Karczag Márton
Szabó Ferenc János

Megfelelő ember a megfelelő helyen

RADNAI MIKLÓS, ZENESZERZŐ ÉS IGAZGATÓ

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI ÓPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

Megfelelő ember a megfelelő helyen
Radnai Miklós, zeneszerző és igazgató

Karczag Márton – Szabó Ferenc János

Megfelelő ember a megfelelő helyen

RADNAI MIKLÓS, ZENESZERZŐ ÉS IGAZGATÓ

Karczag Márton
Szabó Ferenc János

Írta és szerkesztette
Karczag Márton és Szabó Ferenc János

A fotóanyagot válogatta
Wellmann Nóra

A fényképek forrása
*Operaház Emlékgyűjtemény, Radnai család, MTA BTK ZTI Bartók Archívum,
OSZK Kézirattár, OSZK Zeneműtár, OSZK Plakát- és kisnyomtatványtár,
BFTZ Kottatár, Bajnai Klára magángyűjteménye, Fortepan,
MTA BTK ZTI Zenetudományi Szakkönyvtár, Vásárhelyi Gábor*

Tipográfia és grafikai tervezés
Mátai és Végh Kreatív Műhely

Köszönet
*Dr. Radnai Jenő úrnak, aki nem csak a könyv szerzői
és az Operaház Emléktára rendelkezésére bocsátotta a család által évtizedeken át
féltve őrzött dokumentumokat, hanem emlékezéseivel is
segített megidézni Radnai Miklós személyét*

Felelős kiadó
Ókovács Szilveszter

ISBN 978-615-80225-5-2

Copyright © Opera 2017

TARTALOM

Előszó <i>(Karczag Márton)</i>	6
Radnai Miklós vázlatos életrajza <i>(Karczag Márton, Szabó Ferenc János)</i>	8
Radnai Miklós, a zeneszerző <i>(Szabó Ferenc János)</i>	10
Egy korszakos igazgató <i>(Karczag Márton)</i>	63
Radnai Miklós zeneművei <i>(összeállította: Szabó Ferenc János)</i>	169
Radnai Miklós írásai <i>(összeállította: Szabó Ferenc János)</i>	189
A Radnai-korszak operabemutatói <i>(összeállította: Karczag Márton)</i>	191
A Radnai Miklós által szerződötetett művészek <i>(összeállította: Karczag Márton)</i>	199
Vendégművészek a Radnai-korszakban <i>(összeállította: Karczag Márton)</i>	201

Radnai Miklós 1919-ben,
Vámosyné Eleőd Carola festménye

ELŐSZÓ

1934 ősztén addigi fennállásának legnagyobb ünnepére, megnyitásának félszázados jubileumára készült a Magyar Királyi Operaház. A szeptember 27-i gálán kivételesen nem a szokásos 1884-es műsort (Hunyadi László – nyitány, Bánk bán – I. felvonás, Lohengrin – I. felvonás) elevenítették fel, hanem Radnai Miklós igazgató az elmúlt fél évszázad legmaradandóbbnak vélt magyar színpadi műveinek (Liszt: Szent Erzsébet legendája, Erkel: Hunyadi László, Goldmark: Téli rege, Hubay: A cremonai hegedűs, Szabados: A bolond, Poldini: Farsangi lakodalom, Dohnányi: A vajda tornya, Bartók: A fából faragott királyfi, Kodály: Székely fonó, Zichy: Nemo) részleteiből válogatott. A díszelőadásra jelent meg a Magyar Királyi Operaház 50 éve című album, melyben többek között a színház tagjainak életrajzai is helyet kaptak. Az igazgatót a kor kiváló szakírója, Lányi Viktor méltatta. Nekrológnak is beillő szép szavainak az ad különös nyomatékot, hogy alig több mint egy évvel később Radnai – mindössze 43 évesen – elhunyt.

„Ötven éves a Magyar Királyi Operaház; ebből az ötven évből kereken tíz: Radnai-kormányzat. Tartósabb ember, mint Radnai Miklós, nem ült az igazgatói székekben. De szerencsésebb is alig. Már maga az, hogy az ő saját külön jubileuma a vezetése alatt virágzó hatalmas intézmény félszázados ünnepének árnyékába esik – a burokból született ember szerencséjére vall. Mert egyfelől, ez a konstelláció jól illik Radnaihoz, akinek természetében van, hogy közügy és közérdek mögé rendeljen minden magánügyet és magánérdeket. Másfelől viszont az Opera történetének és Radnai pályájának időbeli kapcsolatában jó kabala rejlik, sokatmondó jelképesesség, amely jóleső érzéssel töltheti el a kitűnő fiatal igazgató minden tisztelőjét és a színház minden barátját.

A »fiatal« jelző ma is megilleti Radnait, hisz nem sokkal van túl a negyvenen. Ez a kor pedig manapság még a nőknél is az élet virága. Most tíz esztendeje, amikor Radnai Miklós hivatalba lépett, meg éppen nagy és – valljuk be – tamáskodó meglepetés fogadta a harminc-egynéhány esztendő fejével hatalomhoz jutott opera-igazgatót.

– Hát Istenem, megpróbálja, megpróbálkoznak vele. Majd beletörök a bicskájába hamarosan.

Az ilyesféle jóslgatás még a legjobb indulatúak közé tartozott.

Hogyisne! hiszen még csak nem is volt színházi ember, aki – amúgy huszárosan – az Operaház akkoriban nagyon is ficáncoló kedvű paripájának a nyergébe pattant. Professzor a zeneakadémián! – igaz, hogy feltűnő karriert csinált ott is, nem sokkal azután, hogy mint rózszaarcú gyereki fű, zeneszerző diplomával a zsebében, elhagyta a Főiskolát. Tanított és nagyon tehetségesen komponált, főként „abszolút” zenét. De igaz ni, egy kitűnő pantomimje – »Az infánsnő születésnapja« – már színre került és sikert aratott az Operában. Kész volt egy új Operája is. E körül volt is valami – mi is csak? Hja igen! Amikor a kéziratban benyújtott művet előadásra elfogadták, Radnai letette a kritikus tollat, amellyel éveken át szántotta egy nagy lap hasábjait. Letette, mert – mint „elfogadott” szerző – összeférhetetlennek érezte magát.

Derék dolog, jellemes dolog. Karakter, tudás, tehetség dolgában tehát a leghitlenebb Tamások sem találhatnak nála hibát. De hogy állunk az adminisztratív képességekkel? És vajon honnét veszi a fellegjáró zenepoéta az Ariadné-fonalat a színház és a színház körüli becsvágatok, intrikák, protekciók kanyargós útvesztőjében való eligazodáshoz? ... Aztán megszámlálni, előírányozni, költséget vetni, deficitet aratni! Hogy is mondták valaha Debrecenben a szép színésznő körül legyeskedő Petőfinek? »Ágyú köll oda, öcsém, nem tilinkó!«

Nos, a »tilinkó« mindjárt kezdetben váratlanul erőteljes és erélyes hangot adott. Szavára táncolt nemcsak az azóta európai hírűvé fejlesztett balett, hanem az Operaház minden művészi, erkölcsi és anyagi tényezője. Radnai igazgató kemény kézzel fogta a gyeplőt, ha kell, karikás ostort is. Miként lírai kantátájának hőse, Orkán vitéz, meghódította színháza számára a legkívánatosabb, legszesélyesebb tündérisasszonyt, a Sikert. Szeret dolgozni és tud dolgoztatni. Hogyan párosítja a szigort a szeretetreméltósággal, a nyakas céltudatosságot a körültekintő diplomáciával, a gazdasági korlátok köré szorított tervszerű gazdálkodást a folytonos fejlődés, a mutató és értékes eredmények biztosításával – ez az ő kivételes színházvezetői hivatottságának a titka.

Az a bizonyos »elfogadott« opera, az »Egyszeri királyfi« [sic] pedig még ma is várja, hogy bemutassák! Ezen a ponton Radnai, az igazgató, Radnaival a szerzővel szemben ugyanolyan finnyásan nézi az »összeférhetetlenség« kérdését, mint annak idején az a Radnai nézett, aki zenekritikus volt.

E sorok írója nem kívánhat jobbat az egykori kollégának, mint hogy nehéz, felelőséges állásában tartsa meg és érvényesítse továbbra is egészséges, becsületes, pártatlan kritikai érzékét.”

RADNAI MIKLÓS VÁZLATOS ÉLETRAJZA

- 1886.09.08. Dr. Radnai Jenő (Tiszaújlak, 1854.03.30.- Budapest, 1893.10.01.) római katolikus tanácsi jegyző és Vámosy Ilona (Pest, 1862. 10.31.- Budapest, 1948. 05.) református magyar-történelem szakos tanárnő házasságkötése. Az akkor érvényes előírások szerint a családban született fiúk az apjuk, a lányok az anyjuk vallását követték. Gyermekük: Margit Izabella (1887.10.16.- 1952. ősz) és Béla (1890.03.29. – 1950.03.10.)
- 1892.01.01. Budapesten megszületik a házaspár harmadik gyermeke, Radnai Miklós
- 1893.10.01. Meghal dr. Radnai Jenő, miután több mint 18 évet szolgált a fővárosnál, özvegye és árvái állami segínyt kapnak. Vámosy Ilona, hogy eltartsa gyermekeit állást vállal. A zeneszerző édesanyja túléli a fiát.
- 1906 előtt Radnai Horváth Attila vak zeneszerző-zongoraművész növendéke lesz, de Haják Károlytól hegedülni is tanul
- 1907 – 1912 A Zeneakadémia zeneszerzés szakán első évben nővérehez, Margithoz hasonlóan Koessler János növendéke, majd 1908-tól Herzfeld Viktor tanítványa lesz, zongoratanára: Szabados Béla. Tanulmányai alatt Budapesten a VIII. kerületben, a Práter utca 9-ben lakik. Jegyei végig kitűnőek, utolsó évében tandíjmentességet élvez. Miután elvégezte a négyéves képzést, egy évre orgonaszakra megy Antalffy-Zsíros Dezsőhöz, miközben a zeneszerzés szakot önként megismétli.
- 1910 – 1911 Münchenben tanul Felix Mottl-nál
- 1911.11–12. A *Brácsaszonáta* ősbemutatója Berlinben, dalainak első füzetje megjelenik a Rózsavölgyi és Társa kiadásában
- 1912 Először hangzik el kompozíciója nyilvános hangversenyen, Budapesten
- 1911 – 1919 A Fodor Zeneiskola zeneelmélet tanára lesz
- 1918 Elnyeri a Ferenc József ösztöndíjat
- 1918.04.26. Az Operaház Otto Zöbisch koreográfiájában, Kerner István vezényletével bemutatja *Az infánsnő születésnapja* című táncjátékát

- 1919 – 1923 A *Szózat* zenekritikusa
- 1919.02.24. *Az Orkán vitéz* bemutatója Székelyhidny Ferenc és a Filharmóniai Társaság Zenekara előadásában, Egisto Tango vezényletével
- 1919.03.03. A február 19-én elhunyt Herzfeld Viktor helyére Kodály Zoltán három tanárt hív meg a Zeneakadémiára: Molnár Antalt, Radnai Miklóst és Waldbauer Imrét
- 1919 nyár Tóth László, Marschalkó Teofil (Marschalkó Rózsi testvére), Törs Tibor (újságíró, később országgyűlési képviselő) és Radnai Miklós kezdeményezésére megalakul a *Leányfalusi Törzs*, mely hamarosan 120 tagot számlál. A bohém társaság – melynek tagjai között ismert színészek és énekesek is voltak – Anna-bálokat, hangversenyeket, előadásokat szervez
1922. 07.03. Radnai feleségül veszi Pártos Lilit, Pártos Gyula jónevű építész és Vittorina Bartolucci, olasz származású mezzoszoprán lányát. Pártos Lili első férje Törs Tibor volt, házasságukból született fiuk, ifj. Törs Tibor grafikus (1917.08.17., Budapest – 1988.06.22., Southport, Észak-Karolina), akit Radnaiék neveltek. Törs 1956-ban második feleségével és annak két fiával Amerikába disszidál, Pártos Lili az 1960-as évek legvégén követi fiát, Ridgefieldben (Connecticut) hal meg az 1970-es években.
- 1923 – 1925 Radnai a *Nemzeti Újság* zenekritikusa
- 1924.04.09. Szerzői est a Zeneakadémián
- 1925.07.01. Kinevezik az Operaház igazgatójának
- 1925.09.01. Szabadságolását kéri a Zeneakadémiánál, ahol státuszát élete végéig megtartja
- 1925.12.20. Az első alkalom, hogy Radnai Miklós műve elhangzik a Magyar Rádióban
- 1927.06. Klebelsberg Kunó miniszter az V. fizetési osztály jellegét adományozza a direktornak
- 1934.09.27. Radnai az Operaház fennállásának 50. évfordulóján II. osztályú Magyar Érdemkeresztet kap
- 1935.11.04. Reggel Radnai váratlanul tüdővérzés következtében meghal
- 1935.11.06. Radnai Miklós temetése a Kerepesi temetőben

RADNAI MIKLÓS, A ZENESZERZŐ (1909–1925)¹

„Egy olyan tartalmas életről, mint Radnai Miklósé, nehéz röviden beszámolni.” – vallotta dr. Gaál Endre, Radnai Miklós egyik első méltatója.² Radnai Miklós elsősorban az Operaház igazgatójaként írta be magát a magyar zenei történetbe, azonban tevékenysége – annak ellenére, hogy igen rövid élet adatott neki – ennél jóval szélesebb körű volt. Alkotóművészi munkásságát szinte csak érintőlegesen ismerjük, pedig zenei pályájának több mint felét ez határozta meg. Az operaigazgatói megbízását megelőző bő másfél évtizedben elsősorban zeneszerzőként volt ismert. Legelső fennmaradt zeneműveit 1909-ben, még zeneakadémistaként írta, míg szimbolikus végső pontnak az 1924-ben megrendezett szerzői estje mondható. E két dátum viszonylagos közelsége ellenére is figyelemreméltó életművet hagyott hátra, műveit életében Magyarországon és külföldön – elsősorban Németországban – is rendszeresen játszották. Halála után zeneszerzői életműve feledésbe merült, jelenlegi adataink szerint 1949 óta egyetlen műve sem hangzott el nyilvánosan mindaddig, míg 2017. január elsején, jubileumi születésnapján *Az Infánsnő születésnapja* c. pantomimja két részletével meg nem emlékezett róla az Opera. Zeneszerzői munkássága mellett zenei tárgyú írásokat publikált különböző folyóiratokban, tanított előbb a Fodor zeneiskolában, majd a Zeneakadémián, s tapasztalatait tankönyvekben foglalta össze.

Bónis Ferenc Radnai Miklós naplóját bemutató tanulmányában megjelölte a feladatot: a 20. századi kismesterek életét és munkásságát feltáró kutatás elvégzése nem halogatható feladata a magyar zene-tudományoknak.³ A zeneszerző és operaigazgató születésének 125. évfordulója alkalmat kínál e hiány pótlására.

- ¹ A szerző a tanulmány írása idején az MTA BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoportjának tagja, kutatását a Kodály Zoltán zenei alkotói ösztöndíj támogatásával is végezte. Itt kíván köszönetet mondani mindazoknak, akik a kutatás során segítettek a munkáját: Karczag Mártonnak, Wellmann Nórának, Radnai Jenőnek, dr. Bajnai Klárának, Berlász Melindának, Dalos Annának, Peternák Annának, Szacsvai Kim Katalinnak, Tóth Emese Gyöngyvérnek, Györfly Istvánnak, Tóth Endrének, Vikárius Lászlónak és az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára, Kézirattára, valamint Plakát- és kinyomtatványtára munkatársainak.
- ² Dr. Gaál Endre: „Emlékezés Radnai Miklósról”, *A Zene* XXIII/11 (1942. április 9): 161–165. 165. – Gaál Endre (szül. 1903.) zongoraművész, zenekritikus a Zeneakadémia tanára és a Magyar Nemzet zenei rovatának vezetője volt, 1956-ban hagyta el Magyarországot, lásd: Borbándi Gyula: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia* (Hága: Mikes International; Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2006): 89.
- ³ Bónis Ferenc: „Tanúságtétel Bartók és Kodály korából. Radnai Miklós zeneszerző naplójegyzetei.” *Magyar Zene* XXXIX/3 (2001. augusztus): 312–334.

Radnai Miklós

A zeneszerző-növendék

Radnai Miklós kétirányú – zeneszerzői és zenés színházi – érdeklődése már gyermekkorában megmutatkozott. Dr. Gaál Endre így jellemezte a kisgyermeket: „Még írni sem tud, amikor négykezes zongora-darabot komponál s alig tíz éves, mikor építő köveiből színházat szerkeszt. Vasfüggönyként a fadoboz tetejét használja s a gyertyákkal kivilágított színpadon ólomkatonákkal adja elő egyetlen nézőjének, Béla bátyjának operát.”⁴ Gyermekként Horváth Attila vak zeneszerző-zongoraművésztől tanult zongorázni, aki több zene-művét is Radnai Miklósnak diktálta le.⁵ Hegedűleckéi során – melyeket *Haják Károly* zeneakadémista hallgató irányításával vett⁶ – megismerkedett *Kozma Andor* költővel és országgyűlési képviselővel, akinek később több szövegét is megzenésítette, hiszen annak fiával, *Kozma Istvánnal* együtt tanult hegedülni.⁷

Zeneakadémiai zeneszerzés tanulmányait az 1907/1908-as tanévben kezdte. Naplójának tanúsága szerint zeneszerzés-felvételijén egy G-dúr zongoraszonáta első tételét játszotta.⁸ Egy évig *Hans Koessler*,⁹ majd négy évig Herzfeld Viktor¹⁰ növendéke volt. (Osztálytársai közt találunk két később ismertté vált karmestert: *Szenkár Jenőt* és *Fleischer Antalt*, de *Pichler Elemért* is, aki mindegyikük közül talán a legkülönösebb karriert futotta be: még 1900 előtt a Magyar Királyi Operaház zenekarának fuvolistája volt, később karmester Pozsonyban, majd 1902-től újra Budapesten működik, mint az Operaház tenorénekese – ezzel párhuzamosan végezte zeneszerzés tanulmányait a Zeneakadémián –, végül 1920-tól ugyanott korrepetitor.) Radnai kiváló növendék volt: az első és a negyedik évet is kitűnő eredménnyel zárta, az 1910/1911-es tanévben pedig elnyerte a Zeneakadémia Liszt Ferencről elnevezett ösztöndíját.¹¹ Hivatalosan 1911-ben fejezte be zeneakadémiai tanulmányait,¹² azonban az utolsó évfolyamot megismételte az 1911/1912-es tanévben.¹³

4 Dr. Gaál Endre: „Emlékezés Radnai Miklósról”, *A Zene* XXIII/11 (1942. április 9.): 161–165.

5 Radnai 1931-ben Horváth Attila halálának 10. évfordulója alkalmából egy emlékhangversenyt készített elő a rádió számára, ekkor saját kéziratait is megtalálta a hagyatékban. Horváth Attiláról lásd bővebben: Dr. Váradi Miklós: „Ki volt Radnai Miklós legelső tanára?” *Pesti Hírlap* LVII/256 (1935. november 10.): 17.

6 Bónis, i.m., 323.

7 Bónis, i.m., 323.

8 Különös, hogy naplójában szinte minden eseményt egy évvel korábbra datál, ezekre nem térünk ki minden esetben.

9 Moravcsik Géza (szerk.): *Az Országos M. Kir. Zeneakadémia Évkönyve az 1907/1908-iki Tanévről*. (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1908): 122.

10 Moravcsik Géza (szerk.): *Az Országos M. Kir. Zeneakadémia Évkönyve az 1908/1909-iki Tanévről*. (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1909): 117; Moravcsik Géza (szerk.): *Az Országos M. Kir. Zeneakadémia Évkönyve az 1909/1910-iki Tanévről*. (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1910): 120; Moravcsik Géza (szerk.): *Az Országos M. Kir. Zeneakadémia Évkönyve az 1910/1911-iki Tanévről*. (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1911): 120; Moravcsik Géza (szerk.): *Az Országos M. Kir. Zeneakadémia Évkönyve az 1911/1912-iki Tanévről*. (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1912): 118.

11 Moravcsik Géza (szerk.): *Az Országos M. Kir. Zeneakadémia Évkönyve az 1910/1911-iki Tanévről*. (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1911): 79.

12 Zeneakadémiai végbizonyítványának kelte: 1911. június 19., lásd: MÁO Emléktár (Radnai Miklós hagyatéka).

13 Moravcsik Géza (szerk.): *Az Országos M. Kir. Zeneakadémia Évkönyve az 1911/1912-iki Tanévről*. (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1912): 118.

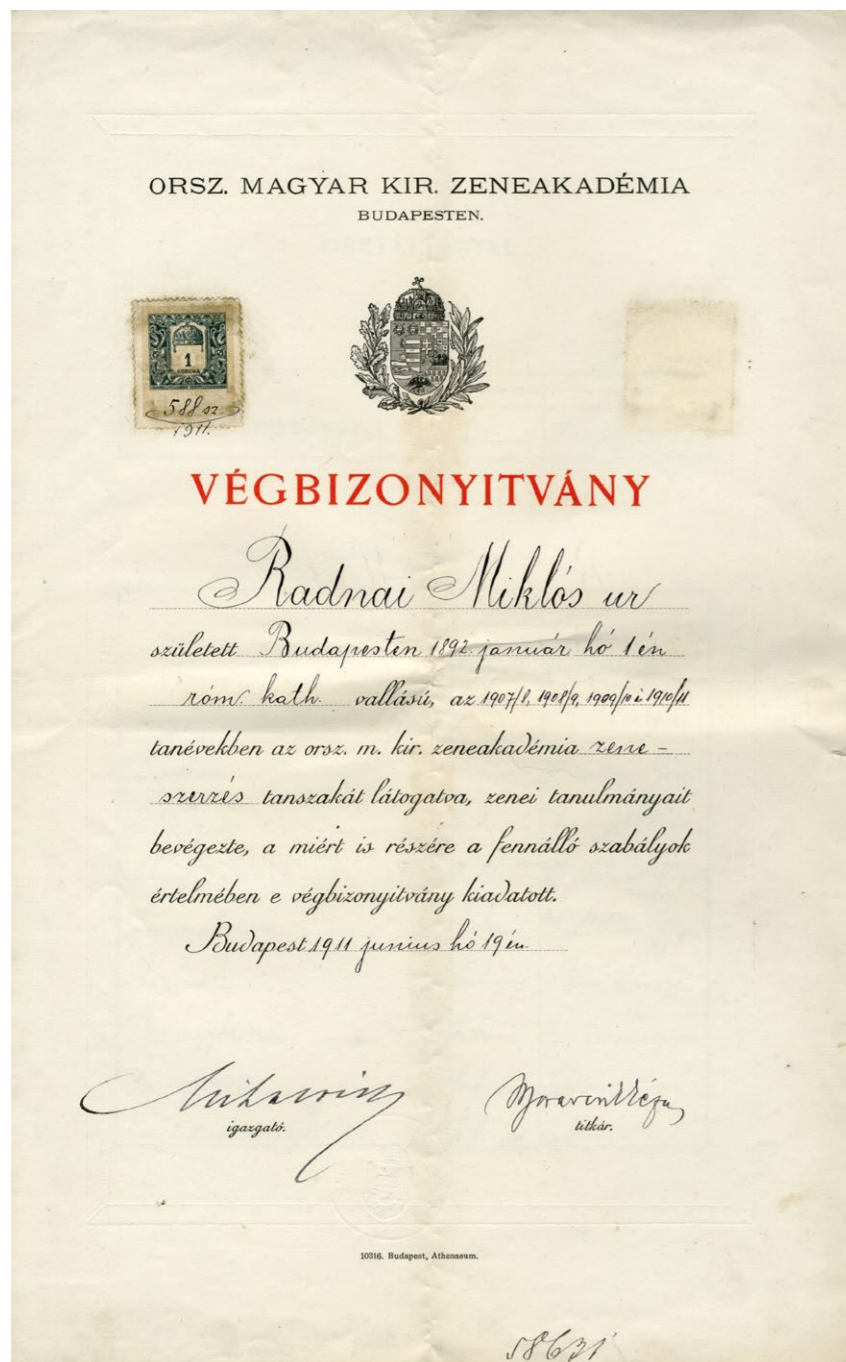
Rövid ideig Münchenben is tanult *Felix Mottl* zeneszerző-karmester irányításával, de hogy pontosan mikor, nem tudjuk. Az életrajzi szócikkek fogalmazása alapján úgy tűnhet, hogy budapesti tanulmányainak befejezése után,¹⁴ az ugyanakkor tény, hogy Mottl 1911 nyarán hunyt el. Lehetséges, hogy negyedik zeneakadémiai tanéve (1910/1911) során töltött valamennyi időt Münchenben, és ezért kívánta megismételni Budapesten a negyedik évfolyamot. Ezt az is valószínűvé teszi, hogy – a még Radnai életében megjelent Schöpflin-féle *Színművészeti Lexikon* fogalmazása szerint – állami ösztöndíjból fedezte a müncheni stúdiumait,¹⁵ nem kizárt, hogy a Zeneakadémián elnyert Liszt Ferenc ösztöndíj lehetett segítségére.¹⁶ A világhírű, korábban Bayreuthban és a New York-i Metropolitan Operaházban is fellépett Wagner-karmester, Felix Mottl 1903-tól működött Münchenben mint a müncheni Operaház igazgatója, valamint 1904-től haláláig a Staatliche Akademie der Tonkunst vezetője. Radnai müncheni tapasztalatai minden bizonnyal hatással lehettek későbbi operaigazgatói munkásságára is. Mottl mellett ugyanis közelről tapasztalhatta meg a müncheni operaéletet és annak gyakorlati oldalát: ahogy bő két évtizeddel később Radnai a *Hunyadi László*ból, korábban Felix Mottl Bellini és Donizetti operáiból készített „aktualizált” verziókat.¹⁷

14 *Az Ungarischer Künstler Almanach* Radnai szócikke szerint egyértelműen „a Zeneakadémia elvégzése után”, lásd: N. N.: „Nikolaus Radnai” in: Diósy Béla dr. (szerk.): *Ungarischer Künstler Almanach. Das Kunstleben Ungarns in Wort und Bild. Musik*. (Budapest: Egyetemi Nyomda, 1929): 72–73. 72.

15 N. N.: „Radnai Miklós”, in: Schöpflin Aladár (szerk.): *Magyar Színművészeti Lexikon. A magyar színjátszás és drámairodalom enciklopédiája*. IV. kötet. (Budapest: Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, 1931): 7.

16 Ugyanakkor a *Magyar Színpad* későbbi beszámolója szerint a Liszt Ferenc díj – annak szabályzata szerint – hosszabb párizsi tartózkodást kellett hogy eredményezzen. Lásd: N. N.: „Az infánsnő születésnapja”, *Magyar Színpad* XXI/115 (1918. április 26.): 1.

17 Malcolm Miller: „Mottl, Felix (Josef)” in: Sadie, Stanley (szerk.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians. Second Edition*. Vol. 17. (London: Macmillan, 2001): 231–232.

Radnai Miklós zeneakadémiai végbizonyítványa
(MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték)

Egy rejtélyes pályadíj – A kékszakállú herceg vára ellenében

Radnai már tizenéves korában is igen termékeny és szorgalmas zeneszerző volt. Bár fiatalkori műveinek túlnyomó része nem ismert, mi sem bizonyíthatná ezt jobban, mint hogy legkorábbi fennmaradt kéziratán – *Burleszk hegedűre és zenekarra*, 1909 – op. 43-as számot olvashatunk.¹⁸ Ekkoriban elsősorban kamarazenét – hegedű- és brácsa-szonátákat, zongorás triót –, zongoradarabokat és dalokat írt.

A fiatal zeneszerző-növendék néhány színpadi mű komponálásába is belefogott. A Lipótvárosi Kaszinó fiatal zeneszerzők számára létrehozott Erkel Ferenc ösztöndíjpályázatát évente írta ki a Zeneakadémia különböző kategóriákban. Az 1910/1911-es tanévben egyfelvonásos operával lehetett pályázni a 3000 koronás pályadíjért, a kiírás szerint 1911. október 1-i határidővel.¹⁹ Radnai Miklós Kozma Andor szövegére írt *Az arany* című operájával próbálkozott. A mű tartalmát sajnos nem ismerjük, s a pályadíj kimenetele sem egyértelmű. A hivatalos eredmény szerint két pályamű érkezett be a határidő lejártáig – Radnaié mellett egy jóval ismertebb mű, *Bartók Béla A kékszakállú herceg vára* című egyfelvonásos operája²⁰ –, azonban egyik se nyerte el a díjat.²¹ Ilyen esetben a pályadíj újra kiírásra került, azonban az új kiírás szerint már másféle művekkel, szimfóniával, zenekari nyitánnyal vagy dalciklussal kellett pályázni.²²

Egy évvel később ugyanakkor mégis az a hír látott napvilágot, hogy Radnai 1912-ben *Az arany* című operával elnyerte a Lipótvárosi Kaszinó Erkel Ferenc ösztöndíját és a vele járó 1000 koronás pályadíjat.²³ Ezt a hírt hivatalos forrásokban nem találjuk meg, ugyanakkor a fiatal zeneszerző maga is beszámol róla naplójában, 1912. június 4-re datálva.²⁴ Lehetséges, hogy valamiféle utólagos döntés nyomán született ez az eredmény, amely innentől kezdve végigkísérte Radnai életét, szinte minden életrajzi összefoglalásában helyet kapott.²⁵

18 MÁO Emléktár (Radnai-hagyaték). Radnai opusz szám használatáról lásd a műjegyzékben található táblázatot.

19 A kiírást lásd: Moravcsik Géza (szerk.): *Az Országos M. Kir. Zeneakadémia Évkönyve az 1910/1911-iki Tanévről*. (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1911): 83.

20 A kékszakállú herceg vára pályázatáról lásd: Vikárius László: *Kommentár Bartók Béla A kékszakállú herceg vára, op. 11 zongorakivonatának autográf fogalmazványához*. (Budapest: Balassi Kiadó, MTA Zenetudományi Intézet, 2006): 38.

21 Moravcsik Géza (szerk.): *Az Országos M. Kir. Zeneakadémia Évkönyve az 1911/1912-iki Tanévről*. (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1912): 83. Ugyanezt az eredményt tette közzé *A Zene* című folyóirat is, lásd: N. N.: „Pályázatok.” *A Zene* IV/7 (1912. július): 164.

22 Moravcsik Géza (szerk.): *Az Országos M. Kir. Zeneakadémia Évkönyve az 1911/1912-iki Tanévről*. (Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1912): 83.

23 Cs[erna]. A[ndor]: „Magyar operaujdonságok. Új szerzők, új operák, új ballettek. II.” *Világ* 1913. június 25.

24 Bónis, i.m., 326. Bónis tévesen 1911-re datálja a bejegyzést.

25 Kivéve: Vadas György: „Radnai Miklós.” *A Zene* IX/12 (1928. április 1.): 232–233.

Az ugyanakkor tény, hogy a zenés színpad korán felkeltette Radnai érdeklődését, hiszen ugyanebben az évben – 20 éves korában – már befejezte pantomimja, *Az infánsnő születésnapja* első verzióját, melyet be is nyújtott a Magyar Királyi Operaházhoz előadásra,²⁶ s a mű bemutatója szóba is került.²⁷ A táncjáték elkészülte után új opera komponálásába kezdett, a *Lányi Viktor* szövegére készülő *A barát násza* című, háromfelvonásosra tervezett operát azonban valószínűleg nem fejezte be.²⁸

Radnai Miklós, 1912
(MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték)

26 Cserna, i.m. Radnai későbbi visszaemlékezése szerint 1914-ben írta a pantomim első verzióját, lásd: N. N.: „Az infánsnő születésnapja”, *Magyar Színpad* XXI/115 (1918. április 26.): 1. Valószínűleg azonban a hangszerelésre gondolt, hiszen a kéziratot zongorakivonaton 1911–1912., míg a partitúrán 1914. évszám olvasható (OSZK Zeneműtár, ZB 151).

27 N. N.: „(A színházak műsorterve.)” *Budapesti Hírlap* XXXIII/304 (1913. december 25.): 16.

28 Cserna, i.m.

Radnai Miklós, 1911
(MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték)

A figyelem keresztútjában: 1911–1912.

1911 és 1912 fordulója komoly határvonal volt a fiatal zeneszerző életében, hirtelen a figyelem középpontjába került. A Lipótvárosi Kaszinó pályadíja mellett Csellószonátájával elnyerte a Halmos Izor-féle országos szonátapályázat díját is.²⁹ 1911 novemberében került sor korai hegedű-zongora szonátájának berlini bemutatójára,³⁰ s ekkor állítja össze és rendezi sajtó alá – többek közt *Ignotus* és *Balázs Béla* verseire komponált – dalainak első füzetét, mely 1911 utolsó napjaiban jelent meg.³¹ E dalok közül több meg is szólalt hangversenyen és némelyik – különösen a *Megyek Bethániába...* című – opera- és dalénekesek népszerű hangversenyszáma maradt a 20. század első felében.

1912 elején méltató cikk jelenik meg a fiatal Radnairól a vonósnégyesre írt *Divertimento* közelgő bemutatója alkalmából, melyben összefoglalják a 20. életévét éppen betöltött komponista addigi legnagyobb eredményeit is: „Egy tehetséges fiatal magyar zeneszerzővel ismerkedik meg a budapesti közönség a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes vasárnapi hangversenyén: Radnai Miklóssal. Radnai tanulmányait a Zeneakadémián végezte, hol pályadíjat is nyert pompás készületségről tanúskodó gordonka szonátájával. Nemrég adták elő Berlinben nagy sikerrel egyik hegedűszonátáját. Most jelentek meg dalai a Rózsavölgyi-cég kiadásában. Kozma Andor szövegére pedig egyfölvonásos operát ír. Mindez elég ok arra, hogy a közönség érdeklődéssel várja a fiatal művész vasárnap bemutatásra kerülő új vonósnégyesét.”³²

A Waldbauer-Kerpely vonósnégyes 1912. január 7-i hangversenyének másnapján került sor a később op. 2-es jegyzékszámú ellátott Csellószonáta ősbemutatójára Berlinben. 1912 márciusában a Zeneakadémia ötödik nyilvános zenekari hangversenyén Hubay Jenő vezényletével szólalt meg ősbemutatóként a *Mosaïque Suite*, s ugyanebben a hónapban már az UMZE hangversenyén is elhangzott egy dala Gervay Erzsébet előadásában.³³

Utóbbi koncertről így tudósított Berény Róbert a *Nyugat* hasábjain: „Radnai azért tetszik nekem, mert fiatal és tele van lehetőségekkel. Mosolyogva csinálja a dolgait, – »kirázza« őket és ilyenkor bizony nem nagyon válogatós. Mintha az ő produktivitása és modernsége inkább ambíció volna, mintsem valami közvetlen megnyilatkozás. Feltétlenül tehetséges fiú, ki tudja, mivé fog fejlődni!”³⁴

A műfaj hagyományaihoz képest rendhagyó formában komponált, *Divertimento* című vonósnégyes elnyerte mind a kritikusok, mind pedig – a sajtó beszámoló alapján – a közönség tetszését. Amint azt több újságíró is megállapította, az öttételes darab inkább szvit, mint klasszikus vonósnégyes. Kern Aurél

29 N. N.: „(Hangversenyek.)” *Pesti Hírlap* XXXIV/16 (1912. január 19.): 7.

30 Telmányi Emil előadásában. N. N.: „(Hangversenyek.)” *Pesti Hírlap* XXXIV/7 (1912. január 9.): 8.

31 Lásd Radnai Miklós Müller Lászlóhoz írott levelét, melyben arra kéri egykori tanárát, hogy fizessen elő a füzetre. OSZK Levelezőlap, Radnai Miklós Müller Lászlóhoz, 3. levél (dátum nélkül, a tartalma alapján 1911. szeptember 20. előtt).

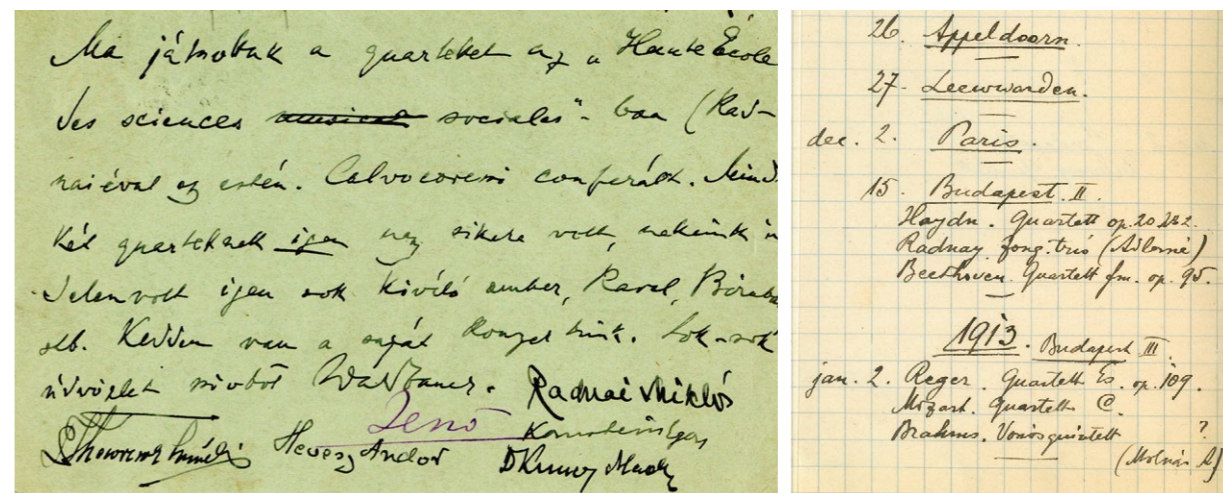
32 N. N.: „(Radnai Miklós.)” *Budapesti Hírlap* XXXII/4 (1912. január 5.): 12–13.

33 Az MTA BTK Zenetudományi Intézet hangverseny-adatbázisa alapján.

34 Berény Róbert: „Az U. M. Z. E. március 22-iki hangversenyén”, *Nyugat* 1912. április 1. Kötetben: Breuer János (szerk.): *Zenei íráskönyv a Nyugatban*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1978): 77–83. 79.

kritikáját érdemes hosszabban idézni: „Kezdi egy preludiummal, melyben a primhegedű csapongva száll a többi hangszer lágyan ringó akkordhullámai fölött. Következik egy finom, disztintív[us] menuett, egészen modern dómák járnak benne rokokóruhában s nem Couperin, hanem Debussy melódiai zugnak a fülükben. A középső tétel, az ária is ilyen. Mélytüzű, régi olasz kép, de modern zománc borítja. Széles melódia, mely érzi és hosszulekzetű, mint a tizenhetedik század velencei muzsikája, de lila reflexek vannak ezen a muzsikán. A szerző [sic] ragadta meg legkevésbé figyelmünket. Tudjuk, hogy ilyenkor a diszsonanciák kis ördögei kergetik egymást, böknek és szurkálnak néha egyet-egyet az ember fülébe, megszoktuk ezt, szinte jól is esik. Kivált, ha új koreográfiát látunk ebben az ördögtáncban. Radnai kissé megfélemedezett az új táncfiguráktól. Ismertük már mindet. Az ötödik tétel, az epilóg visszahozza a preludium dallamát. Ugyanaz a dal, valami lemondó, fájdalmas melankóliával ismételve. Poétikus vég, mely szerkezeti szempontból is helyénvaló: egységet ad a kvartettnek.”³⁵

A fiatal, 20. születésnapját épphogy betöltött zeneszerző rendkívül szerencsésnek mondhatta magát, hiszen a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes nemcsak bemutatta a művét, hanem – Bartók 1. vonósnégyesével együtt – rögtön külföldre is eljuttatta azt. 1912. decemberi párizsi előadásáról még a magyar sajtó is hírt adott,³⁶ Waldbauerék Bartóknak küldött örömteli levelezőlapját a koncerten jelenlévő Radnai Miklós is aláírta.³⁷ A hazai és nemzetközi bemutatók sora pedig a turné végeztével sem ért véget: 1912 decemberében került sor Radnai Zongorastriójának előbb hamburgi ősbemutatójára,³⁸ majd ugyanezen hónap közepén a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes tagjai közreműködésével a magyarországi bemutatóra.

Waldbauer Imre képeplapja Bartók Bélához, Párizs, 1912. december (MTA BTK ZTI Bartók Archívum BH: III/1974, Vásárhelyi Gábor tulajdona)

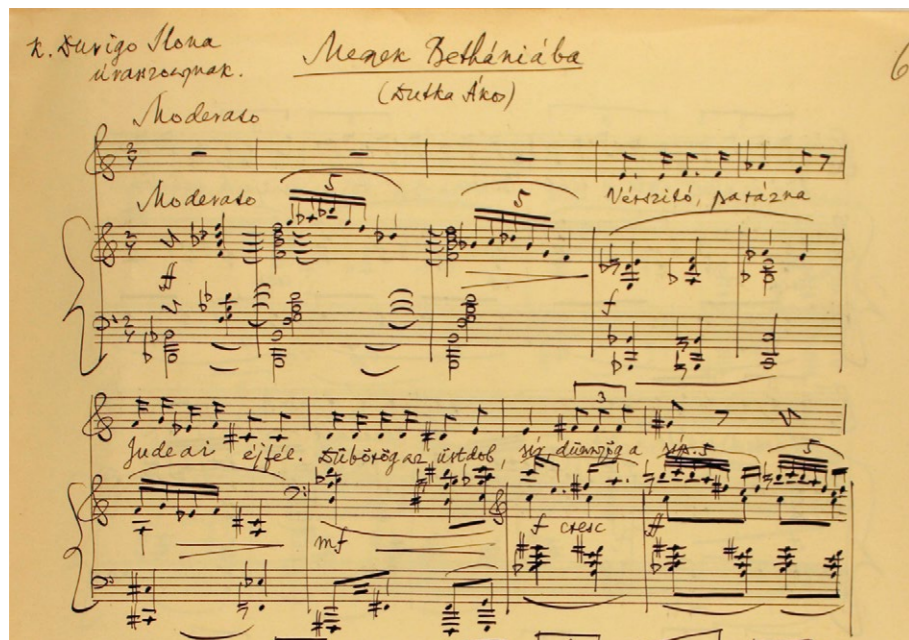
A Waldbauer-Kerpely vonósnégyes koncertnaplójának részlete (MTA BTK ZTI Bartók Archívum, Waldbauer-hagyaték)

35 (k. a.) [Kern Aurél]: „(Kamarazene.)” *Budapesti Hírlap* XXXII/7 (1912. január 9.): 12–13.

36 N. N.: „(Magyar művészek sikere Párisban.)” *Pesti Hírlap* XXXIV/294 (1912. december 12.): 6.

37 A levelezőlap fennmaradt Bartók hagyatékában, lásd: MTA BTK ZTI Bartók Archívum BH: III/1974, Vásárhelyi Gábor tulajdona.

38 N. N.: „(Magyar trio Hamburgban.)” *Pesti Hírlap* XXXIV/292 (1912. december 10.): 11.

Dalok 1. kézirat, 6. oldal
(OSZK Zeneműtár Ms.mus.4083)

VIII. PRÁTER-U. 9. (3)

Szép hírelt tanár úr!
Novemberben jelenik meg
"Rózsavölgyi" kiadásában az első
delfüzetem. Nagyon szépen kérem
a tanár úr híves előfizetését.
A füzet ára 4 korona, mit szívesen
20 dikátig kérem nekem elküldö-
ni.
Ha nem vagunk akca-
matlanok, bátyámmal együtt
hízelkedésért fogjuk kerülni a

napokban.
Jószágát szívből köszö-
ne, nagyon hízelkedő híve
Radnai Miklós

16.

Radnai Miklós levele Müller Lászlóhoz
(OSZK Kézirattár, Levelestár)

2. oldal

Szerdán, 1917. évi október hó 3-án este 1/8 órakor
az Orsz. magy. királyi Zeneakadémia nagytermében

DOHNÁNYI ERNŐ

ELSŐ ZONGORAESTÉLYE.

MŰSOR.

1. BACH Concerto im italienischen Styl.
2. BEETHOVEN Sonate, C-moll, Op. 111.
Allegro con brio ed appassionato.
Arietta — Adagio molto semplice
e cantabile.

S Z Ü N E T. (Buffet)

3. DOHNÁNYI Arie, Op. 23, Nr. 1.
Capriccio, Op. 23, Nr. 3.
MOLNÁR Melodie (Kézirat)
RADNAI Burleszk.
SIKLÓS Impressions, Nr. 3.
SZENDY Aforizmak, Nr. 6 Poco adagio.
" Aforizmak, Nr. 10. Vivace.
4. SCHUMANN Sinfonische Etüden, Op. 13.

A „Bösendorfer“ zongorát CHMEL. J. és FIA udv. száll. cég szállítja.

Rendező: RÓZSAVÖLGYI és TÁRSA cs. és kir. udv. zeneműkereskedése
Szervita-tér 5. (Tel. 10-08) és Andrassy-ut 45. (Tel. 148-82)

Legközelebbi hangversenyek.

Október 17.	DOHNÁNYI ERNŐ 2-ik hangversenye (Részletes műsor a tuloldalón)
November 7.	VECSEY FERENC hangversenye
November 22.	PÁRTOS ISTVÁN hangversenye

Dohnányi Ernő hangversenye, 1917. október 3.
(Bajnai Klára magángyűjteménye)

FALUN
UNGARISCHE DORFBILDER

Hat zongoradarab.
Sechs Klavierstücke.

MIKLÓS RADNAI

<p>1 Kisbíró uram Gevatter Kleinrichter</p> <p>2 A bús libapásztor Die traurige Gansschürin</p> <p>3 A Falurössza Der Dorfhaup</p>	<p>4 A kondás Der Schweinehirt</p> <p>5 Kukoricafosztás Maischälern</p> <p>6 Kutyakopogós Erntetanz</p>
--	---

Egy-egy száma . . . ára Kor 150
Jede einzeln Nummer Mk. 1. } netto
1916.

RIADOK
3 ADATTA

RÓZSAVÖLGYI
ÉS TÁRSA
BUDAPEST
II. KERÜLET
VI. KERÜLET

Radnai Miklós: Falun
(MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték)

Az első világháború évei

1913-ban Radnai összeállította a *Dalok* első füzetének folytatását 1910 és 1913 között komponált vokális műveiből, azonban ezek már nem jelenhettek meg. Nagy részük ma is kiadatlan, mindössze két Ady-megzenésítést emelt át belőle a zeneszerző a háború után az op. 15-ös *Négy dal* tételai közé. A nyomtatott kotta hiánya egyértelműen befolyásolta a dalok előadástörténetét. Míg az első sorozat dalai gyakran megszólaltak hangversenyeken, a második füzet kiadatlan dalai közül csak a Balázs Béla versére komponált *Szeretnélek megvédeni tőlem* című dal előadásáról tudunk 1918-ból. A két áttemelt Ady-megzenésítés közül ugyanakkor érdekes módon csak a *Tüzes seb vagyok* lett népszerű – ennek öt budapesti koncert mellett még bécsi rádióelőadásáról is tudunk –, a *Zozó levele* valószínűleg máig előadatlan.

Az első világháború alatt ritkábban szólaltak meg Radnai művei hangversenyeken. A zenekarra írott *Mese* című szimfonikus költemény 1915-ös, *Kerner István* vezényletével a Népoperában (ma: Erkel Színház) tartott ősbemutatóját vegyesen fogadta a sajtó. A *Budapesti Hírlap* kritikusa a műhöz megfogalmazott szentimentális zeneszerzői programleírást üresnek és zavarosnak, de a művet zeneileg érdekesnek és értékesnek tartja.³⁹ Ugyanakkor a *Pesti Napló* kritikusa igen ironikusan fogalmaz, szintén a programleírásból kiindulva: „A mű programja az lehetne: »Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy rokonszenves fiatal magyar zeneszerző, aki már néhány jó kamarazene-kompozíciót és elég figyelemreméltó zenekari művet is alkotott. Ám akinek most semmi, de semmi nem jutott az eszébe. Mikor így semmi, de semmi nem jutott az eszébe, irt »Mese« címmel egy terjengős, magyaroskodó hangulatu, bágyadt, szintelen, még csak nem is jól megkonstruált, még csak nem is jól meghangszerelt partitúrát«. Ez a mű programja. A hatása felette mérsékelt volt, a publikum jóakaratu kis töredéke a szerzőt is akarta látni, de a tapsokra csak Kerner István jött ki a lámpák elé.”⁴⁰ A mű kevésbé sikerült voltára utal Kern Aurél véleményezése is, melyet a Kisfaludy Társaság számára fogalmazott meg az 1917. évi Greguss-jutalomdíj kapcsán: „Radnai Miklós *Mese* című zenekari képe sem áll érték dolgában a szerző többi művének színvonalán.”⁴¹ Különös, hogy később, Radnai operaházi igazgatósága idején *Vadas György* így írt a kompozícióról: „A »Mese« c[ímű]. zenekép Radnainak legeredetibb, stílusában legelőkelőbb, zeneszerzői pályájában fordulatot jelentő műve, amelyet az akkori kritika csak nem forradalmian modernnek tartott.”⁴² A *Mese* kottája jelenleg nem ismert, így csak ezekből a leírásokból alkothatunk képet a darabról.

Mindezek ellenére a világháború első évei igen termékenyek voltak Radnai zeneszerzői pályáján, talán a visszahúzódnak is köszönhetően. 1916-ban öt zongoraciklusa jelent meg a Rózsavölgyi és Társa kiadásában külön füzetekben, folyamatos kiadói számozással, a füzetek címlapját *Kozma Lajos* képzőművész tervezte. Egyrészt magyar – és párhuzamosan német – címmel kiadott zsánerképek (*Falun*, *Nyári képek*, *Háborús idők*), másrészt pedig francia című szalondarabok (*Deux valse caprices*, *Trois morceaux*) alkotják e sorozatokat. A Magyar Állami Operaház Emléktárában fennmaradt kéziratok feliratai ugyanakkor elárulják, hogy e két utóbbi francia című sorozat eredetileg egy ciklus volt, szintén magyar tételcímekkel. Nem tudni, hogy Radnai miért választotta szét a *Falun*hoz, a *Nyári képek*hez és a *Háborús idők*hez hasonlóan eredetileg hattételes sorozatot. A meglévő kéziratokon még látható, utólag áthúzott címek és számok alapján kiderül, hogy a sorozat harmadik tételét nem ismerjük, kézírata valószínűleg elkallódott. Az eredeti tételcímek – „Lepketánc”, „Harmat kisasszony” stb. – meseszerű programot sejtetnek. Különös, hogy Radnai Miklós – a *Mese* című szvithez hasonlóan – eredetileg hosszabb szöveges programot is mellékelte a ciklusokhoz, ezek azonban nem kerültek bele a nyomtatott kottákba.⁴³ E zongoraművek közül a *Trois morceaux* harmadik, „Bourlesque” című tétele – eredeti címe szerint „Szél urfi” – vált messze a legnépszerűbbé, 1917-ben *Dohnányi Ernő* (véltetően ősbemutatóként), később *Hernádi Lajos* és *Jeanne Marie Darré* is megszólaltatta hangversenyen.

39 (h. e.) [Haraszti Emil?]: „(Filharmóniai hangverseny.)” *Budapesti Hírlap* XXXV/86 (1915. március 27.): 14.

40 N. N.: „Filharmónia.” *Pesti Napló* LXVI/86 (1915. március 27.): 13.

41 Kern Aurél: „Jelentés az 1917. évi Greguss-jutalom tárgyában.” In: *A Kisfaludy-Társaság Évtáplajai*. Új folyam ötvenegyedik kötet. 1917–1918. (Budapest: Franklin Társulat, 1918): 241–257. 254.

42 *Vadas György*: „Radnai Miklós.” *A Zene* IX/12 (1928. április 1.): 232–233. 233.

43 A *Falun* és a *Nyári képek* programja fennmaradt a MÁO Emléktárában őrzött kéziratokon. A *Háborús idők* kéziratának éppen a címlapja hiányzik, aminek a hátoldalán lehetett a program.

Az infánsnő születésnapja – A fából faragott királyfi árnyékában

Kevésbé tűnik véletlen egybeesésnek, hogy a *Nyári képek* című zongoraciklus egyik tétele, „A medvétáncolat” komponálásának ideje éppen egybeesett azzal a periódussal, amikor Radnai *Az infánsnő születésnapja* revideálásán dolgozott. A pantomim 1916-os revíziója során került ugyanis az eredetileg két képre tervezett cselekmény elé a Radnai által kitalált előzmény, s benne a táncoló medvebocs figurája.⁴⁴ Ebben a formában került bemutatásra a mű a Magyar Királyi Operaházban, 1918 áprilisában.⁴⁵ A bő órányi időtartamú⁴⁶ pantomim – akárcsak *Alexander Zemlinsky Der Zwerg (A törpe)* című, néhány évvel későbbi operája – *Oscar Wilde The Birthday of the Infanta* című meséjét dolgozza fel. *Az infánsnő születésnapja* tulajdonképpen a született zseni létezésének és önismeretének kérdését helyezi új kontextusba: a természetet utánzó, abban otthon lévő Törpe a természet utánzásával nevetésre készíti a

Vécsey Elvira és Keresztes Mariska
(MÁO Emléktár)

Vécsey Elvira, Radnai Miklós, Nádasi Ferenc és Keresztes Mariska (MÁO Emléktár)

44 Az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában őrzött operaházi főrendezői példányban (ZB 151/b) jól elkülönül a 6. és 7. oldal – az előjáték és az eredetileg „Erstes Bild”-ként jelzett kép – között, a 7. oldal feliratán az „Erstes” szó áthúzva, ceruzával melléírva: „Zweites”. Az újonnan beillesztett első kép után hangzott el átvezetőzeneként az eredetileg az 1. (később 2.) kép későbbi pontjára komponált keringő (35. oldaltól), mely a szvit változatba is bekerült.

45 Radnai részletesen beszámolt a bemutató körülményeiről naplójában, lásd: Bónis, i.m., 324–326.

46 Lásd az Operaház előadásain használt főrendezői példány bejegyzését, OSZK Zeneműtár, ZB 151/b.

nézőit, azonban feltételezése – miszerint a nevetés rokonszenvből fakad – téves. Végső tragédiájához saját magának megismerése – a szó szerinti és átvitt értelemben is értelmezhető tükörbe nézés – vezet el. Míg a természetben alakja nem keltett visszásságot, az Infánsnő iránti szerelemre ébredve, a világot és hozzá képest saját magát megismerve és pozicionálva már nem bírja elviselni az eredeti környezete által befogadott torz alakját.⁴⁷

Az infánsnő születésnapja műfajmegjelölése kérdéseket vet fel. A mű kéziratán a zeneszerző a pantomim kifejezést használta,⁴⁸ s a *Magyar Színpad* hasábjain a bemutató másnapján megjelent nyilatkozatában is a pantomim zenei-színpadi jellegzetességeit tárgyalta: „Az emberi szó súlyát, az emberi hang színét veszi és ölti magára a színész, ha némajátékot játszik. Mindent elmond, anélkül, hogy egy szót szólana, mindent kifejez, anélkül, hogy valóban könnyezne vagy kacagna. Mozdulatai és arcjátéka tökéletesen tükrözik a történet legapróbb külső, vagy legrejtettebb belső eseményét is. Viszont az természetes, hogy e játéknak a leg-szorosabb ölekezésben kell lennie a muzsikával, mi több, magából a muzsikából kell kiindulnia. Némajátékom zenéje így nemcsak a mese nagyjában való megfestésére szorítkozik, hanem éppen a részletek kiaknázására törekszik. Hogy úgy mondjam, igyekszik az átvillanó gondolatot és a kifejező mozdulatot zeneileg illusztrálni. A vissza-visszatérő motívumok, melyek az infánsnőt, a törpét, a rózsát, a medvét, a madarakat és a történet többi jelentőségteljes mozzanatát festik, egységes és szerves vonalat adnak a műnek, egyben nyomatékos támasztékkal szolgálnak a színésznek.”⁴⁹

Az infánsnő születésnapjában ugyanakkor több nagyobb táncbetét is szerepel, amelyek kilógnak a pantomim fogalomköréből.⁵⁰ Az első közzene Radnai szavai szerint „egy nagy ünnepi keringő”,⁵¹ míg a második képben több különálló táncot is találunk, melyek zárt táncbetét-jellegét az is igazolja, hogy később külön is elhangzottak hangversenyszerű előadásban.⁵² Ebből a szempontból Radnai műve közelebb áll *A fából faragott királyfi*hoz – mely műfaját tekintve inkább táncjáték, mint némajáték⁵³ –, mint a már kifejezetten pantomimnek szánt⁵⁴ *A csodálatos mandarin*hoz. Az már inkább feltételezhető, hogy Radnai némajátéka, illetve annak műfajválasztása befolyásolhatta Bartókot saját pantomimjének kompo-

47 Radnai pantomimjának részletes leírását lásd: Vályi Rózi – Szenthegyi István – Csizmadia György: *Balettek könyve*. Második, bővített kiadás. (Budapest: Gondolat, 1961): 298–308.

48 A pantomim műfaj 1920-as évekbeli értelmezéséről lásd: N. N.: „Némajáték (mimodrama, pantomimika)”, in: Schöpflin Aladár (szerk.): *Magyar színművészeti lexikon. A magyar színjátszás és drámairodalom enciklopédiája*. (Budapest: Az Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, [1929–1931]): III. kötet, 335–336. A szócikk szerzője említi *Az infánsnő születésnapját* is, különösképpen „A törpe” címmel.

49 Radnai nyilatkozatát lásd: N. N.: „Az infánsnő születésnapja”, *Magyar Színpad* XXI/115 (1918. április 26.): 1.

50 Bartók *A csodálatos mandarin* kapcsán így írt 1925-ben kiadójának: „ez a mű nem annyira balett, mint inkább pantomim, mivel benne mindössze két tánc szerepel. Megfelelőbb lenne, ha pantomimnak neveznék.” Idézi: Vikárius László: „A csodálatos mandarin átlényegülései. A műfajválasztás jelentősége Bartók pantomimjának keletkezéstörténetében”, *Magyar Zene* LI/4 (2013. november): 410–444. ide: 413.

51 N. N.: „Az infánsnő születésnapja”, *Magyar Színpad* XXI/115 (1918. április 26.): 1.

52 három tánc” *Az infánsnő születésnapjából*, 1933. március 23., Zeneakadémia, a Budapesti Hangverseny Zenekart Ferencsik János vezényelte.

53 Lásd: Vikárius, i.m., 416. Bartók hasonlóképpen nyilatkozott *A fából faragott királyfi* műfajáról, lásd: N. N.: „A fából faragott királyfi”. A M[agyar] Királyi]. Operaház bemutatójához. II. A zeneszerző a darabjáról”, *Magyar Színpad* X/105 (1917. május 12.): 2., gyűjteményes kiadása: Tallián Tibor (közr.): Bartók Béla önmagáról, műveiről, az új magyar zenéről, műzene és népzene viszonyáról. (= Bartók Béla írásai 1). (Budapest: Zeneműkiadó, 1989): 62–63. – Különös ugyanakkor, hogy a Schöpflin-féle *Színművészeti Lexikon* némajáték-szócikkének szerzője a pantomim műfajába sorolja *A fából faragott királyfi* t.

54 *A csodálatos mandarin* műfajmeghatározásának kérdéséhez lásd: Vikárius László: „A csodálatos mandarin átlényegülései. A műfajválasztás jelentősége Bartók pantomimjának keletkezéstörténetében”, *Magyar Zene* LI/4 (2013. november): 410–444.

nálásakor. Feltűnhet, hogy Bartók 1918 szeptemberében kezdett komolyabban foglalkozni *A csodálatos mandarin* megzenésítésével,⁵⁵ s idősebb fiának visszaemlékezése szerint több alkalommal is jelen voltak együtt *Az infánsnő születésnapja* előadásain.⁵⁶ S tudjuk, hogy Bartók *A csodálatos mandarin* komponálása idején más pantomim műfajú zeneműveket is tanulmányozott, erről tanúskodik, hogy a *Musical Courier* 1921. februári számában közölt „budapesti levelében” külön megemlíti, hogy Dohnányi pantomimja „1918 óta évi rendszerességgel” szerepel az Operaház műsorán.⁵⁷ Kijelenthető tehát, hogy *A csodálatos mandarin* komponálása idején Bartókot – más némajátékokkal együtt – Radnai pantomimnek szánt műve is foglalkoztatta, s a műfajválasztás véglegesítése tekintetében akár befolyásolhatta is őt az, hogy Radnai műve ebből a szempontból valójában jobban hasonlít *A fából faragott királyfi*hoz.

A műfaji kérdésektől eltekintve is felfedezhető némi rokonság Bartók Béla *A fából faragott királyfi* című táncjátéka és *Az infánsnő születésnapja* tematikája között, hiszen mindkettőnek középpontjában a művészlét, a művész és környezete viszonya áll. Nemcsak arra gondolhatunk, hogy mindkét műben esetlen, groteszk tánclejtés tesz hatást a színpadi befogadóra – Bartóknál a Királykisasszonyra, Radnainál pedig a 12 éves Infánsnőre –, de az is közös, hogy a művészt mindkét műben csak a természet érti meg és fogadja be. Ráadásul a nőre az első találkozáskor még hatást keltő táncos később mindkét műben élettelené válik. Különbség ugyanakkor, hogy Balázs Béla történetében a műalkotás – a Fabáb –, míg Oscar Wilde meséjében maga a művész az, aki végigmegy ezen a folyamaton, így Radnai műve esetében elkerülhetetlen a tragikus végkifejlet.

A tisztán mozgással élő zenés színpadi műfajból is adódik a tükör „sorsfordító” szerepe, illetve annak a zeneszerző halála utáni átdolgozásokban tetten érhető felnagyítása. Nem egyedi jelenség ez az 1910-es és 1920-as évek magyar pantomim-irodalmában. Már *A fából faragott királyfi*ban is jelen van a királyfi torz „tükörképe”, a fabáb. Ugyanakkor érdemes felidézni Siklós Albert Mohácsi Jenő szövegére komponált, 1923-ban bemutatott *A tükör* című pantomimjét is, amelyben az öregedő Pierrot bár megfojtja kedvesét, a csapodár Pierrette-et, azonban a tükörbe nézve újra Pierrette alakja kacérkodik vele. A történet vége itt is tragikus: Pierrot megpróbálja leszúrni a tükörben látható leányt, azonban nem sikerül neki, így saját szívébe mártja a kését.⁵⁸ A tükör, mint dramaturgiai jelentőségűvé váló tárgy máshol is előfordul Radnai Miklós életművében, még ha nem is befejezett mű részeként: a korábban – a kutatás jelenlegi állása szerint ismeretlen időpontban – írt Hófehérke-témájú opera fennmaradt részleteiben bár nem szerepel a tükör, azonban a mesének köztudottan fontos eleme.⁵⁹

55 Lásd Bartók 1918. szeptember 5-i levelét Ziegler Mártához, ifj. Bartók Béla (szerk.): *Bartók Béla családi levelei* (Budapest: Zeneműkiadó, 1981.): 282

56 Bónis Ferenc (szerk.): *Igy láttuk Bartókot*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1981.): 62.

57 Idézi: Vikárius, i.m., 416.

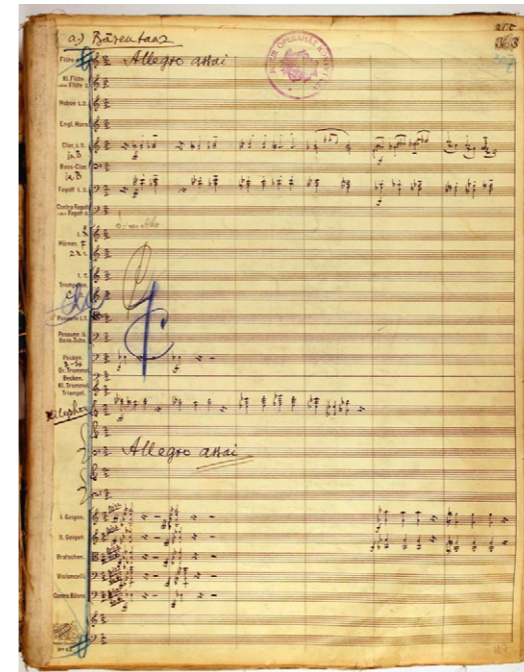
58 Siklós Albert *A tükör* című pantomimjéről lásd: N. N.: „(A tükör)” *Budapesti Hírlap* XLIV/72 (1923. március 29): 5.

59 Radnai Miklós Hófehérke-témájú operájáról lásd később, az *Orkán vitéz* című kantatáról írottakat.

Radnai Miklós: *Az infánsnő születésnapja*, kézirat, az eredeti befejezés (OSZK Zeneműtár ZB 151/a-1, 473–475)

Az infánsnő születésnapja lett Radnai Miklós leghosszabban repertoáron maradt zeneműve. A bemutató után összesen még 28 alkalommal játszották az Operaház színpadán, ahol több felújítást is megért. Ugyan saját igazgatóságának ideje alatt nem hangzott el a dalszínházban,⁶⁰ de az operaházi Radnai-emlékest műsorán újra szerepelt, s e mű volt a második világháború utáni első bemutatója is a háznak. Az előadásszámokat tekintve ugyanakkor látható, hogy míg a bemutató után két és fél év alatt 13 előadást ért meg a darab, a későbbi betanulások már jóval kevésbé voltak sikeresek. Az 1936-os felújítás egy év alatt hét előadásig jutott, míg az 1945-ös bő három hónap alatt négyszer, az 1949-es pedig két hónap alatt ötször került színre. Az *Est* beszámolt ugyan arról, hogy Jan Cieplinski szeretné bemutatni a táncjátékot Buenos Airesben,⁶¹ azonban ennek megvalósulásáról már nem maradt fenn adat.

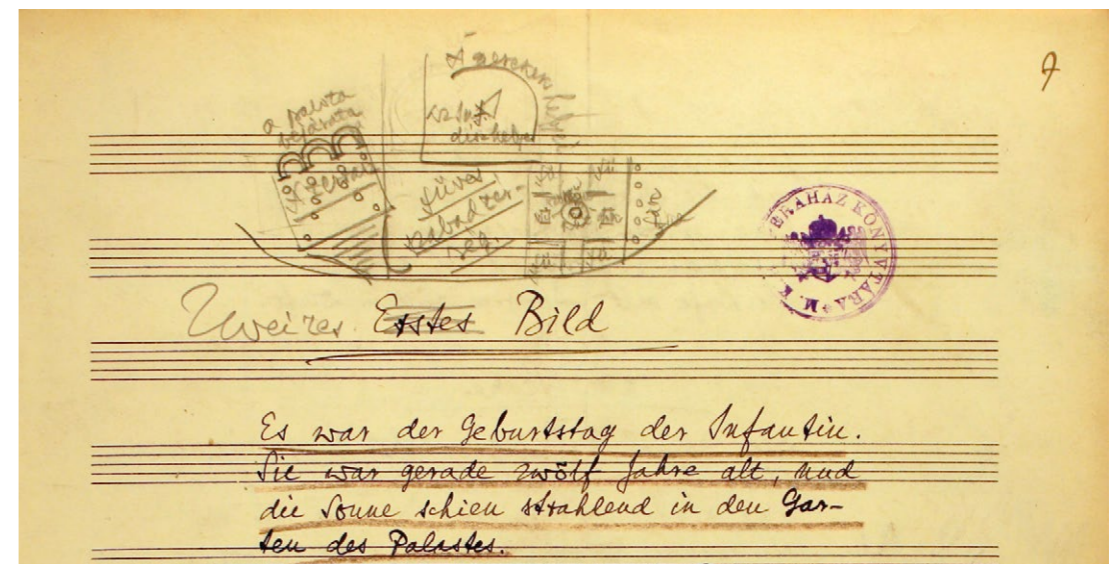
A sors fintoraként is felfogható, hogy – ahogy Radnai Miklós tette Erkel operái esetében – halála után, az egyes felújítások alkalmával a mű zenei stílusára hivatkozva több revíziót is végrehajtottak rajta. 1936-ban *Ferencsik János* írta át a Cigánytáncot, majd 1945-ben *Kenessey Jenő* illesztett be egy menüettet a második kép táncai közé.⁶² S nemcsak zenei, de dramaturgiai átdolgozáson is keresztülment a pantomim: a mű a szakirodalomban olvasható agresszívebb végkicsengését – miszerint a Törpe nekiszalad a tükörnek és összetöri azt, s mintegy ezáltal hal meg ő maga is – csak az 1936-os felújítás alkalmával nyerte el.⁶³

Radnai Miklós: Az infánsnő születésnapja, kézirat, Bärenantanz (OSZK Zeneműtár ZB 151/a-1, 307)

Radnai Miklós: Az infánsnő születésnapja, a Cigánytánc első betét-oldala Ferencsik János kézírásával (OSZK Zeneműtár ZB 151/a-1)

Radnai Miklós: Az infánsnő születésnapja, zongorakivonat vázlatos színpadtervvel (OSZK Zeneműtár ZB 151/b, 7)

60 Fennmaradt ugyanakkor Radnai hagyatékában egy 1929-ben – talán a mű egy külföldi, tervezett előadásához? – készült másolat a pantomim zongorakivonatából. Lelőhelye: MAO Emléktár (Radnai Miklós hagyatéka).
 61 N. N.: „Radai balettjét bemutatják Buenos-Airesben”, *Az Est*, 1936. március 7., 6.
 62 Vályi – Szenthegyi – Csizmadia, i. m., 298–299. Az utólagos szerzői, majd posztumusz betoldások és kihúzások elég nehezen áttekinthetővé teszik a zenekari szólalkottakat. A Kenessey által írt menüettet lásd pl. az 1. hegedű szólamba no. 3 számmal beillesztve a „Das feierliche Marsch” és a „Puppentanz” között, míg a Ferencsik által átdolgozott Cigánytáncot a no. 8 szám alatt. A partitúrában szintén számos betoldás található (pl. „Közzene I. kép után”, „Valzer-betét mint közzene” stb).
 63 Lányi Viktor 1937-ben megjelent *Operakalauz*ában már ezt a befejezés-változatot ismerteti, lásd: Lányi Viktor: *Operakalauz* (Budapest: Rózsa-völgyi és Társa, 1937): 178–180. Nem bizonyított ugyan, de elképzelhető, hogy az átdolgozást éppen Siklós Albert táncjátékának befejezése inspirálhatta. Az eredeti, Radnai által választott befejezés szerint a kétségbeesett Törpe élettelenül összeesik, de nem töri össze a tükört.

1918–1919: Sikerek és új feladatok, a szimbolikus és az igazi „op. 1”

Több Radnai-életrajz szerint is 1916-ban nyerte el a fiatal zeneszerző a Ferenc József-díjat,⁶⁴ ez azonban valószínűleg később történt. *Mihalovich Ödön* 1918 szeptemberében egy rövid összefoglalást – vélhetőleg valamiféle ajánlást – írt Radnai Miklós kérésére a fiatal zeneszerző addigi tevékenységéről, s ebben 1918-ra datálja a Ferenc József-díj elnyerését.⁶⁵ A *Fővárosi Közlöny* 1918. július 5-én megjelent számában adott hírt a Ferenc József koronázási jubileumdíj-alapítványból a zeneművészeti szakot megillető díj odaítélése ügyében: „84.770/1918—XIV. szám. A tanács a Ferenc József koronázási jubileumi alapítvány 1918. évi zenei díjának odaítélésére kiküldött bizottság jelentését, mely szerint az esedékes 1600 koronás zeneművészeti díjat Radnai Miklós zeneszerzőnek ítélte oda, tudomásul veszi és tudomás végett a törvényhatósági bizottság közgyűlésének a csatolt jegyzőkönyv kapcsán beterjeszti.”⁶⁶

A több forrásban is megtalálható téves dátum feltehetőleg Radnai Miklós nekrológjaiból származik. A visszaemlékező írásokban azonban található még egy tévedés – vagy inkább tudatos ferdtítés –, amely ugyanezeket az éveket érinti. A harmincas évek derekán ugyanis – érthető módon – nem lett volna szerencsés hangsúlyozni, hogy Radnai Miklós a Tanácsköztársaság idején lett a Zeneakadémia tanára. A nekrológokban rendre azt a megfogalmazást találjuk, hogy „A forradalom után, 1919-ben a Zeneművészeti Főiskola tanárává nevezték ki”.⁶⁷ Valójában azonban már az 1918/1919-es tanév második felétől kezdve a Zeneakadémia tanára volt, kinevezése tehát az 1919. márciusi események idejére esett.

Nem tudunk arról, hogy Radnait a Tanácsköztársaság időszakának politikai viharai személyes meggyőződésében mélyen érintették volna, tény, hogy zeneakadémiai tanári kinevezésére árnyat vetettek a korszak politikai viharai. Bónis Ferenc feltételezi, hogy a fiatal zeneszerző inkább előrelépési lehetőségként tekintett a változásokra, de hozzáállása apolitikus maradt.⁶⁸ Ezt a képet némileg árnyalja, hogy a zeneművészeti direktóriummal egyidejűleg felállított Zeneművészeti Tanács tagjai közé Radnai Miklóst

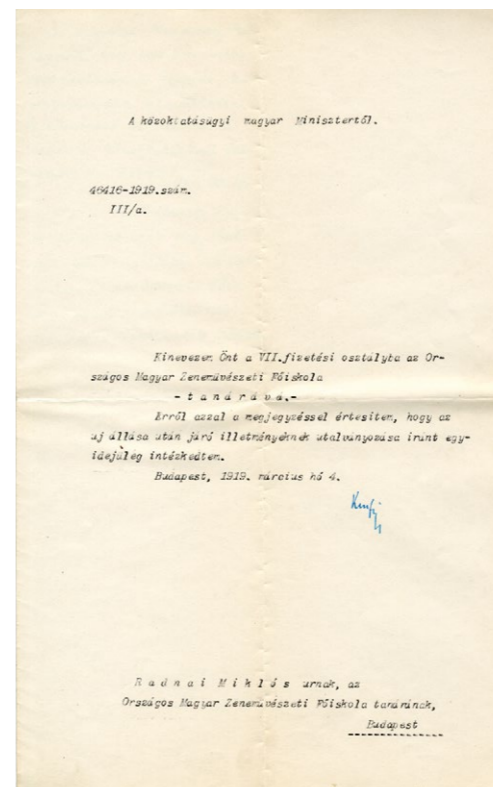
64 Ez a verzió először a Radnai Miklós halála után megjelent nekrológokban bukkan fel, lásd például: N. N.: „Radnai Miklós meghalt”, *Az Ujság* XI/251 (1935. november 5.): 6. Mivel a különböző napilapok ugyanazt az életrajzi összefoglalót közölték le, feltételezhető, hogy az 1916-os dátum már az Operaház kommunikációjában is szerepelt. Az 1929-1931. között megjelent Schöpflin-féle *Színművészeti Lexikon*ban még nem találkozunk ezzel az adattal, viszont az 1935-ös *Zenei Lexikon* Radnai-szócikke már közli, lásd: N. N.: „Radnai Miklós” in: Szabolcsi Bence – Tóth Aladár (szerk.): *Zenei lexikon. A zenetörténet és zenetudomány enciklopédiája*. (Budapest: Győző Andor, 1935): 377. Feltehetőleg innen vették át későbbi lexikonok is a téves adatot. Az *Ungarischer Künstler Almanach*ban egyértelműen téves dátum, 1926. szerepel, lásd: N. N.: „Nikolaus Radnai” in: Diósy Béla dr. (szerk.): *Ungarischer Künstler Almanach. Das Kunstleben Ungarns in Wort und Bild. Musik*. (Budapest: Egyetemi Nyomda, 1929): 72–73. 72.

65 Igazolvány, Országos. [Magyar]. Királyi. Zeneakadémia, 491/[1]1918. sz. MÁO Emléktár (Radnai Miklós hagyatéka).

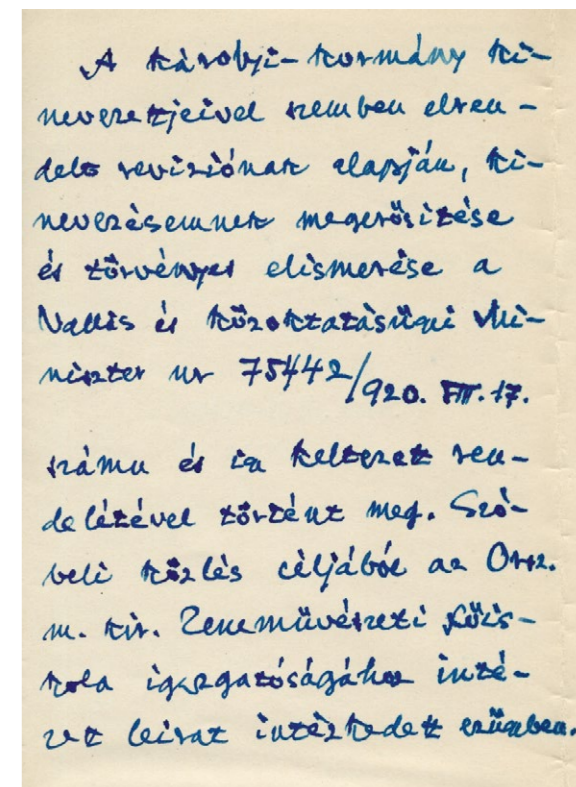
66 *Fővárosi Közlöny* XXIX/32 (1918. július 5.): 1258.

67 N. N.: „Radnai Miklós meghalt”, *Az Ujság* XI/251 (1935. november 5.): 6.

68 Bónis, i. m., 327.

Radnai Miklós zeneakadémiai tanári kinevezése
(MÁO Emléktár, Radnai-hagyatéka)

Radnai kézírásos feljegyzése a zeneakadémiai tanári kinevezésén
(MÁO Emléktár, Radnai-hagyatéka)

is bevásztották.⁶⁹ Frissen kinevezett zeneakadémiai tanárként ő is azok között volt, akiket Kodály Zoltán felkért a *Himnusz* kiadásának előkészítésére,⁷⁰ emiatt később, Kodály fegyelmi ügyeinek tárgyalása során őt is kihallgatták.⁷¹ Részt vett a Tanácsköztársaság bukása után, 1919 októberében, Dohnányi Ernő szabadságolása miatt meghirdetett zeneakadémiai tanársztrájkban,⁷² igaz, igen hamar – Székely Arnold után másodikként – újra felvette munkáját.⁷³ 1920-ban minden bizonnyal neki is tisztáznia kellett magát, ennek tanúja a hagyatékában fennmaradt zeneakadémiai kinevezés,⁷⁴ melyre saját maga vezette fel az alábbi sorokat: „A Károlyi-kormány kinevezettjeivel szemben elrendelt revízióknak alapján, kinevezésemnek megerősítése és törvényes elismerése a Vallás és Közoktatásügyi Miniszter úr 75442/920. VIII. 17. számú és így

69 Közoktatásügyi Népbizottság, 143/919. számon, 1919. április 23. dátummal, lásd: MÁO Emléktár (Radnai Miklós hagyatéka).

70 Ujfalussy József (szerk.): *Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1973): 528.

71 Az ülés jegyzőkönyvét lásd: Ujfalussy, i. m., 533–537, ide: 535–536.

72 Ujfalussy, i. m., 482.

73 Ujfalussy, i. m., 483. A sztrájkról lásd továbbá Molnár Antal leírását: Ujfalussy, i. m., 486–488.

74 Magyar Zeneművészeti Főiskola 46416-1919. III/a. VII. fizetési osztály. Kelt: 1919. március 4. A dokumentum lelőhelye: MÁO Emléktár (Radnai-hagyatéka).

keltezett rendeltével [sic] történt meg. Szóbeli közlés céljából az Orsz[ágos]. M[agyar]. kir[ályi]. Zeneművészeti Főiskola igazgatóságához intézett leirat intézkedett ezügyben.”

Az, hogy Radnait immár a hivatalos zenei világ több fóruma is befogadta, különös lépésre sarkallta a fiatal zeneszerzőt. 1917-ben jutott el arra a döntésre, hogy újra opusz számot adjon műveinek, azonban nem az op. 1-gyel indított, hanem visszamenőleg beszámozta fontosabbnak ítélt műveit.⁷⁵ A zeneszerző műjegyzékéből kiderül, hogy 1920 előtt megjelent műveinek – Brácsaszonáta, Trió, 1916-os zongoradarabok – első kiadásakor még nem adott opusz számokat. Először – szimbolikus első opuszként – az *Orkán vitéz* kéziratán találunk opusz számot,⁷⁶ de rögtön a 19-est. Az igazi op. 1-es számot 1911-ben írott Brácsaszonátája kapta, azonban ez ekkor már ki volt nyomtatva. Az 1918 előtti művek számait Mihalovich Ödön fent említett igazolásából tudhatjuk meg. Ha ezen művek esetén újrakiadásra lett volna lehetőség, feltehetőleg már feltüntette volna az utólag adott opusz számot a kottákon, hiszen az 1920 után megjelent, de korábban komponált művei – a Csellószonáta és a Divertimento – nyomtatott kottájára már rákerült az op. 2 és 7. Radnai zeneszerzői életművében tehát az opusz számok sora inkább saját maga számára összeállított jegyzék, mintsem a nyomtatásban megjelent művek listája,⁷⁷ ezt az is bizonyítja, hogy több publikálatlan művének – *Orkán vitéz*, *Magyarok szimfóniája* és *Öt vers* – kéziratára már ráírta az ezeknek szánt számot.⁷⁸

75 Tizenéves korában már használt egy opusz számsort, ebből azonban csak az 1909-re datált, hegedűre és zenekarra komponált op. 43-as *Burleszket* ismerjük.

76 Különös ugyanakkor, hogy a *Báli jelenetek* című zongoraciklus kéziratára ráírta Radnai az op. 16-os számot, de azok mégis opusz szám nélkül jelentek meg.

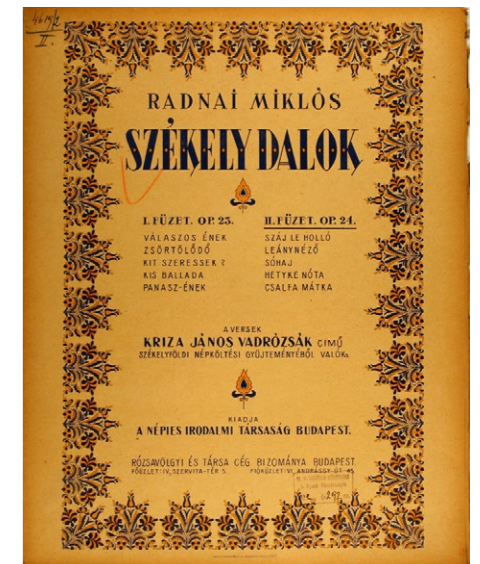
77 A Csellószonáta a Magyar Állami Operaház Emléktárában őrzött kéziratára jól láthatóan későbbi bejegyzésként – felnőttesebb kézirással – lett rávezetve az opusz szám.

78 Az opusz számok és a művek kapcsolatához lásd a függelékben található táblázatot.

Új utakon: magyar művek az életműben

Az *infánsnő születésnapja* című pantomimnak sem a szövege, sem a zenéje nem mondható jellegzetesen magyarnak vagy magyarosnak, még a cselekmény is német nyelven olvasható a kéziratban. Az 1916-ban kiadott magyar témájú zongoradarabok azonban egy Radnai Miklós zeneszerzői érdeklődésében jelentkező új irány első képviselői. Innentől kezdve egyre több magyaros kompozíciót találunk a fiatal zeneszerző művei közt. Gaál Endre kutatásai szerint Radnait foglalkoztatta egy Attiláról, Árpád vezérről és István királyról szóló magyar történelmi trilógia gondolata Kozma Andor költészete nyomán,⁷⁹ ez azonban nem valósult meg. Két kantátája ugyanakkor elkészült: az 1919-ben bemutatott *Orkán vitéz*, majd az 1920-ban befejezett, immár jellegzetesen patrióta *Magyarok szimfóniája*.⁸⁰ Jelzésértékű, hogy míg a trianoni békeszerződés előtt kevésbé volt számára fontos a jellegzetesen magyar zene, 1922-ben *Székely dalok* címmel jelentet meg két kötetnyi dalt. A dalok nem népdalfeldolgozások, csak a szövegek származnak székelyföldi népi gyűjtésből, zenéjük Radnai saját szerzeménye, többé-kevésbé népies stílusban. A népies dallamok és a kíséret kialakításában valószínűleg Brahms népdalfeldolgozásai lehettek Radnai számára a minták.

Ugyanakkor azt lehet mondani, hogy Radnai irányváltása zenei értelemben nem előrelépésnek, hanem inkább retrográd gesztusnak minősül. Fiatalabb korában írt műveiben inkább a modern zene mellett foglalt állást, míg az 1916-ban megjelent művek szinte visszakoznak stílusukban, zeneileg és formailag egyaránt a közérthetőségre törekednek, faktúrájukban is sokkal átláthatóbbak. A magyar tematikájú művek felé tett lépés persze nem hirtelen, törésszerűen ment végbe, hiszen 1916-ban még a – sem zenéjében, sem tartalmában – egyáltalán nem magyar témájú pantomim átdolgozásával is foglalkozott.

Radnai Miklós: *Székely dalok II* (OSZK Zeneműtár Mus.pr.4619)

79 Gaál, i.m., 164.

80 A *Magyarok szimfóniáját* több Radnai-életrajz kompozíció-felsorolása is 1921-re datálja. Az OSZK operaház „bánya” gyűjteményében található, feltehetőleg töredékesen fennmaradt előadási szöveganyag másolói bejegyzései (pl. az 1. hegedű szólalkottában: „B[uda]pest 1920 III/3, Tinnesz Péter postazenész, 41. kir[ályi]. főposta”) alapján azonban kijelenthető, hogy már 1920-ban készen volt.

Radnai Miklós az *Orkán vitéz* bemutatójának napján
(MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték)

Orkán vitéz (1917) és *Magyarok szimfóniája* (1920)

A kortársak számára úgy tűnhetett, hogy az 1919. körüli néhány év volt Radnai Miklós zeneszerzői pályájának legproduktívabb időszak. ⁸¹ Ez minden bizonnyal abból is adódhatott, hogy ekkor mutatták be a nagyobb formátumú, látványos és talán leginkább hivalkodó műveit, a pantomimet és két kantátáját, melyek közül *Az infánsnő születésnapja* és az *Orkán vitéz* hosszabban is repertoáron tudott maradni. Igaz ugyanakkor, hogy ezeket a műveket nem mind ekkor komponálta, így az 1911. és 1913. közötti évek valójában termékenyebbnek tekinthetők, mint az első világháborút követő néhány év.

1919. február 24-én került sor Radnai talán legtöbbet emlegetett koncertdarabja, a két évvel korábban ténorszólóra és szimfonikus zenekarra komponált *Orkán vitéz* című öttételes kantáta bemutatójára, *Székelyhidy Ferenc* és a Budapesti Filharmóniai Társaság zenekara előadásában, *Egisto Tango* vezényletével. A mű szövegét maga a zeneszerző írta. ⁸² Mind az öt tételnek – Radnai szóhasználatával élve: fejezetnek – címet adott szerzője, ez alapján a mű programja is sejthető: a bevezető zenekari tételben *Orkán vitéz* megismeri Százszorszépet, majd szerelemre lobban iránta („A szerelmes vitéz”, tenor szólóval), megküzd érte a sárkánnyal („A sárkányölő”, tenor szólóval), a küzdelemben győzelmet arat („A győzelmes vitéz”, tenor szólóval), végül a szerelmesek egy „Hősi nászinduló” hangjai alatt egybekelnek.

A bemutató után megjelent sajtóbeszámolók szerint a kortárs kívülállók számára sem volt ismert, hogy az *Orkán vitéz* zenéjének túlnyomó része eredetileg egy Hófehérke-témájú zenés színpadi műhöz – talán operához – tartozott. Ez az opera ráadásul jóval nagyobb terjedelmű volt, mint a kantáta, és nagyrészt készen is lehetett. A kantáta kéziratában ⁸³ ugyanis jól látható a korábbi műből származó réteg. A kotta lapjain rendszerint két oldalszámot találhatunk, egyik az eredeti színpadi műből származik, másik a kantáta végleges sorrendjének felel meg. Míg az egész partitúra végleges formájában 98 oldalas, a korábbi színpadi műből átvett oldalakon 200 feletti oldalszámokat is találunk. ⁸⁴ A vokális tételekben szinte végig két párhuzamos szöveg olvasható, az eredeti réteg fekete tintával, míg az újraírt szöveg pirossal. Ez alapján kiderül, hogy a 2. tétel eredetileg Hófehérke áriája, a harmadik tétel Emőke és Vihar vitéz kettőse, ⁸⁵ míg a negyedik tétel Emőke áriája volt. A fekete tintával írt – tehát korábbi – rétegben színpadi előadási utasításokat is találunk, ezek piros színnel át lettek húzva. ⁸⁶

⁸¹ N. N.: „[Radnai Miklós] Zeneszerzői munkássága”, *Budapesti Hírlap* LV/251 (1935. november 5.): 7.

⁸² N. N.: „Az infánsnő születésnapja”, *Magyar Színpad* XXI/115 (1918. április 26.): 1.

⁸³ OSZK Zeneműtár, Ms.mus.1015. A Budapesti Filharmóniai Társaság pecsétjével ellátott kéziratot partitúra.

⁸⁴ például a 3. tétel eredetileg 195-től 214-ig számozott oldalakra lett írva, míg a kantátában 45–64. oldalszámon szerepel.

⁸⁵ A középső vokális tétel eredeti változatában „A medvevadász” címet viselte.

⁸⁶ például a 26. oldalon, eredetileg Hófehérke áriájában: „(Komoran bámul maga elé)”.

Az eredeti színpadi művet nem ismerjük, ahogy az átdolgozás okát is csak találgatni tudjuk. A kéziratból ráadásul úgy tűnik, hogy létezhetett egy köztes, „Vihar vitéz” című verzió is.⁸⁷ Lehetséges, hogy még tanulókorában írt operáját nem tartotta teljes egészében megőrzésre méltónak, s az általa értékesnek ítélt részleteket áttemelte a kantatájába. Ugyanakkor az sem kizárható, hogy kevés idő állt rendelkezésére a kantáta komponálásakor, s szorult helyzetében egy korábbi, előadatlan, s a terjedelme miatt a háború alatt előadásra nem is számítható művének átdolgozása mellett döntött.

Az azonban, hogy az átdolgozás – a partitúra alapján – csak a szöveget érintette, s a zene szinte egésze változatlan maradt, két meglepő következtetésre adhat okot. Egyrészt hogy Radnainak nem okozott problémát, hogy az eredetileg női hangra írt tételeket – hiszen a három vokális tétel mindegyikében eredetileg női hang szerepelt – változtatás nélkül alkalmazza férfhangra. Másrészt pedig a jellegzetesen magyar vonatkozásokat nem tartalmazó, kortól és helytől inkább független meséhez komponált színpadi zenéből a kantatában magyar nevű szereplők története lett. Orkán vitéz és Százszorszép története önmagában persze nem jellegzetesebben magyar, mint a korábbi verzió, azonban két tényező mégis közelebb hozza a magyar nemzeti hangvételhez. Egyrészt Radnai kivette a történetből a *Schneewittchen* mese 19. század közepén megszilárdult német formájának főszereplőjét és a magyar Százszorszép nevet adta darabja – jelenlévő, de meg nem szólaló – női főszereplőjének. Másrészt az eredeti, lényegesen hosszabb terjedelmű színpadi mű dramaturgiáját nyilvánvalóan szorosabbra húzta, s a hangsúlyt a női főszereplőről a férfira áthelyezve kantatájának alapvetően hősies hangvételt adott – a cselekmény voltképpen a vitéz küzdelme és győzelme – s ez a világháború idején mégis hazafias kontextusba emelhetette a művet. E jelenségek együttes hatására kerülhetett a zenéjét tekintve nem jellegzetesen magyaros kompozíció Vadas György Radnairól szóló rövid tanulmányában a magyar népi karakterű művek közé.⁸⁸

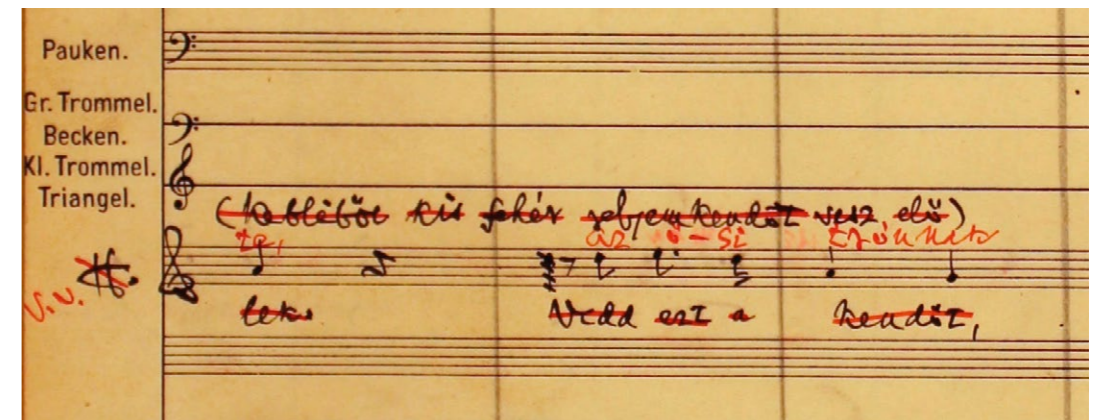
Az *Orkán vitézzel* szemben minden ízében magyar témájú *Magyarok szimfóniája* című kantatáról – Radnai szavával élve: regösénekről – jóval kevesebbet tudunk. Kottája teljes egészében nem maradt fenn, mindössze az alt, tenor és basszus énekszólamok és a zenekari szólamanyag található meg az egykori operaházi kottatárban, a szoprán énekszólamot, valamint a koncertáló hárfaszólamot nem ismerjük.⁸⁹ A hozzáférhető vokális szólamkottákban mind a kórus, mind pedig a szóló énekszólamok szerepelnek, s a szolistas is többnyire kóruszerűen együtt énekelnek. Mindezek alapján sajnos csak töredékes kép alakulhat ki a kantatáról, amely – valószínűleg – mindössze két alkalommal szólalt meg hangversenyen, először *Lichtenberg Emil* és együttese, valamint operaházi énekesek előadásában.

Radnai Miklós: Orkán vitéz, 24. oldal
(OSZK Zeneműtár Ms.mus.1015)

Radnai Miklós: Orkán vitéz, 69. oldal
(OSZK Zeneműtár Ms.mus.1015)

Radnai Miklós: Orkán vitéz, 28. oldal, részlet
(OSZK Zeneműtár Ms.mus.1015)

87 A kotta elején lévő „Orkán vitéz” feliratban csak az „Orkán” szó alatt látszik kisírozás, s a második tétel énekszólamának belépésénél (az új számozás szerinti 24. oldalon) fekete tintával a legelső „Hófehérke” felirat, majd pirossal „Vihar vitéz”, végül szintén pirossal „Orkán vitéz” olvasható

88 Vadas, i.m., 233.

89 Lehetséges, hogy a kotta a bemutató előadójánál – ez esetben Palay Matildnál és Mosshammer Ottónál – maradt.

A Kozma Andor versére komponált *Magyarok szimfóniájának* már jellegzetesen magyar a témája: a 15. századi Gellért-legenda egy részletét, Gellért püspök és Walter bakonyi élményét, a „magyarok szimfóniájának” nevezett dallam⁹⁰ megtalálását önti zenébe. Radnai Miklós számára e legenda a magyar zenetörténet legfontosabb eseményei közé tartozott, hiszen Bartók Béla és Kodály Zoltán népdalkiadványáról írt recenziója zenetörténeti részének élére állította.⁹¹ Ami viszont a zenét illeti, a töredékesen ismert kottaanyag alátámasztja a korabeli sajtóban megjelent kritikák állításait. A *8 órai ujság* kritikusa az előadókra háritotta a felelősséget azért, hogy a mű nem igazán jól szólalt meg, s bár elismerte néhány részlet „inventiozus voltát”, hangot adott hiányérzetének, mely szerint „kissé erőteljesebben, pregnánsabban magyar jellegű muzsikát vártunk, különösen Gellért püspök szavainál, aki a malomból kihallatszó leányéneket, – ami új és más, mint amit ő eddig ismert, – a »magyarok symphoniájának« mondja.”⁹² A *Budapesti Hirlap* kritikusa némileg finomabban fogalmazza meg a magyaros zenei jelleg hiányát: „A szerző regőséneknek nevezi művét, mely arkaizáló külsőségek nélkül, pusztán benső tartalmával akarja a rég letűnt időket elénk varázsolni.”⁹³

Nem kerülheti el a figyelmünket, hogy a *Magyarok szimfóniája* ősbemutatója (1923. április 30.) alig néhány hónappal előzte meg a Pest, Buda és Óbuda egyesítésének 50. évfordulója alkalmából megrendezett magyar zenetörténeti jelentőségű hangversenyt (1923. november 19.), melyen Dohnányi Ernő Ünnepi nyitánya, Bartók Béla *Táncsvit* című kompozíciója és Kodály Zoltán *Psalmus hungaricus*a hangzott el ősbemutatóként. Még különösebb az egybeesés, hogy Dohnányi, Bartók és Kodály abban a hónapban – 1923 áprilisában – kapták meg a főváros felkérését, amelyeknek a végén a *Magyarok szimfóniája* ősbemutatója lezajlott.⁹⁴ Nem kizárt – bár nem is bizonyítható – hogy Radnai zeneszerzői ismertsége, a magyar témájú művek felé fordulása, s különösen a *Magyarok szimfóniája* után alkalmasnak érezhette volna magát arra, hogy felkérést kapjon egy az ünnepi hangversenyre írt kompozícióra. Ehelyett azonban a néhány évig politikai okok miatt mellőzött Kodály Zoltán⁹⁵ – az *Orkán* vitézhez hasonlóan Székelyhidy Ferenc szólójával előadott – kantátája hangozhatott el a különleges eseménynek számító koncerten. Ugyan nincs arról konkrét tudomásunk, hogy Radnai féltékeny lett volna egy generációval idősebb pályatársaira – bár fiatalkori naplójának ismert részeiben több negatív megjegyzést találunk Kodályra nézve⁹⁶ –, ám mégsem lehet kizárni, hogy ha összességében mellőzöttséget érzett Kodály, Bartók és Dohnányi mögött, akkor ez is közrejátszhatott abban, hogy két évvel később, a zeneszerzői pályát szinte tudatosan feladva, elfogadta a sokak számára meglepő felkérést, és elfoglalta a Magyar Királyi Operaház igazgatói posztját.

90 A Gellért-legendáról lásd: Kárpáti János: „Symphonia Hungarorum» – Szent Gellért püspök legendája” in: Kárpáti János (szerk.): *Képes magyar zenetörténet* (Budapest: Rózsavölgyi, 2004): 25–29.

91 Radnai Miklós: „A népdal és a zeneművészet.” *Zenei szemle* VIII/8 (1924. május): 192–193. 192. (Op.): „Hangversenyek.” *8 Órai Ujság* IX/99 (1923. május 3.): 6.

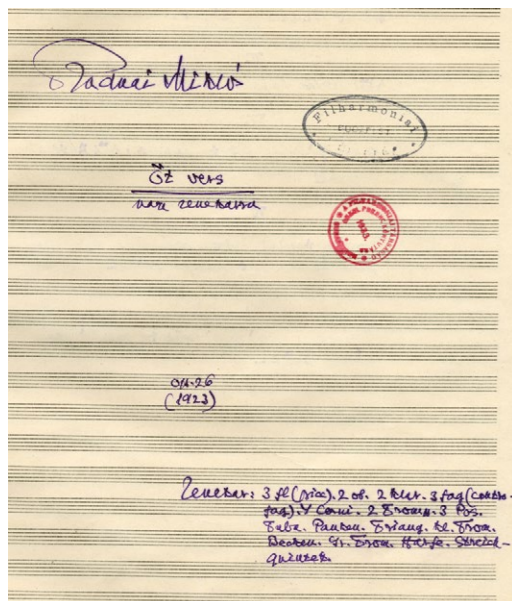
92 N. N.: „(Hangversenyek.)” *Budapesti Hirlap* XLIII/99 (1923. május 3.): 6.

94 Eősze László: *Kodály Zoltán életének krónikája*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1977): 94.

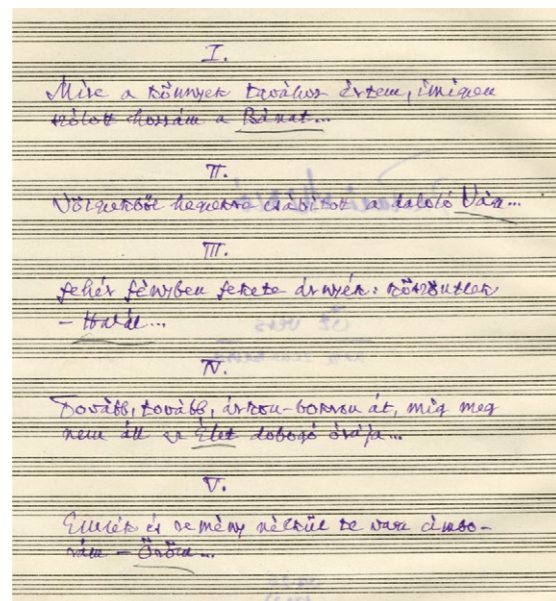
95 Lásd bővebben: Eősze László: *Kodály Zoltán életének krónikája*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1977): 74–88.

96 Lásd: Bónis, i.m.

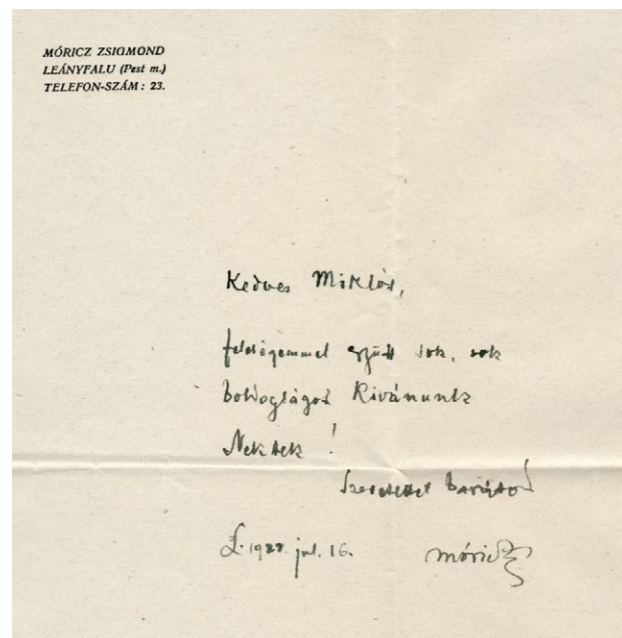
Radnai Miklós: *Magyarok szimfóniája*, a tenor szólamkotta 1. oldala (OSZK Zeneműtár ZB 150)

Radnai Miklós: Öt vers, címlap (BFTZ Kottatár)

Radnai Miklós: Öt vers, tételek (BFTZ Kottatár)

Móricz Zsigmond és Móricz Zsigmondné levele Radnai Miklóshoz és Radnai Miklósnéhoz, 1922. július 16. (MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték)

Az első – és utolsó? – szerzői est

Tény ugyanakkor, hogy Radnai nem jellegzetesen magyar tematikájú művei a fentieknél népszerűbbek voltak a húszas évek közepe táján. A *Székely dalokkal* egy évben jelent meg a *Versek* című zongoraciklus (op. 25) és az op. 21-es hegedű-zongora szonáta, mindkettőt németországi kiadó, a Simrock adta közre. A háromtétéles hegedű-zongora szonáta keletkezéstörténete fél évtizeddel korábbra nyúlik vissza, korábbi hangszeres műveit fogalmazta benne újra a zeneszerző.⁹⁷ Ráadásul mindhárom tétel már eredeti formájában is elhangzott nyilvánosan: az eredetileg fúvósötösre tervezett, majd két zongorára hangszerelt *Rapszódia* 1917 áprilisában, a vonósnégyes-tételtől orgonára hangszerelt *Adagio* 1918 januárjában, míg a gordonkára és zongorára írt *Fantázia* 1918 februárjában.⁹⁸ A három tételt először hegedűverseny alakjában kívánta összeállítani,⁹⁹ azonban végül hegedű-zongora szonataként jelentette meg 1922-ben.

A húszas évek derekán a zeneszerző játszottsága újra emelkedni kezdett. 1923-ban például az ekkor még csak 17 éves Heimlich [Hernádi] Lajos adta elő a *Trois morceaux „Bourlesque”* című tételét,¹⁰⁰ Kresz Géza pedig feleségével, az angliai születésű *Norah Drewett*-tel berlini koncertjükön először szólaltatták meg a *Hegedű-zongora szonátát*.¹⁰¹ Az Operaház kommunikéjében megjelent, hogy már tervezik *Arany János* nyomán saját szövegére írt vígoperája, *Az egyszeri szerelmesek* bemutatóját.¹⁰² Ennek megfelelően 1924-ben már előkészültek a szerepek kiosztására,¹⁰³ azonban Radnai valószínűleg még 1925-ben is dolgozott az operán,¹⁰⁴ melynek előadását operaházi kinevezésekor saját maga vonta vissza.¹⁰⁵

Ami más zeneszerzők életpályáján az első jelentős lépés, Radnai Miklós esetében az alkotóművészi korszak lezárása volt. Első – és végül egyetlen – szerzői estjére 1924. április 9-én került sor a Zeneakadémián. A műsoron dalok, a *Versek* című zongoraciklus és az op. 21-es hegedű-zongora szonáta szerepelt, a *Versek* ősbemutatóként, míg a szonáta magyarországi bemutatóként. Itt is feltűnhet, hogy a műsor túlnyomó részében nem magyar témájú kompozíciók szerepeltek.

⁹⁷ Gaál, i.m., 164–165.

⁹⁸ A *Fantázia* elhangzott az 1936. március 19-i zeneakadémiai Radnai-émléksten is, az egyik kritikus szerint a mű „érdekes, helyenként cigányos hangulatú”. Lásd: (mja.): „Radnai Miklós emlékezete.” újságkivágat ismeretlen napilapból, 1936. március 19. lelőhely: MÁO Emléktár (Radnai-hagyaték).

⁹⁹ A hegedűversenyt Gaál Endre írásán kívül csupán egyetlen külföldi – ráadásul internetes – forrás említi: N. N.: „Miklós Radnai”, in: en.wikipedia.org (https://en.wikipedia.org/wiki/Mikl%C3%B3s_Radnai, letöltve 2016. november 8-án).

¹⁰⁰ Hernádi Lajos később is repertoárjára vett Radnai-műveket, például a kézzongorás *Rapszódia*t Baranyi Jánossal együtt adták elő a Magyar Rádióban, Dohnányi Ernő és Siklós Albert művei mellé állítva, lásd: N. N.: „Magyar szerzők kézzongorás művei a rádióban.” *Pesti Napló* LXXXIV/1 (1933. január 1.): 25.

¹⁰¹ N. N.: „(Magyar művész külföldi sikere magyar művel.)” *Budapesti Hírlap* XLIII/146 (1923. július 1.): 10.

¹⁰² N. N.: „Báró Wlassics Gyula főigazgató nyilatkozik az Operaház és a Városi Színház új évadjáról”, *Az Est* XIV/191 (1923. augusztus 26.): 5.

¹⁰³ Az egyszeri szerelmesek szerepfüzetein (OSZK Zeneműtár, ZB 149/g) – egy kivétellel – 1923-as dátum szerepel, de a füzeteket tartalmazó, Herczeg Sándor operaházi kottatáras által aláírt mappán 1924-es évszám szerepel.

¹⁰⁴ A Falusi leány szölamkottáján 1925-ös dátum szerepel. A biedermeier történetet feldolgozó opera keletkezéstörténetéhez hozzá tartozik továbbá, hogy Radnai egy korábbi nyilatkozata szerint már 1918-ban dolgozott rajta, lásd: N. N.: „Az infánsnő születésnapja”, *Magyar Színpad* XXI/115 (1918. április 26.): 1.

¹⁰⁵ L[ányi]. V[iktor]: „Radnai Miklós meghalt.” *Pesti Hírlap* LVII/251 (1935. november 5.): 10.

Radnai Miklós: Az egyszeri szerelmesek, 1. oldal
(OSZK Zeneműtár ZB 149/a)

Az egyszeri szerelmesek, 85. oldal, Tihamér dalának kezdete
(OSZK Zeneműtár ZB 149/a)

Nilván senki nem tudta még ekkor, hogy Radnai Miklós egy bő év múlva háttérbe fogja helyezni zeneszerzői tevékenységét. A *Budapesti Hírlap* kritikusja így írt a koncertről: „Radnai Miklós koncertje örvendtes és érdekes képe volt a fiatal költő meglepő fejlődésének. Meleg invencióról, néhol erővel teljes drámaiságról tanúskodó dalait Bazilidesz Mária és Marsalkó Rózi tolmácsolták megkapó szépséggel. Zongoradarabjait Kabos Ilona, hegedű-szonátáját Kabos Ilona és Waldbauer Imre interpretálták napvilágra hozva a művek minden szépségét. Az előkelő közönség egész este lelkesen ünnepelte az ifjú mestert és lelkes tolmácsait.”¹⁰⁶

1925 tavaszára már két szerzői estet hirdetett meg a Musica zongora és hangszerkereskedelmi részvénytársaság Radnai Miklós műveiből a Royal szálló hangversenyterébe. Az elsőre 1925. március 29-én, a másodikra 1925. április 5-én került volna sor, a műsorban dalok és kamarazenei kompozíciók hangzottak volna el *Flittner Rózi*, *dr. Jendrassik Ernőné* és *Farkas Sándor* énekművészek, valamint *Zsolt Nándor* hegedű- és *Zsámboky Miklós* gordonkaművész és a zeneszerző előadásában.¹⁰⁷ A korábbi hangversenyt halasztani kellett április 19-re,¹⁰⁸ ugyanakkor a sajtóban nem bukkanni nyomára, hogy egyáltalán megtartották volna őket, valószínűleg végleg elmaradtak Radnai az Operaház igazgatói tisztségéről folytatott tárgyalásokban való részvétele miatt. Így is hangzott el új mű Radnaitól 1925 első felében: az 1923-ban zenekarra komponált *Öt verset* a Filharmóniai Társaság Zenekara *Bernard Tittel* vezényletével mutatta be a Zeneakadémián, s a mű egy tétele 1925. május 4-én, a Zeneakadémia

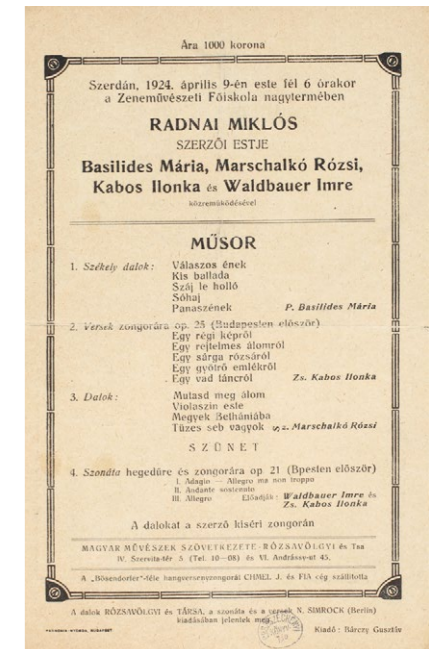
106 N. N.: „(Hangversenyek).” *Budapesti Hírlap* XLIV/82 (1924. április 16.): 15.

107 A két hangverseny közös műsorlapját lásd: MÁO Emléktár (Radnai-hagyaték).

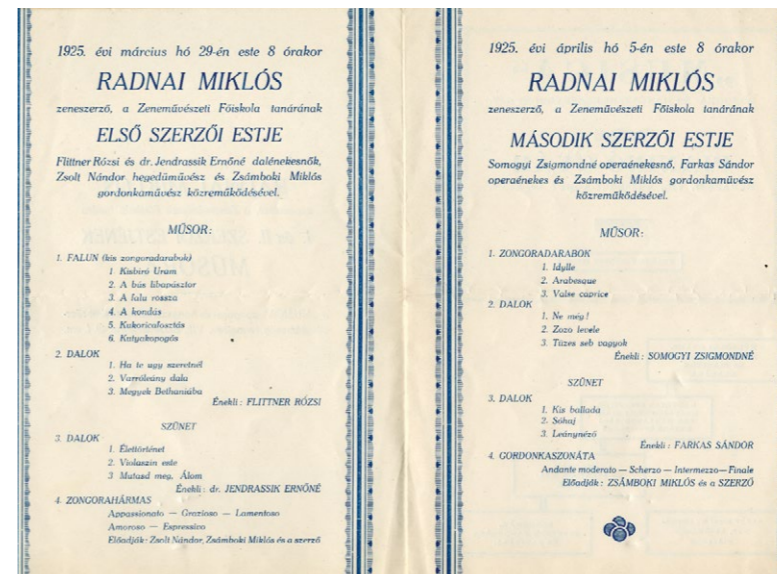
108 N. N.: „(Radnai Miklós szerzői estje).” *Budapesti Hírlap* XLV/70 (1925. március 27.): 8.

50 éves fennállása alkalmából rendezett ünnepi hangversenyén is előadásra került.

Az *Öt versben* – Gaál Endre szavaival élve – a „szerző mély érzésvilága öt nagy kérdés: az élet, az öröm, a bánat, a vágy és a halál mélyére néz. Úgy véli, közeli rokonságban állnak ezek, valóságos zenei antipódusok.”¹⁰⁹ A Gaál által említett tételsorrend azonban különös módon a mű egy korábbi fázisát mutatja. A mű keletkezéstörténetében ugyanis – hasonlóan az *Orkán* vitézhez – a kézirat áthúzott oldalszámai segítik a tájékozódást. Eredetileg valóban olyan sorrendben álltak a tételek, mint ahogy Gaál idézi, azonban ehhez a formához Radnai néhány oldalnyi új zenét komponált, s a tételleket új sorrendbe helyezte, talán a pozitívabb kicsengés kedvéért: a partitúrában a Bánat, a Vágy és a Halál után kerül sor az Élet és az Öröm tételekre.

Radnai Miklós szerzői estje,
Zeneakadémia, 1924. április 9.
(OSZK Plakát- és kisnyomtatványtár)

Radnai Miklós 1925-ös
kettős szerzői estjének műsorfüzete
(MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték)

109 Gaál, i.m., 164. – Gaál Endre szerint ezek a zenekari darabok a zongorára komponált *Versek* (op. 25) meghangszerelt változatai, ez azonban téves, mint ahogy az a vélekedése is, mely szerint Radnai a zenekari ciklust azon a nyáron írta, amelyen megházasodott. Radnai ugyanis 1922. július 3-án kötött házasságot Pártosy Lilyvel (lásd az ezzel kapcsolatos dokumentumokat, közte például Mórincz Zsigmond és Mórincz Zsigmondné 1922. július 18-án kelt üdvözlőlapját: MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték), míg a partitúrára írott évszám szerint a művet 1923-ban komponálta.

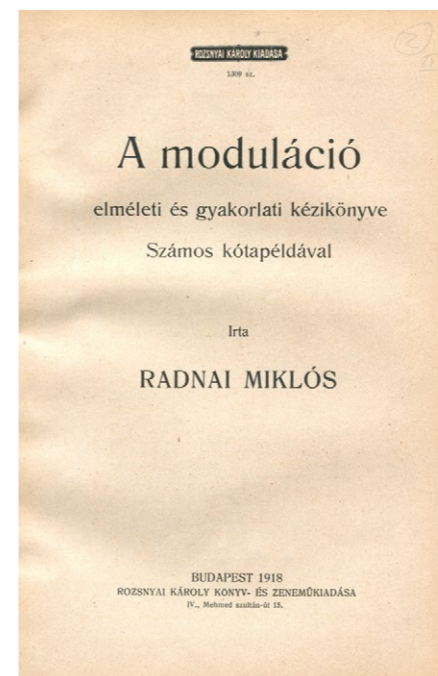
Radnai Miklós – mint tanár és zenei szakíró (1912–1925)

A kronológiát kissé megszakítva érdemes kitérni Radnai Miklós a zeneszerzés mellett folytatott zenei tevékenységére. Több mint tíz éven keresztül tanított különböző zeneelméleti jellegű tárgyakat, előbb magántanárként, később intézményes keretek között. Már zeneakadémista korában magántanítványokat fogadott, mint naplójában írja: „jól emlékszem, két korona óradíjért!”¹¹⁰ Zeneakadémiai tanulmányai befejeztével, 1912 szeptemberétől az 1920/1921-es tanév végéig a Fodor Zeneiskola tanára volt.¹¹¹ Elméleti órák, például a „zenediktálás” és az „általános zenetan” tartoztak a tárgyai közé.¹¹² 1928-ban, már az Operaház igazgatójaként e sorokat írta a Fodor Zeneiskola jubileumi évkönyvébe: „A művészet az élet kertje, a művészet tanítása az élet kertjének ápolása. Fodor Ernő büszkén nézhet vissza zeneiskolájának negyedszázadára, mert kertészei nemcsak gyomláltak a zeneművészet magyar kertjében, hanem ültettek is.”¹¹³

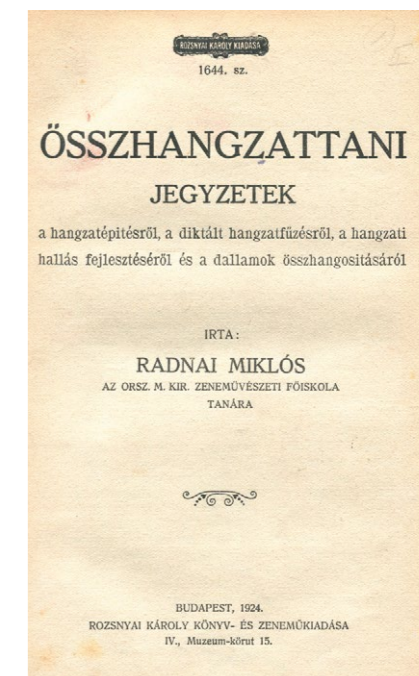
Korábban említettük, hogy az 1918/1919-es tanév második felétől kezdve a Zeneakadémia tanára volt. Ugyanakkor hozzá kell tenni: ezt a tisztséget nem kizárólag tehetségével érte el, hiszen 1918 őszén – mint azt naplójában részletesen leírta – bár félig-meddig rossz szájizzal, de mégis tudatosan előre készülve végiglátogatta a döntésben illetékeseket: Mihalovich Ödönt, Oszwald Jánost, dr. Molnár Gézát, Weiner Leót, Moravcsik Gézát és végül Kodály Zoltánt.¹¹⁴ A huszonhat éves Radnainak igen tanulságos lehetett ez a próbálkozásorozat, melynek során komoly barátságokat és sérelmeket szerzett. Próbálkozása azonban végül sikerrel járt: Kodály 1919. március 3-án *Waldbauer Imrével* és *Molnár Antallal* együtt őt nevezte ki egykori mestere, a néhány héttel korábban meghalt Herzfeld Viktor helyére.¹¹⁵ Egészen operaházi munkája kezdetéig, azaz az 1924/1925-ös tanévvel bezárólag tanított különböző melléktárgyakat, kamarazenét, karéneket és zeneelméletet.¹¹⁶

Radnai Miklós tanári működésének két legfontosabb dokumentuma két tankönyv: egy modulációtan 1918-ból¹¹⁷ és összhangzattani jegyzetek 1924-ből.¹¹⁸ Feltűnhet, hogy mindkettő megírásakor gyakorlatias szempontokat is szem előtt tartott. Moduláció tankönyvének függelékében három alfejezetet

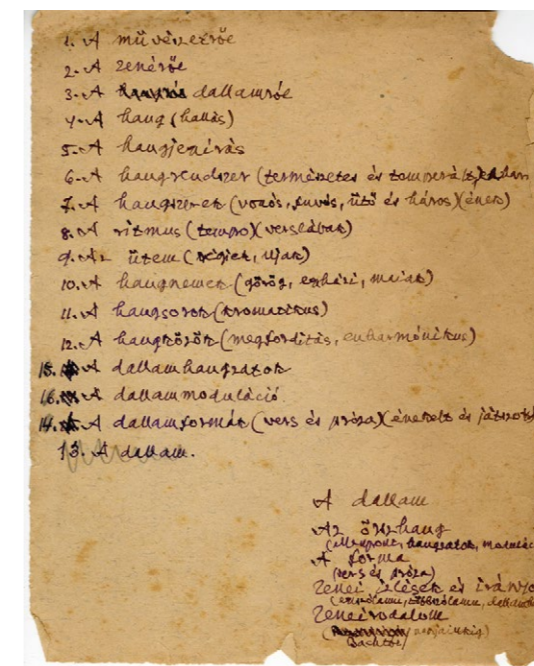
110 Idézi: Bónis, i.m., 323.
 111 Fodor Gyula (szerk.): *Emlékkönyv a Fodor Zeneiskola huszonöt éves jubileuma alkalmából. 1903–1928.* (Budapest: Fodor Zeneiskola jubiléris bizottsága, 1928): 138.
 112 A Fodor Zeneiskola évkönyvei alapján.
 113 Fodor, i.m., 106.
 114 Radnai naplóját hosszabban idézi: Bónis, i.m., 328–331.
 115 Zeneakadémia Irattár, 28. doboz, 1919. 4-231. A Radnai-hagyatékban fennmaradt kinevezési irat 1919. március 4-én kelt.
 116 Gádor Ágnes – Szirányi Gábor (szerk.): *Nagy tanárok, híres tanítványok. 125 éves a Zeneakadémia.* (Budapest: LFZE, [é. n.]: 397.
 117 Radnai Miklós: *A moduláció elméleti és gyakorlati kézikönyve számos kótapéldával.* (Budapest: Rozsnyai, 1918).
 118 Radnai Miklós: *Összhangzattani jegyzetek a hangzatépítésről, a diktált hangzatfűzésről, a hangzati hallás fejlesztéséről és a dallamok összhangosításáról.* (Budapest: Rozsnyai, 1924).

Radnai Miklós: *A moduláció elméleti és gyakorlati kézikönyve* (MTA BTK ZTI Zenetudományi Szakkönyvtár, 25.783)

Radnai Miklós: *Összhangzattani jegyzetek* (MTA BTK ZTI Zenetudományi Szakkönyvtár, 25.783)

Radnai Miklós cím nélküli, töredékes zeneelméleti tanulmánya, a kézirat tartalomjegyzék-tervezete (MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték)

A zeneszerző és az Operaház igazgatója

szentelt a rögtönzésnek, valamint az improvizált elő- és közjátéknak. Az összhangzattan könyvbe pedig rendre kifejezetten praktikus, a zenei hallás fejlesztését elősegítő „Hallásgyakorlatok” című fejezeteket iktatott be. A hallás és annak fejlesztése kiemelten fontos volt Radnai számára. Befejezetlen, kéziratban maradt zeneelméleti könyvének fejezettervében a „Hang” című fejezet címéhez zárójelbe odáírta: „(Hallás)”.¹¹⁹ Mindezek háttérben Kodály Zoltán állhatott, hiszen – ahogy Molnár Antal fogalmaz – „Kodály Zoltán utasítására” tanította a zeneelméletet ő maga és Radnai is hallásközpontúan.¹²⁰ Radnai ugyanakkor elsők között fogalmazta meg ezeket az elveket magyar nyelvű tankönyvekben. Nem véletlen tehát, hogy a ravatalánál a Zeneakadémia nevében – Dohnányi Ernő helyett¹²¹ – búcsúbeszédet mondó Keéri-Szántó Imre így fogalmazott: „Egyike voltál az elsőknek, akik a zeneművészet elméleti tudományát auditív tanítási módszerrel közelebb hoztad az élethez és az ifjúság tanulni vágyó fogékony lelkéhez.”¹²²

Radnai az 1924/1925-ös tanév végeztével szabadságolását kérte a Zeneakadémián. Állását hivatalosan nem töltötték be, egészen haláláig szerepelt az intézmény tanári karában, mint szabadságolt rendes tanár. Hogy ez a Zeneakadémia vagy az ő saját kérésére alakult-e így, nem tudjuk. Ha ő kezdeményezte az állás fenntartását, akkor feltételezhető, hogy nem szándékozott végleg búcsút mondani a tanításnak, valószínűleg ő maga sem gondolta, hogy az Operaháznál fogja tölteni élete teljes hátralévő részét.

Nemcsak zeneelméleti tankönyveket írt Radnai, hanem rövidebb-hosszabb cikkeket is zenei szaklapokba. Recenziót közölt például Bartók és Kodály 1921-ben az Erdélyi magyarság sorozatban megjelent *Népdalok* című kötetéről,¹²³ de írt zenetörténeti témájú tanulmányokat is,¹²⁴ s a Zeneakadémia 50 éves jubileumán megjelent évkönyvéhez ő állította össze az intézmény nyilvános működését dokumentáló fejezetet.¹²⁵ A korabeli zeneletről kritikusként is véleményt nyilvánított: 1919-től kezdve előbb a *Szózat*,¹²⁶ majd a *Nemzeti Ujság* és a *8 Órai Ujság*¹²⁷ munkatársa volt. Azonban míg zenei írásokat – például operaismertetéseket – 1925 után is megjelentetett, zenekritikusi tevékenységével teljes egészében felhagyott, mikor az Operaház igazgatója lett.

1925 ősztől az operaigazgató Radnai Miklós teljesen háttérbe szorította a zeneszerzőt. Bár művei továbbra is elhangzottak különböző hangversenyeken Magyarországon és – egy idő után újra – külföldön is, 1925 és 1935 között már csak néhány új művet írt. Az *Apollo* férfikari folyóirat 1928. januári kottás számában jelent meg *Endrődi Sándor* versére írt *Hősök emléke* című négyszólamú kompozíciója. Keresztény vallásos és magyar nemzeti elemeket vegyítő szövege alapján ez a mű a *Magyarok szimfóniája* által képviselt irány folytatásának tekinthető. 1934-ben elkezdte zenekarra hangszerelni a *Falun* című zongoraciklust.¹²⁸ A hangszerelés kottája nem maradt fenn, így nem tudjuk biztosan, hogy ebben az átírtban hangzott-e el a Magyar Rádióban 1942. január 12-én. Kottás források hiányában nem egyértelmű, hogy a zenekarra írt *Rapszódia*, melyet a Budapesti Filharmóniai Társaság 1931/1932-es szezonjában terveztek bemutatni,¹²⁹ új mű, vagy a korábbi, több változaton keresztül ment *Rapszódia* átírata. Néhány további Radnai-kompozíció, amiről biztosan tudjuk, hogy a zeneszerző operaigazgatói működése idején keletkezett, a *Hunyadi László* átdolgozásában található.¹³⁰

Radnai Miklós a magyar zeneéletben elfoglalt szerepének – mint zeneszerző és az Operaház igazgatója – súlyát jelzi, hogy az 1925-ben megjelent új tömegmédiium, a rádió azonnal műsorára vette műveit. 1925. december 20-án, a Magyar Rádió hivatalos indulása után bő két héttel már Radnai-művet hallhattak a rádióhallgatók, a *Széky dalok* két füzetének egy-egy dalát, a „Kit szeressek?”, illetve a „Sóhaj” című tételt Szedő Miklós és Polgár Tibor előadásában.¹³¹ Radnai művei gyakran szólaltak meg rádiós koncerteken, legtöbbször a *Mosaique suite* – többek között *Berg Ottó*, *Friedl Frigyes*, *ifj. Roubal (Rubányi) Vilmos* és *Komor Vilmos* vezényletével¹³² –, valamint a *Divertimento* a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes,¹³³ a *Melles-Zsámboky vonósnégyes*¹³⁴ és a *Magyar Női Vonósnégyes*¹³⁵ előadásában. S míg a koncertéletből a zeneszerző korai halála után viszonylag hamar eltűntek a művei, a Magyar Rádió még a negyvenes években is több teljes műsort szentelt neki.¹³⁶

119 Befejezetlen, töredékes zeneelméleti tanulmány, 4. fejezet. A kézirat lelőhelye: MÁO Emléktár (Radnai Miklós hagyatéka).

120 Molnár Antal 1920. október 16-án kelt beadványtervezetét idézi: Eősze László: „Kodály zenepedagógiai koncepciójának kialakulása és jövője”, in: Uő: *Örökségünk Kodály. Válogatott tanulmányok*. (Budapest: Osiris, 2000): 157–164. ide: 158.

121 N. N.: „Radnai Miklós. (1892–1935)”, *A Zene* XVII/3 (1935. november 15.): 51–52. 52.

122 Keéri-Szántó Imre búcsúbeszédét lásd: Isov Kálmán dr.: *Az Országos Magyar Királyi Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola évkönyve az 1935/36-iki tanévről*. (Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, 1936): 37.

123 Radnai Miklós: „A népdal és a zeneművészet.” *Zenei szemle* VIII/8 (1924. május): 192–193.

124 Radnai írásainak felsorolását lásd a függelékben.

125 Radnai Miklós (összeáll.): „A Főiskola nyilvános működése”, in: *Az Orsz. Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola Jubileumi Emlékkönyve 1875–1925*. (Budapest: Zeneművészeti Főiskola, 1925): 123–186.

126 Feltehetőleg 1919. és 1924. között volt a *Szózat* munkatársa, lásd: N. N.: „Radnai Miklós”, in: Szabolcsi Bence – Tóth Aladár (szerk.): *Zenei lexikon. A zenetörténet és zenetudomány enciklopédiája*. (Budapest: Győző Andor, 1935): 2. kötet, 377. A „Zenei forgácsok” rovat rövid cikkeit írta, valamint beszámolókat operaelőadásokról. Az Operaház Emléktárában őrzött hagyatékban számos cikke összegyűjtve megtalálható.

127 A *8 Órai Ujság*ban megjelent Radnai-nekrológból utalást találunk arra nézve, hogy egy szezonon keresztül el lap számára is írt zenekritikát. Lásd: N. N.: „[Radnai Miklós] Életrajza”, *8 Órai Ujság* XXI/251 (1935. november 5.): 7.

128 Gaál, i.m. 165.

129 N. N.: „[A filharmónikusok jövő évi műsora.]” *Budapesti Hirlap* LI/142 (1931. június 26.): 11.

130 lásd például: [Lányi]. V[iktor]: „Az Operaház Erkel-ünnepe”, *Pesti Hirlap* LXV/135 (1943. június 17.): 8. – Az 1935-ös átdolgozás partitúrájában (OSZK ZB 64/a/3) számos betoldás található, ezek beazonosítása és értékelése még további kutatásokat igényel.

131 *8 Órai Ujság* XI/288 (1925. december 20.): 10.

132 *A Budapesti Hirlap* rádióműsor-mellékletei alapján.

133 1933. augusztus 20., lásd: *Budapesti Hirlap* LIII/186 (1933. augusztus 18.): Rádiómelléklet.

134 1926. március 5., lásd: *8 Órai Ujság* XII/52 (1926. március 5.): 11.

135 A Magyar Női Vonósnégyes tagjai: Kálmán Mária, Votisky Ilona, Szerémi Magda és Ulbrich Hermin. A rádiós koncertre 1943. január 8-án került sor, lásd: *Pesti Hirlap* LXV/1 (1943. január 1.): Rádió-melléklet 2.

136 Hangverseny és előadás Radnai Miklós 50. születésnapja tiszteletére: *Népszava* LXIX/7 (1942. január 10.): 7; Báthy Anna dalestje: *Népszava* LXXI/246 (1943. október 30.): Rádiómelléklet II.; Radnai Miklós zongoradarabjai: *Népszava* LXXI/291 (1943. december 24.): Rádiómelléklet II.

A húszas évek második felétől kezdve egyre gyakrabban szólaltak meg Radnai művei külföldön is. Ebben minden bizonnyal közrejátszott a zeneszerző a magyar zenei életben betöltött szerepének súlya. 1924 decemberében *Indig Alfréd* brüsszeli hangversenyéről érkezett a hír, mely szerint bizonyos „*Spaandermann és Loevensohn profeszorokkal Weiner Leó, Kodály Zoltán és Radnai Miklós műveiből mutatott be egy sorozatot igen nagy sikerrel.*”¹³⁷ 1927-ben az egykori zeneakadémiai osztálytárs, Fleischer Antal Barcelonában rendezett magyar hangversenyein hangzott el egy kompozíciója Erkel, Dohnányi és Weiner művei mellett.¹³⁸ Fleischer 1928-ban Rómában tartott magyar hangversenyének műsorát részletesebben ismerjük, itt Radnaitól az *Öt vers* hangzott el a *Hunyadi László* nyitánya, Liszt-rapszódia, Dohnányi és Bartók művei, valamint Berlioz Rákóczi-indulója mellett, előkelő közönség jelenlétében.¹³⁹ 1931-ben *Bodó Erzsé* és Berg Ottó a bécsi rádióban adta elő a *Tüzes seb vagyok*, az *Írom a dalt*, valamint *A varróleány dala* című kompozíciókat.¹⁴⁰

A harmincas évek első fele koncertműsorainak tanúsága szerint a zeneszerző Radnai Miklóst már a zeneoktatás intézményei is befogadták. 1931-ben zeneiskolai házi hangversenyen,¹⁴¹ míg 1932-ben a Székesfevárosi Felsőbb Zeneiskola növendékhangversenyén¹⁴² szólalt meg egy-egy műve. S korai halála évében eljutott az amatőr zeneélet képviselőihez is: 1935. április 12-én a vonósnégyes írott *Divertimento* hangzott el a Budapesti Orvosok Kamarazene Egyesületének III. házi hangversenyén, az Orvosegyesület Semmelweis-termében.¹⁴³ Utóbbiak azért is jelentősek, mert ezekben az esetekben már jóval kisebb súlyal esik latba a zeneszerző társadalmi rangjának, befolyásának kérdése.

Emlékezés és felejtés

Radnai művei a szerző korai halála után – néhány, kifejezetten emlékműsornak szánt előadást leszámítva – gyakorlatilag eltűntek a budapesti koncertéletből. Az első emlékestre 1936. február 26-án került sor, a Magyar Operabarátok Egyesületének szervezésében. Ennek műsorán *Az infánsnő születésnapja* című pantomim szerepelt, a programot *Hubay Jenő Az önző óriás* című színpadi művének bemutatója egészítette ki.¹⁴⁴ 1936. március 18-án a Zeneakadémia rendezett Radnai Miklósról emlékező hangversenyt.¹⁴⁵ Ekkor kizárólag Radnai művei hangzottak el a Zeneakadémia hallgatóinak előadásában, a beta-nító tanárok között a művek korábbi előadóit, Waldbauer Imrét és Székelyhidy Ferencet is megtaláljuk. A sajtó kötelességtudóan beszámolt a hangversenyről, örömmel nyugtázva, hogy „*a közönség nagy elismeréssel ünnepelte a fiatal művésznövendékeket és megilletődéssel emlékezett Radnai Miklósról, a zeneköltőre, akinek műveit remélhetőleg a jövőben gyakrabban lesz alkalma hallania a magyar főváros az igazán szépért és művésziért lelkesedő közönségének.*”¹⁴⁶

1942. január 12-én, Radnai Miklós születésének 50. évfordulója előtt tisztelegő hangversenyt rendeztek a Magyar Rádióban. Dr. Gaál Endre bevezetője¹⁴⁷ után zenekari művek és dalok hangoztak el: a zenekarra írott *Öt vers*, a *Falun* zenekari átírata, valamint *Az infánsnő születésnapja* néhány részlete között *Báthy Anna* énekelt az *Élettörténet* és a *Megyék Bethániába* című műdalokat, valamint a *Székely dalok* részleteit.¹⁴⁸ Báthy Anna – akit Radnai szerződtetett az Operaházhoz – továbbra is repertoárján tartotta a zeneszerző dalait, 1943. november 4-én egy egész rádiós koncertet állított össze belőlük.¹⁴⁹ 1944-ben a zeneszerző születésnapján egy órányi válogatás hangzott el Radnai zongoraműveiből, az előadóművész nevét nem árulja el a rádióműsor.¹⁵⁰

137 N. N.: „(Magyar hegedűművész sikere Brüsszelben.)” *Budapesti Hirlap* XLIV/276 (1924. december 25.): 13. Indig Alfréd Hubay Jenő növendéke, a Budapest vonósnégyes legelső felállításának második hegedűse. 1924-ben Willem Mengelberg zenekarának koncertmestere volt.

138 N. N.: „Uj Strauss Richárd-ballet az Operaházban”, *8 Órai Ujság* XIII/76 (1927. április 3.): 9.

139 N. N.: „Fleischer Antal nagy sikere Rómában.” *8 Órai Ujság* XIV/71 (1928. március 27.): 10. Nem kizárt, hogy Barcelonában is az *Öt vers* hangzott el Fleischer hangversenyén.

140 *8 Órai Ujság* XVII/67 (1931. március 22.): 6.

141 N. N.: „Plán Jenő zeneiskolájának növendékhangversenye.” *8 Órai Ujság* XVII/115 (1931. május 23.): 8.

142 N. N.: „Magyar kamarazene-est.” *Budapesti Hirlap* LII/280 (1932. december 14.): 9.

143 (h.): „(Orvosok hangversenye.)” *Budapesti Hirlap* LV/85 (1935. április 13.): 11.

144 Radnai Miklós és Hubay Jenő az OSZK Kézirattárában fennmaradt levelezéséből jól követhető *Az önző óriás* sorsa. Az operaigazgató és a zeneszerző már 1934 októberében levelezett a készülő új műről. Hubay a bemutatót Horthy Miklós névnapjára, 1935. december 6-ára szeretne volna időzíteni, ezt azonban Radnai nem tudta vállalni, ugyanis egyrészt más kötelezettségnek kellett erre a napra eleget tennie (1935. szeptember 11-i levél), Másrészt hosszasan kereste *Az önző óriás* bemutatójához az új Hubay-művel megfelelően párba állítható magyar színpadi művet. Ez utóbbit végül Kósa György *Az két lovagok* című vígoperájában vélte megtalálni (1935. október 4-i levél), azonban halála megakadályozta a bemutató előkészítésének folytatásában. Radnai Miklós Hubay Jenőhöz írt leveleit lásd: OSZK Kézirattár, Fond 73/583.

145 Isov Kálmán dr.: *Az Országos Magyar Királyi Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola évkönyve az 1935/36-iki tanévről*. (Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, 1936): 67.

146 (d.): „Radnai Miklós emlékhangverseny”, újságvivágot ismeretlen napilapból, 1936. március 19. Lelőhely: MÁO Emléktár (Radnai-hagyaték).

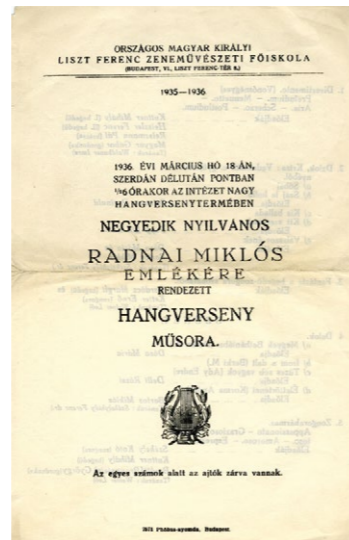
147 Radnairól tartott beszéde néhány hónappal a felolvasás után nyomtatásban is megjelent, lásd: Dr. Gaál Endre: „Emlékezés Radnai Miklósról”, *A Zene* XXIII/11 (1942. április 9.): 161–165.

148 *Népszava* LXIX/7 (1942. január 10.): 7. A koncertről írt rövid kritikát lásd: N. N.: „Radnai Miklós emlékezete.” *Pesti Hirlap* LXIV/9 (1942. január 13.): 7.

149 A koncert műsora: 1. Mutasd meg, Álom. 2. Tüzes seb vagyok. 3. Amerre én jártam. 4. Ha te úgy szeretnél. 5. Megyek Bethániába. 6. Kis ballada. 7. Panaszének. Lásd: *Népszava* LXXI/246 (1943. október 30.): Rádiómelléklet II.

150 *Népszava* LXXI/291 (1943. december 24.): Rádiómelléklet II.

A Radnai-recepció szempontjából igen jelentősnek mondható, hogy az Operaház a második világháború után két alkalommal is felújította *Az infánsnő születésnapja* című pantomimét. 1945 szeptemberében, a háború utáni első bemutatóként *Jan Cieplinski* és *Oláh Gusztáv* állította színpadra. Zenéjét bár jónak, de eklektikusnak ítélték,¹⁵¹ amin nem csodálkozhatunk, hiszen ekkorra már nemcsak az 1936-os felújítást irányító Ferencsik János, de az 1945-öst vezénylő Kenessey Jenő is belenyúlt a partitúrába. Az előadás nem maradt tartósan a repertoáron. Hasonlóképpen járt az 1949-es felújítás, mely már csak egy bő hónapot ért meg.¹⁵² 1950 után Radnai Miklós művei eltűntek a hangversenytermekből és az Operaházból, az utókor az operaigazgatót őrizte meg emlékezetében.

Radnai Miklós: *Az infánsnő születésnapja*, Magyar Királyi Operaház, 1936. február 26. (MÁO Emléktár)

A Zeneakadémia
Radnai Miklós emlékhangversenye, 1936. március 18. (MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték)

„Befejezett” életmű?

Radnai Miklós zeneszerzői pályája kapcsán felmerül a kérdés: lehet-e befejezettnak tekinteni egy másfél évtizednyi zeneszerzői életművet, melynek folytatását megakadályozta operaházi igazgatói tevékenysége? Mivel a rövid életpálya utolsó – hatástörténetét tekintve jelentősebb – évtizede már nem a zeneszerzéssel telt, tulajdonképpen nem lehet csodálkozni azon, hogy Radnai Miklós zeneszerzői stílusával és életművével nem foglalkozott a zenetudomány a 20. század második felében. Az életművet így nagyrészt a fennmaradt kották, néhány korabeli írás, a bemutatók sajtóvisszhangja és a Radnai halálakor megjelent nekrológok alapján kell értékelni.

Radnai Miklós a Bartók és Kodály utáni legelső komponista-generáció tagja, zeneszerzői stílusát tekintve a mérsékelt modern irányzatot követő magyar zeneszerzőkhöz tartozott. Műveinek zenei stílusa expresszív, ugyanakkor egyértelműen hatott rá a francia zene, főleg Debussy hangzásvilága. A kortárs, de már az életmű korai befejezése után, 1929-ben megjelent *Ungarischer Künstler Almanach* „*a modern magyar zene egyik legelőkelőbb képviselője*”-ként írja le Radnait, akinek zeneműveit ízléses invenció, nagy technikai tudás és színvonal jellemzi.¹⁵³ E jellemzéssel különös módon egybecseng Vadas György 1928-as megállapítása: „*Ötletesség, színesség, kulturált, gondos ízlés Radnai zenéjének fő jellemző vonása. Gondolatait mindig előkelően, artisztikus formában tudja kifejezni [. . .]. Radnai munkásságának egészét nézve, az az érzésem, mintha az ő oeuvre-je közvetítő irány lenne az impresszionista s általában a nyugati újabb zenekultúra és a magyar népi zene között.*”¹⁵⁴

Az persze, hogy Radnait a húszas évek derekán modernnek tartották, különösen hangozhat Bartók 1926-ban írt zongoradarabjainak – *Szabadban*, *Szonáta* stb. – ismeretében. Az utókor szempontjából nézve jellemzőbb lehet Lányi Viktor 1945-ben, a zeneszerző halála után egy évtizeddel papírra vetett véleménye, mely szerint Radnai Miklós „*konzervatív irányú, az új zenei mozgalmak eredményeit mérséklettel alkalmazó zeneszerző*”¹⁵⁵ volt. Az *Ujság* hasábjain megjelent Radnai-nekrológ szerzője hasonló megállapításra jut, a zeneszerzői életművet szintén a vége felőle szemlélve: „*[Radnai Miklós] szerzeményei modern irányúak, de nem a túlzók közül valók.*”¹⁵⁶ *Lakatos István* a zeneszerző halála után megjelent, az új magyar műzenéről írott tanulmányában pedig egyenesen a magyar romantika „*késői virágai*” közé sorolta Radnai Miklós műveit.¹⁵⁷

Az 1911-1912-es évek bemutatói azonban még egy más, modernebb stílusú zeneszerzői életművet vetítettek előre. *Tóth Aladár* Radnai-nekrológiájában éppen erre célzott: „*Zeneszerzőnek [indult], akitől if-*

151 Staud Géza (szerk.): *A budapesti operaház 100 éve*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1984): 375.

152 Lehetséges, hogy erre a felújításra már csak azért került sor, hogy az Operaház támogassa Radnai nehéz körülmények között élő özvegyét a jogdíjakkal. Radnai özvegyének még az 1950-es évek elején is számos magyar zeneművész – többek között Kodály Zoltán és Zathureczky Ede – írt támogatási célú ajánlólevelet, lásd: MÁO Emléktár (Radnai-hagyaték).

153 N. N.: „Nikolaus Radnai” in: Diósy Béla dr. (szerk.): *Ungarischer Künstler Almanach. Das Kunstleben Ungarns in Wort und Bild. Musik*. (Budapest: Egyetemi Nyomda, 1929): 72–73. 73.

154 Vadas, i.m., 233.

155 N. N.: „Radnai Miklós 1892–1936 [sic!]” in: Lányi Viktor (szerk.): *Hungária Zenei Lexikon* (Budapest: Hungária, [1945]): col.592.

156 N. N.: „Radnai Miklós meghalt”, *Az Ujság* XI/251 (1935. november 5.): 6.

157 Lakatos István: *Az új magyar műzene*. (= dr. György Lajos [szerk.]: *Tudományos Füzetek* 85) (Cluj: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1936): 4.

júkori szerzeményei alapján sokat várt közönség és kritika egyaránt.¹⁵⁸ Lányi a komponista halála után így foglalta össze ezeket az éveket: „Radnai – ne feledjük el – mint egyik legkiválóbb Koessler-növendék nagy lendülettel indult el a zeneszerzői pályán. Mialatt nyolc éven át a Fodor-zeneiskolában, majd a Zeneakadémián elméleti tárgyakat tanított, feltűnő sikereket aratott a hangversenyteremben dalaival, zenekari és kamarazenei műveivel, magában az Operaházban »Az infánsnő születésnapja« című táncjátékával.”¹⁵⁹

Nem véletlen, sőt inkább jellemző, hogy a zeneszerzői munkásságáról írva még 1944-ben is a pálya kezdetét emelik ki, Koessler legfontosabb zeneszerző növendékei közé sorolva őt.¹⁶⁰ Indulásakor főleg két műfajjal foglalkozott: kamarazenét és a zongorakíséretes dalokat komponált, s ezek nemcsak a bemutatót érték meg, hanem népszerűek tudtak maradni hosszabb távon is. Erős francia hatásról árulkodó dalai – melyek a kortárs bíráló szerint „jelentős rangsort képviselnek a magyar zenei líra sorában”¹⁶¹ – az 1940-es évekig opera- és hangversenyénekesek rendszeres műsorszámái voltak, míg a különböző összeállítású kamarazenei művek külföldön is számos alkalommal elhangzottak, ami érthető, hiszen e művek előadását – a dalokkal szemben – nem akadályozták nyelvi korlátok. Radnai kamarazene iránti fogékonysága tanári pályáján is megfigyelhető: a Zeneakadémián kamarazenét is taníthatott. Nem tűnik tehát véletlennek, hogy a *Budapesti Hirlap*ban megjelent nekrológ szerzője a művek listászerű felsorolásába éppen e két műfaj esetében használ méltató jelzőket: „egy sereg finomszövésű kamarazene- és zongorakompozíció és néhány füzeti költői szépségű dal.”¹⁶²

E két műfajban kísérletezte ki, illetve alkalmazta leginkább modern zeneszerzői stílusát, amint azt az 1936. március 19-i zeneakadémiai Radnai-émlékest egyik kritikusa is megállapította.¹⁶³ E művek – különösen a kamarazenei alkotások – Kodály a 20. század első éveiben, valamint Lajtha László Radnaival szinte egyidőben komponált művei mellé állíthatók. Egyszerű, letisztult, a hagyományokat többnyire tiszteletben tartó formai gondolkodás és időnként kísérletező, expresszív diszsonanciakezelés jellemzi őket. Kern Aurél így fogalmazott a *Divertimento* bemutatója után: „Megvan [Radnai] invenciójában az abszolút zeneiség, egyszerűség, nobilitás, a mi a kamarastilus kelléke, még a dolgozása módja is erre hajlik: szólamvezetése szinte ösztönösen polifon, önálló, a mellett sima, hajlékony, természetes. A ki így ír, annak könnyű kamarazenét, főképpen vonós kvartettet írni.”¹⁶⁴ A mű sikerét mutatja, hogy a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes több évtizeden át repertoárján tartotta, s Waldbauer Imre a 20. század közepének magyar vonósnégyes-irodalmáról írt rövid tanulmányában igen előkelő helyen, közvetlenül Bartók, Kodály, Dohnányi és Weiner művei után említette.¹⁶⁵

A szimfonikus zene területén Radnai már nem tudott a kamarazenei alkotásaihoz mérhető sikert aratni, valószínűleg a kisebb formátumú művekben érezte inkább otthon magát. Papp Viktor 1934. szeptember 29-i, a magyar szimfonikus zene történetéről a Magyar Rádióban tartott felolvasásában meg se említette a nevét, a kortárs magyar zeneszerzőkről szólva csak Bartók, Dohnányi, Hubay és Kodály művészetét emelte ki.¹⁶⁶ Bár 1912-ben még dicsérték a *Mosaïque suite* „csinos és ízléses” hangszerelését,¹⁶⁷ valójában ez az egyetlen szimfonikus alkotása maradt hosszabban a zenekarok repertoárján. Fennmaradt kotta hiányában nem tudjuk helyén értékelni hangzásvilágát, melyben – az ismeretlen zenekritikus szerint – „harmóniai túlságosan keresettek.”¹⁶⁸ Valószínűleg ugyanarról a modern, kísérletező zeneszerzői attitűdről van szó, amit az ugyanekkor komponált *Az infánsnő születésnapja* esetében az utókor ítésze „az akkor legmodernebb zeneszerzők”, a fiatal Bartók és Stravinsky zenekari stílusának érzett.¹⁶⁹

A kísérletezőbb hangvételű kezdet után nagyon meglepő az 1916-ban megjelent zongoradarabok egyszerűsége, közérthetősége törekvő hangzásvilága, határozottan tonális záratai, valamint a bartóki és kodályi parasztzene-eszményhez képest mesterkéltség, a 19. századi népzene-fogalomban gyökerező népiessége. A *Falun* ciklus esetében ez már a zsánerszerű tételek címadásaiban is tetten érhető. Zeneileg pedig szinte meglepetésként a népies műdal kissé didaktikus beidézése a „Kisbíró uram” című tételben,¹⁷⁰ az inkább brahmsi, mint bartóki fogantatású páratlan-páros metrumváltások „A bús libapásztor”-ban, vagy a népies furulyászerű kadenciával induló „A kondás”. E művek nem váltak a koncertrepertoár részévé, sajtókritikát se találunk róluk. Erre vonatkozó források hiányában, valamint az életmű rövidsége miatt nem tudunk biztosat mondani e stilisztikai visszalépés okairól. Nem kizárható, hogy a világháborúval hozható kapcsolatba, de az is lehetséges, hogy a rendkívül fiatal, húszas éveinek elején járó zeneszerzőt megérintette a siker érzése, s ennek fenntartása érdekében próbált még inkább közérthető zenét írni. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy az 1916-os zongoradarabokhoz képest valóban „nagyon merésznek” tűnhetett 1918-ban – a nagyrészt korábban komponált – *Az infánsnő születésnapja* zenei stílusa.¹⁷¹

Radnai Miklós 1924-ben amellet foglalt állást Bartók és Kodály publikált népi gyűjtéseiről írt recenziójában, hogy „mint a nemzeti költészetben Arany, Petőfi nyelve is bizonyítja, a magyar zeneművészetnek is [...] a népdallal egy talajból kell növekednie. Csak így lehet nemzeti művészet. De ezenfelül általános emberi értékekben kell már súlyosaknak [sic] és tartalmasnak lennie.”¹⁷² Úgy tűnik azonban, hogy számára inkább az emberi értékek által hordozott tartalom vált fontossá. A fenti idézet folytatásaként így fogalmazta meg saját alkotóművészi véleményét a népdal és a műzene viszonyáról: „A népdalok a maguk eredetileg

158 (T–th) [Tóth Aladár]: „Radnai Miklós, az Operaház igazgatója meghalt”, *Pesti Napló* LXXXVI/251 (1935. november 5.): 13.

159 Lányi J. [Viktor]: „Radnai Miklós meghalt.” *Pesti Hirlap* LVII/251 (1935. november 5.): 10.

160 Dr. Batizi László: „A magyar zene útja.” In: Uő. (szerk.): *A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben*. (Budapest: dr. Pintér Jenőné, 1944.): 7–56. 56.

161 Kv.: „Radnai-émlékünnep.” *Pesti Napló* 1936. március 19. Újságkivágat, lásd: MÁO Emléktár (Radnai-hagyaték)

162 N. N.: „[Radnai Miklós] Zeneszerzői munkássága”, *Budapesti Hirlap* LV/251 (1935. november 5.): 7.

163 (mja.): „Radnai Miklós emlékezete.” újságkivágat ismeretlen napilapból, 1936. március 19. lelőhely: MÁO Emléktár (Radnai-hagyaték).

164 (k. a.) [Kern Aurél]: „(Kamarazene.)” *Budapesti Hirlap* XXXII/7 (1912. január 9.): 12–13. 12.

165 Waldbauer Imre: „A magyar kamarazene.” In: Uő. (szerk.): *A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben*. (Budapest: dr. Pintér Jenőné, 1944.): 137–144. 143.

166 Papp Viktor: „Magyar szimfonikus zene (felolvastam a rádióban 1934 szept. 29)”, in: Uő.: *Muzsika*. ([Budapest]: Gergely R., 1935): 48–51.

167 N. N.: „(Hangversenyek.)” *Pesti Hirlap* XXXIV/71 (1912. március 23.): 7.

168 „Talán csak az az egy kifogásunk lehet a munka ellen, hogy harmóniai túlságosan kerestek.” Lásd: N. N.: „(Zeneakadémia.)” *Budapesti Hirlap* XXXII/71 (1912. március 23.): 13.

169 Vályi – Szenthegyi – Csizmadia, i. m., 298.

170 A „Vörösbort ittam az este...” kezdetű műdalt Radnai befejezetlen zeneelméleti tanulmányának 27. oldalán is idézi, mint „népdal”. Lelehető: Magyar Állami Operaház Emléktára.

171 Lásd: Vályi – Szenthegyi – Csizmadia, i. m., 298.

172 Radnai Miklós: „A népdal és a zeneművészet.” *Zenei szemle* VIII/8 (1924. május): 192–193. 193. – Radnai recenziójában nem egyértelműen foglal állást amellet, hogy mit tekint népdalnak és mit nem. A szöveg alapján úgy tűnhet, hogy Dankó Pista, Káldy Gyula, Fráter Lóránd és Balázs Árpád szerzeményeit a népdal folytatásaként értelmezte.

kisebb jelentőségüket sohasem cserélhetik fel súlyosabb, sőt mélyebb értelemmel, mely pedig az új keretben multhatatlan feladatuk lenne. Maradnak, amik voltak, nyílt és nyájas hangulatok, de a szélesebb keret miatt többet mégsem adhatnak, mint a mi lényegük. Az alkotó művésznak minden ízében át kell élnie művét, nem vehet fel kész és ismert forgácsokat bele, melyek vegyülni ugysem tudnak és könnyebb fajsúlyuk miatt csak diszitő szerepet vállalhatnak benne.”¹⁷³ Ő maga egyszer próbálkozott ilyen „szélesebb keretbe” illesztéssel, még korábban, a *Falun* ciklus első tételének népies műdal-idézetével. Műve utóéletét tekintve nem ki-zárt, hogy éppen ez a tapasztalat írta vele a fent idézetteket.

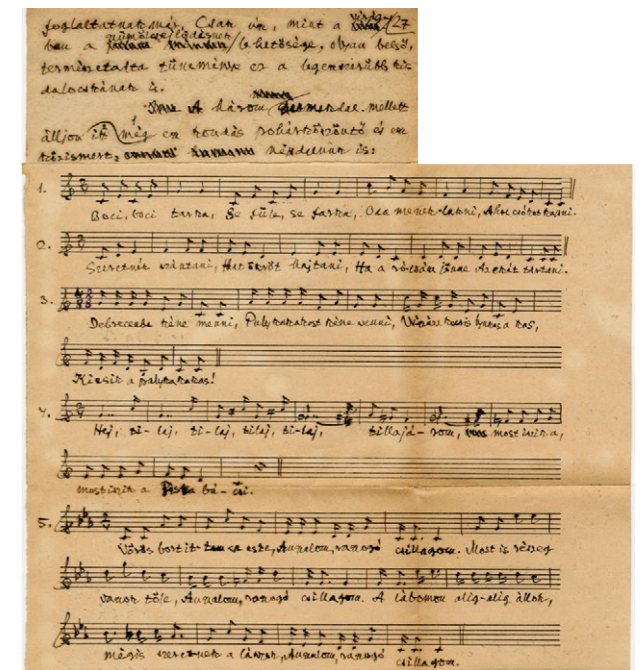
Bár 1916 után egyre több magyaros hangvételű művet komponált, ezek – a *Falun* ciklust leszámítva – elsősorban címükben, témájukban magyarosak, zeneileg inkább modernek, nem tartalmaznak karakterisztikusan magyar zenét. E műveinél nemcsak a Bartók és Kodály művészetét ismerő utókor számára tűnik fel, de már a korabeli kritika is szóvá tette a magyar zenei elemek hiányát. Vadas György némi óva-tossággal így fogalmaz tanulmányában: „[Kodállal szemben] Radnai a kimondottan magyar művekben is megmarad páratlanul gazdag és színes impresszionista technikájánál.”¹⁷⁴ Ez a jellegzetesség némi ellentétet

okoz a művek címe és zenei nyelve között. Különös jelenség, de talán ez lehet az oka annak, hogy az 1916-ban kiadott zongoradarabok közül a francia címűek – *Deux valse caprices*, *Trois morceaux* – váltak népszerűbbé, miközben eredetileg ezek is magyar feliratú tételből álltak. A francia címek esetében ugyanis nem érződik címek és a kozmopolita zenei nyelv közti ellentmondás. Feltűnő különbség, hogy – bár a *Nyári képek* „Csüddöngölő” című tétele a Rózsavölgyi kiadó 1917/1918-as *Karácsonyi Album*ába is bekerült – a három nagyobb terjedelmű magyar című sorozatból mindössze egy tétel előadásáról van adat, míg a francia című sorozatok egy-egy tétele több alkalommal is elhangzott hangversenyen.

Nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy számos intertextuális kapcsolódási pont található Rad-nai Miklós és kortársainak művei között. Feltűnő, hogy Radnai műjegyzékében olyan címekkel találkozunk, amelyek Bartók Béla, Kodály Zoltán, Lajtha László és Hubay Jenő néhány esetben igen népszerű művei élén is szerepelnek. Az allúziók iránya változó, s nem minden esetben feltételezhetünk szándékos kölcsönzést. Radnai *Valsette* című zongoraműve Kodály szintén zongorára írt *Valsette*-je után keletkezett. A *Háborús idők Vitézlő Hány János* című tétele ugyanakkor majd’ tíz évvel megelőzi Kodály daljátékát.

Radnai Miklós: *Falun*, a „Kisbíró uram” kezdete
(MÁO Emléktár)

kottapéldák
Radnai Miklós *töredékesen maradt* könyvéből
(MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték)

173 Radnai Miklós: „A népdal és a zeneművészet.” *Zenei szemle* VIII/8 (1924. május): 192–193. 193.
174 Vadas, i.m., 233.

Hasonlóan korábbi Radnai Miklós *Falun* című zongoraciklusa és a *Székely dalok* második füzetében található „Leánynéző” tétel, mint Bartók ugyanilyen című dalciklusa és kórusműve. Azt viszont tudjuk, hogy Radnai ismerte *A kékszakállú herceg várát*, hiszen naplójában részletesen leírja a véleményét Bartók operájáról.¹⁷⁵ Ennek fényében viszont elgondolkodtató, hogy *Öt vers* című zenekari ciklusának első tételéhez a „*Mire a könnyek tavához értem, imígyen szólott hozzám a Bánat...*” feliratot választotta. A medvetáncok esete komplikáltabb, hiszen két-két Radnai- és Bartók-kompozíciót is érintenek. Bartók 1908-ban komponált *Medvetánc*a nyilvánvalóan megelőzte Radnai „A medvetáncolat” című zongoradarabját (a *Nyári képek* 5. tételét) és *Az infánsnő születésnapja* című táncjáték – és a későbbi szvit – „Bärentanz”-át is. Bartók 1915-ben komponált *Szonatinájának* 2., szintén „Medvetánc” című tétele nagyjából egyidős lehet Radnai zongoradarabjával, ugyanakkor nem tudni, vajon Radnai ismerhette-e ezt a Bartók-kompozíciót, hiszen az csak 1919-ben jelent meg nyomtatásban. Ugyanakkor az is feltűnhet, hogy a táncoló medve figurája a táncjáték 1916-os átdolgozásakor, Radnai saját ötleteként került a történetbe.

A *Falun* című zongoraciklus 3., „A falurossza” című tétele egy ismert toposzt elevenít fel. Hubay Jenő 1896-ban bemutatott *A falu rossza* című operáját nem feltétlenül kell kapcsolatba hozni vele, hiszen az kizárólag a bemutató szezonjában került színre, Tóth Edének az opera alapjául szolgáló népszínműve viszont népszerű volt a 20. század első évtizedében is.

A Radnai Miklóssal egyidős Lajtha László neve több Radnai-kompozíció kapcsán is felmerülhet. Egyrészt Lajtha első opusza, az *Egy muzsikusi írásaiból* című, 1912-1913-ban írt zongoraciklus eszünkbe juthat annak kapcsán, hogy Radnai több későbbi instrumentális kompozíciója – a zongorára komponált *Verssek*, valamint az *Öt vers* című zenekari mű – is írásos műfajcímet visel. Lajtha második opusza, az 1914-ben keletkezett *Mesék* című zongoraciklus – és annak elveszett második kötete¹⁷⁶ – pedig gyakorlatilag egyidős Radnai *Mese* című szimfonikus költeményével. A két mű ráadásul nagyon hasonló zeneszerzői attitűdről árulkodik. Radnai szentimentális előszavában a következőképpen fogalmazta meg műve tartalmát: „*Mese... talán egy dalosságú koldusdeákról és egy sápadtarcu király leányról, talán a deáknak furcsa daláról, halk szaváról, a leánynak napsugár mosolyáról, szivárvány kö[n]nyéről, talán róluk, talán rólatok, kik hallgatjátok ezt a mesét, ti új koldusdeákok, ti élő királykisasszonyok, ezt a mesét a könyektől szüzfehér (?) [sic], a mosolyoktól vérszíves (!) [sic], a sutogó szótól, daltól mámoros szerelemtől...*”¹⁷⁷ E leírás egyértelműen összecseng Lajtha zongoraciklusának néhány tételcímével, példaként a 3. és 7. tételt érdemes idézni: „*Kis mese a csendről, a sötétről, a várásról és egy nagy karosszékéről*”, illetve „*Kis mese a virágzó gesztenyefa allée-ról, a terasseon felejtett kis csipkekendőről és a nagyonnagyon-ról*”.

Radnai Miklós műjegyzékét áttekintve feltűnik, hogy szívesen nyúlt a mese, a képzelte világban játszódó – gyakran szentimentális – elbeszélés műfajához. Az *Orkán vitéz* alapjául szolgáló Hófehérke-temati-

175 Bónis, i.m., 331.

176 Lajtha László korai zongoraműveiről lásd: Szabó Ferenc János: „Lajtha László fiatalkori zongoraművei” *Magyar Zene* LV/3 (2013. augusztus): 335–350.

177 idézi: (h. e.) [Haraszi Emil?]: „[Filharmóniai hangverseny.] *Budapesti Hirlap* XXXV/86 (1915. március 27.): 14. A zárójeles kiemelések az eredeti forrásban találhatóak.

kájú operában a Grimm-testvérek által rögzített történetet dolgozott fel, míg *Az infánsnő születésnapja* esetében Oscar Wilde meséjéhez nyúlt. *Mese* című szimfonikus költeményéhez ő maga írt programot, s hosszú, szentimentális hangvételű narratív programot írt a *Falun* és a *Nyári képek* című zongoraciklusaihoz is. Nyilvánvaló a *Vitézlő Hány János* című zongoradarab narratív kontextusa, az *Orkán vitéz* végleges alakjában is megőrizte mesei elemeit, s ha nem is mesék, de hasonlóan szentimentális verssorok alkotják a zenekarra írt *Öt vers* című ciklus programját. Az 1924 nyarán papírra vetett *Napember* című operaszimfónia-cselekményterv is szentimentális-mesés elemekből áll, szereplői természeti jelenségek: Nap, Hold, Felhők, Ködök, Szél, Alkony, Éj, Hajnal, Árnyék stb. A *Napember* végének leírása jól jellemzi ezt a szentimentális-mesés hangvételt: „*Azonban az Alkony elnéz felette és csendre inti a Holdat, mutatván az alvó Napra, fel ne keltse valahogy. Indul az erdő felé, kezében a kigyúlt esthajnali csillaggal. A Hold áll még kisodeig és utána néz, aztán hirtelen ötlettel leoldja oldaláról ezüst lantját és szerelmes pöngetéssel kíséri epekedő vallomását, lassan lépegetve az Alkony nyomában.*”¹⁷⁸ Ezek a néhol naiv, néhol szentimentális mesék a húszas éveiben járó zeneszerző gyermeki világlátásáról is árulkodhatnak, amit ugyanakkor valószínűleg csak műveibe rejtve vallott meg.

A hazai lexikográfiában jól követhető az a folyamat, ahogy a zeneszerző Radnai Miklóst az idő eltelével háttérbe állította, végül teljesen elfedte az operaigazgató. Az életében megjelent két jelentősebb lexikon – az 1929 és 1931 között kiadott *Magyar Színművészeti Lexikon*¹⁷⁹ és az 1935-ös *Zenei Lexikon*¹⁸⁰ – zeneszerzőként jellemzi. Ugyanakkor e szócikkekben az akkor már szinte egyáltalán nem komponáló operaigazgató alkotói tevékenységéről nem találhatunk érdemi bírálatot, mindössze fontosabb műveinek felsorolásával találkozunk. Radnait a Lányi Viktor által szerkesztett, 1945-ben megjelent *Hungária Zenei Lexikon* is a komponisták közé sorolja,¹⁸¹ s hasonlóképpen zeneszerzői minőségét teszi első helyre Falk Géza a *Magyar Rádióhallgatók Lexikona* 2. kötetében.¹⁸² Az 1935-ös *Zenei Lexikon* 1960-as évekbeli új, bővített kiadásában még nincs érdemi eltérés a korábbi verzióhoz képest.¹⁸³

Az újabb zenei lexikográfia ugyanakkor már kevésbé a zeneszerzői, mint inkább az operaigazgatói tevékenységére koncentrált. A Brockhaus-Riemann-féle *Zenei lexikon* magyar kiadásának Radnai-szócikében még zeneszerzőként jellemzik, de inkább operaigazgatói tevékenységét taglalják.¹⁸⁴ Bónis Ferenc pedig már „igazgató, zeneszerző, zenekritikus” szavakkal írja le Radnai tevékenységét a *Grove* lexikon ope-

178 Radnai Miklós: *Napember*. kézirat, MÁO Emléktár (Radnai Miklós hagyatéka), 43. A kiemelések a kéziratból származnak és a tervezett műszereplőire utalnak.

179 N. N.: „Radnai Miklós”, in: Schöpflin Aladár (szerk.): *Magyar Színművészeti Lexikon. A magyar színjátszás és drámairodalom enciklopédiája*. IV. kötet. (Budapest: Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, 1931): 7.

180 N. N.: „Radnai Miklós”, in: Szabolcsi Bence – Tóth Aladár (szerk.): *Zenei lexikon. A zene-történet és zeneudomány enciklopédiája*. (Budapest: Győző Andor, 1935): 2. kötet, 377.

181 N. N.: „Radnai Miklós 1892–1936 [sic!]” in: Lányi Viktor (szerk.): *Hungária Zenei Lexikon* (Budapest: Hungária, [1945]): col.592

182 Falk Géza: „Radnai Miklós”, in: Tiszay Andor – Falk Géza (szerk.): *Rádióhallgatók Lexikona. Az irodalom, zene, színház, film, rádió, rádiótechnika, gramofon és sport enciklopédiája*. II. kötet. (Budapest: Vajda-Wichmann, 1944): 183.

183 N. N.: „Radnai Miklós”, in: Bartha Dénes dr. (főszerk.): *Zenei Lexikon. Átdolgozott új kiadás*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1965): 3. kötet, 176.

184 Carl Dahlhaus – Hans Heinrich Eggebrecht – Boronkay Antal (szerk.): *Brockhaus Riemann Zenei Lexikon*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1985): III. kötet, 174.

ra műfajára fókuszáló sorozatának hasábjain, s zeneszerzői munkásságát nem tárgyalja.¹⁸⁵ Sokat mond továbbá, hogy a *New Grove* zenei lexikon általános kiadásában, valamint a *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* köteteiben egyáltalán nincs Radnai Miklós szócikk.

S bár a nekrológokban még találunk Radnai zeneszerzői minőségére vonatkozó mondatokat, összességében mégis az a benyomásunk, hogy a nekrológok szerzői jóval hangsúlyosabban tárgyalják operaigazgatói tevékenységét, és már ekkor is előfordul, hogy csak operaigazgatóként méltatják.¹⁸⁶ A Radnaival közeli ismeretséget ápoló Lányi Viktort idézhetjük: „Amikor operaigazgató lett, megszűnt alkotó művész lenni.”¹⁸⁷

185 Bónis Ferenc: „Radnai, Miklós” in: Stanley Sadie (szerk.): *The New Grove Dictionary of Opera* (New York: Oxford University Press, 1992): 3. kötet, 1214.

186 Például: N. N.: „Radnai Miklós. (1892–1935)”, *A Zene* XVII/3 (1935. november 15.): 51–52.; N. N.: „Meghalt Radnai Miklós, az Operaház igazgatója”, *Népszava* LXIII/251 (1935. november 5.): 4.

187 L[ányi]. V[iktor]: „Radnai Miklós meghalt.” *Pesti Hírlap* LVII/251 (1935. november 5.): 10. – A nekrológban Lányi említést tesz egy 1934. nyári, Radnai Miklós új házában tett személyes látogatásáról.

EGY KORSZAKOS IGAZGATÓ

Ami még nem volt:

sztrájk az Operaházban – 1924/1925

Amikor a Magyar Királyi Operaház az 1924 nyarán bezárta a kapuit, a kritikusok szokásos évadvégi értékelésükben meglepődve állapították meg, hogy báró dr. ifj. Wlassics Gyula igazgatónak a Bánffy Miklós – Hevesi Sándor neve által fémjelzett időszak (1912 – 1917) óta először sikerült a szezon elején kitűzött tervet maradéktalanul végrehajtani. Az előadások átlag-színvonala emelkedett, a legnagyobb siker a *Parsifal* operaházi, illetve a *Farsangi lakodalom* ősbemutatója volt. Az ítések ugyanakkor fájlalták, hogy a többi magyar bemutató – *Hubay Jenő: Karenina Anna*, *Zádor Jenő: Diana*, *Vincze Zsigmond: Az erősebb*, *Gajáry István – Brada Ede: Árgyirus királyfi* – iránt minimális maradt az érdeklődés, ellenben örömmel emlékeztek meg *Maria Jeritza*, *Lotte Lehmann*, *Hubert Leuer* és *Tino Pattiera* vendégszerepléséről, valamint három fiatal magyar szoprán – *Alpár Gitta*, *Németh Mária* és *Relle Gabriella* – ígéretes bemutatkozásáról. Az Operaház nagy nyeresége lett a kritikusként indult, de a színházhoz már hármas minőségben, rendezőként, díszlet- és jelmeztervezőként szerződött *Márkus László* és a *Kéméndy Jenő* főszcenikus utódjául kiszemelt, húszas évei elején járó *Oláh Gusztáv*.

Wlassics Gyula Márkus Lászlón kívül a többi vezetőtársát – az évtizedek óta sértettséggel küszködő *Máder Rezső* zeneszerző-karmester igazgatót, a gyengélkedő *Kerner István* főzeneigazgatót, és a veterán bariton *Mihályi Ferenc* főrendezőt – elődeitől örökölte. Az igazgató június 24-én megbízta Márkust a színház művészi ügyeinek vezetésével, aki a korban szokatlan módon sztárrendszer helyett együttesben szeretett volna gondolkodni. Ez nyilvánvalóan több vezető művész, elsősorban a népszerű tenorista, *Környei Béla* szemében felért egy nyílt hadüzenettel.

Ebben az időszakban még a teljes társulatot évad végén szerződtették a következő szezonra, s ez rendre hatalmas feszültséggel és felfokozott sajtóhadjárattal járt. 1924 nyarán a szokottnál is elkeseredettebb tárgyalások zátonyra futottak, a színház és az egész ország katasztrófális anyagi helyzete és a művészek követelése között egyre nagyobb lett a szakadék. A fizetéseket 1000 arany koronában akarták maximalizálni, de ezt a társulat elfogadhatatlannak tartotta. Wlassics levelében figyelmeztette a művészeket, hogy ez a végső esély, ha meg akarják tartani az Operaházat. Miközben *Klebsberg Kuno* vallás- és közoktatásügyi miniszter jelezte, hogy nem lehet aránytalanul nagy összegeket fordítani az állami színházakra akkor, amikor a tanyákon nincs elemi népiskola, valószínűleg a nyilvánosság kizárásával lázasan dolgozott a helyzet megoldásán. Míg a Nemzeti Színházat Hevesi Sándornak sikerült stabilizálni, a miniszter az Operaház élére még nem talált hasonló kaliberű vezetőt. Először a világháború előtt és alatt

Magyar Kir. Operaház

**A
zenekar tagjainak
szerződészegése
miatt a Magy. Kir.
Operaház további
rendelkezésig nem
tart előadást.**

**A hirdetett elő-
adásokra előrevál-
tott jegyek árát a
jegypénztárak a
rendes nappali
pénztári órákban
visszafizetik.**

Nyomatott a Globus Nyomdai Műintézet Részvénytársaságánál, Budapest, VI., Aradi-utca 8. szám. Telefon: 23-45.

Pesten sikeresen működő, ezidőtájt a bécsi Volksopernél dolgozó Egisto Tango olasz dirigens próbálta megnyerni a feladatra, de miután minden oldalról ellenállásba ütközött, elvetette az ötletet. Az Operaház társulata végül úgy ment el nyári szünetre, hogy sem néhány fontos magánénekest, köztük Környeit és Adler Adelina népszerű koloratúrszopránt, valamint a teljes zenekart sem sikerült leszerződetni.

A nyár közepén, az évadvégi sajtóroham lecsillapodása után a *Nemzeti Újság*ban egy hosszú, végiggondolt és meglepően higgadt cikk jelent meg a zenei testületek (Operaház, Filharmóniai Társaság Zenekara, Zeneakadémia) munkájáról. A szerző, Radnai Miklós a szokásjogot, mely szerint egyes vezető művészek kedvenc szerepeiket nem adják át a fiatal kollégáknak, valamint a magyar művek iránti közönyt kérte számon az Operaházon.

Amikor augusztus végén kiderül, hogy a színház korábban beígért 1.1 millió koronás költségvetését 800.000 koronára akarják csökkenteni, Wlassics Gyula kilátásba helyezi lemondását. Végül szeptember 3-ra sikerül megállapodni a zenekari tagokkal, akik a tavalyi fizetésükért játszanak tovább. Az ambiciózusan összeállított évad tervei között szerepel a *Mirandolina* (Az áruház kertészlány című Mozart operát Hevesi Sándor új szövegkönyvvel látta el *Goldoni A fogadósnő* című vígjátéka alapján), *A holt város* (Maria Jeritza és Németh Mária főszereplésével), a *Pelléas és Mélisande* rég várt előadása, néhány magyar újdonság (A csodálatos mandarin, Radnai Miklós kétfelvonásos, Az egyszeri szerelmesek, Szabados Béla pályázatnyertes *Fannija*, Kósa György és Szederkényi Anna pantomimje, a *Laterna magica*, Buttykay Ákos *Ünnepontók* című táncjátéka); az évtizedek óta nem játszott *Figaro házassága*, a *Ring* (Márkus László új rendezésében), a *Faust* és a *Rigoletto* felújítása, valamint jópár újdonság a Városi Színházban. Wlassics regnálása kezdetén, 1921-ben ugyanis még jó ötletnek tűnhetett a fővárostól bérbe venni a Városi (ma Erkel) Színházat, de a hatalmas nézőtér megtöltése egyre nagyobb terheket rótt az Operaházra, mely ezt a ballasztot egyre nehezebben viselte, hiszen a számos karmester, magánénekes és a két zenekar mind alkalmazásban állt.

Az évad szeptember 18-án kezdődik, a *Farsangi lakodalom* előtt a *Himnusz*t Máder Rezső, a *Hunyadi László* nyitányát Kerner István vezényli. A szezon azonban nehezen indul, az egyik *Bolygó hollandi* előadáson mindössze tizenöten ülnek a földszinten. Október 5-én Márkus László lemond a művészeti vezetői tisztségéről. A hónap közepén a fővárosnak sikerül megállapodni *Sebestyén Gézával*, aki átveszi a Városi Színházat. Az Operaház ezzel hatalmas tehertől szabadul meg, azonban úgy tűnik, mindez kevés a dalszínház megmentésére, mely fölött állandó rémként lebeg a szanalás. Wlassics a kiadások csökkentése érdekében csak heti négy előadást szeretne tartani, s megpróbál elbocsátani néhány magánénekest. A színház két tenoristája, *Székelyhidy Ferenc* és *Gábor József* vezetésével ekkor a művészek maguk kezdeményeznek társadalmi mentőakciót a hiányzó összeg összegyűjtésére. Az évad lebonyolításhoz szükséges 40.000 aranykoronát néhány hét alatt sikerül megszerezni, az első adományozó *Esterházy Pál* volt.

A szenzációhajhász újságírók az év végén ismét előveszik kedvenc játékkukat, a *Ki lesz az Operaház új igazgatója?* kitalálást. A nevek között ekkor *Bruno Walter* (éppen Münchenből Bécsbe szerződik *Richard Strauss* helyére), az egyik tenorista (talán Környei vagy Székelyhidy) és Márkus László roppen fel. Néhány héttel később már gróf Bánffy Miklós, a Kölnben dolgozó *Otto Klemperer* (!), Egisto Tango és *Erich Kleiber* a jelölt, majd a Cincinnatiiban működő *Reiner Frigyes és ifj. Ábrányi Emil* egészíti ki az impozáns listát. Wlassics Gyula

újévi ígéretként a *Pelléas* és *A holt város* mellé a *Manon Lescaut* felújítását hirdeti. Egy *Nyugat* lányával kiegészülő teljes Puccini-ciklust szeretne, melynek apropóját a zeneszerző novemberi halála adja. Továbbra is szó van az új *Figaró*ról, valamint a *Ringet* nyitó *Walkür*ről, s egy magyar újdonságról, *Szántó Tivadar* Mannheimben nagy sikerrel bemutatott *Tájfújás*ról.

A nyugalom azonban csak látszólagos. Az Operaház és a magyar kultúrélet vezetőinek minden korábbinál súlyosabb válsággal kell szembenézniük, amikor 1925. február 5-én a zenekari tagok újabb követeléssel állnak elő. Az összes tag által aláírt petícióban fejenként havi 1 millió koronát kérnek, különben sztrájkba lépnek: 9-e után nem vesznek részt próbákon, 14-e után pedig nem játszanak az előadásokon sem. Úgy tűnik, a Tanácsköztársaság mégsem múlt el nyomtalanul, hiszen ezek a muzsikusok már nem azok az uralkodójukhoz hű, zömében német ajkú hű férfiak voltak, akik számára másfél évvel korábban magyar tanárt akartak kirendelni, hogy legalább a nyelv alapjait sajátítsák el, ha már az ország első színházának alkalmazottai. Korábban is előfordultak fenyegetések, olykor egyesek felmentek a minisztériumba, mások a sajtós ismerőseiknek adtak ki belső híreket, de hasonló, szervezett ellenállásra nem volt példa, különös tekintettel arra, hogy az egyik igazgatói székben az a nagytekintélyű Máder Rezső ült, akinek balkézről való Habsburg származása állandó pletykákra adott alapot. 1925-re azonban az évszázados uralkodócsalád ázsiója igencsak megcsappant úgy Pesten, mint Bécsben.

A válság első lépéseként le kellett mondani a február közepére tervezett kétestés vendéjátékot, melyben a bécsi társulat Richard Strauss legújabb balettjét, a *József legendáját* készült az Operaházban bemutatni. Wlassics Gyula kikérte magának a zenészek rövid határidejű ultimátumát, ám közben hiába vitte fel a követelésüket Klebelsberghez. A miniszter előbb megpróbált a zenészek hazafias érzelmeire apellálni, majd a pénzügyminiszterre hárította a felelősséget, aki viszont közölte, hogy a követelésekre egyszerűen nincs fedezet. A zenekar eközben állta a szavát, és nem vette fel a munkát, ami a *Manon Lescaut* 11-i nyilvános főpróbáján vezetett botrányhoz, melyet végülis egy szál zongorával voltak kénytelenek az összegyűlt újságírók előtt abszolválni. Ezek után február 14-én nem tudták megtartani a Puccini-mű felújítását sem, az Operaház homlokzatára kirakott plakát szerint a zenekar szerződészegése miatt nem tartanak előadást.

Ilyen sztrájk először fordul elő a színház történetében és az újságok világszerte is páratlan eseményről írnak. Wlassics Gyula előbb felmond a zenekarnak, majd 19-én (egyek hírek szerint 25-én) maga is beadja a lemondását. Klebelsberg válságstábjában Hevesi Sándor, Márkus László és Székelyhidy Ferenc mellett az összes zenekritikus (!) is részt vesz. Végül a köztisztviseltekben álló Kerner István közvetítésével a zenészek „hazafias kötelességből” felveszik a munkát, s 25-én egy *Walkür* előadással újra kinyit a színház. Wlassics Gyula néhány héten belül a tankönyvbírálo bizottság elnöke lesz, de sokan már távozása utáni hónapban visszasírják. Az igazgatói széket – szigorúan a szezon végéig – ismét a 30. szolgálati évét betöltött Máder Rezső foglalhatja el. A 70. életéhez közeledő karmester, akinek könnyed balettjeit egykor Európa-szerte játszották, egyelőre nem tervezi a nyugdíjba vonulást, noha a sajtó gyakran firtatja a kérdést. Máder még 1895-ben került az Operaházhoz korrepetitorként. Fokozatosan emelkedett a ranglétrán, mígnem 1901-ben igazgatóvá nevezték ki. Szerencsés hat év következett az Operaház életében, ekkora

esnek például a magyarországi Puccini-bemutatók. 1907-ben a Belügyminisztérium helyett a Vallás és Közoktatási Minisztériumhoz került az állami színházak felügyelete. Máder nem akart a *Salome* bemutatóját megtorpedozó *Apponyi Albert*tel együtt dolgozni, önként vált meg az intézmény vezetésétől. Miután tapasztalata és kapcsolata is voltak, valószínűleg tőkéje is, kibérelte a Népszínház üresen álló épületét. A vállalkozás egyetlen évadot élt meg, Máder az I. világháború alatt a bécsi Volksoport is vezette, majd 1921-ben tért vissza az Operaházhoz.

A sztrájk hatására a következő szezon költségvetését 800.000 helyett 1.200.000 aranykoronában állapítják meg. Az évad kiugró művészi események nélkül zajlik le, a *Manon Lescaut* felújítása után *Pietro Mascagni* egy estén vezényli a *Parasztbecsület* 300. és *A cremonai hegedűs* 100. operaházi előadását, visszatér *Titta Ruffo* és a Bécsbe szerződött Németh Mária. „*Soha olyan sívár szezonja nem volt az Operaháznak, mint az idén.*” – állapítja meg a *Magyarország* tudósítója – és félő, hogy nem túlzott. Az évad szenzációja *A denevér* április 25-i felújítása lesz az Operaház társadalmi akciója javára, Márkus László és Mihályi Ferenc rendezésében, három karmesterrel, *Rózsahegyi Kálmán*nal Frosch szerepében, a II. felvonásban nagy divatrevüvel, valamint a színház mind az 59 szólistájának kosztümös felvonulásával. Három nappal később érkezik a tragikus hír: Környei Béla, a színház vezető tenorja orbáncot kapott és elhunyt. Lányi Viktor mélyen értő szavakkal búcsúzott a nagy művésztől: „...*egyik dísze volt az együttesnek és egyéni súlyánál, konzekvens művészi rátartiságánál fogva ama kevesek sorába tartozott, akik a maga bajaiba befásult közvélemény előtt az Operaház létjogát szembeszökően reprezentálták.*”

Máder Rezső

báró Wlassics Gyula

Radnai Miklós

Új igazgató a láthatáron

Ezekben a napokban az igazgatóválság megoldása is új szakaszba jut. Április 23-án adja hírül *Az Újság*: „Radnai Miklós ma egész délelőtt a kultuszminisztériumban tárgyalt. Operaházunk új igazgató-jelöltje, Radnai Miklós ma fentjárt a kultuszminisztériumban és egész délelőtt arról tárgyalt, hogy milyen feltételek mellett vállalja Operaházunk vezetését. Tekintettel a tárgyalási anyag nagyságára, végleges megállapodásra még nem jutottak. Holnap vagy holnapután fog eldőlni, hogy vállalja-e Radnai az Operaház igazgatását, vagy sem.” Nem lehet véletlen, hogy ugyanaznap adja hírül a *Budapesti Hírlap*, hogy Klebelsberg miniszter érdemei elismeréseképp örökös taggá nevezi ki Máder Rezsőt... A korabeli sajtó fürgeségére jellemző, hogy már az aznapi *Esti Kurír* hozza a hírt: „Radnai politikai és művészeti okokból nem lehet igazgató.” A cikkíró minisztériumi forrásokra hivatkozva közli: „... tekintettel arra, hogy Radnai Miklós személye ellen kifogást emeltek, a kultuszminiszter minden valószínűség szerint ejti ezt a tervet. Radnai [sic] Miklós ugyanis több ízben politikai elfogultságról tett tanúságot és művészeti kérdések elé sokszor politikai kérdéseket helyezett. Az Operaház új igazgatójától pedig elsősorban azt kívánják, hogy kizárólag művészeti kérdésekkel foglalkozzék. Radnai Miklós személye ellen főleg a modern magyar muzsikusok foglalnak állást.” Érdekes lenne tudni, kik voltak azok a zenészek, akik szót emeltek a jelölt ellen. Lehetséges, hogy az 1926-ban (más forrás szerint 1928-ban) alapított Modern Magyar Muzsikusok Szabad Egyesülete nevű társaság, melynek tagjai többek között *Kadosa Pál*, *Szabó Ferenc*, *Szelényi István* és *Kelen Hugó* voltak. Egyes újságok néhány nappal később még izléstelenebb hangot ütnek meg, amikor megírják: az alig pár napja elhunyt Környei többször kijelentette, hogy, amennyiben Radnai – aki korábban sohasem foglalkozott színházi ügyekkel – jön, ő felmond.

Noha Radnai Miklósnak már az első perctől számos sajtótámadást kellett elszenvednie, a minisztérium, Klebelsberg és államtitkárai, *Kertész K. Róbert* és *Petri Pál* bizalma töretlen maradt. Mai szemmel nézve is mesterien dolgoztak: hagyták az Operaház vezetőit, művészeit és a szenzációhajhász sajtót találgatni, klikkesedni és fortyogni, miközben zárt ajtók mögött tárgyalták meg az utódlás kérdését. Végül április 30-án hivatalosan is bejelentették Radnai Miklós igazgatói kinevezést, 1925. július 1-től. Az új vezető személye meglepett mindenkit, hiszen olyan embert sikerült találni, aki minden klikktől független, zeneszerző (tehát ismeri és felismeri a kortárs operai trendeket), tanár (tehát tisztában van az utódneveléssel) és szakíróként ismeri a művészeket is. „Színházi rutinja nincs, de ez inkább érzék, mint tudomány” – állapítják meg a csodálkozó újságírók. Az Operaház történetében a 33 éves Radnainál csak *Gustav Mahler* volt fiatalabb vezető, a maga 28 évével. Jogos az újságírói aggodalom: „... vele szemben is fennmarad a kérdés, amelyet a Budapesti Hírlap az Operaház válságának során mindig képviselt: tudja-e majd függetleníteni magát azoktól a minden oldalról feléje tolongó befolyásoktól, amelyek annyi kárt okoztak már az Operaháznak.” Radnait azonban felesleges volt féltetni.

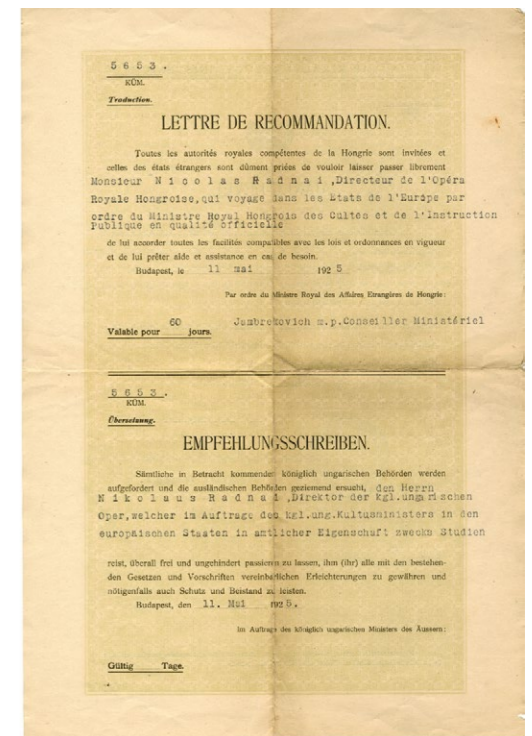
Úgy tűnik, hogy miközben teljes vértetben készen áll a feladatra, a minisztériumtól is minden segítséget megkap, Klebelsberg hosszabb időre biztosítja az új igazgató működését, 1.3 millió koronára emeli a költségvetést. Ennek megfelelő összeget kapott a Ház a békeévekben is. „*A hiányzó lelkesedés, fegyelem, munkakedv visszaállítása az igazgató fő feladata.*” – fogalmazódik meg a jogos igény. Radnai első nyilatkozataiban szokatlanul határozott és nyílt hangot üt meg: „*az új operai rezsim nem folytatás, hanem új kezdés lesz, új berendezkedés, új keretek között.*” A repertoárépítés fontosságáról beszél, hiányolja Mozart, Richard Strauss és *Goldmark Károly* műveit, havi egy premiért, köztük olyan magyar újdonságokat ígér, mint *A csodálatos mandarin* és a *Tájfün*. Szeretne kinevelni egy teljes magyar nyelvű Wagner-együttest, viszont osztályon felüli karmestereket hozna kintről. Félreértések elkerülése véget kijelenti, hogy a korábbi évek gyakorlatával ellentétben nem akar a társulatába külföldi magánénekeseket, sőt, vendégszerepelni is csak a legjobbakat szeretné hívni. „*Tökéletes magyar operai együttest akarok teremteni, amihez az Operaház kitűnő személyzetében minden lehetőségem megvan.*” Radnai heti hat előadást ígér, felelevenítené az olcsó és az ifjúsági előadásokat. Miután a színház vezetését hivatalosan csak a nyár közepén veszi át, s az évadot csak a szokottnál később, október elején szándékozik elindítani, sürgősen külföldi tanulmányútra indul, hogy a budapestihez hasonló méretű és felépítésű olasz (Milánó, Nápoly) és német (München, Drezda, Frankfurt, Mainz, Darmstadt) színházak művészeti és adminisztratív munkáját tanulmányozza.

Jó oka van a gyors távozásra, a művészek szerződésének letárgyalását ugyanis nem ő, hanem egy Kertész K. Róbert által vezetett, minisztériumi illetékesekből, kritikusokból és vezető magánénekesekből álló bizottságra hagyományozza. Május 7-én Klebelsberg kérésére ugyan felállt egy bizottság az Operaház működésének ellenőrzésére melynek tagjai – Radnain kívül – a minisztériumból Petri Pál, és Kertész K. Róbert, az Operaházból Máder Rezső és *Csávojszky Vince* gazdasági vezető voltak, de Radnai nem vesz részt ebben a munkában, inkább tanulmányútra indul. Dohnányi Ernő egy cikkben siet is megdicsérni Radnai „*kiváló gyakorlati és diplomáciai érzékét*”, amiért angolosan távozik a botrányosnak ígérkező szerződés előtt. Dohnányi szerint ugyanis nyílt titok, hogy erősen le kell építeni a művészeti dolgozók létszámát, s éppen ezért nem merete korábban senki sem vállalni az igazgatást. Első körben rendezik az Operaház Nyugdíjintézetének anyagi helyzetét, hiszen a háború alatt a pénz nagyrésze elúszott hadikölcsönökön. Ezután tudnak nyugdíjba küldeni a 109 tagú zenekarból tizenkilenc főt, a maradók fizetését pedig rendezni. Jelentős az elbocsájtás a balettnél is, az énekkar létszámát pedig 76+8 főben állapítják meg. A tizennégy karmester és korrepetitor több mint a felét elküldik, a nyugdíjba menő Máder mellett *Szikla Adolfot*, *Lichtenberg Emilt* és *Karácsonyi Istvánt*. A bizottság csendben dolgozik, de hiába kérték a sajtót, hogy hagyják őket, állandó a találgatás, különösen, amikor a tárgyalások a legizgalmasabb szakaszhoz, a magánénekesi szerződésekhez érnek. Márpedig a valóban nagyon sok, 59 szólista majdnem felét el akarták küldeni. Ezt a leépítést nem vállalta sem Radnai, sem a még hatalmon lévő Máder Rezső, a nagy tiszteletnek örvendő Kerner István főzeneigazgató pedig hallgatott. Bizonyára szíven ütötte az a valóban érthetetlen döntés, hogy a színház osztrák karmestere, *Bernhard Tittel* váratlanul főzeneigazgatói kinevezést kapott. Ez érzékenyen érintette a teljes magyar zenei életet, hiszen Kerner negyedszázadot várt a kitüntető címre, amit bécsi kollégája kétévnyi pesti működés után megkapott. A rossz nyelvek

szerint jutalmul, mert ő vezényelte a mindenható Hubay Jenő új operáját, a *Karenina Annát*. Valószínűbb azonban, hogy Máder és a sokszor előadás közben is beteget jelentő Kerner helyett hirtelenjében nem találtak alkalmasabb jelöltet.

A magánénekesek közül nyugdíjba küldték *Déri Jenőt*, *Hegedüs Ferencet*, *Kertész Ödönt*, *Ney Bernátot* és a főrendezői tisztelet is betöltő *Mihályi Ferencet*. Mind az öten több mint 25 éven át voltak a Ház művészei. A hölgyek közül *Bihóy Zóra*, *Dessewffy Izabella*, *Dömötör Ilona*, *Havas Gyöngyike*, *Haynal Elma*, *Kiss Edit*, *Annie Krüswyk*, *Maleczky Bianka* és *Radnai Erzsé*, az urak közül *Csóka Béla*, *Ocskay Kornél*, *Pilinszky Géza*, *Szentmihályi Tibor* és *Peter Unkel* szerződését nem hosszabbították meg. Radnai május 17-én utazik el, az újságírók, miután semmiféle visszajelzést nem kapnak, egyre vadabb hangnemben támadják a távollevő igazgatót, elsősorban azt vetik a szemére, hogy terveiből teljesen kimaradt a műszak költségvetése, ezért minden terv fel fog borulni. Végül Kertész K. államtitkár higgadt nyilatkozata vet véget a sajtótámadásoknak.

Az évad végén még énekel néhány előadást a közönség-kedvenc *Maria Jeritz*a, majd *Franz Schalk* vezetésével a bécsi opera szólistái vendégszerepelnek egy teljes Wagner-ciklusban. A nyár elejének szomorú híre, hogy meghal *Kémény Jenő*, a színház kiapadhatatlan fantáziájú díszlet- és jelmeztervezője.

Miniszteri ajánlólevél

Radnai az igazgatói irodában
(Fortepan)

Az első évad – 1925/1926

Radnai Miklós 1925. június 27-én érkezik vissza körútjáról. Első dolga, hogy a minisztériumban beszámoljon tapasztalatairól. Régi lapjába, a *Nemzeti Újság*ba időről-időre szellemes, szépen megírt beszámolókat küldött operai körútjáról. Berlinben például nem tetszettek neki Richard Strauss és Franz Schreker újdonságai, az *Intermezzo* és a *Távoli hang*, de egy Stravinsky-estet nagyon izgalmasnak talált. Végül összesen tizenkét operaházat látogatott végig (többek között: Milánó, Párizs, Berlin, Drezda, Weimar, München és Bécs színházait), 30-nál is több előadást látott, olyan jeles zenei vezetőkkel tárgyalt, mint Erich Kleiber, Fritz Busch, Hans Knappertsbusch és Franz Schalk. Néhány éven belül mind-egyikük meg fog fordulni az Operaházban. Radnai végre leül az újságírókkal is beszélgetni. Elmeséli, hogy Drezdában és Münchenben mindössze 33 magánénekesrel dolgoznak, míg ő 37-et tartott meg, köztük Bodor Karolát, Dalnoki Viktort és Pusztay Sándort, akiről korábban az terjedt el, hogy elküldte őket. Radnai reményei szerint ennyi énekesrel már zavartalanul lehet működtetni a színházat, s ha jól van szervezve a próbarend, ki lehet osztani a walkür lányokat éppúgy, mint a *Carmen* csempészeit. Elmondja, hogy szeretné bevezetni a kettős szereposztást, hogy ne kerüljenek veszélybe az előadások, nem akar külföldi tenort hozni (miközben Környei halála, Pilinszky Zsigmond német szerződése mellett érezte, hogy Pataky Kálmánt se sokáig lehet itthon tartani).

Az Operaház következő évadját augusztus 30-án ismertette Radnai Miklós az irodájában (az újságírók megjegyzik, hogy az új titkár, *Morlin Amadé* rendkívül hasonlít Beethovenre, csak szőke). Ígéretéhez híven, minden hónapra tervez egy újdonságot, melyek egy része régi adósságtörlesztés. A cigánybáró, a *Pelléas és Mélisande*, a *Siegfried*, a *Tájfün*, A csodálatos mandarin (Fleischer Antal vezényletével, Csortos Gyulával és Bajor Gizivel a főszerepben), a *Figaro házassága*, a *Gúnyvacsora* (Giordano kevéssé sikerült verista opusza), és a készülő *Háry János* szerepelt az impozáns listán. „Bravó!” – szakadt ki az egyik kritikusból a lista hallatán. Radnai 25 százalékkal leszállította a helyáratokat, összesen 150 előadásra hirdetett bérletet, öt különböző sorozatban, egyenként 30-30 előadással. Az új bérleti rendszert valószínűleg Csávojszky Vince találta ki, de a hazai operatörténetbe, mint a Radnai-korszak legnagyobb vívmánya került be. Az igazgató olyan vendégművészeket ígér, mint *Mattia Battistini*, Richard Strauss, Erich Kleiber, Reiner Frigyes, *Maria Ivogün*, *Richard Schubert* és Maria Jeritzta. Tervei között Mozart-, Verdi-, Wagner-, és magyar-ciklusok szerepelnek. A teljesen lecserélődött vezérkarban Márkus László mellett két magánénekesből, Gábor Józsefből és Szemere Árpádból rendező is lesz, mellettük két ifjú, Rékai András és Nádasdy Kálmán a segédrendező, a karigazgató Roubál Vilmos, a gazdasági vezető Csávojszky Vince. A karmesterek: Kerner és Tittel mellett Fleischer Antal, *Pető Imre* és *Rékai Nándor*, a szopránok: Alpár Gitta, *Goda Gizella*, *Halász Gitta*, *Medek Anna*, *Nagy Margit*, *Palay Matild*, *Relle Gabriella*, *Sándor Erzsé*, *Sebeők Sára* és *Tihanyi Vilma*, a mezzók és altok: *Basilides Mária*, *Bársony Dóra*, *Bodor Karola*, *Budanovits Mária*, *Haselbeck Olga*, *Marschalkó Rózsi*, *Némethy Ella* és *Sándor Mária*, a tenorok: Gábor József, Pataky Kálmán, Pilinszky Zsigmond, *Somló József*, *Székelyhidy Ferenc*, *Szügyi Kálmán*, *Toronyi Gyula* és *Závodszy Zoltán*, a baritonok: Dalnoki Viktor, *Farkas Sándor*, *Palotay Árpád*, *Palló Imre*, *Pogány Ferenc*, Pusztay Sándor, Szemere Árpád és *Szende Ferenc*, a basszusok: *Kálmán Oszkár*, *Komáromy Pál*, *Székely Mihály* és *Venczell Béla*.

A változásoknak hamar híre megy, s a szeptember végi hátridőig 970 bérletet adnak el, de ez csak a kibocsátott kártyák száma, hiszen van, aki két-három helyre is igény tart. A kistí-lú torzsalkodásokhoz és a pátoszos nyilatkozatokhoz képest új hang Radnai Miklósé. Írása, mely ma éppúgy aktuális, mint 90 éve lehetett, a *Világ* szeptember 21-i számában látott napvilágot. „Kezdetől teljes erővel látunk neki a munkának – mondja el az új igazgató munkatársunknak – mert azt akarom, hogy minden előadás komoly előkészülettel kerüljön a közönség elé. Ezt pedig csak lelkiismeretes próbákkal lehet elérni. Az intézet tagjaiban, úgy látom, meg is van a megértés és a készség, hogy a fegyelmet a közös munka érdekében helyreállítsák. A rend, a fegyelem az alapja a művészi munkának és ha egy céltudatos elgondolás és energikus kéz nem irányítja ilyen nagy feladatú és nagy személyzetű színház vezetését, a legkiválóbb művészeknek is hiányzik a lehetősége, hogy

Magyar Kir. Operaház
Bérlethirdetés.

A Magyar Kir. Operaház az 1925-26-os évad megkezdését az alábbi bérletárakkal hirdeti a közönségnek.

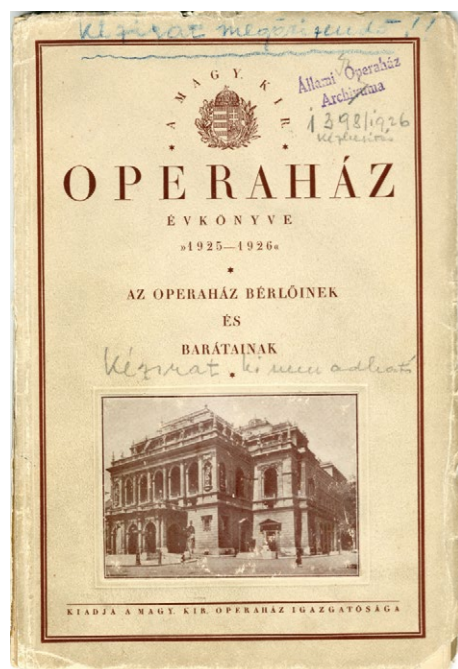
A BÉRLETI ÁRAK:

Előadás	1. sor	2. sor	3. sor	4. sor	5. sor	6. sor	7. sor	8. sor	9. sor	10. sor
1. előadás	10.000	8.000	6.000	4.000	3.000	2.000	1.500	1.000	800	600
2. előadás	12.000	10.000	8.000	6.000	4.000	3.000	2.000	1.500	1.000	800
3. előadás	15.000	12.000	10.000	8.000	6.000	4.000	3.000	2.000	1.500	1.000
4. előadás	18.000	15.000	12.000	10.000	8.000	6.000	4.000	3.000	2.000	1.500
5. előadás	20.000	18.000	15.000	12.000	10.000	8.000	6.000	4.000	3.000	2.000
6. előadás	25.000	20.000	18.000	15.000	12.000	10.000	8.000	6.000	4.000	3.000
7. előadás	30.000	25.000	22.000	18.000	15.000	12.000	10.000	8.000	6.000	4.000
8. előadás	35.000	30.000	28.000	22.000	18.000	15.000	12.000	10.000	8.000	6.000
9. előadás	40.000	35.000	32.000	25.000	20.000	18.000	15.000	12.000	10.000	8.000
10. előadás	45.000	40.000	38.000	30.000	25.000	22.000	18.000	15.000	12.000	10.000

Tervezett újdonságok és felajánlások:

1. előadás: *Cigánybáró* (Fleischer Antal)
2. előadás: *Pelléas és Mélisande* (Fleischer Antal)
3. előadás: *Siegfried* (Fleischer Antal)
4. előadás: *Tájfün* (Fleischer Antal)
5. előadás: *A csodálatos mandarin* (Fleischer Antal)
6. előadás: *Figaro házassága* (Fleischer Antal)
7. előadás: *Gúnyvacsora* (Fleischer Antal)
8. előadás: *Háry János* (Fleischer Antal)

Bérlethirdetés az 1925/26-os évadra

Az első operaházi évkönyv

Covent Garden-igényűeket is csak akkor tudnám kielégíteni, ha előbb angol fonttal váltanák meg jegyeiket."

Az újságok elismeréssel állapítják meg, hogy Radnai minden nap reggel 9 és este 10 között egy két-órás ebédszünetről eltekintve mindig megtalálható a színházban. A sajtó folyamatosan szemmel tartja az új igazgatót, még azt is rendre megírják, ha megfázik és otthon marad, mint szeptember 26-án. Radnai az első évadját stílusosan egy kortárs magyar művel, *A vajda tornyával* szeretne volna nyitni, de Dohnányi az 1922-es ősbemutató néhány előadása után visszavonta a zenedámáját, mert egyes részeket át akart dolgozni, így a szezont október 8-án végül is a másik friss hazai sikerdarabbal, *a Farsangi lakodalom* teltházas előadásával nyitják. A másnapi *Budapesti Hírlap* lelkesen számol be az estről: „Radnai Miklós igazgatónak, úgy látszik, máris sikerült egy dolog: a színház munkakedvének helyreállítása. A megreformált Operaházba, úgy látszik, visszatért a művészi kedv és hit, amelyet a mai előadás sikere csak megerősíthet.” A cikkben bizonyára sok a megelőlegezett bizalom, de úgy tűnik, azonnal érezhetővé vált az előadásokon, hogy a színházban egészen más légkörben zajlott a munka, mint a korábbi években.

Már az első hetekben úgy Szemere Árpád, mint Gábor József rendezői munkáját dicsérik, előbbi a *Lohengrint*, utóbbi a *varázsfuvolát* és *A hegyek alján*-t vette kézbe októberben. Ekkoriban az operarendezői munka még egészen mást jelentett, mint napjainkban. Feladatuk leginkább arra szorítkozott, hogy az esetenként többévtizedes díszletekben a szereplők mozgását koordinálják.

Az évad első újdonsága a Johann Strauss és *Jókai Mór* születésének 100. évfordulója alkalmából felújított *Cigánybáró*, melyben Radnai először próbálja ki a kettős szereposztást, mely „megteremti a művészi verseny légkört, (...) az operaszínpad gazdagszik a tehetségek erőpróbáitól.” *A Farsangi lakodalom* második

eredményesen dolgozhatnak. Talán túlzásnak tetszhetik, hogy egyelőre magam közvetlenül ellenőrzöm a próbák látogatását, és a disciplinális szabályok betartásához me-reven ragaszkodom. (...) A közönség bizalma, azt hiszem, vissza fog térni, ha az összes előadás nívójáról kedvező véle-ményt alkothat. De éppen a nívó kérdésében szeretnék egy megjegyzést tenni eddigi és leendő kritikussaimmal azt az álláspontot közölni, hogy igen sajnálom, ha az Opera nívó-ját kizárólag csak ragyogó operaénekesi nevekkel akarnák mérni. Saljapinokat, Jeritzákat nem tud a magyar állam-kassza megfizetni és az egyetlen magyar dalszínháznak kö-telessége, hogy elsősorban a magyar énekesgárdát nevelje, azt megbecsülje. Van itt hála Istennek elég tehetség és ha igaz értéket képviselnek, nem szabad idegenekért elejte-nem. Nem szenzációs vendégstarokkal, de állandóan ma-gas színvonalú magyar együttesel akarom a közönséget az Operaháznak megnyerni. Metropolitan, ha akarnék, se tudnék Budapesten csinálni és ebben a tekintetben a

előadása előtt megbetegedett Kerner István, aki az évad végéig nem is épült fel. Helyét a fiatal *Berg Ottó* veszi át, akiből a következő két évtized egyik megbízható karmestere lesz.

A sajtó egy része mintha folyamatosan össze akarná ugrasztani az Operaházat és a Városi Színházat. Radnai azonban rendszeresen egyeztet Sebestyén Gézával, nem zavarja a konkurencia, de azt nehezményezi, ha a közönség a külföldi sztárokat nézi a Városi Színházban az Operaházban működő magyar művészek helyett. A *8 Órai Újságnak* nyilatkozva Radnai Miklós már november közepén örömmel állapítja meg, hogy hetente három-négy teltház is előfordul, amire régóta nem volt példa, „az első eredmény az, hogy az Operaház közönségét visszahódítottuk az Operaháznak. (...) Az Operaház nézőterén megnövekedett a szmokingosok száma. Ez azt jelenti, hogy jó közönség jár az Operaházba. Bérleink, a magyar középosztály, főleg kereskedők, orvosok, ügyvédek, stb., nélkülözünk azonban a magyar arisztokráciát, melyet hiába szólítottunk fel, hogy foglalják el régi bérleteiket és régi helyeiket az Operaház nézőterén, nem reflektáltak rá, vagy csak elenyésző kis számban.” Radnai gondoskodik arról, hogy művészei időről-időre új feladatokat kapjanak, ezzel is serkentve őket. Az évad végi összegzésből kiderül, hogy összesen 53 opera 160 szerepe lelt új gazdára. Ehhez nemcsak a színpadon és a házi színpadon, hanem négy-öt próbateremben is egyszerre próbálnak, amire korábban nem volt példa. „Magyar együttest kell ápolni és nem szabad elvakulni az idegenektől, akik elveszik a kenyeret a magyar művészek szájából.” – vallja az igazgató, aki november végén ismét két hétig betegeskedik.

Nyilvánvalóan elsősorban a kritika várta évek óta a pesti közönség számára idegenül ható *Pelléas és Mélisandot*. A szakmailag sikeres operaházi bemutató után így írt *Béldi Izor* a *Pesti Hírlapban*: „Sajnos a mai bemutatónak nem volt az a zajos, külső sikere, de még az a meleg, belső művészi sikere sem, melyet a mű és a kitűnő előadás megérdemelt. A közönség csak nehezen melegegett föl: ami taps volt, főleg *Pelleas* megöletése után, csakis a szereplőknek, a karmesternek és a rendezőnek szólt. Debussy műve kudarcot vallott a mai bemutatónak előkelő, műértő közönségénél.”

Egyetlen apró hír emlékezik meg arról a történelmi pillanatról, hogy a december 5-i *Cigánybáró* előadás volt az első opera, amit élőben közvetített a Magyar Rádió, igaz, meglehetősen esetleges minőségben. A *zsidónőt*, *Fromental Halévy* ritkán játszott operáját karácsony előtt két héttel új fordításban és új szereplőkkel porolta le Márkus László. Az előadásról a *Nemzeti Újság* megállapította: „A *zsidónő*, melyet ma felújított az Operaház régi dalmű, de ódonosságában tagadhatatlan életerő van.” Az év végére a Ház átlaglátogatottsága elérte a 80 százalékot, Radnai januártól minden hónap második és negyedik péntekén ifjúsági előadásokat vezetett be, ekkorra már szereposztással és napra készen állt a szezonteljes terve, ami korábban elképzelhetetlen volt.

Az 1950-es évek óta a balett legalább olyan népszerű műfaj, mint az opera. Ezért nehéz elképzelni, hogy az 1920-as években mennyire kevés megbecsülés és érdeklődés kísérte a táncot. Kinevezett igazgatója, sőt koreográfusa sem volt ekkoriban az együttesnek, melyet egy táncitanító, egy tánckari felügyelő mellett négy magántáncosnő (*Ptasinszky Jozefin*, *Keresztes Mariska*, *Almási Sári* és *Pótz Malvin*), két magántáncos (*Andor Tibor* és *Brada Rezső*), tizenkilenc kartáncosnő és nyolc növendék alkotott. A névtelen balerinák között már ekkor olyan későbbi nagyságok dolgoztak, mint *Bordy Bella*, *Misley Anna*,

Vécsey Elvira, Szalay Karola és Vera Ilona. Az egész évadban egyetlen önálló premiért, sőt balett előadást sem tartottak, s mindössze tizenkét alkalommal egy-egy fél este erejéig játszották az *Árgyirus királyfit*, a *Mályvácska királykisasszonyt*, a *Pierrette fátylót*, a *Törpe gránátost*, az *Ámor játékeit*, a *Coppéliát*, a *Rózsa lelkét* és a *Sylviát*.

Február 16-án Gábor József rendezésében, a mannheimi ősbemutató díszleteivel, mutatják be Szántó Tivadar első operáját, a világhírű *Lengyel Menyhért* színdarabból komponált *Tájfunt*. Kedves és a korabeli operaházi viszonyokra jellemző történet, hogy a főszereplő Tokeramó előkelő berlini szobájának modern bútorát Radnai szobájából hordták le a színpadra. Az igazgató csak akkor emelte fel a szemöldökét, amikor a hebegő kellékes a székét is elkérte, mert Szende Ferenc abban akarta kilehelni a lelkét... Az előadás sikert aratott, a szezonban hét estén töltötte meg a színházat, ami kortárs magyar újdonság esetében nagyon szép teljesítmény. A bemutató után így írt *Haraszi Emil* a *Budapesti Hírlapban*: „Az est valamennyi közreműködője a szerzőkkel együtt sokszor jelent meg a lámpák előtt babér- és virágerdő közepette. A mai est fölfedezett a magyar közönség számára egy nagy magyar mestert. De ez a kapocs, mely ma egybefűzött szerzőt és közönséget, csak akkor válik valóban vérségi kötelékké, ha Szántó Tivadar messzibe csapongó fantáziája a magyar rónán pihen meg és a magyar föld dalaiból szövi majd tovább muzsikáját.”

A tavasz első meglepetése volt a tizennégy év után Budapestre látogató *Gyenge Anna*, aki operaénekesi pályafutását a New York-i Metropolitannál kezdte *Anne Roselle* néven. Németh Mária és Maria Jeritza

Marschalkó Rózsi Melisande szerepében

Gyenge Anna

mellett ő is visszajáró vendége lesz az Operaháznak. A *Ring*-sorozat második darabjaként a *Siegfriedet* állította színpadra Márkus László (*A Rajna kincsére* csak később került sor), az előadást Bernhard Tittel vezényelte, a címszerepben ekkor mutatkozott be Pilinszky Zsigmond. A tenoristát még egy nagy feladat várta: Környei Béla halálának első évfordulóján a nagy művész síremléke javára rendezett előadáson Bánk bánként is debütált. Márkus megpróbálja leporolni a *Hamletet*, de *Thomas* operája fölött eljárt az idő és mindössze két előadást ér meg. Áprilisban tartják a szokásos Wagner-ciklust, ahol 20 napon belül a szerző összes nagy operáját eljátsszák.

Az elmúlt évek gyakorlatával szemben Radnai Miklós jó időben, már március közepén elkezdte a szerződötéseket – ismét a csoportos személyzetekkel –, hogy egy hónappal később be is tudja fejezni. A sajtó ismét lesben áll, de már közel sem tud akkora botrányt, vagy műbotrányt előidézni, mint egy évvel korábban. A magánénekesek ugyan először ragaszkodnak az 500 koronás létminimumhoz, de amikor Radnai közli, hogy ez csak létszámleépítéssel valósítható meg, csendben elállnak a követelésüktől. Két érzékeny veszteség éri az Operaházat: Pataky Kálmán Bécsbe szerződik, havi 24 millió koronás gázsival, melyet a pesti színház nem tudhat felülmúlni. Radnainak sikerül azonban évi 24 előadásra hazahívni a kiváló tenoristát. A mindössze 23 éves ragyogó Alpár Gitta abszolút primadonnaként viselkedett és sajnálatlaltal közölte az újságírókkal, hogy a felkínált tízmillió koronából nem tud megélni, ezért inkább Berlinbe szerződik, és operettekben fog fellépni. Az „idegenbe szerződött magyar művészek” listáját gyarapította volna Székely Mihály is, de ő Bécs helyett később mégis Pesten marad. (Egy adoma szerint Székely és Pataky összetalálkozott a bécsi gyorsor, de csak Mosonmagyaróvár után vallották be egymásnak, hogy mindketten a Hofoper próbaéneklésére igyekeznek.) Az újságok időnként megállapítják, hogy ehhez

Kedden, 1926 február 16-án
Bérlet A sorozat 17. sz. (Rendes előadás 112. sz.)
ELŐSZÖR
TAIFUN
 Japán tragédia 3 felvonásban. Irta: Lengyel Menyhért.
 Zenéjét szerzette: Szántó Tivadar. Vezényli: Fleischer Antal. Rendezi: Gábor József.

Dr. Tokeramó	Szende Ferenc	Dr. Dupont, egyete-
Joshikawa	Komáromy Pál	mi tanár
Kobayashi	Dr. Pogány Ferenc	Székely Mihály
Hironari	Szűgyi Kálmán	Gábor József
Dr. Kitamaru	Palotai Árpád	Laroché Helén
Omayi	Nedev Tamás	Alpár Gitta
		Teréz, színésznő
		Bársony Dóra
		Valéria
		Sándor Mária
		Szolga
		Ádám Győző

Japánok. Történi Párisban, napjainkban.
Az előadásra használt zongorát Chmel J. és Fia cég szállította.
Kezdeté 7 órakor, vége 10 órakor.

A *Tájfunt* bemutatójának színlapja

Radnainak folyamatosan új főszerepekkel és igen magas fizetéssel kell „megetetni az oroszlánt”. Nem volt egyszerű megállapodni Németh Máriával sem, aki esténként tizenkét millió koronát kért, melyet Radnai nem volt hajlandó kifizetni. „Az igazgató megy, a publikum marad” – üzenté a sajtón keresztül a sértődött szoprán, mire Radnai frappánsan reagált: „A művész nő jön-megy és az Operaház marad.”

A direktor tavasszal nyolc pályakezdőt is főszerepekben próbált ki. A legnagyobb várakozás egy nyugalmazott tábornok lánya, *Takács Klementina* Szulamit-debütálását előzte meg, a *Sába királynőjét* *Horthy Miklós* is megtekintette. A kormányzó élt az egyszeri lehetőséggel, Takácsot ugyanis soha többé nem léptették fel az Operaházban... Nem tudni, hogy a Városi Színházban sikeresen működő, szép hangú *Szedő Miklóst* végül miért nem szerződtette Radnai, miközben a Canióként bemutatkozó főiskolás *Laurisin Lajos* 1945-ig a színház legsokoldalúbb tenoristája lett. Az Operaház egész évadban nélkülözni volt kénytelen Palló Imrét, aki Olaszországban dolgozott, és *Walter Rózsit*, aki Milánóban képezte tovább magát. Radnai hívószavára májusban mindketten visszatértek a színház kötelékébe. Az igazgató Milánóban tárgyalt a kiváló szopránnal, ahová egyetlen napra utazott, hogy megnézzé a frissen bemutatott *Turandot* egyik első előadását. Érdekes, hogy Puccini poszthumusz művét nem tartotta a szerző legkiválóbb alkotásának, de azért a jövő szezonra igyekezett lekötni a magyar közönség érdeklődésére is bizton számot tartó operát.

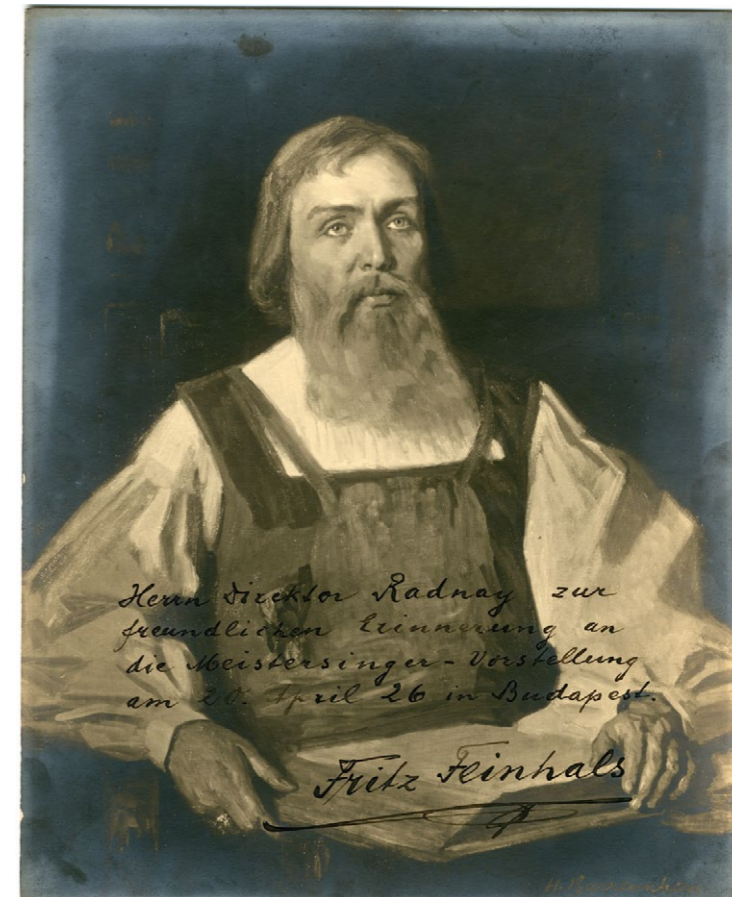
Az évad vége még két újdonságot tartogatott, két régi olasz operát, melyeket az 1920-as években egyáltalán nem volt divat feltámasztani. Az *Úrhatnám szolgálot* (*Pergolesi*) és a partitúra híján Rékai Nándor által hangszerelt *Csengőt* (*Donizetti*) is először játszották Pesten. „Operaházunk a kettős premierrel derekas munkát végzett. Nemcsak a darabokból, az előadásból is valamiféle üdeség árad felénk. Meglátszott, hogy ezúttal ambiciózus fiatal emberek jutottak szóhoz.” – írta *Tóth Aladár* a *Pesti Napló* május 27-i számában. A premier másnapján ünnepelték a *Farsangi lakodalm* 50. előadását. *Poldini* vígoperája alig több mint két év alatt jutott el a szép jubileumig. *Weber* halálának centenáriuma Márkus László *A bűvös vadász* régi produkciójába próbált új életet lehelni.

A június 9-i évadzáró *Bánk bán* előadás előtt Radnai Miklós ismét az irodájába hívta a zenei rovatvezetőket, hogy beszámoljon az első szezonjáról, mely 2.5 milliárd korona bevétel többletet eredményezett. Az igazgató ígéretet kapott a minisztériumtól, hogy ezt az összeget a jövő évad költségvetésében az Operaház felhasználhatja. A szezonban négy bemutató maradt el: a repertoáron 26 éve nem szereplő *Figaro házassága* Kerner István betegsége miatt, *A csodálatos mandarin* azért, mert Csontos Gyula nem ért rá, a *Háry Jánost* Kodály nem tudta időre befejezni, a *Gúnyvacsoránál* szereposztási nehézségek merültek fel, ugyanis az együttesben sem megfelelő tenor, sem bariton nem állt rendelkezésre. A vendégművészek listája igen szépen alakult: *William Boland*, *Mattia Battistini*, *Vera Schwarz*, *Richard Strauss*, *Barbara Kemp*, *Ella Ilbak* – ész-táncművész, *Erich Kleiber*, *Richard Schubert*, *Hubert Leuer*, *Fritz Feinhals*, *Reiner Frigyes* és *Maria Jeritza*. Radnai beszélt még a megoldandó hőstenor-kérdésről, Kerner egészségi állapotáról, valamint arról, hogy a jövőben a fiatalokat külföldi tanulmányútra szeretné küldeni és olasz énekmestert szerződtetni számukra. Az igazgató a későbbiekben többszertendős szerződéseket akar kötni, ahogyan a világháború előtt szokás volt.

Szintén Radnai ötlete lehetett, hogy minden évad végén – a zárás másnapján! – kiadják az évkönyveket, dokumentálva az előző szezon operaházi eseményeit. Ezek a jól szerkesztett füzetek nem csak a fenntartó és a közönség számára dokumentálták a szezon eseményeit, hanem a mai napig páratlan forrásként szolgálnak a kutatóknak.

Klebensberg Kuno június 23-án kelt levele valószínűleg megnyugvással töltötte el a fiatal direktort „Az évadvégi eredmények azt bizonyítják, hogy Nagyságodnak sikerült a művészi hozzáértéssel kitűzött célt törhetetlen hittel és akarattal elérni és az Operaház működését visszalendíteni arra a normális útra, mely egyedül biztosítja a jövőben is a színházban a békés és örömteli munkásságot.”

Radnai július 6-án vonatra szállt, hogy megkezdje rendes nyári szabadságát. Olaszországba ment, ahol a pihenés mellett előadásokat is nézett.

Fritz Feinhals Radnainak dedikált fotója

Főzeneigazgató kerestetik – 1926/1927

Az új évad sajtóértekezletére augusztus 29-én került sor, a kipihent direktor ekkor ismertette sokszínű műsortervét. „Egészen sajátos helyzetünkől következik, szigorúan földrajzi értelemben is, - mondja Radnai – hogy egyrészt a dél és észak, mely közrefog, másrészt a magunk keleti származásával párosuló nyugati műveltségünk hozza hozzánk a déli, az észak, a nyugati művészetét. De mivel mi nem vagyunk az éppen ellentétes véglet, mint a délnek az észak, keletnek a nyugat, megállnak a hódító úttakra induló művek nálunk és elfoglalják helyüket az Operaház műsorában.” – próbálta meghatározni színháza helyzetét Európában.

A szezon a szeptember 26-i *Bánk bánnal* készültek megnyitni, az első ősbemutató a *Háry János*, majd a *Figaro házasságra* repríze, a *Fanni* premierje, *Az istenek alkonya* felújítása után került volna sor a *Csodálatos mandarin* magyarországi bemutatójára (ezúttal Bajor Gizi mellett Toronyi Gyula, a színház buffó tenorja volt kiírva a címszerepre). *Beethoven* halálának centenáriuma egy tizenöt sorozattal tervezték megünnepelni, melyben az *Athén romjai* (melynek tematikája: az elpusztult görög művészet a Pesti Német Színházban születik újjá), az *István király* (mely szintén a pesti teátrum megnyitására készült), a *Fidelio*, a *Missa solemnis* (Dohnányi vezényletével), egy filharmóniai koncert, a Waldbauer-Kerpely vonós-négyes kamaraestje és Dohnányi zongoraestje szerepelt. A tavaszi két balett-újdonságot, a *Seherezádét* és a *Petruskát*, egy Verdi-ciklus (ékköveként a *Falstaff* bemutatója Szende Ferencsel és Palló Imrével a címszerepben), és két magyar mű *Beretvás Hugó: Assisi Szent Ference* és Hubay: *Álarc* követte volna. Az újságírók megkérdezték Radnait, mért nem tűzi műsorra saját operáját, de ő így válaszolt: „amíg ilyen bőven vannak magyar operák, mint igazgató nem akarja saját művét színre hoznia vezetése alatt álló színházban.” (Az egyszere szerelmesekből végül december 21-én *Unger Ernő* mutat be részleteket Székelyhidy Ferencsel, ezután Sebestyén Géza jelzi, hogy bemutatóna Radnai-művet a Városi Színházban. Az ősbemutatóra a mai napig nem került sor.)

A színház helyárai és bérleti rendszere változatlan maradt, a társulat négy ösztöndíjossal, *Tóth Erzs* és *Usetty Józsa* szopránokkal, *Laurisin Lajos* és *Szórád Ferenc* tenorokkal gazdagodott. Egy próbaéneklésen *dr. Bosnyák Zoltán* államtitkár, *Sándor Erzs* férje ajánlásával feltűnt még egy ifjú reménység, *Rösler Endre*, akit, mielőtt Radnai szerződtené, féléves ösztöndíjjal Olaszországba küld. Noha ismét kiváló külföldi énekeseket hív meg a direktor, nem győzi hangsúlyozni: „Jó előadásokat világszerte is lehet rendezni. Elsősorban erre törekszem.” Mindemellett ő is felkapja a fejét egy bécsi meghallgatáson egy 24 éves lengyel tenorra, akit *Pestre csábít*. *Jan Kiepora* egy csapásra a közönség kedvencévé válik.

Radnai szeretné végleg rendezni a fizetéseket, mert az aktuális gázsik mellett nagyon nehéz megtartania a legjobb erőket. „A munkaterv összeállításánál az a törekvésem, hogy minden egyes tagnak módot adjak arra, hogy repertoárját minél teljesebbé tegye.” S valóban, művészei sorra kapják majd a testhez álló főszerepeket: *Haselbeck Olga* Izoldát, *Némethy Ella* Brünnhildét, és ekkor éneklő első *Siegmundját*

Szombaton, 1926 október 16-án
Bérlet D sorozat 4. sz. (Rendes előadás 18. sz.)
NAGY IZABELLA és KÖRMENDY JÁNOS
vendégtellettével
ELŐSZÖR

HÁRY JÁNOS

Daljáték 5 kalandban, elő- és utójátékkal. Irták: **Paulini Béla és Harsányi Zsolt**.
 Zenéjét szerzte: **Kodály Zoltán**. Vezényli: **Rékai Nándor**. Rendezi: **Márkus László**.

<ul style="list-style-type: none"> – Háry János ... Palló Imre – Örsze, a mátkája ... Nagy Izabella – Ferenc császár ... Pusztai Sándor – Császárné ... Sebeők Sári – A császár napa ... Fazekas Teréz – Napoleon ... Dr. Dalnoki Viktor – Mária Lujza, Napoleon felesége ... Marschalkó Rózsi – Öreg Marci, császári kocsis ... Körmeny János – Ebelasztin lovag ... Toronyi Gyula – Melusina grófnő ... Szabó Józsa – Estrella bárónő ... Pálffy Árnka – Magyar silbak ... Kodolányi Alajos – Generálisok, magyar és francia katonák, rutén lányok, katonabandák, határmenti és udvari népség és sarkányok. 	<ul style="list-style-type: none"> – Muszka silbak ... Lakatos Sándor – Generális Krucifix ... Kornai Rezső – Generális Dufla ... Hubai Zsigmond – Hétféjú sarkány ... Sándor Mária – Első huszár ... Kompolti Kálmán – Második huszár ... Jászai András – Első tüzér ... Sas Lajos – Második tüzér ... Körmeny József – Udvari lakáj ... Ney Hugó – Bíró uram ... Ádám Győző – A diák ... Szügyi Kálmán – Az abonyi korcsmáros ... Palotai Árpád – Első pór ... Koltovári Dezső – Második pór ... Gazdacska Lajos 	<ul style="list-style-type: none"> – Lakatos Sándor – Kornai Rezső – Hubai Zsigmond – Sándor Mária – Kompolti Kálmán – Jászai András – Sas Lajos – Körmeny József – Ney Hugó – Ádám Győző – Szügyi Kálmán – Palotai Árpád – Koltovári Dezső – Gazdacska Lajos
--	--	---

Történet: Az elő- és utójáték a nagyabonyi korcsmában, az I. Kaland a muszka határon, II. Ferenc császár kertjében. III. Majlánd alatt, IV. A világ végén.
 V. A bécsi Burgban, Háry szobájában.
 A díszleteket és jelmezeket ifj. **Oláh Gusztáv** tervezte.

Kezdeté 7 órakor, vége 10 óra után.

A Háry János ősbemutatójának színlapja

Csütörtökön, 1927 május 12-én
Bérlet E sorozat 29. sz. (Rendes előadás 193. sz.)
ELŐSZÖR

FALSTAFF

Vigopera 3 felvonásban, 6 képben. Szövegét Shakespeare „Windsori vig nők” és „IV. Henrik” című színműveinek felhasználásával írta: **Arrigo Boito**. Fordította: **Lányi Viktor**.
 Zenéjét szerzte: **Giuseppe Verdi**. Vezényli: **Fleischer Antal**. Rendezte: **Márkus László**.

<ul style="list-style-type: none"> – Sir John Falstaff ... Palló Imre – Ford, Alice férje ... Farkas Sándor – Fenton ... Somló József – Doktor Cajus ... Závodszy Zoltán – Bardolf ... Szügyi Kálmán 	<ul style="list-style-type: none"> – Pistol ... Komáromy Pál – Alice, Ford neje ... Halász Gitta – Annuska, Alice leánya ... Tóth Erzs – Mrs. Quickly ... Bársony Dóra – Mrs. Meg Page ... Marschalkó Rózsi 	<ul style="list-style-type: none"> – Komáromy Pál – Halász Gitta – Tóth Erzs – Bársony Dóra – Marschalkó Rózsi
---	--	---

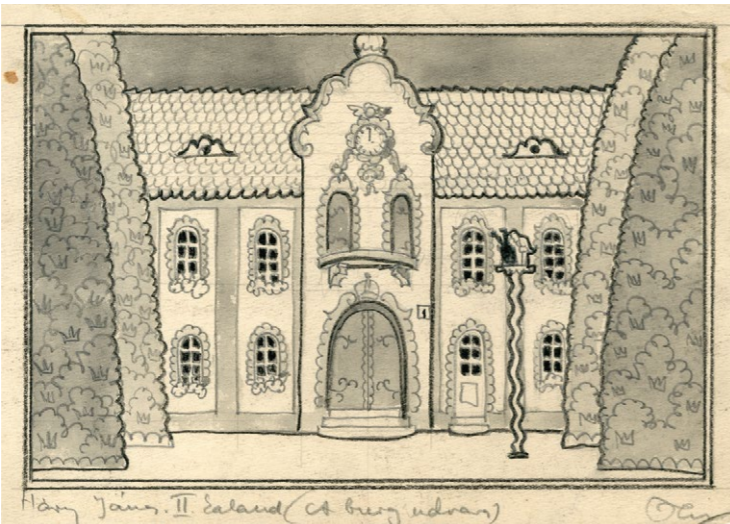
Polgárok, Ford szolgálói, apródok, álarcosok, tündérek, kísértetek, boszorkányok.
 Szín: **Windsor, IV. Henrik angol király uralkodása idejében.**
 A díszleteket tervezte **Márkus László**.

Kezdeté 7 órakor, vége 10 órakor.

A Falstaff magyarországi bemutatója

Palló Imre Hány Jánosként

Oláh Gusztáv Hány-díszletvázlata

Závodszy Zoltán, akiből a következő két évtized Wagner-együttesének oszlopa válik. Ekkor veti meg a direktor az Operaház Emlékgyűjteményének alapjait, mely az ország legkorábbi színházi gyűjteménye lesz: „A színház épületének a második emeletén kinéztem egy helyiséget, ahová összegyűjtjük az Operaházra és művészeire vonatkozó emlékeket. Olyan operaházi múzeum-félére gondolok, amelyet az érdeklődő közönség is látogathatna. Vidor Dezső már gyűjti is az anyagot és az adatokat a múzeum számára, amelyet a jövő évadban szeretnénk berendezni.” A gyűjtemény elhelyezésére a városligeti oldali II. emeleti egykor ruhatárként használt termet szemeli ki.

Egyetlen előadás kedvéért került színre egy 54 éves kereskedő, Beretvás Hugó oratóriuma, az Assisi Szent Ferenc, Márkus László középkori misztériumra hajazó rendezésében. Az előadáson megjelent a kormányzóné és a pápai nuncius, valamint a teljes püspöki kar. Jemnitz Sándor zeneszerző, aki évtizedeken keresztül volt a Népszava állandó zenekritikusa vélhetően nem sokat tévedett, amikor azt írta: „Beretvás Hugó kétségtelen igyekezettel, de épp oly kétségtelen balsikerrel írta meg oratóriumának zenéjét.”

Alig egy héttel később mutatkozik be Kodály színpadi szerzőként a Hány Jánossal. A kritikusok, noha a legnagyobb tisztelettel írnak az új műről, műfajától zavarba jönnek. Pedig éppen Radnai nyilatkozta az évad elején: „Úgy látom, hogy a klasszikus, komoly művészi értékű daljáték fenntartásának a feladata is az Operaházra vár. Az operettszínházak ugyanis nem tudnák manapság ezeket méltóképpen megszólaltatni, mert hiszen nincsen hozzá megfelelő énekkaruk.” Kodály már a bemutató után belátta: „A Hány Jánost nem lehet abban a formában játszani, ahogy a premieren előadták”, túl sok benne a próza, amely megállítja a cselekményt. A második előadástól nem játszották a Világ végén játszódó 4. képet, kikerült a darabból a Hétfejű sárkány. Már az évad során új számok is kerültek a daljátékba, de majd csak 1928 januárjára készül el a Színházi nyitány és több új szám, köztük Napóleon dala és „Gyújtottam gyertyát” kezdetű kettős. Jemnitz Sándor a főpróba után megállapítja: „Az előadás kitűnő és emlékezetes lesz az Operaház történetében. Palló Imre a címszerepben messze fölülmúl minden várakozást és kitűnő drámai színésznek bizonyul;

alakítása mindvégig eltalálja Hány János karakterét, következetes és egységes. Szövegkiejtése operaénekeseknél meglepően világos és hangzatos.” Palló ikonikussá váló szerepét egészen 1962-ig fogja énekelni, csak az Operaházban több mint 120-szor. Ez az évad hozza meg a 35 éves művésznek a teljes elismertséget. A Kodály-hősön kívül a szezon végén Falstaff szerepében is leteszi a névjegyt, s ekkortól kezeli a kritika is a Takáts Mihály örökébe lépett Pallót a színház elsőszámú baritonjaként.

Radnai október közepén Bécsbe utazik, hogy jelen legyen a Turandot ottani premierjén. A magyar bemutató ugyan már tervbe van véve, de egyelőre nincs rá pénz. Kerner István az évad elején elkezdte a Figaro házassága betanítását, de néhány hét után ismét ágyrak esett. Radnai úgy döntött, hogy nem halogatja tovább a reprízt, Berg Ottóra bízta a darabot. A kritikák ismét pozitívak, nagy művészi teljesítményről beszélnek, melyre méltán lehet büszke mindenki. Mai szemmel egyetlen szálla lehetett az előadásban: Mozart recitativói helyett prózákkal kötötték össze a zárt számokat.

Budapest 1926 tavaszán ismerkedett meg Stravinsky művészetével. Egy filharmóniai koncerten Telmányi Emil A csalogány dalát, a Concertót (melynek zongoraszólóját maga az alkotó játszotta) és a Petruska-szvitet vezényelte. Ez utóbbi mű néhány nappal később zongoraváltozatban is felcsendült. Valószínűleg a koncert adta az ihletet Radnainak, hogy a kor egyik legdivatosabb komponistája balettjét a színház műsorrendjébe illessze. A pantomim ismét gondolkodóba ejtette az ítézeteket. A konzervatív Kern Aurél, aki a világháború alatt néhány évig maga is vezette az Operaházat, így elmélkedett: „Annyi bizonyos, hogy Stravinszky Igor [sic] muzsikája nem a zene szépségideálja. Ha azonban elfogadjuk a zenei naturalizmus létjogát, amiben benne van a rútnak, mint esztétikai tényezőnek az elismerése is, - a Petruska zenéjét korszakot jelző, nagyszerű alkotásnak kell mondanunk.” Diósy Béla szinte csodálkozva állapítja meg, hogy Radnai évek óta az első igazgató, aki sorra beváltja a terveit. Az ítétsz – meglepő módon – a legmodernebb újdonságokat, Wozzecket és a Jenűfát hiányolja a színház repertoárjáról. Mindkettő első pesti előadására sok évtizedet kell még várni... Ugyancsak Diósy magasztalta a hagyományos, évi egyetlen Fidelio előadást, melynek fő érdekessége Némethy Ella debütálása volt a címszerepben. „Egy telt Fidelio-ház, a legnemesebb, legmagasztosabb művészet győzelme.” Az Operaház lassan divatba jött, és hála az új bérleti rendszernek csaknem minden este teltházzal büszkélkedhetett „Európa és Budapest legolcsóbb színháza” – ahogy a rossz nyelvek emlegették.

December 14-én látott napvilágot a hír, miszerint a kultuszminisztérium bekérte A csodálatos mandarin szövegkönyvét. Illetékes helyen ugyanis felfigyeltek a kölni ősbemutatón történt botrányra. A pesti premier februárra volt betervezve, de Radnainak meg kell várnia a művészeti osztály álláspontját arról, hogy előadható-e a pantomim. Valószínűleg ekkor történt a Doráti Antal által elmesélt történet, aki Deutsch Antal néven

Oláh Gusztáv jelmezterve a Petruskához

pályakezdő korrepetitorként dolgozott az Operaházban. Radnai megpróbálta a zene erejével meggyőzni a döntéshozókat a mű értékeiről, ezért a minisztériumban Bartók és Doráti előjátszották a pantomim négykezes zongoraváltozatát. Amikor néhány héttel később újságírók a Bartók-mű felől érdeklődnek, a diplomatikusan igazgató előre nem látható nehézségekre hivatkozva beszél a premier elhalasztásáról, Bajor Gizinek legalább négy-öttheti próbára lenne szüksége, ennyi időre pedig a Nemzeti Színház nem tudja nélkülözni kedvencét. (Februárban a prágai Neues Deutsches Theaterben botrány nélkül, nagy sikerrel mutatták be *A csodálatos mandarint* és a *Pierrette fátyolát*.) Radnai tavasszal inkább *A kékszakállú herceg várát* szeretné elővenni az eredeti szereposztással, vagy *A fából faragott királyfit*, bár ez utóbbi díszletét a háború alatt széthordták. A direktor új tervekkel áll elő, Verdi *Attiláját* mutatná be, valamint két kisoperát: a *Jeanette menyegzőjét* (Victor Massé) és a *Május királynőjét* (Gluck).

Gróf Bánffy Miklós még 1913 augusztusában pályázatot hirdetett magyar nyelvű, egész estét betöltő opera szöveggönyvének írására. Az eredményesen lezajlott pályázatnak – melyre több mint 50 pályamű érkezett – köszönhetően végül két magyar opera, a *Farsangi lakodalom* (1925) és Szabados Béla *Fanni*ja született (*Kármán József Fanny hagyományai* című regényéből *Mohácsi Jenő* írt szöveggönyvet), a többi beküldött librettó nem került megzenésítésre. Szabados, sikeres operák és operettek szerzője a bemutató előtt legalább tíz évig fiókjában őrizte művét. A színház nagy gonddal és sztárszereposztással – Sándor Erzsi, Székelyhidny Ferenc, Szende Ferenc – készült a premierre, de a darab végül csak hat előadást ért meg. A kritikusok – elsősorban Tóth Aladár – a valódi magyar zenét kérték számon a szerzőn, s ennek az igénynek a *Háry* után már lehetett is létjogosultsága. *Diétl Fedor* szerint: „Az egymásért négy felvonáson át hiába epekedő szerelmesek sorsa ma már senkit sem érdekel, a Kármán-féle hagyományokból elővarázsol

Bársony Dóra, Tihanyi Vilma, Marcel Journet és Pataky Kálmán a *Faustban*

leányzó fájdalmas haldoklása pedig a legcsekélyebb részvétet sem tudja kelteni a mai közönségben. Mindezt jól tudja az Opera kitűnő igazgatója, aki a »Fanni« előadásával magyar tárgyú zeneművet akart megmenteni az ismeretlen elmúlástól, megszólaltatni egy magyar operát, mert nem vagyunk elég gazdagok, hogy végleg sutba dobjuk saját értékeinket és Szabados Béla zenéjét nem áldozhatjuk fel Mohácsi Jenő szövegéért.”

Tavaszi újdonság *Az istenek alkonya*, majd azt követően a Beethoven emlékünnepély. Márciusban Márkus László nézi meg a bécsi *Turandotot* és *Franz Werfel* átdolgozásában *A végzet hatalmát*, majd Radnai utazik *Franz Schalk* főzeneigazgatóhoz, hogy visszaszerezze az átszerződött Székely Mihályt. Több világsztár is vendégszerepelt tavasszal, *Sir Thomas Beecham* a *Trisztán és Izoldát* vezényelte, *Marcel Journet* három, *Heinrich Schlusnus* két szerepben lépett fel, márciusban *Anna Pavlova* ötven tagú saját társulatával mutatkozott be.

1927 áprilisában töltötte be Kerner István a 60. életévét. Születésnapja szomorkásra sikeredett, hiszen a betegeskedő karmestert otthonában, a Nemzeti Múzeum egyik lakásában (!) kereste fel az Operaház társulata. A közszeretnek örvendő dirigens tiszteltére az énekkar *Mendelssohn Ez az Úr napja* című kórusművét énekelte a lampionokkal kivilágított folyosón. Noha a minisztérium már októberben jelezte, hogy szívesen látnának egy külföldi zenei vezetőt a színházban, az újságíróknak csak az ünnep utáni jutott eszébe, hogy az Operaházban aktuális a „főzeneigazgató kérdés”. Kernert ugyan visszavárják, de visszatérésében nem igazán reménykednek. A felmerülő nevek között szerepel két olyan kiválóság, mint *Felix Weingartner* és a hegedűművészből lett dirigens, a Koppenhágában élő *Telmányi Emil* – mindketten az Operaházban vendégszerepelnek az időtájt – valamint a holland *Dirk Fock*. Radnai hangsúlyozza, hogy a színház vezetése az igazgató feladata, de egy fiatal tetterős vezető karmesterre szükség lenne, valakire, akit a pesti művészkörök és a minisztérium egyaránt támogat. „Kellene... sajnos azonban a Kleberek és a Walterek fényes állásokban ülnek és hol kapunk mi ma hozzájuk hasonló típusú »Generalmusikdirektort«!” – jegyzi meg Tóth Aladár a *Pesti Napló*-ban. *Telmányi Emil*ről kiderül, hogy élete első operavezénylése volt a pesti *Trubadúr* és *Don Juan*, *Dirk Fock* ellen pedig az szól, hogy nem beszél magyarul. Ismét felröppen az USA-ban békésen dolgozó *Reiner Frigyes* neve, majd a nyár elején a minisztérium karnaggyá lépteti elő *Rékai Nándort*, a megbízható mesterembert, aki évtizedekkel korábban, még 1887-ben került a zenekarba és két operáját is bemutatta a színház.

Radnai Miklós március 23-án azt nyilatkozta: „A minisztériumból szabad kezet kaptam, úgyhogy több-éves szerződéseket is kötök.” Két héttel később kezdődtek meg a tárgyalások – ezúttal minden sajtóvisszhang nélkül. A művészek egytől öt éves szerződéseket kapnak, s erre az elégedett minisztérium 250.000 pengővel több pénzt biztosít. Radnai terve között szerepel egy vándor operatársulat, amely az utódnevelésben kapna szerepet, egy olasz hőstenor szerződötése, valamint ekkor körvonalazódott először az Operabarátok Egyesületének létrehozása. Múltidézés gyanánt három egyfelvonásost újítanak fel április elején: a *Május királynőjét* (a kritikusok az *Orfeusz*t reklamálják – joggal), a *Pierrette fátyolát* (Bajor Gizivel, aki a *Mandarin-Lány* helyett kaphatta a szerepet) és az *Ámor játékai* című Mozart-ballettet.

Az évad során feltűnő változás áll be a sajtó, az Operaház, és az igazgató kapcsolatában. Mintha úgy találnák, hogy Radnain nem lehet szakmailag fogást találni, viszont a szemüveges, távolságtartó kom-

ponista arra sem alkalmas, hogy médiasztár legyen, sőt, ő maga a sajtót csak közönségtájékoztatásra és nem önreklámra használja. Amikor a pletykalapok hírül adják, hogy az Operaházban az egyik elcsapott, majd öngyilkossá lett balerina (vagy Kémény Jenő...) kísért, s a hisztéria a tetőfokára hág (maga Oláh Gusztáv sem mer este felmenni a szobájába és a padlót helyenként fűrészporral akarják felhinteni...), Radnai végtelenül józan nyilatkozatot tesz: „*Én magam is Az Est-ből tudtam meg, hogy a vezetésem alatt álló színházban fantom jár. Azonnal utánajártunk a dolognak, nyomozni kezdtünk, ez a nyomozás azonban semmiféle pozitív eredményre nem vezetett. Én magam vagyok az, aki a legjobban szeretném látni azt a fantomot. Nagyon szeretnék vele találkozni. Képzelve el, milyen érdekes lenne, ha itt az Operaházban egy kísértettel találkoznék. Sajnos erre azonban semmi remény sincs. Minden valószínűség szerint valaki valami rossz tréfát csinált.*” A mindig friss hírekre éhező sajtót azonban a kudarc nem lohasztotta le. Az Újság új rovatot indított *Próba* közben – *Apróságok az Operaházból* címmel, melyben heti rendszerességgel számoltak be a színház humorosnak vélt belső híreiskéiről. Az egyik kis cikkben a hírhedten pontos és pontosságot követelő Radnai is szerepelt. Történt, hogy az egyik korrepetitori szoba ajtaján a próbakezdekor az alábbi cédulát találta a direktor: „*Rögtön jövök, várjon, Vili!*”. Az igazgató akkurátusan várt is öt percet, majd odaírta a papírra: „*Rögtön jöjjön, várom, Radnai!*”.

Május 1-én *Színházigazgatók pongyolában* címmel kis cikk jelent meg 8 Órai Újságban, melynek érdekessége, hogy némi bepillantást enged az igazgató magánéletébe: „*Radnai Miklós korán kelő ember, kilenckor reggel már bent van az Operaházban, elvégzi a színház bonyolult adminisztrációját, amihez nem is annyira zenei, mint inkább matematikai tehetségre van szükség, de a pszichológusok az állítják, hogy ez a kettő rendszerint együtt jár. Hogy ez általában így van-e, azt nem tudjuk, de Radnai Miklósnál mindenestre így van. A színházban, amikor van egy szabad félórja, partitúrákat olvas és ily módon állandóan az egész óriási külföldi zeneirodalom színvonalán marad.*”

Négy óra körül ér haza és ötkor, - fél hatkor már megint az Operában ír, telefonál, olvas, tárgyál egészen a késő esti órákig. Otthon természetesen hallani sem akar a napi munkájáról. A zenének az az óriási előnye van, hogy sokkal elvontabb, mint a dráma, és így kevésbé alkalmas tárgy a mindennapi társalgásra. Radnai Miklós feleségével és baráti körével politikáról, irodalomról, művészetekről beszél, – mert minden érdekli, – csak éppen zenéről nem. Az Opera igazgatásával járó társadalmi kötelezettségeknek természetesen ő is eleget tesz, de legszívesebben meghitt, gyermekkori barátaival érintkezik, akikkel minden nyáron apró gyerekkora óta együtt csónakázott és együtt volt Leányfalun, s aktív tagja is a »Leányfalui törzs«-nek...

Radnai Miklós valamennyi budapesti színházigazgató között a legjobb kedélyű, legoptimistább, legfiatalosabb ember. Ezzel a vidám optimizmussal vezeti az Operaházat és – eddig neki volt igaza. Lehet, hogy így is jó színházat csinálni...”

Az évad utolsó újdonsága, a *Falstaff* majd' negyedszázados késéssel érkezett Budapestre. A sikeres est főhőse az időről-időre újra felfedezett Fleischer Antal és Palló Imre volt. Verdi utolsó műve az együttesekre és a közös muzsikálásra épül, kizárólag olyan társulatnak érdemes műsorra tűzni, amelyik mindezek birtokába van és kellőképpen komolyan is veszi önmagát. Radnai Miklós igazgatásának második évadjára az Operaház művészei hatalmas utat tettek meg a széthullás széléről, míg eljutottak a *Falstaff* Zárófűgájáig.

Medek Anna a Figaro házassága Grófné szerepében

Venczell Béla Bartolóként

Az évad végén Maria Jeritza újabb négy estén örvendeztette meg pesti rajongóit, valamint sor került három bemutatkozásra. *Lánczy Margit* neve a feledésbe veszett, de az Éj királynőjeként (!) debütáló *Szabó Lujza* (Sándor Erzsébet nem csodált így koloratűrszopránt a kritika) és az Olaszországból visszatérő Rösler Endre (Alfred Germont) halálukig az Operaház meghatározó művészei maradtak.

Radnai Miklós az évad végén ismertette az új tagok névsorát: *Josef von Manowarda* (aki Bécsből jött volna a Klemperer berlini Kroll Operájába szerződő Kálmán Oszkár helyére), a három korábbi ösztöndíjas (Tóth Erzsébet, Laurisin és Rösler) mellett a Városi Színház ígéretes drámai szopránja, *Bodó Erzsébet* is státuszt kapott. A karmesterkérdést nem sikerült megoldani, Telmányi Emília – aki a Zeneakadémián Radnai évfolyamtársa és talán barátja is volt – ösztöndíjjal Berlinbe akarta küldeni *Leo Blech* mellé, Dirk Fockról egyelőre nem tett le, Franz Schalkot még több előadásra hívta, viszont – nem kis meglepetésre – Bernhard Tittel szerződését nem hosszabbította meg. Végül az igazgató örömmel jelenthette be, hogy az évad bevétel-többletét, 2,5 milliárd koronát az Operaház beszolgáltatta az államkasszába. „*Radnai a maximumot hozta ki abból, amit a szubvencióból elő lehet teremteni.*” – nyilatkozta ezek után Klebelsberg miniszter, majd a minisztérium az V. fizetési osztály jellegét adományozza a direktornak, aki ezáltal – szokatlanul fiatalon – méltóságos úr lett.

Az igazgató július 3-án kezdte meg szabadságát. Útja ezúttal Salzburgon, Münchenen át Bayreuthba vezetett (a három városról és külön a Wagner fesztiválról szép tárcát is írt) – mondván –, ha a szezonban nehezen utazik el, legalább ilyenkor megteszi, hogy ne szakadjon el a zenei világtól.

A mai előadásra minden jegy elkelt – 1927/1928

Radnai Miklós augusztus 27-én tartja évadnyitó sajtótájékoztatóját, ahol elmeséli, hogy igyekszik lépést tartani a külföldi operaházakkal. Tervei között szerepel a *Turandot*, *A hónapok háza* (Siklós Albert), *A holtak szigete* (Zádor Jenő), *A négy házszámos*, *Egy óra Spanyolhonban* (azaz Ravel Pásztorórája), *a Xerxes*, *A diótörő*, a *Couperin-szvit* munkacímű balett bemutatója, *A vajda tornya*, a *Karenina Anna*, *A kékszakállú herceg vára*, a *Márta* és *A Nyugat lánya* felújítása. A megnövekedett közönségigényre való tekintettel a széksorok átosztásával kibővítették a nézőteret, a földszinten mintegy 50 székkal lett több, a páholyokba pedig bekerült egy harmadik sor. Erre szükség is van, mert a bérlethirdetés után a szezon elején a korábbi 2050 helyett 3000 bérlő valóságos ostrom alá vette a gazdasági igazgató irodáját. Ezért igyekeznek hetente kettővel több előadást tartani, hogy a nem bérletesek egyáltalán be tudjanak jutni a színházba, ám ehhez hétfőn is játszani kellene, amikor korábban csak filharmóniai koncerteket tartottak, vagy – „amerikai mintára” – vasárnap délelőtti matinékat rendezni.

Furcsa módon a telházaknak se mindenki örül, például Haraszi Emil, a *Budapesti Hírlap* kritikusja nem osztozik az általános optimizmusban. Elismeri ugyan, hogy a nézőtér végre tele van, ellentétben azzal a bonmot-val, miszerint egykor egy átlagos pesti *Nürnbergi mesterdalnokok* előadásán a II. felvonásban többen voltak a színpadon, mint a nézőtéren. Radnait úgyes üzletembernek tartja, aki leszállította a helyárat, így egy londoni külvárosi mozi legolcsóbb jegye is drágább, mint az Operaház legdrágább széke. A tervezett évad Haraszi szerint avított és középszerű, hiányolja Berg, *Milhaud*, *Prokofjev* és *Stravinsky* operáit. Úgy gondolja, hogy a provinciális Budapesttel szemben Bécs képviseli a világmárkát, a világsikert és a nagy

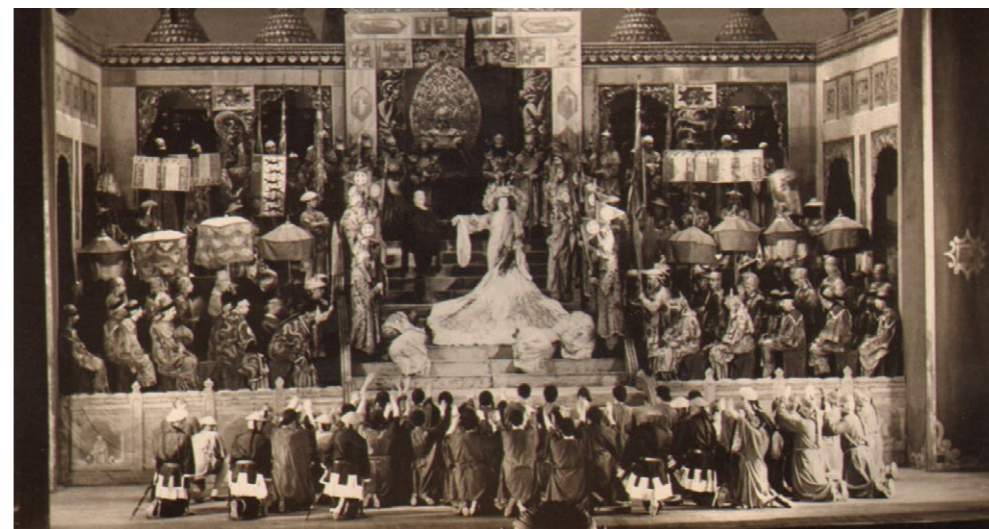

Jelenet A négy házszámos előadásából

művészi értéket. Az idő nem az ítézt igazolta, az általa említett bécsi premierok (*Alfano Madona Imperia*, *Rabaud A kairói vajda* [sic], *Ravel: Gyermek és varázslat* [sic], *Stravinsky Rex Aeddius* [sic]) sem közönségsikerré, sem az opera műfajának előremozdítójává nem lettek. Meglepő, hogy az utódján fogást kereső Kern Aurél szintén a *Nikisch Artur* által vezényelt Wagner vígoperára hivatkozik, ahol szerinte „*harminc ember ült a nézőtéren, köztük Weidinger bácsi hivatalos tapsolói.*” Az idős kritikus aggódik, hogy vajon a telt házak nem kényelmesítik-e el az együttest.

Az évadot a *Bánk bánnal* akarták megnyitni, de Pilinszky Zsigmond megbetegedett, így inkább ismét a két háború közötti legnépszerűbb magyar vígoperát, a *Farsangi lakodalmat* adták. Október elején debütál Bodó Erzsébet a *trubadúr* Leonórájaként. Az ígéretes fiatal szoprán a szezon végéig kilenc fő- és három kisebb szerepet kap. S ez nem volt egyedi eset a Radnai-éra mára elképesztő munkatempójában. A felfrissített *Rózsalovagot* Rékai Nándor vezényelte, a tábornagynét Medek Anna, Octavian Nagy Margit, Ochs bárót Venczell Béla énekelte. A régóta várt osztrák koloratúrcsillag, *Maria Ivogün* bemutatkozása a *Rigolettó*ban csalódást okozott, de néhány nappal később a *Szöktetés a szerájból* Konstanzájaként már diadalt aratott. A sajtó egy emberként kérte ki magának azt a *Bolygó hollandit*, ahol az együttes (Josef von Manowarda, Závodszy Zoltán és Farkas Sándor) nem remekelt, és Bernhard Tittel olyan húzásokat eszközölt, hogy a III. felvonásból csak a kórusrész és Senta öngyilkossága maradt. Radnai időközben Bécsbe megy, részben hogy megtekintse *Korngold* új operája, a *Heliane csodája* ősbemutatóját, részben hogy megbékítse a nélkülözhetetlen Franz Schalkot, aki néhány héttel korábban összeszólalkozott a pesti zenekarral.

Érthetően nagy várakozás előzi meg az évad első újdonsága, a *Turandot* november 14-i premierjét, hiszen a közönség a Pestre rendszeresen ellátogató Puccinit kicsit mindig a saját zeneszerzőjének tekintette. A próbákat a Ricordi kiadó társigazgatója, *Eugenio Clausetti* ellenőrzi. A hatalmas apparátust megmozgató vállalkozáshoz, a tervező-rendező Márkus László és a karmester Rékai Nándor éppúgy tu-

A Turandot nagyképe

Szügyi Kálmán, Laurisin Lajos, Székelyhidy Ferenc és Palló Imre

dása legjavát adta, mint a méltóképp felkészített ének- és zenekar. Évad végéig összesen 24-szer tudták eljátszani a poszthumusz remekművet, melynek főszerepeit három-három művészre is kiosztották (Turandot: Tihanyi Vilma, Bodó Erzs, Walter Rózsi, Kalaf: Székelyhidy Ferenc, Szórád Ferenc, Laurisin Lajos, Liù: Sándor Erzs, Nagy Margit, Relle Gabriella), sőt, még sztárvendégeket (Németh Mária, Maria Jeritza, Jan Kiepura) is hívtak. „Régóta elszoktunk ilyesmitől az Operaházban. (...) A legszebb képek közé tartozik, amiket a M. kir. Operaházban láttunk.” – állapította meg az általában negatív Haraszi Emil. A mindössze 42 éves Sándor Erzs egyik utolsó új szerepe lett Liù. Ennek okairól évtizedekkel később így elmélkedik Balassa Imre dramaturg, aki kisgyerekkora óta a nagy koloratúrszoprán rajongója volt: „Radnai Miklós, az Operaház fiatal igazgatója tudott arról, hogy Puccini valósággal rábízta Liut Sándor Erzsire. De sokáig habozott, nem szívesen adta oda a szerepet. Radnai kezdettől fogva nehezen leplezett ellenszenvvel kísérte Sándor Erzs lépteit az operaszínpadon. Nehéz feladatra vállalkoznánk, ha megpróbálnánk elemezni ennek az apátiának az okait és természetét. Radnai Miklós keménykezű, autokrata hajlamú. de jól képzett vezető volt. Jól megmérte Sándor Erzs képességeit, és felismerte hatalmas értékeit, amely az ő igazgatása alatt is annyi dicsőséget szerez az Operaháznak. Valamely nagy lélekmélységben lakozó személyes ellenszenv szállt szembe ezzel a felismeréssel és okozott bizonyára keserű dilemmákat magának Radnainak is.”

Alig öt nappal a *Turandot*-premier után több éves szünetet követően előveszik az átdolgozott (4. képétől megfosztott) *Vajda tornyát*. A felújítás apropója Dohnányi Ernő művészi pályájának 30. évfordulója, aki a premier előtt 50.000 pengős „nemzeti ajándékot” vehet át az igazgatói irodában a minisztertől. A sajtó kissé görbe szemmel tekint a hatalmas összeggel kitüntetett szerzőre, akinek eredetileg német szövegre komponált romantikus operája nem győzi meg őket teljesen. „A hangokból épült torony merészen és nemes vonalban tör az ég felé. Kár, hogy ewersi homokra épült.” – írta Fodor Gyula, a librettistára utalva.

Sándor Erzs, Székelyhidy Ferenc és Venczell Béla

Sándor Erzs és Tihanyi Vilma

Jan Kiepura

Az 1884-es megnyitás óta szokássá vált a császár és a császárné névnapján tartott előadásokat az ő tiszteletükre rendezni az Operaházban, noha valószínűleg a megemlékezések egyikén sem jelent meg az uralkodó pár. Ez a ferenc józsefi hagyomány idővel Horthy Miklósrá szállt. Évről-évre december 6-án a magyar egyetemi és főiskolai ifjúság egy nemzeti színházi díszelőadáson hódolt a kormányzó előtt. Azonban 1927 őszén, amikor Hevesi Sándor felújította *Szomorú Dezső Nagyszony* című színdarabját, jobboldali egyetemisták tüntetést rendeztek a „katonaszökevény és pornográf múltú, nyakig szennyben járó zsidó szerző” ellen. A fiatalokat a rendőrség kardlapozással oszlatta fel. Az ifjúság nem bocsátotta meg Hevesinek, hogy az utcán keresztény vér folyt, az igazgató hiába vette le három előadás után a *Nagyszonyt Márkus Emília* betegségére hivatkozva. (Radnai 1931-ben hasonló módon lesz kénytelen bizonytalan időre elhalasztani *A csodálatos mandarin* premierjét.) Az egyetemisták bojkottja miatt a Miklós-napi ünnep a másik állami színházba, az Operaházba került át. Így egészen 1944-ig főhetett az igazgatók feje, hogy milyen, lehetőleg könnyed és magyar műsorral, újdonsággal örvendeztessék meg a kormányzót és protokoll-vendégeit? 1927-ben a legkézenfekvőbb megoldást választották, a *Farsangi lakodalmat*.

Kettős bemutatóra készültek karácsony előtt, Siklós Albert *Hónapok háza* című impresszionista, kétórás egyfelvonásosa után *A diótörő* operaházi bemutatóját adták, Brada Ede koreográfijában, *Ferenczi Frigyes* rendezésben. Fodor Gyula szép párhuzamot vélt felfedezni a két mű között: „A diótörő – egy kislány karácsonyi álma, A hónapok háza – egy szerelmes asszony őszi álma.” Míg Siklósról, aki a Zeneakadémia hangszerelés tanára, megállapítják, hogy „Zenekara kissé erősen, de színesen szól”, addig a *Csajkovszkij* (egyes kritikákban még Tschaikowski) erősen meghúzott balettje szinte teljes elutasításra talál. Véleményük: „Rosszul cukrozott szörpként hat”, „*Csajkovszkij talán leggyengébb alkotása*” nem állta ki az idő próbáját. Az est sztárja a színház vezető balerinája, a Pepi becenévre hallgató Ptasinszky Jozefin. A húszas éveinek elején járó lány, aki a kor szokásainak megfelelően már tizenhárom évesen az Operaház balettiskolájának

Jelenet A diótörőből

tagja lett, tökéletesen nyilatkozik a premier előtt: „Úgy látszik, egyre fiatalodom. Tizenéves gyerek leszek, hálóiingben”. Pepit sajnós az évad végén elvesztette a színház, ugyanis a világot jelentő deszkák helyett inkább Semler Béla Londonban élő posztókereskedőt választotta.

Az Est december 24-i számában nagy interjú készített Radnaival. Az igazgatót gyakran támadó újság riportere azzal kezdi, hogy Wlassics idejében mennyivel színvonalasabb volt az Operaház, hiszen egyszerre három színpadon játszott (?), és olyan tagjai voltak, mint Németh Mária, Pataky Kálmán és Kálmán Oszkár – akik helyett ma vendégművészek énekelnek, a Házból pedig úgy az olasz-, mint a Wagner-tenor hiányzik. Radnai – ahogy a tudósító meglepődve megjegyzi – minden kérdésére szókimondó őszinteséggel válaszol: „Nekem a való élettel kell számolnom. (...) A külföld megtiszteltetést jelent az énekesnek, nagyobb lehetőséget az érvényesüléshez! Ezzel szemben itt áll az Operaház. Elszigetelten. Kívül a világ zenei életének vérkeringésén, Csonkamagyarország Operaháza ez, nem Nagymagyarországé! Mi a teendő? A meglévő adottságokkal a lehető legtisztességesebben, leglelkesebben dolgozni. Higgycs el, én magam is nagyon jól látom a bajokat. Tudom, hogy nincs magyar lírai tenor! Hozzon egyet, - boldogan szerződtem. Tudom, hogy vannak hiányok, nehézségek itt is, ott is, - de mit csináljak? Egyedül vagyok. Ha egy szereplőm lemond, nem táviratozhatok helyettesért vidékre, mint a német operaházak...”

Január elején mutatják be a kiegészített Háryt, néhány napon belül Hollai Béla elénekli Faustot és Kalafot. Radnai hiába kísérletezik a fiatal tenorral, nem sokkal később átkerül az énekkarba, melynek évtizedeken keresztül megbízható tagja lesz. Nagy esemény, hogy Cavaradossit egyik nap Jan Kiepura énekli az Operában, másnap pedig Miguel Fleta a Városi Színházban. A két világhírű tenor aztán együtt Mercedesbe száll és nekivág felfedezni a pesti éjszakát... Az évad „finansziális Üdvöskéje”, a Turandot bérletszünetekben is telt házat

vonz. Sosemvolt jelenség üti fel a fejét az Operaházban: az eladott bérletek miatt az előadásokra egyszerűen nem lehet belépőhöz jutni. Az újságokat ellepik az olvasói levelek: tíz nappal az előadások előtt sem lehet egyetlen jegyet kapni – panaszkodnak... külföldi vendéggel nem tudnak bejutni. Wigner Endre, az orosházi filharmónia karnagya, sem Rigolettóra, sem A bolygó hollandira, sem a Turandotra nem kap jegyet. Bezzeg külföldön bármikor lehet vásárolni a hotelportástól – Az Est egyenesen követeli: „engedjék be a vidéket is az Operaházba!” Miközben a Falstaff – hiába vezényli Franz Schalk – csak félig telik meg. Úgy tűnik, Verdi utolsó operáját nem zárta szívébe a pesti publikum. A minisztérium nyilvánvalóan három dolgot szeretne: telházat, bevételt és nyugalmat az Operaház körül. Semmi szükségük a Szomory- (és Bartók) féle botrányokra. Ezzel szemben az ellenzéki sajtó bármilyen ügyre ráveti magát, pusztán azért, hogy a kormányt támadja. Ismét Az Est tudósítója állapítja meg, hogy a bérletezéssel ugyan telt házak vannak, de a bérletben eladott helyekből jóval kisebb a bevétel.

Január 13-án jelenik meg a hír, hogy Radnai újabb, ezúttal öt évre szóló szerződést kap, melyben rögzítette, hogy szabadon állíthatja össze a repertoárt és szabadon szerződtesse a művészeket. Annak, hogy pontosan mikor írta alá az új megállapodást, nem maradt nyoma. Az igazgató fáradhatatlan, a 8 Órai Újság írja meg, hogy 28-án este Trombitás utcai házában látogatta meg Dohnányit, ahol a szerző eljátszotta frissen elkészült operáját, a „Tenoristát”. A Gajáry István – Ferenczi Frigyes szerzőpár, akiknek korábbi táncjátéka, az Árgyirus királyfi a színház állandó repertoárdarabja maradt, Radnai megbízásból új balettet komponált, Őfelsége házasodik címmel. A direktor nem lehetett különösebben elégedett az eredménnyel, mert bemutatásra sohasem tűzte ki. Eközben Radnai hosszú cikket írt a magyar zenéről, mely a Revue Mondiale januári számában jelent meg. A két ország zenéjének kölcsönhatását vizsgálta a párizsi Liszt-jelenségen, illetve az Operaházban játszott francia darabokon keresztül. A bálai szezon elején keresik fel a direktort a Nőiruhakészítők Országos Szövetségének (!) képviselői, akik szeretnék újjáéleszteni az Operabált.

Bernhard Tittel szerződése márciusban járt le. Radnai nem sokra becsülhette az osztrák dirigenszt, aki végül úgy hagyta el Budapestet, ahol öt évig működött, hogy még egy búcsúelőadást sem kapott. „Évek óta élt közöttünk, de ez alatt sikeresen őrizte meg teljes semlegességét. Ma sem tudunk róla semmit. (...) Csöndes karmesteri életet élt és olyan diplomatikus némaságba burkolózott, oly kitartóan nem szólt semmit sem, hogy ennyi idő után azt kell gyanítanunk: nem is volt valami különösebb mondanivalója...” – írta búcsúzóul Jemnitz Sándor. A Tittel utódjául kiszemelt Reiner Frigyes, aki egykor Radnai tanártársa volt a Fodor Zeneiskolában, táviratban válaszol a főzeneigazgatói felkérésre. Többek között havi 20.000 dollárt, hosszú távú szerződést és felsőházi tagságot kér. A teljesíthetetlen ajánlaton nemcsak Radnai, hanem a sajtó is felháborodik. Reiner neve többet nem merül fel a főzeneigazgatói szék várományosai között.

Ilyen előzmények után Radnai kijelenti, hogy főzeneigazgatóra ott van szükség, ahol az igazgató nem zenész. Miután jelen esetben ez nem áll fenn, a direktor mellett csak egy pusztán címeket kaphatna az érkező karmester. Elismeri, hogy nyereség lenne egy világsztár, de megjegyzi, hogy az Erkelek és Kerner örökébe csak magyar ember léphet. Sokkal fontosabbnak tartja az új magyar dirigens-generáció „kitenyésztését” (a színháznak mindössze három karmestere maradt, Rékai, Fleischer és Berg). A soron következő szezonra még több vendég-dirigenszt ígér, visszatér Franz Schalk és évad végén ki akarja próbálni két előadás erejéig Sergio Fallonit.

Sergio Failoni

Radnai ugyanis Eugenio Clausetti meghívására tavasszal három hétre Olaszországba utazott. A frissen átadott új római operában a szerzők vezényletével megnézte *A csalogányt* (Stravinsky) és *A korsót* (Alfredo Casella). Ezután Milánóba ment, ahol megismerkedett Ottorino Respighivel, majd egy kortárs újdonságot, Guido Bianchini Thien-Hoa című kínai témájú, Forzano librettóra készült újdonságát látta, valamint a *Falstaffot* Toscaninivel, Mariano Stabile legendás alakításában. Radnai nem mulasztotta el, hogy karmestert keressen az olasz repertoár felfrissítéséhez. Két muzsikust ajánlottak neki, Vittorio Guit Torinóból és Sergio Failonit Genovából. Mindkettőjüket meghívta próbavezenlyésre.

Eközben Budapesten Jemnitz, a *Népszava* ítése *A négy házsártos* február 12-i premierje után megjegyzi, miután megdicsérte Lányi Viktor ragyogó fordítását és a „pompás” szölsítákat: „... mit érdekel minket ma, 1928-ban, világháborúk és forradalmak után, egy újjövő kialakítása küszöbén mindez a lanyha,

kuncogó, hosszú lére eresztett kedélyeskedés!?” Papp Viktor sem fogalmaz sokkal finomabban Wolf-Ferrari vígoperáról: „Ez az opera is olyan, mint a Hány János: fontosabb a szövege, mint a zenéje.”

Február 25-én ismét magyar operát, a *Hunyadi Lászlót* – Németh Máriával Szilágyi Erzsébet szerepében – újítkák fel a kritikusok nagy öröme, akik keserűen jegyzik meg, hogy Erkel operája iránt az utóbbi években erősen megcsappant az érdeklődés. Radnai felismerte, hogy a 80 éves mű a rendelkezésre álló formájában már nem felel meg az 1920-as évek közönségének. Első lépésként Lányi Viktort bízta meg azzal, hogy dolgozza át *Egressy Béni* szövegét. Ezt tekinthetjük az első beavatkozásnak, melyet 1935-ben a teljes átdolgozás, majd – Radnai halála után – a *Bánk bán* új változata követ.

Alig két héttel később egy másik magyar opera, a *Karenina Anna* kerül vissza az Operaház játérendjére, melyet az elmúlt négy évben a címszereplő Medek Anna betegsége miatt nem adtak. A köztisztviselőben álló szerzőről igyekeztek szépen írni, csupán Jemnitz Sándor meri papírra vetni, hogy a mű avítt és „Dr. Hubaynak” már Puccini színrelépése előtt abba kellett volna hagynia a komponálást. A március végén bemutatott két egyfelvonásos, a Bécsben élő Zádor Jenő böcklini ihletésű lírai műve, *A holtak szigete*, és Ravel „franciás szellemű” vígoperája, a *Pásztoróra* nem arat különösebb sikert, hat illetve nyolc előadást érnek meg.

Április közepén négy évnyi szünet után felfrissítik a *Manont* a beteg Sándor Erzsé helyett Nagy Margittal, ezután *A hegyek alján* kerül vissza a műsorra. Az *Istenek alkonya* tavaszi előadásának örömteli eseménye a Némethy Ella – Závodszy Zoltán páros bemutatkozása, nem sokkal később kerül sor a *Tosca* 200. előadására Walter Rózssival a címszerepben, aki az évadban Salomeként is feltűnő sikert arat. Az elképesztően gazdag szezonban nem kevesebb, mint 57 operát és 7 balettet tartott műsorán a színház.

Németországban *Bach* oratóriumainak reneszánsza után *Händel*-láz terjedt. Ennek állomásaként dolgozta át Göttingenben 1924-ben Oscar Hagen professzor a *Xerxest*, új német szövegkönyvvel helyettesítve az olasz eredetit. Természetesen ezt a változatot vette át az Operaház, ahol 1928. május 12-én először csendült fel *Händel* opera. „A kezdetleges szövegkönyvet a legcsodálatosabb *Händel* muzsika fogja körül.” – állapította meg Molnár Imre. Újdonság volt a színházban a kis zenekar és a pálca nélkül, zongora mellől vezénylő karmester, Rékai Nándor.

Az évad végére maradt a 25. operaházi, 30. színpadi jubileumát ünneplő, közszeretnek örvendő bariton-rendező, Dalnoki Viktor búcsúfellépése *A denevérben*, Sergio Failoni mindenkit meggyőző két próba-vezénylése, az *Aida* és a *Falstaff*, Dohnányi elnök-karnagy és a Filharmóniai Társaság párizsi vendégjátéka, valamint a színház történetének első Mozart-ciklusa (a repertoáron ekkor a „négy nagy” mű szerepelt).

Radnai szezonzáró sajtótájékoztatóján új tervvel jelentkezik: a nagy európai fesztiválok mintájára Budapesten is szeretne hasonló rendezvényt, melynek központjában Liszt Ferenc művészete állna. A Margitszigeten felépítendő, rossz idő esetén befedhető 3000 fős arénában tervezi bemutatni a *Krisztust*, a *Szent Erzsébet legendáját* és egy balett-estet, majd koncertteremben a *Dante*- és a *Faust-szimfóniát*. Radnai Lisztet érzi a magyar és az európai zenei élet közti kapocsnak, egy olyan névnek, mellyel fel tudná hívni a Nyugat figyelmét az országra. Mindez remekül illeszkedett a klebelsbergi kultúrfőlény koncepcióba is.

Jelentős előrelépés, hogy a következő évad tervezett bemutatóit (*Egyiptomi Heléna*, *A tenor*, *Az álarc*, Schubert-centenárium, *Borisz Godunov*, *A végzet hatalma*, *A varázsfuvola* – Felix Weingartner instrukciói alapján, *Oedipus Rex*, Hindemith: *Oda-vissza*, Milhaud: *Percoperák*, a *Hugenották* és *Az afrikai nő felújítása*) már nyár végén és nem csak a szezon elején jelenti be. A büdzsé 1.850.000 pengőre emelkedik, de ebből sem telik a szükségessé vált új világitó berendezésre és az új színpadi horizontra. Ismét előkerül a fiata-

Jelenet a Xerxesből

Xerxes: Rösler Endre

lok nevelésére szolgáló vándortársulat kérdése. A Zeneakadémiáról két baritont, *Svéd Sándort* és *Ludwig* (azaz *Losonczy*) *Györgyöt* szerződteti, a Városi Színházból *Dalnoki Viktor* megüresedett szerepkörére *Maleczky Oszkárt*. Az énekkar után a balett rendbetételének is eljött az ideje, miután az évad végén nyugdíjba ment *Brada Ede* koreográfus, aki valószínűleg a balettmesteri teendőket is ellátta. *Radnai* először *Nádasi Ferenc*ccel tárgyalt, de ő ekkor még visszalépett a lehetőségtől, ezután *Ivan Pellent*, a Király Színház orosz mesterét kereste meg, mondván, az évad balett-újdonságaként *de Falla Háromszögletű kalapját* szeretné bemutatni. A zenekart 30 új taggal tervezi bővíteni, hogy a hétfői előadások is megoldhatók legyenek. A jegykérdés megoldásaképp *Csávojszky Vince* javaslatára a korábbi öt helyett hat bérletsorozatot indítanak, az egyes bérletekbe kevesebb előadás kerül, viszont minden előadásra a jegyek 20 százaléka megvásárolható marad. Az olcsó helyárak mögött érezhető a kormányzati támogatás, de miután az operalátogatás divatba jött, a helyárakat a magánszínházakéhoz igazítják. Mielőtt *Radnai* felülne a bécsi vonatra, hogy részt vegyen az *Egyiptomi Heléna* ősbemutatóján, bejelenti, hogy 400 pengős díjazással magyar szövegkönyvpályázatot hirdet az Operaház.

A *Pesti Napló* június 21-i számában *Tóth Aladár* hosszú tárcában értékeli *Radnai* eddigi igazgatói működését. Információi szerint a miniszter szeretett volna kinevezni egy főzeneigazgatót, de *Radnai* közölte, hogy ő azt a munkakört is be tudja tölteni. *Tóth* nehezményezi, hogy az igazgató egyszemélyben akar mindent kézben tartani, a húzott *Wagner*-előadásokat és a prózával játszott *Figaro házasságát* sem szíveli. Úgy találja, hogy az énekeseknek kevés próbával túl sok és túl sokféle szerepet kell énekelni. Ezeket a kérdéseket egy zenei vezető feladata lenne kézben tartani és megoldani. „*Az idei szezon kell, hogy fordulópontot jelentsen Radnai igazgatói működésében. Radnainak be kell látnia, hogy a magyar zeneélet, melynek ő bátoritan megalkuvásokkal igyekezett a kedvében járni, éppen bátor, meg nem alkuvó művészekre szomjazik; be kellett látnia, hogy most a praktikusság szava is több idealizmust követel. Reméljük, a közvélemény kritikai szava felébresztette és felbátorította a fiatal, jelentékenyebb működésre érdemes igazgatóban... a muzsikust.*” – hangzik a szép intelem. *Tóth Aladár* gondolataiban sok igazság van, *Radnai* azonban gyakorlati ember, az ő feladata, hogy a körülmények (fenntartó kívánságai, költségvetés, művészi erőforrás) ismeretében legjobb tudása szerint irányítsa a színházat. S amikor alig két évtizeddel később *Tóth Aladár* *Radnai* igazgatói székében találja magát, ugyanazokkal a nehézségekkel fog szembesülni, mint elődje.

Tóth nagyszabású cikkére válaszul *Fodor Gyula* leszögezi az *Esti Kurír*ban, hogy az Operaháznak jelenleg közönsége és repertoárja is van, ő csak *Mozartot* és *Bartókot* hiányolja. *Balázs Béla* politikai nézetei ugyan nem egyeznek az uralkodó politikai irányzattal, de a két színpadi műben egy sor politikai utalás sincs. „*Mi sem könnyebb, mint kívülről, például egy szerkesztőségi asztal mellől igazgatni egy színházat. Más számára felettebb könnyű munkatervet kidolgozni és felsőséges hangon tanáccsal szolgálni. Mi azonban lemondunk erről a kétes értékű dicsőségről. Nagyon jól tudjuk, hogy hány és hányféle politikai, művészi, anyagi és személyi szempontra kell tekintettel lennie minden operaigazgatónak. Ha Radnai Miklós működését igazságosan akarjuk megítélni, csak azt vizsgálhatjuk, hogy az adott körülmények között, rendelkezésre álló eszközökkel elért-e oly eredményt, amely arányban áll az eredményekért hozott áldozatokkal? Erre a kérdésre határozott igen!-nel kell felelnünk.*”

Failoni első sikerei és a balett-kérdés – 1928/1929

Szeptember elején *Márkus László* tartja meg az évadnyitó sajtótájékoztatót, ugyanis *Radnai Miklós* megbetegedett. A nyár elejét *Leányfalun* töltötte, ahol a készülő évad tervein dolgozott, amikor kiújult a krónikus epebántalma, melyet ezúttal olyan magas láz kísért, amit nem sikerült lenyomni. Az epehólyaggyulladás ugyan elmúlt, de *Pesten* megröngtgenezték és kiderült, hogy tüdőgyulladása is van. A gyógyulás után, orvosai – nyilvánvalóan elsősorban nagybátyja, *Dr. Vámosy Zoltán* – tanácsára a nyár végi európai körutazás helyett *Semmeringre* ment, hogy a láza végleg megszűnjön, de előtte vezetőtársaival mindent átbeszél. Úgy tűnik, az 1920-as években egy operaigazgató még meghatározó szereplője volt a fővárosi polgárságnak, hiszen az újságok minden *Radnairól* szóló apró hírt megosztottak az olvasókkal, így napi szinten lehet nyomon követni az egészségi állapotát.

Hogy betegségének voltak-e lelki alapjai is, nehezen állapítható meg. *Apai ágról* többen örökölték a családban az akkoriban gyógyíthatatlan tbc-t, feltehetően *Radnai Miklós* is. Már gyerekkorában „kezelték” a tüdejét az akkor rendelkezésre álló terápiákkal. Nyaranta a leányfalui ifjúság evezett a *Dunán*, de *Radnai Miklós* nem erőltethette meg magát, mindig csak kormányos volt. Felnőttkorában gyakorlatilag fél tüdővel élt. Valaki, aki elég fiatalon került a figyelem középpontjában álló pozícióba, nem valószínű, hogy fel tudott készülni arra, hogy állandóan ellenséges szempárok figyelik, lesve, mikor csaphatnak le a leg-

A nürnbergi vendégjáték

Palló Imre és Nagy Margit A tenorban

A tenor Párbajképe

kisebb hibalehetőségre. Annyi kiszivárgott a nyár eleji szerződési tárgyalásairól, hogy Klebelsberg nem akart beleegyezni abba, hogy a színház állami dotációját felemeljék, illetve, hogy a bevételek nagyobb részét megtarthassák és felhasználhassák beruházásokra. Ennek hatására Radnai végső megoldásra szánta el magát és megírta a felmondó levelét, amely egy napig a miniszter asztalán feküdt, aztán elsimult a vita, noha pár kérdést őszig nyitva hagytak, s ez nyilván nyomasztotta Radnait.

A szezonban hat béreltsorozatot indítanak, 30-30 előadással, melyek a napi jegyárnál 15-25 százalékkal kerülnek kevesebbe. Az előadások szeptembertől fél 8-kor kezdődnek, „ezáltal meghosszabbítják a színházba járók délutánjait”. Márkus az új évadra a saját *Ringjét* bezáró *Rajna kincsét*, a *Tannhäuser*t, a recitativókkal kiegészített *Figaro házasságát*, november 25-én, a *Cselre csel*t című Schubert kisoperát (melyet *dr. Robert Hirschfeld* dolgozott át, úgy, hogy a darab cselekményét a keresztes háborúk korából az 1800-as évekbe helyezte) és a bécsi szerző műveiből összeállított balettet a *Múza csókját*, *Dohnányiné Elsa Galafrés* koreográfiájával, valamint *A varázsfuvola*, az *Orfeusz*, *A végzet hatalma*, *Az álarc*, az *Oedipus Rex*, az *Oda-vissza*, *A háromszögletű kalap*, a *Rómeó és Júlia (Zandonai)*, a *Lammermoori Lucia* és *A Nyugat lánya* reprízét ígéri. Végül nem sikerült megvalósítani a kissé túltervezett szezon összes tervét.

Az évadot szeptember 18-án a *Farsangi lakodalommal* nyitják, az igazgató ekkor táviratot küld: „Isten nevében induljunk. Veletek van Radnai”. Néhány nap múlva Bécsen keresztül érkezik haza, ahol Franz Schalkon kívül magyar énekesekkel, *Anday Piroskával*, *Angerer Margittal* és *Pataky Kálmánnal* tárgyal. Németh Mária-t a Hofburgban keresi fel, a kiváló szoprán ugyanis ott kapott a kormánytól hatszobás lakást, eredeti főhercegi berendezéssel. Radnai három hétig volt a Semmeringen, közben állandó postai és telefon kapcsolatban állt az Operaházzal, melynek vezetését szeptember 26-án vette át.

Az évad sztárja Sergio Failoni. Elképesztő energiával veti bele magát a munkába, már a szezon kezdetén egyszerre négy darabot – az *Aidát*, *A sevillai borbélyt*, a *Bohéméletet* és a *Rigolettót* – próbál. Szemere Árpád, akinek a színpadi karrierjét egyre inkább háttérbe szorítja rendezői tevékenysége, nem

írta alá a szerződést, mert főrendező szeretett volna lenni és a jóval fiatalabb Radnaihoz hasonlóan méltóságos úr, de kéréseit nem akceptálták. Néhány hónapos külföldi út után aztán mégis visszatér a színházhoz. Az égető balettmesteri kérdést az éppen a Royal Orfeumban dolgozó, francia neve ellenére lengyel származású *Albert Gaubier*-vel oldják meg. Gaubier egykor Gyagilev együttesében táncolt – s ez a tény világszerte sok évtizeden keresztül varázsszóként hatott –, de Pestre már *Josephine Baker* partnereként érkezett.

Az évad nagy nyeresége a Városi Színháztól elhódított tenorista, *Halmos János*, aki egészen az 1950-es évekig a színház egyik legmegbízhatóbb, olykor egyedüli olasz hőstenorja lesz. Első *Radames*e után kritikusai még azt írják, hogy hangja csiszolásra szorul, de amikor három nappal később *Don Josét* énekel, már engedékenyebbnek mutatkoznak. Failoni első *Bohéméletében* új főszereplőgárda – *Laurisin Lajos*, *Maleczky Oszkár*, *Palló Imre*, *Székely Mihály*, *Szabó Lujza* és *Tihanyi Vilma* – mutatkozik be. „*Szinte lerítt az egész együttesről a fiatalos üdeség, ami nélkül ezt a darabot méltóképpen nem is lehetne előadni.*” – írták a produkcióról. Failoni diadalmenete a *Trisztán és Izolda*, majd a *Parsifal* előadásaival folytatódik. Az olasz repertoár karbantartására szerződötetett maestrót ugyanis jobban vonzza Wagner világa. Október közepén a pályakezdő, huszonéves *Svéd Sándor* főszerepben, *Luna* grófként debütál. Ítéseinek feltűnik a szép matéria és a jó színpadi jelenség, de megállapítják, hogy még van hova fejlődnie, ugyanis gyakran préseli a hangokat és olykor nem is intonál tisztán.

Október 15-én a Filharmóniai Társaság koncertjén végre felcsendül Dohnányi vezényletével *A csodálatos mandarin*. Egy nappal később *A Rajna kincse* felújításával – mely egyben a mű 50. operaházi előadásai is volt – befejeződött Márkus László *Tetralógiája*. A pesti közönség 1889 óta először láthatta egységes, új díszletben a művet, s a kritika egyértelműen dicséri a színpadkép modernségét. Különös, hogy a korábbi években senkit sem zavart, hogy a ciklusban játszott *Ring* előadásai különböző rendezői-szenikái stílusokban kerültek a közönség elé. A premier után a túlhasználó Márkus László gyomorvérzéssel kórházba kerül.

Október 31-én korábbi lapjában, a *Nemzeti Újság*ban publikálja Radnai Miklós azt a nagy cikket, melyben részletesen kifejti évek óta dédelgetett ötlete, a vándortársulat fillérre lebontott pontos tervét. Alapproblémaként azt veti fel, hogy az ország fővároson kívüli operai központjai, Pozsony, Kassa, Temesvár és Kolozsvár, ahonnan korábban számos kiváló énekes érkezett az Operaházhoz, a trianoni határokon kívül rekedtek. Csonka-Magyarország megmaradt színházaiiban nincs pénz önálló operatársulatra, csak Szegeden és Miskolcon játszanak többé-kevésbé rendszeresen komolyabb zenés darabokat, miközben maga a műfaj és az énekes-képzés egyszerre kulturális és szociális érdek. „*Üzleti nyelven a magyar énekesek*

Székelyhidy Ferenc és Walter Rózsi a Francesca da Riminiben

piacán nagy a kínálat, de kicsi a kereslet.” Azt a két-három éves rutint, amivel Radnai biztonságban léptetne fel pályakezdőket, Pesten a csúcsra járatott Operaházban nem tudják tisztességesen megszerezni a pályakezdők, ezért tenne jót nekik a vidéki gyakorlat. (Mindeközben a konkurens Városi Színház számos olyan kezdőt indított útnak – Báthy Anna, *Orosz Júlia*, Halmos János, Maleczky Oszkár –, akik egy-két év után már az Andrásy úti színpadon álltak.) Radnai terveiben egy budapesti központtal rendelkező kultúrmisszió szerepel, önálló ének- és zenekarral (20 illetve 37 taggal), húszfős magánénekesi gárdával, akik 4-5000 pengő fizetést kapnának. Évadonként tíz-tizenkét olyan vidéki nagyvárosba látogatna el a stagione, ahol megfelelő színházépület van, s minden állomáshelyen 2x10 vagy 3x7 napot töltenének. Minden városban tizenkét népszerű operát – köztük a *Lohengrint* is... – játszanának egymás után. Radnai kissé pátoszosan, a kultuszminiszter első alattvalójaként fejezi be cikkét: „*A magyar kultúra bölcs öre, az új időknek új vágyait, új szükségleteit megértő, támogató, irányító és megoldó esze és szíve, a Kultuszminiszter Úr Őnagyméltósága a magyar zeneművészetnek azt a súlyos veresztését, amit az elvesztett kultúrvárosokkal szenvedett, hiszem és tudom, pótolni fogja. A tudomány után most a művészeteken a sor és meg vagyok róla győződve, hogy a vándortársulat működése révén legfőbb büszkeségünk, a magyar operai együttes kiapadhatatlan tartalékra fog szert tenni és a belső erőknél ez az összefogása és egyúttal szétágazása megeremti, meghozza azt a művész életet, mely Magyarországot végre az őt megillető helyre fogja állítani a nemzetek művészi versenyében.*” Bizonyos, hogy a kormány komolyan foglalkozott a tervvel, sőt, április 20-án Sándor Pál képviselő a megvalósítást is bejelentette, azt is megemlítve, hogy a művészeket a MÁV fogja szállítani. Az utazó társulatot végül Tóth Aladár volt kénytelen megvalósítani az 1940-es évek végén, amikor is a „*kultúrát a népek*” jellegére a MÁV Zenekarral karöltve eldugott vidéki falvakba is eljuttatták a *Traviatát* és társait a munkában megfáradt parasztoknak és bányászoknak, akiket kirendeltek az előadások megtekintésére. Félt, hogy végül a fiatal, és kevésbé fiatal művészek sem sokat profitáltak ezekből a turnékból.

Az 1928-as Miklós-napon a kormányzó a *Hunyadi Lászlót* nézhette meg. A zenekritikusok megváltozott hangja jelzi a politikai rendszer megszilárdulását: „*A théâtre parée fényes külsőségei a megszokott csillogó képbe olvadtak. De ez a kép csak köntöse volt annak a meleg örömmel és együttérzésnek, amit a magyar ifjúság rendezte ünnepség keltett a közönség lelkében.*” – írta a *Budapesti Hírlap*. „*Nagy tapsvihar hangzott föl a házban. A jelenlévők a földszinten és a páholyokban föluggrottak a helyükről és páholya felé fordulva szünni nem akaró ovációval üdvözölték Horthy Miklós kormányzót, aki helyéről fölállva, meghajlással köszönte meg a hódolatteljes szeretetnek ezt a megnyilvánulását.*” – vetette papírra Diósy Béla.

Decemberben kerül terítékre az Operabál kérdése, mely a következő évek visszatérő problémája lesz. Radnai nem zárkózik el a jeles társadalmi esemény megrendezése elől, melyet 1911 óta nem tartottak meg, de a színháznak nincs pénze arra a speciális padlóra, amellyel egy szintbe lehet hozni a színpadot és a nézőteret. A régi emelvényt, ha nem tűnt volna el a Tanácsköztársaság alatt, sem lenne használni, lévén a nézőteret 1912-ben átépítették. Radnai tervei között inkább egy estély szerepel, vidám színpadi produkció, vagy művészkabará, tánccal, büfével, 600 fő részvételével a korábbi 3-4.000 helyett.

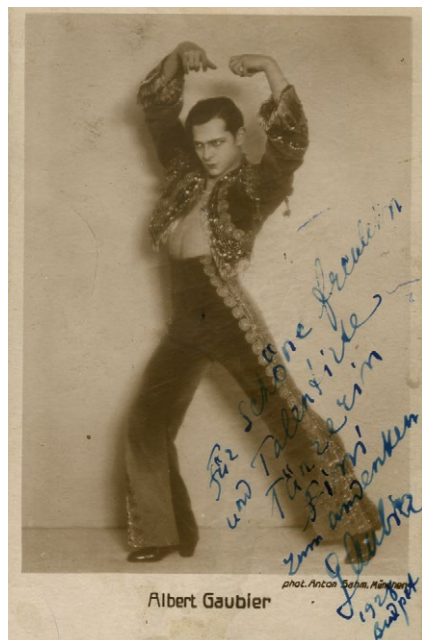
Az igazgató a szezon további részében három élő külföldi híres zeneszerző egy-egy színpadi művének magyarországi bemutatóját ígéri. Az elsőhöz, az *Oedipus Rex*hez az ifjú Oláh Gusztáv korábban sohasem

látott, végtelenbe nyúló díszletet tervezett, melyen a szereplők egymás felett álló régiókban jelentek meg, miközben Toronyi Gyula a Magyarázó szerepében frakkban a zenekarból felemelkedve kommentálta a történetet. Tóth Aladár szellemesen megjegyezte a műről: „*Sztravinszki [sic] zsenialitása: hogy szinte évről-évre újra meg újra gondolkodóba ejti az embereket olyan dolgokkal, amelyeken nem érdemes gondolkodni.*”

A következő újdonság Manuel de Falla balettje *A háromszögletű kalap*, Albert Gaubier színpadra állításában. Hiába szerződött az évad elején az USA-ból hazatért *Brada Rezső* magántáncosként a társulathoz, Radnai a premier előtt nem rá gondol, amikor ezt mondja: „*Az egyik főszerepet egy ismeretlen statiszta táncolja. Meglepetése lesz az előadásnak.*” Az igazgató a Kormányzó karakterszerepére több külföldi táncost is megnézett, de nem nyerték el a tetszését. Ekkor állított be az egyik színházi szabó, és beajánlotta az alig húszéves fiát, *Harangozó Gyulát*, a magyar balett későbbi megteremtőjét. Radnai szeme nem tévedett, az est sztárja az új karaktertáncos lett. A Molnár Gaubier, a neje Misléy Anna volt. Az egyik kritikus a darab jellemzéseként egy nézőtérrel elcsúszott mondatot idéz: „*nem tudom, mit láttam, de szép volt.*” A balett harmadik előadása január 5-én majdnem botrányba fulladt. Volt Gaubiernek egy zenekíséret nélküli szólója, amit a vezénylő Failoni a táncos önkényeskedésének vélt, ezért beintette a zenekart. A lengyel művész erre elhagyta a színpadot, s csak némi unszolásra volt hajlandó visszatérni, hogy a zenekar felé jól érthetően annyit mondjon: „*Schweiner!*” – majd folytassa tüzes táncát. Radnai másnap reggel azonnali hatállyal elbocsátotta a renitens művészt, mondván, az „*összetévesztette az Operaházat az orfeummal.*” Gaubier Párizsban folytatta a karrierjét, majd hosszú évtizedeket töltött Dániában. Szerepét *Brada Rezső* vette át. A színház pedig ismét balettmester nélkül maradt.

Jelenet az Oda-vissza című kisoperából, karmester: Fleischer Antal

Albert Gaubier A háromszögletű kalapban

A táncművészettel kapcsolatos álláspontját Radnai a *Nemzeti Újság* karácsonyi riportjában fejti ki: „Tisztában vagyunk azzal, hogy a régi keretek között kiállított, konzervatív balett ma már kissé túlhaladott álláspont. Mindamellett azt érzem, nem szabad elejteni az eszményi táncnak ezt a kecses formáját, hanem inkább azon kell igyekeznünk, hogy a balett működési területét kiterjesszük, felvegyük azt a modern táncmodort, amelyet a modern koreográfiai képek megteremtői hirdetnek és a balettkarral elsajátítsuk azt a tánctechnikát is, amely minden megnyilatkozásában megfelel a mai kor ízlésének. Ne álljon meg a balett a háború előtti stílus alapján! Módot kell találnunk az új balett kompozíciók, Stravinsky, Cserepnin, Manuel de Falla, vagy Casella szerzeményeinek előadására, hiszen nem sajtíthatjuk ki a balett létjogosultságát Delibes számára! Magától értetődik, hogy az újítások csak lassan és szinte észrevétlenül következhetnek be.”

„A magyar királyi Operaház munkássága nyitott könyv az ország színe előtt. Magyarországnak ez a legelső műintézete társadalomkülönbség nélkül egyaránt nyitva áll bárki számára, aki a zenei megnyilatkozások felé vezető utat keres...” – írja Radnai, s a közönség figyelmébe ajánlja az új Wagner-tenort, Závodszy Zoltánt, aki a magyar énekesek közül elsőként fogja a *Ring* mind a négy tenorfőszerepét magyarul énekelni. Szilveszterkor, mint 1925-től a világháborúig minden évben, a *denevért* játssza az Operaház, míg vízkeresztkor, a farsang első napján Failoni betanításában a *sevillai borbélyt* adják, a színház történetében először prózák helyett *Rossini* recitatívóival. Radnai néhány nappal később Szegedre látogat, hogy részt vegyen *Kacsóh Pongrác* poszthumusz operettje, a *Dorottya* ősbemutatóján. Valószínűleg ez adta az ihletet, hogy a népszerű komponista, sőt a 20. századi magyar operett egyik legnagyobb sikerére – melyet ezidőtájt egyetlen pesti színház sem játszott – finoman rátegye a kezét. „*Kacsóh daljátékának*, a János vitéznek most nincs otthona. Kulturális kötelesség tehát, hogy ezt az érdekes magyar darabot átmentsük az operettszínpadról. Mi tehát megnyitjuk itt a kaput.” A daljáték a Király Színház után a Nemzeti Színházban került színre, így Radnai ötlete nem számított szentségtörésnek. Az igazgató a mű nagyzenekari hangszerelésére Buttykay Ákost kérte fel.

A harmadik magyarországi bemutató, a szellemes Hindemith-kisopera teljes elutasításra talált: „...ha valaki pénzért meghallgatja az Oda-visszát, el nem felejtí az t szerény tizenöt percet.” (...) A darabot Márkus László rendezte, ezt a feladatát is jól oldotta meg – szegény! A szereplőket is sajnáljuk, de leginkább – önmagunkat. A darab a bemutatón megbukott.” – írta Papp Viktor az *Új Nemzedékben*. A mű ennek ellenére éppúgy hat előadást ért meg, mint az *Oedipus Rex*. Alig három héttel a kuriózum után egy rég várt magyar vígopera ősbemutatójának tapsolhatott a lelkes közönség. Dohnányi Ernő *Tenorját* 1929. február 9-én mutatta be az Operaház, Rékai Nándor vezényletével, a főszerepekben Szende Ferencsel, Palló Im-

rével, Nagy Margittal és Laurisin Lajossal. „Ezen a színpadon tehát teljes diszkrét kellemében bontakozhatik ki Dohnányinak meleg, ábrándos romantikája csakúgy, mint fölényes, de szívből fakadó humora.” – írta Tóth Aladár. A tenor 1942-ig műsoron maradt.

1928 júniusában ünnepelték a Magyarországról Nürnbergbe származott *Albrecht Dürer* születésének 400. évfordulóját. Az esemény módot teremtett arra, hogy hidat építsenek a két ország meglehetősen fagyos diplomáciai kapcsolatába. Egy jól sikerült budapesti kiállítás megnyitóját adta a február 23. és március 1. között megrendezésre került nürnbergi Magyar Hét apropóját. A frank városba az Operaház a *Farsangi lakodalom* és a *Turandot* előadását vitte, a Filharmonikusok pedig Dohnányi vezényletével koncerteztek. A színház fennállásának első külföldi turnéját hatalmas sajtóérdeklődés kísérte, a 30 magánénekes, 50 énekkari és 80 zenekari tag különvonattal utazott. A siker hatalmas volt, a társulat részt vett A tenor első németországi premierjén is. A *Farsangi lakodalom* előtt a Pesten maradt művészek táviratot küldtek Nürnbergbe: „Háromszoros éjlett kiált és az elszakadt résznek a legszebb sikert kívánja a csonka m. kir. operaház” szöveggel, melyre Radnai jóval kevesebb humorral felelt: „Az első nagy külföldi siker után szeretettel gondolunk az otthoniakra Radnai Miklós”.

Több mint 60 évnyi szünet után vették elő az újjáéledő Verdi-kultusz jegyében A végzet hatalmát. A *Falstaff* premierje indította meg a sorozatot, hiszen a korábbi évtizedekben a *Rigoletto*, *Trubadúr*, *Traviata*, *Álarcosbál* mesternégyesen kívül csak az *Otellt* játszotta a színház a kiterjedt életműből. A mű dramaturgiájával, töredezett szerkezetével nem nagyon tudott mit kezdeni a kritika, de a Failoni által vezényelt, Márkus László által rendezett előadás mindkét szereposztása előtt fejet hajtott. A kiépülő művészgárda – köztük az évi több előadásra visszatérő Pataky Kálmán, a frissen felfedezett Halmos János és Svéd Sándor, a beérő Székely Mihály – egy nagy együttes alapját képezték. Ezekre a művészekre már bátran lehetett építeni további Verdi bemutatásokat.

Március végén Radnai kétéhetes külföldi útra indul. Párizsba nem jut el, pedig miután érdeklődését felkeltették az orosz operák, kíváncsi lenne egy ott vendégszereplő társulat *Borisz Godunov* és *Igor herceg* előadására. Ellenben végiglátogatja Varsó (melyet a balett központjának tart), Lipcse, Drezda, Berlin, Prága és Bécs színházait. Kettős céllal utazott, részben az impresszáriók helyett maga akart énekeseket találni, részben új darabokat keresett színháza számára. Tizenkét előadást látott, de tetszését csak a drezdai *Borisz Godunov* nyerte el. Az évad kevésbé sikeres bemutatói után még szigorúbb szemmel nézi d'Albert és *Krenek* új műveit, melyek szerinte nem Pestre valók.

Radnai kitartása példaértékű: amint a sajtó megtámadja valamivel, azonnal befoltozza rendszerén esett rést. Amikor azzal vádolják, hogy hagyja külföldre szerződni az értékes magyar művészeket, nagyon okosan vág vissza a 8 *Órai Újságban*: „Aki kimegy külföldre, azt sajnáljuk. De a megsajnálás, az érték felismerése csak a magyar határnál kezdődik. Amíg itt van az illető, a publikum nem veszi észre. Csak amikor elviszik. De akkor már sérelemmel ébred fel a tudat, hogy elvitték a – mondjuk – szopránt, vagy tenort, - pedig milyen jó lenne, ha itt volna. - Ezért kell megbecsülni az itthonlétüket és az itthonmaradókat, akik akkoris megérdemlik a dédelgetést, ha a mi operánk színpadán lépnek fel...” Majd bejelenti, hogy sikerült a nélkülözhetetlen Kálmán Oszkárt a jövő szezontól Berlinből hazaszereztetnie.

Mindezek ellenére Radnai pontosan tudja, hogy a művészeket elsősorban anyagi eszközökkel lehetne itthon tartani. Miután a minisztériumtól nem remélhet nagyobb támogatást, kitalál egy új rendszert, melyben a rendelkezésre álló bérkeretet osztaná újra, aszerint, hogy ki, mennyi előadást énekel az Operaházban. Ezzel azt szeretné elérni, hogy a fiatalok jobban keressenek a kiérdemesült, „*idős, kevéssé használható és a hanyatlás képét mutató*” tagoknál. A színház három kiváló, ám pályája zenitjén némiképp túljutott művésznője, Haselbeck Olga, Medek Anna és Sebeők Sára személyükben érzik támadva magukat és a sajtón keresztül üzennek igazgatójuknak: „*az örökös tagok képviselik ma is a nemes énekstílust, a komoly tradíciót és az igazi művészetet.*” Radnai igen kemény szavakkal vág vissza a *Reggelben*: „*Ízlésem szerint személyi vitába nem bocsátkozom, csak általánosságokban nyilatkozom. A lényeg világos. Ha a lényeg világos, felesleges szavakon vitatkozni. A Magyar Kir. Operaház vezetőségét határozataiban, művészi célkitűzéseinek és anyagi lehetőségeinek szigorúan megszabott keretei irányítják. Úgy érzem, hogy a Magyar Kir. Operaház, mint Csonkamagyarország elszegényedett társadalmának, a nemzet kultúrájának szolgáló intézménye, egy szempontot tarthat magára nézve kötelezőnek, hogy azok a művészek, akik tudásuk és tehetségük legjavát adták az intézetnél eltöltött 20 – 25 év alatt, olyan anyagi lehetőségek mellett adhassanak teret azok számára, - akik ezeket az énekeseknél legértékesebb éveket most gyümölcsöztetik – ami művészi és társadalmi személyüknek megfelel. Ha ezen felül a színház biztosítani kívánja, hogy a művészek az utóbbi esztendőkből betöltött szerepüket és fellépéseiket a közönség a továbbiakban is élvezhesse a vezetőség, véleményem szerint, megteszi azt, amivel a művészek megbecsülésének és a közönségnek tartozik. Egyéb vitatkozásba nem bocsátkozom és addig, amíg feletteseim bizalma engem tart e helyen, továbbra is egyetlen kötelességem, hogy a színház érdekeit, személyi szempontoktól függetlenül, a magyar művészet javára a legjobb tudásommal szolgáljam.*” Az eset végül kölcsönös bocsánatkéréssel végződik.

Az évad utolsó újdonsága egy kortárs olasz opera, *Riccardo Zandonai Francesca da Rimini*je, melyet Failoni ajánlására mutatnak be, s a fő érdekessége, hogy librettóját *Gabriele D'Annunzio* írta. A premierre elígérkezett a szerző, de végül lemondta a látogatását, helyette *Grandi Dino* olasz királyi külügyi államtitkárt ünneplik olyan hévvel, melyből világosan érződik az egyre mélyülő olasz-magyar politikai szövetség. „*A Francesca da Rimini aligha fogja háttérbe szorítani Verdi vagy Puccini műveit az Operaház színpadán, de bemutatásával érdekes és érdemes művészi munkát végzett az Operaház, amely teljes elismerést érdemel ezért a kitűnő produkcióért.*” – állapította meg *Az Est* hasábjain *Cserna Andor*. Annál nagyobb ünnep, amikor Puccini tizenöt éve nem játszott operája, *A Nyugat lánya* Maria Jeritzával Minnie szerepében visszakerül a repertoárra.

Május 20-án nagyszabású koncertet rendeznek Kerner István operaházi tagságának 40. évfordulója alkalmából. A beteg művész az egyik páholyból nézi végig a tiszteletére rendezett estélyt. Az első részben Dohnányi vezényletével a Filharmóniai Társaság Erkel, Beethoven és Mozart művekből összeállított hangversenyt ad az egykori elnökmagyaruk tiszteletére, majd Kerner utolsó nagy sikere, *a Farsangi lakodalom* I. felvonása megy, betétszámokkal. A sztárvendég Maria Jeritzza, aki egy-egy *Schumann* és *Richard Strauss* dal után magyarul énekel Radnai *Varrólány*, és Hubay *Hagyi álmodni a szerelemről* című műveit. Minden valószínűség szerint ez volt az egyetlen eset, amikor az igazgató megengedte, hogy szerzeménye hangozzon el az általa vezetett színházban. Kerner és az Operaház kapcsolata egy különleges és mély, békés és sze-

Maria Jeritzza

mérmes egymásrautaltság lehetett. A társulat számára ő jelenthette az Erkelek által megkezdett út folytatását. Aki látta a karmestert a jubileumi esten, felkészülhetett rá, hogy közel a vég, mégis mindenkit megdöbbentett augusztus 27-i halálhíre. A szezonvég többször súlyos gyásszal sújtotta a színházat, elhunyt *Müller Katica* egykori primabalerina, majd váratlanul agyvérzést kapott Gábor József, a kiváló tenorista, akit Hegedűs Ferenc egykor népszerű buffó basszus követett.

Évad végére maradt az ősszel meghirdetett és sokszor számon kért magyar operaszövegkönyv pályázat kiértékelése, melyre elképesztően sok, 159 (!) librettó érkezett. A zsűrinek – melyben Radnai mellett Hevesi Sándor, Márkus, Rékai Nándor, Szemere Árpád, Szabados Béla, Morlin Amadé és *dr. Molnár Géza* tanár kapott helyet – összesen 16.000 gépelt oldalt kellett (vagy kellett volna) végigolvasni. A librettók jó része történelmi témát dolgoz fel, főhősök *Attila*, *Toldi*, *Zrínyi Miklós* vagy *Balassa Bálint*, de akadnak regényadaptációk is, mint a *Szelistyei asszonyok* és *A beszélő köntös*. Külön kiemelik

az *Apponyi* című munkát, hiszen ritkaság kortárs politikust megtenni főhősnek. A librettó csúcspontja a népszövetségi ülésen elmondott híres grófi beszéd. A pályázat eredménytelennek nyilvánítják, s nagyon diplomatikusan annyit mondanak, hogy a librettók között egyetlen kifogástalan sem akadt.

Mindez nem szegi Radnai kedvét abban, hogy elősegítse új magyar művek megírását. Sőt, maga ad megbízásokat és köt össze általa nagyra tartott írókat és zeneszerzőket. Impozáns a szerzők és a tervek listája: Kodály – *Móricz: Ludas Matyi*, Kósa György – Mohácsi Jenő: *Isten őfelsége* (székely népmese), *Weiner Leó* – *Paulini Béla: Szívek vására*, Dohnányi – *Zilahy Lajos: Zenebohócok*, Bartók – *Klabund: Krétakör*, Poldini – *Jókai- vagy Mikszáth-adaptáció*. Végül egyetlen terv valósult meg, Kósa György *Árva Józsi három csodája* című mesejátéka, pedig lehetséges, hogy a többi alkotás is egészen más irányba terelte volna a magyar opera történetét.

Radnai miközben a jövőt építette, a múltat is kutatta. Az Operaház 1934-es, 50. jubileumára elfeledett magyar operákat akar elővenni. A következő szezonra is hazai műveket ígér: *Az álarcot* (Hubay), a *Sába királynője* és *A házi tücsök* (Goldmark) felújítását, és egy *Arany János* mű alapján készítendő balettet, az *Ünnepontokat* Buttykay Ákos zenéjével. Továbbra is foglalkoztatja a balett problémakörének megoldása: „*úgy érzem, hogy a magyar Operaház balettkarának hivatása volna a régi magyar táncok konzerválása. (. . .) A magyar táncokkal kapcsolatban bírom gróf Bánffy Miklós ígéretét, aki Erdélyből fog érdekes, ritka anyagot küldeni régi magyar és székely táncokról, amelyeknek zenei részét Kodály Zoltán fogja feldolgozni.*”

A június 12-i kapuzárás után megvonják az évad mérlegét. A szezonban 45 estén szerepelt vendégművész, Maria Jeritzán és *Marcel Journet*-n kívül a legnagyobb felfedezés *Giacomo Lauri-Volpi*, az olasz hőstenor volt, bár a kritikusok az évad legnagyobb nyereségének – természetesen Failoni meghosszabbított szerződésén kívül – Halmos János felbukkanását tekintették. A tíz estés Wagner-ciklus mellett Franz Schalk vezényelt egy Mozart-sorozatot, január 18-án különleges jubileumot ült Székelyhidy Ferenc, aznap volt az ezredik fellépése. A 3600 bérlő mindössze öt százaléka jelezte, hogy jövőre nem kívánja megújítani a bérletét, de helyükre számos jelentkező akadt. Radnai büszkén említette, hogy a külföldi operaházak vezetői sorra veszik át a pesti bérleti rendszert, mely egyszerre teremt művészi és anyagi biztonságot.

Az Operaház 350 fős társulata június 19-én a színház zenészeiből alakult dzsessz band kíséretével vidám hajókirándulásra indult a Leányfalu gőzössel Vácra és a Pokolcszigetre, hogy a Pokolcsárdában megébédjenek és egy művészek-műszak focimeccset játszanak. Előző este Radnai megbetegedett és nem tarthatott az együttessel.

A nyáron feleségével olasz körutat tervezett, de amikor Bolognából, az első állomásról tovább akartak menni Milánóba, augusztus 6-án Radnai olyan eperohamot kapott, hogy azonnal haza kellett fordulniuk.

Már a váróteremben egy olasz orvos fájdalomcsillapítókkal látta el, Pesten pedig a mentőautó egyből a János kórházba vitte. Itthon a sárgasága olyan mértéket öltött, hogy *Manninger Vilmos* sebészprofesszor egy hétig a műtétet sem merthe megkockáztatni. A lábadozás ezúttal lassabb volt, mint előző évben, szeptember közepén ismét Semmeringre, majd Lovranba ment utókúrára.

Radnai Varróleány című dalának kottája, Maria Jeritzán aláírásával

A felújítások évada – 1929/30

Miután az igazgató külföldön lábadozik, a szezont ismét Márkus László nyitja meg. Öt fiatal művészt szerződtettek: *Zsögön Lenkét*, aki Kolozsvárott lett vezető drámai szoprán, majd évtizedeken keresztül *Laczó István* tenorista felesége, *Medák Sárít*, aki másfél évtizedes német és angol karrier után jónevű menedzserként élt Londonban, *Virág Ilonát*, aki egészen az 1950-es évek végéig énekelt kisebb szólószerepeket, *ifj. Ney Dávid* tenoristát, aki munkaszolgálatban pusztult el és *ifj. Toronyi Gyulát*, aki szintén évtizedekig a színház egyik legmegbízhatóbb karaktertenorjaként dolgozott.

Az évadot ezúttal az előző szezonban felújított *Hunyadi Lászlóval* nyitják meg, majd az október 6-i nemzeti gyásznapon frissítik fel Erkel másik jelentős művét, a *Bánk bánt*, Rékai Nándor vezényletével, a főszerepekben Székelyhidy Ferencsel, Szabó Lujzával, Budanovits Máriával és Palló Imrével. Márkus László, noha a librettóba nem nyúlt bele, új húzásokat eszközölt. Ezt több kritikus helyesli, miközben Haraszti Emil felháborodik a csonkításon: „A tegnapi estét repríz alaposan megnyirbálta Erkel zenéjét, kivált az első felvonásban. A balettet teljesen felforgatták, a gyönyörű *Pas de Deux*-t egészen kihagyták. Súlyos hiba, ha átrendezés okán Erkel zenéjéből egyetlen hangot is elszakasztanak, mikor ez a muzsika ma is sokkal életképesebb, mint jó egynéhány darab, amely kilométernyi hosszúságban untatja az Operaház színpadáról a közönséget.”

Radnai október közepén tér haza és veszi át hivatalát. Természetesen még aznap fogadja a sajtót. „*Arca üde és napbarnított, kedélye vidám, munkakedve nagy.*” – állapítja meg. A direktornak pihenni kellett volna, de ő nem tudta megállni, hogy ne dolgozzon. Miután tavasszal nem talált olyan kortárs darabot, amelyet feltétlenül érdemesnek tartott volna megismertetni a pesti közönséggel, elhatározta, hogy a lerongyolódott, gyakran több évtizedes repertoárdarabokat újítja fel Márkus és Szemere Árpád, valamint a kifogyhatatlan energiával alkotó Oláh Gusztáv segítségével. Az évad elején számos címet sorol el a főrendező a sajtónak, a hosszú listából nem valósult meg a „*bizonyos változtatásokkal*” tervezett *Csodálatos mandarin*, Liszt Krisztusának színpadi változata: nem készült el sem Hubay Jenő *Az álarc*val, sem Buttykay Ákos az *Ünnep*prontókkal. Radnai érvrendszere a felújításokra következő volt: „*Még tavasszal határoztam el, hogy az Operaház valamennyi állandó műsordarabját a modern idők színházi ízlésének és felfogásának megfelelően átalakítom. Van ugyanis a műsordarabok között néhány, amelyet még mindig huszonöt év előtti rendezésben kell játszanunk, mert az új rendezés elmaradt. Ezért azután, ha valaki megnézi ma este a Traviatát és holnap a Végzet hatalmát, vagy bármelyik darabot az újonnan betanultak közül, óriási különbséget fog észlelni. Mintha a tegnapiól lépett volna át a mába. Ezt az irt feltétlenül ki kell tölteni azzal, hogy a régi rendezésű darabokat átalakítjuk az új idők szellemének megfelelően.*” A felújítási hullámot a minden viccre kapható magánénekesek Voronov-programnak keresztelik el, utalva a kor híres-hírhedt Franciaországban élő sebészére, *Serge Voronovra*, aki különböző beteg emberekbe majomherét transzplantálva próbált gyógyítani, több-kevesebb sikerrel...

Az évad első vendégművésze *Claudia Victrix* francia szoprán, aki férje, *Jean Sapéne*, a párizsi *Le Matin* főszerkesztője kíséretében jön Pestre. Megérkezése másnapján a Ritz Szállóban lévő szalonjában fogadja a sajtó képviselőit délutáni teára. Az újságok részletesen beszámolnak arról, hogyan ült a művésznő hermelin bundája hajtókájára tűzött becsületrenddel. Ezek a csevegések kiváló lehetőségek arra, hogy a közönség érdeklődését felkeltsék a vendégművész iránt. Hasonlóképp fogadja majd tavasszal a Royal Hotelben *Elisabeth Rethberg* a sajtót, ő bézs kosztümet viselt és hatalmas igazgyöngy nyakéket. Egyedül a szinte hazajáró Maria Jeritzának nincs szüksége efféle reklámra, a szoprán antréja így nézett ki a címlapon: „*Tizenöt bőrönddel, egy dárdával és egy pajzzsal érkezett Budapestre Maria Jeritz.*”

Erősen megosztotta a kritikát – s a pesti közönség is csak négy évtizeddel később barátkozott meg a művel – az Operaház következő repríze, Gluck *Orfeuszának* többek által hiányolt előadása. Márkus László már 1928 tavaszán ismertette újszerű elképzeléseit a darabban kapcsolatban. Úgy képzelte, hogy míg a három szólista elől énekel, addig hátul a tánckar expresszionista pantomimmal kíséri a cselekményt. Az előadást végül Rékai András rendezi, a koreográfus Elza Galafrés, a stilizált díszleteket Oláh Gusztáv tervezi, a kettős szereposztásban Basilides Mária és Budanovits Mária éneklie a címszerepet. Márkus egy héttel később, november 1-én a mű 250. operaházi előadására új *Tannhäuser*t rendez, a karmester Berg Ottó, a főszereplők Bodó Erzs, Walter Rózsi, Závodszy Zoltán és Palló Imre. A szezon következő, jelentős eseménye novemberben a Nürnbergi Városi Színház vendégjátéka, A nürnbergi mesterdalnokok mellett Richard Strauss *Intermezzójának* máig egyetlen hazai előadást hozzák az Operaházba. A felújítások sorát a *Carmen* gazdagítja, melynek valójában csak a IV. felvonáshoz készít Oláh Gusztáv új díszletet, a sevillai aréna másolatát. A címszerepet a kor „vamp specialistája”, Walter Rózsi alakítja, mellette Laurisin Lajos és Svéd Sándor debütál Don José, illetve Escamillo szerepében. Az újságok örömmel, ám tévesen írják meg, hogy „*Radnai Miklós anyósa énekelte 45 évvel ezelőtt először a Carmen címszerepét Budapestben*”. Vittorina Bartolucci valójában „csak” az első operaházi Carmen volt, a Nemzeti Színház premierjén 1876-ban *Nádayné Vidmár Katalin* énekelte.

Radnai Márkus László társaságában Bécsbe utazik megnézni a *Così fan tutte* előadását, valamint tárgyalni *Clemens Krauss* igazgatóval egy esetleges cserevendégjátékról. Ezután december elején Milánóba megy, ahol két nap alatt három előadást lát. A *Gerhart Hauptmann* műve alapján írt Respighi újdonság, *Az elsüllyedt harang* tetszik neki, de kiállítását Budapest számára túl drágának találja. Radnai kivételesen rossz jósnak bizonyul, amikor a *Kurír*nak ezt mondja a megtekintett *Szerelmi bájitalról*: „*a milánói Scala színpadán bizony csupán a hagyomány élteti inkább, mint belső értéke*”, a másik operáról, *Spontini Vesztaszüzéről* sincs jobb véleménye: „*kultúrhistoriai becsüknél fogva aligha tartanak nagyobb érdeklődésre számot.*”

Hazatérve technikai okokra hivatkozva lemondja a január 25-re tervezett Operabált, kiszámolták ugyanis, hogy 49.000 pengőbe kerülne a megrendezése. A karácsony előtti időszakban felfrissíti *A diótörőt*, a fiatal Maleczky Oszkár bemutatkozik Beckmesserként, amely a következő évtizedekben a művész egyik ikonikus szerepe lesz, és sor kerül még egy fontos debütálásra, a fiatal *Báthy Anna*, aki a Városi Színház tagja, az erős drámai szoprán mezőny ellenére (Walter Rózsi, Bodó Erzs, Relle Gabriella, Tihanyi Vilma) feltűnő sikert arat *Az álarcosbál* Ameliájaként. Miközben Radnai egy fiataloknak rutint biztosító stagione

megteremtésén fáradozik, a Városi Színházból folyamatosan szerződteti át az ott bevált ifjú művészeket. Báthy például tíz főszerepet énekelt két év alatt a Városi Színházban, melyek nagy részét játszani fogja az Operaházban is, így betanításukkal már nem kell a színház korrepetitorait terhelni.

Talán a *Così fan tutte* operaházi bemutatója az első alkalom, amikor tetten lehet érní, hogy egy premiért milyen tudatos sajtóhírvetés előz meg. A Mozart-repríz valóban több mint hiánypótló vállalkozás, a pesti közönséget azonban hidegen hagyja a vígopera, az évadban mindössze hatszor kerül színre, s a következő szezonokban is csak egy-egy előadással tartják mesterségesen életben. Tóth Aladár, a művet minden bizonnyal legjobban ismerő és szerető kritikus nem volt egészen elégedett a produkcióval: „*Mozart előadás már van. Most még csak az hiányzik, hogy az előadás jó is, Mozart szelleméhez méltó is legyen. (...) Az előadást Márkus László rendezte. Ami a díszletek festői szépségét, a scenéria szellemes, változatos beosztását illet: elsőrendűek. A Così fan tutte színpada természetesen egyike a legnehezebb rendezői feladatoknak. Az a reális és irreális, mélységes komolyság és farce, álomszerű idealizmus és metsző ironia legékebb határvonalán mozgó finom játéktípus, melyet a Così megkövetel operaházunk mai sürgős » tömegprodukcióira « beállított munkarendje mellett elérhetetlen eszmény. Márkus nem is törekedett feléje. És jól tette. Mert jobb a stílusalanság, mint valami olcsó, korlátolt, a mű sokrétűségét, gazdagságát elszegényítő » elstilizálás.«*”

Január 20-án az amerikai Fox News cég a híradója számára hangosfilmen rögzíti a *Bánk bán* (és talán a *Hunyadi László*) táncjelenetét. Egyelőre csak egy némafilm kópia és néhány fotó ismert a vállalkozásból. A leírások szerint az Operaház teljes vezérkara egy páholyból nézte a szokatlan eseményt, melynek célközönsége a Roxi filmszínházakba látogató, USA-ban élő magyarság volt. A balettfelvétel előtt Morlin Amadé titkár tökéletes angolsággal beszélt a nézőkhöz. A filmesek állítólag a következő héten magánénekeseket is kamera elé állítottak, de ennek sajnos semmi nyoma.

Még ebben a hónapban Szemere Árpád rendezésében felújítják az évtizedek óta műsoron lévő *Parasztbecsület – Bajazzók* operapárt, majd március végén 38 évnyi szünet után, kiváló szereposztásban a *Giocondát*. Mint általában, amikor *Ponchielli* műve visszakérül valahol a repertoárra, a kritikusok rácso-

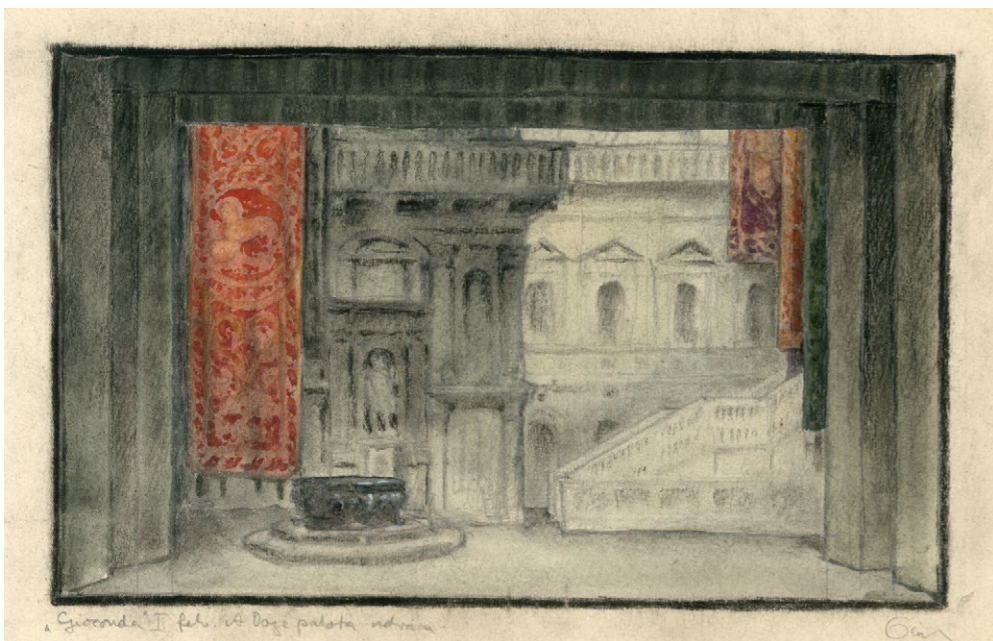
Csütörtökön, 1930 január 9-én
Bérlet F sorozat 14. sz.
ELŐSZÖR
COSÌ FAN TUTTE
(MIND ÍGY CSINÁLJÁK)
Vígopera 2 felvonásban. Szövegét írta Lorenzo da Ponte. Zenéjét szerzte Mozart.
Színpadra alkalmazta Hermann Levi. Fordította Lányfi Viktor. Vezényli Rékai Nándor.
Rendezte Márkus László.

Fiordiligi (testvérek)	Sándor Erzs
Dorabella)	Bodó Erzs
Fernando, Dorabella vőlegénye (tisztek)	Rösler Endre
Guglielmo, Fiordiligi vőlegénye)	Kálmán Oszkár
Don Alfonso, öreg filozófus	Szende Ferenc
Rosina, szobalány	Halász Gitta

Tisztek, közlegények, szolgák, négerek. — Színhely: Nápoly. — Idő: 1790.
A díszleteket és jelmezeket Márkus László tervezte.
Balletmester: Brada Ede. Karigazgató: Roubal Vilmos.
Kezdeté 7¹/₂ órákor, vége 10¹/₂ órákor.

Sándor Erzs és Bodó Erzs
a *Così fan tutte* nővérei

Oláh Gusztáv díszletterve a Gioconda I. felvonásához

dálkoznak az erős, drámai zenére, melynek nyilván jót tett Failoni szenvedélye. Ekkorra a teljes magyar zenei élet belátta, hogy az olasz maestro szerződtetése tökéletes döntés volt. Radnai nemcsak egy nagy karmesterre lelt benne, aki a repertoár nagyrészét kézben tudta tartani (de Fallától Wagnerig), hanem egy olyan muzsikusra is, aki nem vágyott a hatalomra, a főzeneigazgatói székre. A Radnai-családban fennmaradt egy anekdota, mely szerint Failoni feltűnésekor egyesek azzal támadták a direktort, hogy „ez is csak olyan hajás karmester, a hajával dirigál”. Mire Radnai Miklós így felelt: „Bizony, de kicsoda haja van!”

A január végi Wagner-ciklus előtt nagy riport jelent meg az igazgatóval a *Budapesti Hírlapban*, melyben többek között a világméretű tenorhiányról mesél, valamint arról, hogy pár évvel korábban látta Bayreuthban az eredeti *Parsifalt* (a 92 éves *Cosima Wagner* április 1-én hal meg), de világszerte tapasztalható, hogy a szentélyben őrzött Wagner-tradíció – úgy az éneklésbeli, mint a színpadi – kezd felhígulni. Radnai évtizedekkel megelőzve a korát már-már a rendezői színházról vizionál, éppen arról, melynek bölcsője a II. világháború utáni Bayreuth lesz: „Természetesen feltűnést váró és ízléstelen ötletek, mint a borotvált Wotan, vagy a frakkos Lohengrin – akitől még azt is követelik, hogy ne hattyúfogaton, hanem gyalog, s a vérmesebbek szerint motorkerékpáron vonuljon be a színpadra, – elrontják az illúziót és le akarják rántani a költői eszmét magas piedesztáljáról. A filmszerű trükkök betolakodása az operaszínpadra pedig egyáltalán nem kívánatos.” Radnai ekkor még nem tudhatta, hogy a rendezők egyszer kifejezetten célul fogják kitűzni, hogy elrontsák az illúziót és lerángassák a költői eszmét a magas piedesztálról...

Februárban újabb pánik üti fel a fejét a társulaton belül, ugyanis híre megy, hogy az állam csökkenteni kívánja a szubvenciót. Ez két módon lehetséges, a dologi vagy a személyi kiadások csökkentésével. A társulattól nyugdíjazni akarják azokat a zenekari és énekkari tagokat, akik több mint 30 éve dolgoznak

az Operaházban. A gesztus azért tűnik kegyetlenségnek, mert a színház nyugdíjpénztári vagyonának jórésze hadikölcsönökben volt és elúszott, így a tagok hiába fizetnek havi 80 pengőt a nyugdíjalapba, csak a fizetésük 40 százalékát kapják nyugdíj gyanánt, amiből csak bajosan tudnak megélni. Viszont a színház részéről jogos az igény, hogy az évtizedek alatt a kórusban elkopott hangokat frissekre cseréeljék. A kisfizetésű tagok másféle megszorítást súgnak az újságíróknak: az igazgató mellett hagyományosan mindig egy titkár volt, most pedig három, mért nem őket bocsátják el? Radnai a minőségbiztosítás érdekében szeretné bevezetni, hogy a kórus minden tagjának próbát kelljen énekelni egy karmesterekből és rendezőkből álló bizottság előtt, s az alkalmatlanok szerződést fel lehessen bontani. Végül a szezon végén a vezető művészek fizetését öt-tíz százalékkal leszállítatják, így egy évadban maximálisan 36.000 pengőt kaphatnak – az Operaháztól.

Az évad alaposan beharangozott balett-premierjét március 13-án tartják. *Rimszkij-Korszakov Seherezádeját Lábán Rudolf* berlini tanítványa, *Rudolf Kölling* vendégként állítja színpadra, s az első két előadásban Az ifjú mórt is eltáncolja. A két szereposztásban betanult darab női főszereplői, Miskey Anna és a tizenkilenc éves Szalay Karola állítólag össze is verekedtek az elsőségért. Végül Radnai – miközben megpróbálja Ptasinszky Pepit visszacsábítani a színpadra – salamoni döntést hoz: Szalay táncol a premieren, Miskey (és Brada Rezső) – aki annyira megsértődik, hogy az évad végén vissza is vonul – a sajtónyilvános főpróbán. „A bemutató a fiatalság nevében folyt le.” – írták a premier másnapján. Nemcsak Szalay Karola robbant be a köztudatba, Oláh Gusztáv eddigi leglátványosabb díszletének is a csodájára jártak (98 lépcsőfok kötötte össze a különböző színpadszinteket, a Goldberger gyár 3000 méter selyméből készültek a hárem függönyei), de talán mindezeknél fontosabb a huszonhárom éves *Ferencsik János* karmesteri debütálása. A kritikusok egyetértettek abban, hogy kivételes tehetség bukkant fel, noha a nevét még nem feltétlenül sikerült helyesen leírni, Ferencsik Károly és Ferenczi (Ferencsik) János elírások is előfordultak. „*Ferencsik eddig két éven át a próbatermék szerény korrepetitora volt. Ma vehette először kezébe a vezénylő pálcát, eszükbe juttatván a bizonyos marsall-botot, amit Napóleonnak minden káplárja a tarsolyában hordott. A meglehetősen nehéz, szövevényes partitúrán ugyanis bravúrosan uralkodott, sok színt és lendületet vivén az előadásba.*” – állapította meg Diósy Béla.

Sok évtizeddel később így emlékszik a karmester pályakezdésére *Bónis Ferenc Tizenhárom találkozás Ferencsik Jánossal* című könyvében: „Igazából 1927 szeptemberében vagy októberében kerültem be az Operaházba – akkor sem a ma szokásos körülmények között. Egyszerűen beállítottam, mint önkéntes munkaerő. Az igazgató, Radnai Miklós azt

Ferencsik János az Operaház előtt

mondta, hogy megpróbálhatjuk, de semmiféle anyagi igényt nem támaszthatok az Operaházzal szemben. Ha pedig ő bármikor úgy kívánná: azonnal el kell hagynom az intézményt, minden kártérítés nélkül. Ezek bizony elég szigorú feltételek voltak, de nem értek meglepetésként." Radnai „valamilyen okból – ösztönösen tette? tudatosan? máig sem tudom – nem engedett engem előreszaladni. Nem játszott ki tehetséges fiatal-emberként, akit feltétlenül előre kell tolni, vagy akit szembe kell állítani az előtte járó pályatársakkal. (...) Radnai megérezte, hogy énvelem várni kell. Azaz viszonylag korán dirigálhattam, de nem azokat a darabokat, amiket szerettem volna. Mert mondanom sem kell, hogy az én koromban mindenki Wagnert akart volna dirigálni. Radnai azt mondta, hogy azzal várjunk még. Hát vártunk is, annak ellenére, hogy nem kezdtem rosszul a pályámat. Most már visszatekintve fél évszázad távlatából, csak hálás lehetek neki, amiért rövid pórázon tartott és nem engedett ugrálni."

A reprízok sorát egyetlen, március végi előadásra felfrissített *Hugenották* folytatta. Jemnitz Sándor értetlenül áll az egykor népszerű francia nagyopera repertoáron tartása előtt: „*Fleischer Antal* karnagy jótékonyan gyorsított iramot diktált ennek a hírneves zenének, amely túlnyomóan elavult részleteit a még mindig életerősökkel már aligha képes ellensúlyozni." Sándor Erzsébet lemondása miatt Szabó Lujzának kellett beugrania Margit királynő szerepébe. A pályakezdő énekesnő hatalmas gikszerrel fejezte be az áriáját, de a kritikusok legnagyobb megdöbbenésére közönség így is ünnepelte a szopránt.

Radnai április 2-án igen fontos előadást tart a Fészek Művészklubban a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete tagjainak. A sikertelen, zömében dilettánsokat megmozgató librettópályázat után valószínűleg fel akarta kelteni a hazai írók érdeklődését az opera műfaja iránt. Elmesélte, hogy a híresztelésekkel ellentétben jól lehet keresni a szövegkönyvírással, hiszen például *Vajda Ernő* a sikeres *Farsangi lakodalom*ért az első 80 előadás után 40 ezer pengőt kapott. Radnai napjaink dramaturgjait meghazudtolóan gondolkodott a librettókról. Előadásában „*Kifejtette, hogy az operaszövegkönyv írójának azt a különös paradoxot kell*

Jelenet a *Seherezáde*ből

A *Bánk bán* film forgatása

Melinda Szabó Lujza

követnie, hogy cselekménye inkább a szemnek szóljon, semmint a fülnek, mert fontos szavak érthetősége ének közben könnyen elsikkad s így a darab, ha szemmel nem eléggé követhető, érthetlenné válik." Pontosan látta, hogy a magyar történelmi témák nem érdeklik a külföldi közönséget, de azt is tudta, hogy egy egészestés opera librettója felolvasva nem lehet több mint fél-háromnegyed óra, „*az operáknak inkább használni, mint árt, ha kész műből, prózai darabból, regényből, vagy másból készül.*” Végül kifejtette, hogy a jövő magyar operájának problémája csak a zeneszerzők és az írók együttműködésével oldható meg. Radnai ezek után Bécsben és Münchenben a *Sly*, a *Svanda*, a *dudás* és a *Hamupipőke* előadásait nézi meg, az első két művet a következő szezonban Pesten is színrre akarja hozni, a Rossini vígoperához azonban – kortársaihoz hasonlóan – ő sem találja az utat.

„*Nagyérdemű közönség! Bocsásd meg Mogyeszt Petrovicnak, hogy lángész volt és nem szórakoztatni akart, hanem jobb emberré szeretne volna tenni az orosz uralkodóosztály parfümfelhőben élő tagjait. Bocsásd meg, hogy nem írt »szabályos operát«, hogy a szerelemnek alig jut szerep ebben a dalműben, de az éhségnek – igen! Budapest közönsége egyszer – 17 éve előtt – már közönyével sújtotta Muszorgszkijt emiatt. Az Operaház igazgatója most perújítással él. A nagy zeneköltő ügyét új tárgyalásra készítette elő. Ma lesz a tárgyalás, s te leszel a bíró, nagyérdemű közönség.*” – írta szép „védőbeszédében” Fodor Gyula a *Kurírban* a *Borisz Godunov* felújítása előtt. A pesti közönség azonban Failoni és a címszereplő Szende Ferenc nagyszabású alakítása ellenére sem volt még ekkor felkészülve Muszorgszkij zenei világára, a következő három évben tizenegy előadást ért meg a mű, hogy aztán a II. világháború után, 1947-ben foglalja el méltó helyét az Operaház repertoárján.

Két magyar repríz maradt az évad végére, az állandóan repertoáron lévő *Sába királynőjét* a komponista születésének centenáriuma Szemere Árpád frissíti fel (előtte eljártsszák a szerző *Zrínyi nyitányát*, mely „*inkább magyaros, mint magyar*”). A Szent Imre Év tiszteletére egyetlen estére felújítják Erkel utolsó művét, az *István királyt*. A hosszú és szerteágazó cselekményű operát Márkus László kíméletlenül, nagyjából másfélóránnyira húzza meg és át is dolgozza. A kritika kesztyűs kézzel bánik Erkel darabjával, de újbóli és

teljes színrevitelét nem követeli, a sikertelenség okát a rossz szövegkönyvben keresik, valamint abban, hogy szerintük az idős mester megpróbálta megmutatni, hogy ért kora új zenei irányzataihoz, miközben nem az volt az igazi területe.

Két különleges esemény kap júniusban sajtónyilvánosságot, az operaházi balettnövendékek vizsgája, mestereik, Pótz Malvin és Brada Ede irányításával, valamint a próbaéneklés, ahol a mindenkori vezetésnek számos önjelölt művészt illik végighallgatni. A következő szezonra a korábban ígért darabok mellett *Weiner Csongor és Tündéjének* színpadi bemutatóját említi Radnai, a Verdi *Requiem* szcenírozott előadását, a *Don Pasquale*, a *Lohengrin*, a *varázsfuvola*, a *Lakmé* és *A bolygó hollandi* felújítását, az Operabál megtartását, az Emlékgűjtemény megnyitását, Medek Anna és Venczell Béla nyugdíjba vonulását. Gaubier és Kölling után újabb külföldi balettmesterrel kísérletezik, a Stockholmban élő lengyel *Jan Cieplinski* jóval sikeresebb lesz elődeinél. A társulat június 17-én a szokásos hajókirándulással zárja le a szezont.

Jelenet Erkel István királyából

Két visszavonulás – 1930/1931

Radnai szeptember 2-án örömmel jelenti, hogy egészen novemberig kész a színház programja. Nagyszabású tervei között szerepel a nézőtér átépítése, mert több férőhelyet szeretne, oly módon, hogy a földszinti, illetve az emeleti páholyokat egybenyitnák, mint a drezdai Semperoperben. A nyáron elkészült operabáli padlórendszert ki is próbálták, az építés egy napot vett igénybe. Januárban a Nemzeti Színházzal közös 5000 fős bált – valójában egy hagyományos bált és külön egy műsoros estélyt – terveznek, a két állami színház nyugdíjintézete javára. Újdonság, hogy az Operaház legkiválóbb zenészeiből álló, 1853-ban alapított, nagy múltú Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekara első ízben nem a Zeneakadémián, a Vigadóban vagy a Városi Színházban, hanem az Operaházban tartja meg a hagyományos évi hat koncertjét, melyből ötöt Dohnányi Ernő, egyet pedig Fritz Busch vezényel.

Az évadot szeptember 12-én az elmaradhatatlan *Farsangi lakodalommal* nyitják, Ferencsik Jánosra a balettek mellett két operát, a *Traviatát* és a *Mignont* bíznak, az új tagok között találjuk Báthy Annát, Orosz Júliát, Elek Szidit, Gere Lolát és Koréh Endrét. Sok évvel később, a *Muzsikában* Orosz Júlia, akit Radnai 80 pengős ösztöndíjjal szerződtetett – így emlékszik *Kerényi Máriának* a pályakezdő éveire: „... ifjú operai tagként egyszerre öt darabot próbáltunk, s Radnai direktor minden új szerepnél megjegyezte: úgy dolgozz rajta, hogy ettől függ a következő évi szerződésed. Esténként rendszeresen ott ült az ügyelő pultján, és

Az Operaház Emlékgűjteménye

Sándor Erzsébet 25. jubileuma

Radnai Miklós és Sándor Erzsébet a Lakmé szoborral

másnap kottával a kezében várt: megmutatta, hol mit hibáztam, vagy oldottam meg kevésbé jól, mint ő szeretne volna. De ha tetszett valami, azt is megmondta – és akkor duplájára nőtt a gázsim! Igaz, a követelményeket is ehhez méretezték: Nanettaként 18 lépcsőt kellett felszaladnom, s Failoni (a bestia) elvárta tőlem, hogy ezek után makulátlan legyen az a tartott a – hát én megcsináltam." Radnai színházi gondolkodására jellemző, hogy amikor Lauris Lajos helyett Szűcs László, a Városi Színház ifjú művésze beugrik A denevér Alfréd szerepébe, az igazgató még aznap este leszerződött a nehéztermészetű tenoristát – majd olaszországi tanulmányútra küldi.

Az évad első felújítása szeptember 28-án a *Trisztán és Izolda*, Márkus László rendezésében, Oláh Gusztáv díszleteivel, Failoni betanításában, akinek ez volt az egyik legendás darabja. A produkció túlélte a világháborút, 1948-ig ment. Az előadás érdekessége, hogy 29 év után először szólalt meg Wagner zenedrámája teljes egészében magyar szereposztással, Némethy Ella Izoldája mellett Závodszy Zoltán volt az első hazai Trisztán. Október 14-én *A bolygó hollandi* újul meg Szemere Árpád rendezésében, Berg Ottó vezényletével, Bodó Erzsébet és Szende Ferencsel. Závodszyknak (Loge, Siegmund, két Siegfried) és Szendének (Wotan) köszönhetően az őszi Wagner-ciklusban először hangzik fel teljesen magyarul a *Ring* is.

Apró cikk jelent meg 1927 koranyarán arról az érdekességről, hogy néhány fiatal ember felállított egy rádiókészüléket az Operaház előtt és azon hallgatták a bentről élőben közvetített Hunyadi László előadást. Akkor csöndület támadt, hogy a „Meghalt a cselszövő” alatt rendőrök zavarták szét az embereket. A rádiózás elképesztően dinamikus fejlődött, 1930 őszén az évad első három hetében már öt előadást sugároztak. A hallgatók pedig elégedetlenkedő levelekkel ostromolták a Magyar Rádiót és Radnait, hogy miért ismétlődik olyan gyakran egy-egy mű közvetítése, (nehéz lett volna nem ismétetni, hiszen a teljes szezonban összesen 50 (!) előadást sugároztak), miért nem hallhatják Maria Jeritzát (mert Elisabeth Rethberggel ellentétben kifejezetten így szerződött). A közvetítési jogok és jogdíjak gyermekcipőben jártak. A *Magyarország Rádiója* című újság riportere faggatta a direktort, aki maga is aktív rádióhallgató volt, s főleg az olasz előadások izgatták: „Megkérdeztük Radnai igazgatótól, eddigi tapasztalatai szerint mi-

Jelenet A mosoly országából

lyen következtetéseket von le az operaházi rádióközvetítésekkel kapcsolatban? Ártott-e a sűrű operaközvetítés vagy mutatkozott-e annak révén bizonyos közönségréteg szaporodása. – Nagyon nehéz feleletet adnom erre a kérdésre. – válaszolta Radnai Miklós – Eleinte, bevallom, némi szkepszissel tekintettem az operaházi rádióközvetítések elé, mert éreztem, milyen nagy dolog az, hogy a hallgatók serege otthon ülve, ki sem mozdulva a szobákból, úgyszólván házhoz szállítva kapja az operaelőadásokat. Nem hinném, hogy ezek a közvetítések ártottak volna az Operaháznak, illetve észrevehetően csökkentették volna a látogatottságát, de éppoly kevésbé tudnám megállapítani, hogy a rádió útján szaporodott volna a közönségünk. A rádióban közvetített operaelőadásokat, szerintem, elsősorban igazán csak azok élvezhetik, akik az otthon hallgatott operákat már ismerik a színpadról, de el tudom képzelni azt is, hogy vannak sokan, akik ilyen operaelőadások meghallgatása után mondják magukban: »ejnye, most már aztán meg kellene nézni azt is, milyen ez a darab belülről nézve.« Azt azonban, hogy a rádió új operaházi közönséget nevel, még csak az elkövetkezendő idők fogják megmutatni. (...) Az operaházi rádióközvetítések nagy részét – folytatta Radnai Miklós – általában inkább kifelé való vonatkozásban látom, mint beföldiben. Európában nincs még egy ország, amely annyi operaelőadást közvetítene a rádióban, mint Magyarország." A hazai hangrögzítés tragédiája, hogy 1937 előtt semmi sem került megőrzésre az elhangzott előadásokból.

Az évad első újdonságát, Jaromír Weinberger *Svanda, a dudás* című 1927-ben Prágában bemutatott operáját, mely nagyon gyorsan meghódította a német és a kelet-európai színpadokat, szeptember 21-én kezdték próbálni. Az előadást Márkus László rendezte, a helyszínt Oláh Gusztáv egy tót faluba helyezte, Fleischer Antal mellett Sámly Zoltán (az Operaház későbbi nyilas igazgatója) tanította be a művet, aki néhány évvel korábban a lipcsei előadásnál is segédkezett. A kettős szereposztás élén Székelyhydy Ferenc és Rösler Endre, Szabó Lujza és Nagy Margit, Palló Imre és Svéd Sándor állt. A két tenorista előbb Drezdába utazik ismerkedni a művel, majd az alkotógárda az október 16-i bécsi premiert is megnézi. Ugyanezen a napon több fővárosi lap indít támadást az Operaház ellen. Kifogásolják, hogy miért pont kortárs cseh operát kell játszani (egy ideje a korábban népszerű *Eladott menyasszony* sem szerepel a színház

repertoárján). *Budapesti Hírlap* szerint: „Álláspontunk, amelynek hangoztatásánál egész biztosan velünk tart az egész, erős magyarézésű közvélemény: nincs szükségünk Svandára és a dudájára. Sem magánszínházban, de a legkevésbé abban a színházban, amelynek minden köve, pompája és méltósága a Szent István koronája által összetartott integer országra emlékeztet.” A Felvidék elcsatolása óta a két ország között meglehetősen feszült a viszony, határon túl a magyar színjátszásnak egyre kisebb teret engednek, sőt a cseh kultúrpolitika kifejezetten elsorvasztani igyekszik. Prágában állami színházak nem játszanak magyar műveket, a cseh fővárosban kitűzött *Ember tragédiájá*t is visszavonják. A magánszínházak természetesen továbbra is műsoron tartják Lehár és Kálmán kasszadarabjait, *Lengyel Menyhért*- és *Ábrahám Pál*-premierekre készülnek, Hubay Jenő vezényli a Prágai Filharmonikusokat, akik Bartókot is játszanak, a prágai Német Színház főzeneigazgatója pedig a fiatal *Széll György*.

Amikor Radnai visszaérkezik Bécsből, még nem veszi észre, hogy darázséfeszekbe nyúlt: „*A darab bebizonyította, hogy éppolyan jó, mint a híre. Gyönyörű kiállítás, kitűnő szereplők és igazi muzsika.*” – nyilatkozta. Két nappal később azonban – felsőbb utasításra, vagy saját belátása szerint? – „*Székelyhidyt Ferenc betegsége miatt*” kénytelen elhalasztani a november elejére kitűzött *Svanda* bemutatóját. A sajtóhadjárat alatt a Színpadi Szerzők Egyesülete nevében nyilatkozó *Heltai Jenő* az egyetlen tiszta hang: „*A politikát minden téren ki kellene küszöbölni a művészetből.*” – mondja. *Harsányi Zsolt*, az Egyesület elnöke ijedten finomítja Heltai szavait: „*A politikát távol lehet tartani a színházaktól, de a hazafiasságot nem.*” Az Operaház 15.000 koronát költött a díszletekre és a kottákra. Radnai tőle szokatlan módon hallgatásba burkolózik, a Városi Színház – ahol szélsőségesek nem sokkal korábban, 1928 tavaszán, bűzbombákkal kergették szét a közönséget *Krenok: Húzd rá Jonny!*-jának egyik előadásán – átvonná a nagy érdeklődésre számot tartó darabot. Aztán ebből a tervből sem lesz semmi, az egyébként teljesen ártalmatlan, apolitikus *Svandát* a mai napig nem mutatták be Magyarországon.

A vezetői tekintélyén és a színház anyagi helyzetén esett csorbát aligha küszöbölhette ki, hogy Radnai több éves álma teljesült, amikor október 18-án megnyithatta a Vidor Dezső segítségével összeállított első magyar színháztörténeti múzeumot. Nem kis idealizmus cseng a hangjából, amikor ezt mondja: „*a tradíciók megőrzése rendkívüli perspektívát nyújt az utókornak.*” A két II. emeleti terem mellett jut a festményekből a nézőtéri büfébe is. A falakra és a tárlókba képek (magyar szerzők arcképgalériája!), színlapok, eredeti okmányok, kották, apró személyes emlékek, makettek és kosztümök kerültek. A legértékesebb darabokat *Ernst Lajos*, az ismert műgyűjtő adta letétbe. Radnai felismerte, hogy a látható emlékek mellett fontos lenne a hangzóanyagok összegyűjtése is. Szerette volna színháza aktív művészeinek hangját rögzíteni, erre azonban anyagi és technikai okokból nem került sor – s ez a magyar operajátszás pótolhatatlan vesztesége.

Még szeptember 7-én írta a *Kurír*: „*Radnai Miklós tervei között érdekes helyet foglalnak el a naptár egyes nevezetesebb ünnepnapjaihoz kapcsolódó ünnepi előadások. Az Operaház eddig is minden évben ünnepi játékokat iktatott műsorába karácsonykor és húsvétkor. Most ezt az ünnepi programot kiszélesítik és felfrissítik. Az első ünnepi este november 1-én, Mindenszentek napján lesz, a második november 3-án, Halottak napján. Mindkét este Verdi hatalmas zeneműve, a Requiem kerül bemutatásra. A requiemet [sic] eddig csak hangversenypódiumról hallhatta néhányszor a közönség, az Operaházban scenírozott beállításban adják elő a*

fenséges zenei alkotást. A színpad egy olasz temetőkert ciprusligetét ábrázolja és a fák között jelmezben helyezkednek el az egyes szólamok énekesei. Radnai Miklós úgy tervezi, hogy abban az esetben, ha a requiem [sic] ilyen előadásának sikere lesz, húsvétra Bach Oratóriumát adja elő hasonló formában.” 1930. november 1-én kerül sor a *Requiem* színpadi bemutatójára, Márkus rendezésében, Oláh mediterrán fákkal dúsan beültetett templomkertjében a százfős kórus apáca és szerzetes jelmezekben énekelt. A premiért, és az előtte felcsendülő *Brahms IV. szimfóniá*t Failoni vezényelte, az első előadáson Somló József helyettesítette a Semmeringre küldött, „beteg” Székelyhidyt. A nagysikerű bemutatót követően egyetlen ítésem sem kérdőjelezi meg a mai szemmel szokatlan színpadi adaptációt (sőt, a világháborúig ebben a formában ment a *Requiem*), Radnai pedig Liszt *Krisztusá*val szeretné a szcenikus oratóriumok sorát gazdagítani. A hónap végén a *Traviata* felújításán mutatkozik be Ferencsik operakarmesterként, a főszerepeket a színház sztárjai, Sándor Erzs, Székelyhidyt és Palló Imre éneklék.

Radnai évek óta próbálta fellendíteni a hazai balettjátszás ügyét, de nem találta az utat a modern színpadi formanyelv és a nemzeti táncok között. Kodállal karöltve azt találták ki, hogy leküldenek valakit Erdélybe, hogy filmre vegye a régi táncokat, régi népviseletben és ebből csinálnak valamiféle gálát. Azután, október végén megérkezett Jan Cieplinski, hogy színpadra állítsa Weiner Leó *Csongor és Tündéjé*t. Elképesztő lehetett a koreográfus munkatempója, hiszen alig két és fél hét alatt tanította be a darabot. Miközben a másfél

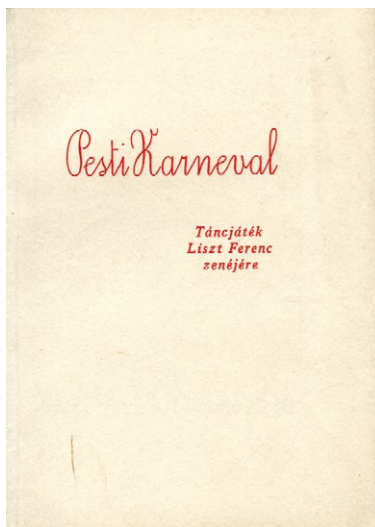

Az álarc – a nizzai kép

évtizede bemutatott Weiner-muzsikát egyöntetű siker fogadja, a koreográfiáról megoszlanak a vélemények: „Vajmi gyakran még az a néző sem tudja, hogy mi történik a színpadon, aki Vörösmarty művét alaposan ismeri.” – írja Az Újság ítése, miközben Ybl Ervin szerint „Cieplinski koreográfiája a legújabb táncstílus jegyében született meg. Ugyanazok az egyenes vonalak, merész szögletek, éles metszések jellemzik a mozdulatokat, mint a modern képzőművészeteket.” A dicséretekből Radnainak is kijut, aki a magyar darabok szerény választékából próbál minél többet színpadra segíteni. Cieplinski öt nap alatt a *Thaishoz* is új balettbetétet készít.

Bombaként robban november 30-án a hír, miszerint negyedmillió koronával akarják csökkenteni az Operaház költségvetését, ami fizetéscsökkentéssel és nyugdíjazásokkal járna. Miután sem Hevesi Sándor, sem Radnai nem vállalják a leépítéseket, *Mészáros Károly*, minisztérium költségvetési osztályának vezetője lesz az állami színházak „diktátora”, aki azt a feladatot kapja, hogy vizsgálja meg a színházak anyagi helyzetét. Miközben az újságok egyre ontják a híreket és álhíreket, Klebelsberg megpróbálja megnyugtatni a közvéleményt, mondván nem lesz semmiféle csökkentés, azt viszont nem érti, hogyan mehetett ki a szobájából az információ, ahol csak a két igazgatóval tárgyalt.

Radnait még kritikusként foglalkoztatta, miért nincs saját önálló magyar balettünk, csupán a két Erkel-opera táncbetétje. Miközben a *Csongor és Tündével* a kortárs irányzat felé próbált elmozdulni, volt egy másik terve is, mellyel a múltba szeretett volna visszanyúlni: „Így merült fel annak a gondolata, hogy Liszt karakterisztikusan magyar kompozícióinak, elsősorban a magyar rapszodiáknak felhasználásával olyan pantomimet vigyünk színpadra, amelyben önálló keretben felújíthatók lennének a régi, szinte feledésbe merült magyar táncok.” – nyilatkozta a *Magyar Színpadnak* – „Így született meg a »Pesti karnevál«, amelynek zenéjében Liszt Ferenc magyar rapszodiáit és egyes szimfonikus műveinek részleteit foglaltuk össze és amelyben a hatvanas évek farsangját visszük színpadra. (...) Tervebe vettem még, hogy színpadra visszük régi népszokásainkat egy arató ün-

A Pesti karnevál műsorfüzete

Bordy Bella, Brada Rezső, Kőszegi Károly és Szalay Karola a Pesti karneválban

nep keretében, a magyar szüretet, mert ezek úgy hiszem, szintén igen alkalmasak arra, hogy az etnográfiai érdekesség mellett keretet adjanak egy-egy magyar táncpantomimhez.” A terv napra pontosan három évvel a *Pesti karnevál* premierje után, az 1933-as Miklós-napon fog testet öltetni, *Magyar ábrándok* címmel.

A Liszt-újdonság koreográfiáját Brada Ede készítette, Oláh Gusztáv díszlete az egykori Európa Szálló nagytermét (mely 1930-ban a Zrínyi utcai rendőrség irattáraként funkcionált. . .) ábrázolta. A premier fontosságát jelzi, hogy maga Radnai írta a szép kiadású kísérőfüzetet: „Amit tenni akarunk, nem több mint a felismert kötelesség teljesítése, nem jobb, mint a hálás utódok emlékezése. Mert, ha nincs készen, meg kell teremteni, ha nem volt eddig, nem szabad ezentúl hiányoznia, de Liszt Ferenc nevét, műveit nem nélkülözheti tovább a magyar operaszínpad. Lisztnek ugyanannyi joga van ehhez, mint Erkel Ferencnek.” Az igazgató ezúttal is jól számított, a magyar főváros közönsége örömmel feledkezett bele nagyszülei ifjúkorának letűnt világába. „Mikulásra évtizedek óta nem kapott olyan kedves, ötletes és értékes zenei ajándékot Budapest közönsége, mint amilyenben ma este lesz része az Operaházban, ahol – a kormányzó nevenapja alkalmából rendezett díszelőadás keretében – bemutatásra kerül a *Pesti Karnevál* című táncművelemény.” – lelkesedett Fodor Gyula a premier után.

Lányi Viktor alapos elemzése *Pesti Hírlapban* jelent meg: „Radnai Miklós az igazgatói székben – dicséretes önmegtagadással – megszűnt színpadi szerző lenni; nem akart függő viszonyba kerülni – önmagával. De a lappangó teremtmőszőtön mégis utat keres. És olyan formában nyilatkozik meg, amely ismét összhangban van Radnai színházvezetői hivatásával. A világ egyetlen magyar operaházának minél gazdagabb magyar játérendre van szüksége: ez a kiindulás. Radnai rátalált a műsor gyarapításának értékes forrására: Liszt Ferenc műveire. Ezek közt drámai alkotás ugyan nem akad, de Radnai még sem akar lemondani arról, hogy Liszt zenéjét otthonossá tegye színháza falai közt. Sőt messzebbre is gondol: a majdani budapesti ünnepi játékok gerincévé akarja tenni, mint magyar specialitást. Liszt szcenírozott oratóriumait és színpadi keretbe foglalt hangszeres műveit. Ennek az okos, életrelvő tervnek megvalósításához első és sikerült lépés a *Pesti karnevál* című balett, amelynek szombat esti bemutatóját kedves meglepetésként fogadta a kormányzó névünnepén összesereglett díszes és előkelő közönség. Liszt több rapszodiájának részleteit és néhány más táncos ritmusú zenedarabját fűzte föl Radnai egy kedves, biedermeier hangulat selyemszálára.”

Sándor Erzsébet még húszéves sem volt, amikor 1905. december 9-én nem kisebb feladattal, mint a *Lakmé* címszerepével berobbant az Operaház színpadára. Az egyetlen magyar énekes, aki a császári és királyi kamaraénekesnői címet is megkapta, 25. jubileumához érkezett. Az ereje teljében lévő koloratúrszoprán saját legendájával szembenézve az 1930. december 9-én a felújított *Lakmé*ben ismét elkápráztatott mindenkit. Előző nap vehette át a Corvin-koszorút (melyet rajta kívül csak három nő, Bajor Gizi, Márkus Emília és Tormay Cécile kapott meg az alapítás évében), és ekkor avatták fel az Operaházban *Ligeti Miklós* márványszobrát, mely a Delibes-hősnő jelmezében ábrázolta a művésznőt (a szobor nem aratott sikert, 1933 februárjában csendben lecserélték *Petri Lajos* ma is látható alkotására).

1930-ban ünnepelte a világ *Lehár Ferenc* 60. születésnapját, márpedig a népszerű komponista legendásan szerette ünnepeltetni magát. A magyar zeneszerzőnek régi vágya volt, hogy műveit ne csak az operettszínházak, hanem az operaházak is műsorra tűzzék. A berlini Metropol Theaterben 1929-ben bemutatott *Mosoly országa* népszerűségére jellemző, hogy már 1930-ban *Richard Taubert*rel hangosfilm

készült belőle, mely bejárta a világot. Lehár kiváló üzletemberként maga is sokat tett műveiért, igyekezett minden fontos premierjén jelen lenni. Október végén a Király Színház mutatta be a *Friderikát*, december 20-án pedig, napra pontosan húsz évvel a mára elfeledett *Hercegisasszony* operaházi premierje után ismét a Sugár úti palota közönsége elé lépett, ezúttal dirigensként is. Különös, hogy még a legszigorúbb kritikusokban sem merült fel, hogy mit keres egy operett a megszentelt deszkákon? Jemnitz Sándor egyenesen kijelenti: „*Lehárnak ott a helye a magyar Operaházban*”, Tóth Aladár szerint: „*Lehár: operettszerző. De hány operaszerző bújhatna el mögötte!*” A siker elképesztő, valóságos ostrom indul a pénztárban a jegyekért, a szezonban összesen 29-szer tűzik ki a *Turandothoz* hasonlóan Kínában játszódó művet. A premier után Lehár egy kottával lepi meg az igazgatót, az alábbi dedikációval: „*Méltóságos Radnai Miklós igazgató úrnak ajánlom ezt a munkámat azzal a reménnyel, hogy Magyarországból, a könnyek országából nemsokára a mosoly országa lesz.*”

Az állandó nagy érdeklődésre való tekintettel Radnaiban felmerül, hogy heti két alkalommal kibérelné *Ferenczy Károly* igazgatótól a Városi Színházat, hogy ott is játsszon az Operaház. Szóba kerül egy májusi, északi – dán, norvég és svéd – vendégjáték, hívják az együtttest a Théâtre des Champs Elysées-be is, de Radnai Párizsban kizárólag a Nagyoperát tartaná megfelelő helynek. Tervezik, hogy hétfőnként a MÁV segítségével öt vidéki nagyvárosban (Pécsen, Szegeden, Miskolcon, Sopronban és Debrecenben) szerepeljen a színház. December végén Klebelsberg felszólítja a főváros vezetését, hogy a Városi Színház helyett az Operaházat támogassa. Nem sokkal később Radnai kénytelen ismét lemondani az Operabált, mert a színház nem meri vállalni a költségeket.

Január végén újabb kortárs mű került színre az Operaházban, a *Sly*, melyet Tóth Aladár szerint: „*Érdemes meghallgatni, érdemes volt előadni ezt az operát, mert minden hangjából valami magasabb művészetre való vágyódás szól hozzánk. A Sly maga nem remekmű, de remekművek felé mutat. Ahogy Wolff-Ferrari [sic] sem nagy zeneköltő, de kultúrája nagy zeneköltők szomszédságára figyelmeztet.*” Nem sikerül jól Pataky Kálmán vendégjátéka, a *Hugenottákat* betegesen éneklí, néhány nappal később pedig valóságos kultúrbotrány kerekedik abból, hogy Angerer Margittal németül éneklí a *Bohéméletet* (alig tizenöt év telt el az ominózus *Lohengrin* óta, amelyen az első német szó elhangozhatott a magyar színpadon).

Február 26-án egy régóta ígért ősbemutatóra kerül sor, a 73 éves Hubay Jenő *Álarcának* premierjére. A szerző még a háború előtt kezdte írni művét, előbb *Martos Ferenc*, majd *Lothár Rudolf* szövegére. Munkáját a világháború alatt félbe hagyta, hiszen akkoriban esélytelen volt, hogy egy Nizzában és Algírban játszódó francia tematikájú darab színre kerüljön. Végül *Góth Sándor* fejezte be a librettót, állítólag a premier előtt ismét ostromolják a színházat a jegyekért, a főpróbára csak a művészi élet kiválóságait engedik be. „*Lendületes, színes, melódia gazdag muzsika*” – írják udvariasan. Tóth Aladár is csak annyit jegyez meg a „nemzeti zeneszerző” új művének bemutatójáról, hogy: „*zenei és társadalmi életünk kézfogója*” volt. Egyedül a *Reggeli Újság* azonosítatlan ítésze, „-la” ír köntörfalazás nélkül: „*A bemutatón óriási sikert aratott Az álarc. Ez érthető és természetes. Hubay Jenő nem csak a magyar hegedűs kultúrának nagy értéke, hanem a Zeneművészeti Főiskolának is igazgatója, az úri és a főúri társaságnak pedig megbecsült, előkelő tagja. Fényes művész múltja, dicsőséges pedagógusi jelene, rokonszenves és vonzó egyénisége érdemessé teszik őt az ünnep-*

lésre. Még akkor is, ha olyan dilettáns operát ír, mint ez az Álarc.” Radnai bérleti rendszerének zsenialitását jelzi, hogy míg korábban egy ehhez hasonló kortárs opera három-négy előadást ért volna meg, addig *Az álarcot* az első évadban hétszer is ki tudták tűzni – mindannyiszor bérletben.

Január 28-én kezdik meg az évek óta halasztott *Csodálatos mandarin* próbáit. Az előadást Márkus László rendezi, Brada Ede koreografálja, Failoni vezényli, a főszerepeket Szalay Karola és Harangozó Gyula (ekkor még a *Mandarint*) táncolja. A bemutatót március 25-re, Bartók 50. születésnapjára tervezik, a pantomim rövidsége miatt egy estén a *Don Pasquale* felújításával. Nehéz megérteni, Radnainak szándékába állt-e logikai hidat építeni a két mű között, melyek között legfeljebb annyi az összefüggés, hogy mindkét darabban a főhősön át akarja verni a férfit. Márkus Lengyel Menyhért eredeti helyszínéről, a bizonytalan „apacstanyáról” a darab cselekményét átteszi a pesti Városliget egy gázlámpával világított bokros területére, szereplői: a leányka, jasszok, részeg báró, kikapós hivatalnok és a mandarin lesznek. Március 2-én *Az Est* még a másnapi bemutatóról ír, miközben a *Magyar Hírlap* már a premier elhalasztásáról. A forgatókönyv hasonló, mint összfel a *Svanda* esetében, ezúttal hivatalosan Szalay Karola lesz rosszul a házi főpróbán, de őt már a Semmering

Jelenet a Csongor és Tündéből

helyett csak a svábhegyi szanatóriumba küldik, ahol az újságírók folyamatosan zaklatják. Nyilvánvaló, hogy Bartók művét túlságosan erkölcsstelenek tartották a hivatalos körök és jelezték Radnainak, hogy a bemutató nem kívánatos. Lehetséges, hogy maga zeneszerző sem volt elégedett a készülő előadással, ezért nyilatkozta, hogy átdolgozza a művét. Érdekes, hogy a nagysikerű *Don Pasquale* bemutató után március 27-én még Failoni tart a pantomimból egy zenekari próbát, de 29-én már bejelentik, hogy a magyarországi bemutatót a következő évadra halasztják. Végül az 1945-ös operaházi premiert sem Bartók, sem Radnai nem éri meg, arra pedig, hogy a mű méltó formában színpadra kerüljön Harangozó Gyula ikonikus koreográfiájában 1931 után még pontosan negyedszázadot kellett várni.

Márciusban új karmestert avat a színház, Fleischer Antaltól Sámy Zoltán veszi át *A mosoly országát*. Szükség van az új dirigensekre, mert Rékai Nándor bejelenti, hogy az évad végén nyugdíjba vonul. Sámyt tehetségesnek tartják az újságírók, de mégsem karmesterként fogja beírni magát az Operaház történetébe... Ugyancsak márciusban Sparafucileként mutatkozik be a szépreményű ösztöndíjas basszista, Koréh Endre. Radnai egyetlen jótékony célú előadáson felléptetni a kor népszerű operettprimadonnáját, Péchy Erzsit Mimi szerepében. Hatalmas sajtóvisszhangja van az estnek, egyesek csodálják, míg mások kikérik maguknak, a „könnyű műfajból” jött művésznőt. Áprilisban vendégszerepel először Budapesten *Maria Müller*. A jeles Wagner-szoprán a világháború végéig visszatérő vendége marad a színháznak. A fájón nélkülözött Alpár Gitta Lakméként arat diadalt, a *Don Juan* reprízére a beteg Franz Schalk Hans Knappertsbusch-t küldi maga helyett, ünneppé avatva a felújítást. Az évad utolsó jó híre, hogy Sergio Failoni újabb hároméves szerződést ír alá az Operaházzal.

A színház június 11-én zár be, a szezonban összesen 274 előadást tartottak, 63 opera és 12 balett szerepelt a műsoron. A következő évad tervei közt van a *Rövid élet* (de Falla), az *Árva Józsi három csodája* (Kósa György), *A hamis Harlekin* (Gian Francesco Malipiero), a *Percoperák* (Darius Milhaud) bemutatója, a *Lohengrin*, a *Manon*, a *Mefistofele* (Lányi Viktor új fordításában, Failoni vezényletével, Relle Gabriellával és Losonczy Györggyel), a *Hoffmann meséi*, a *varázsfuvola* felújítása, a *Krisztus*, a *Szent Erzsébet legendája*, a Bartók által átdolgozott *Csodálatos mandarin* és a *János vitéz* első operaház előadásai. Jan Cieplinskit leszerződtek, és olyan feladatokkal bízzák meg, mint *A babatündér*, a *Sakuntala* (Goldmark), a *Pierrette fátyola* és az *Évszakok* (Glazunov). Kicsit módosítanak a bérleti konstrukción: a 180 bérleti előadásból négy 30 előadásos (A: Wagnerrel, B: Wagner nélkül, C: kedd, D: csütörtök), három 20 előadásos sorozat indul. Az igazgató csalódott, mert nem tudja nyáron megcsináltatni az új erkélyt és a nyitott zártszéket, melyek által 300 ülőhelyet nyerne, de új szőnyegekre és új világításra sincs pénz. A helyszíni szemlét követően kiderül, hogy az átalakításokat legkorábban 1933 nyarán lehet elkezdeni. Radnai elmondja, hogy hat éve vezeti a színházat, de ez volt a legnehezebb szezonja, a súlyos anyagi válság miatt több vendégművészt is kénytelen volt lemondani, ráadásul az évad végén lejárt szerződések megújításában sem ő, hanem Mészáros államtitkár az illetékes. A tagok úgy mennek el nyaralni, hogy nincs a kezükben aláírt szerződés.

Egy szűk esztendő – 1931/1932

1931 nyarán a nemzetközi pénzügyi és hitelrendszer összeomlása elérte Magyarországot is. A külföldi hitelezők minden felajánlott kölcsönt visszavontak. A júniusi választások után *Bethlen István* augusztus 19-én benyújtotta kormánya lemondását, amit Horthy kormányzó elfogadott. Ilyen előzmények mellett Radnai Miklósnak és társulatának sem lehetett felhőtlen nyara. Augusztus végén arról tájékoztatja a minisztérium az igazgatót, hogy 160.000 koronával csökkentik az Operaház költségvetését. A direktor 24-én keserű hangú nyilatkozatot ad *Az Estnek*: „Az áldozat, melyet hitem szerint nem kétséges, hogy az Operaház művészei és személyzete, mint annyiszor, ezúttal is meg fognak hozni, talán annyival kevésbé fájdalmas az előbbiekkkel szemben, mert egy jobb jövő reményében és az átmenet bizakodásával hozhatják meg. Hiszem és remélem, hogy amikor az egész nemzetnek össze kell fogni, ezt a lépést az Operaház bérleti és barátai, akik a közelmúlt évek alatt szilárd alapját adták a magyar Operaház létezésének, ragaszkodásukkal méltányolni fogják.”

Bethlen Istvánnal együtt Radnai pártfogója, Klebelsberg Kuno is kénytelen lemondani, a felálló Károlyi Gyula-kormányba nem hívják meg. Miniszteri búcsúján így fordul Radnaihoz: „Ezután mentsék meg még mind-azt, ami menthető”. Az új vallás és közoktatási miniszter december 31-ig *Ernszt Sándor*, majd *Karafiáth Jenő* lett, 1932. október 1-től pedig a Gömbös-kormány színrelépésével *Hóman Bálint* veszi át a tárca vezetését.

A színház büdzsét végül valóban drasztikusan, 30%-kal csökkentik, elmaradnak a korábban meghívott sztárok, ösztöndíjasokat sem tudnak foglalkoztatni. A szabadjegyeket megszüntetik, újra kell osztani

János vitéz – a Francia király udvarában

Kukorica Jancsi: Palló Imre

A Magyar karácsony tablóképe

a bérleteket, az Operaház ugyanis csak heti négy estén tudja kinyitni a kapuit, ahogy egykor 1884 és 1910 között; hétfőn, szerdán és pénteken ismét szünnap lesz. A tervezett hét helyett csak öt béreltsorozat tudnak elindítani, ami egyrészt anyagi veszteség a színháznak, másrészt a bérlők a váltás első napján akkora érdeklődést mutatnak, hogy rendőrököt kell kivezélni a földszinti ruhatárba, hogy véget vessenek a tülekedők okozta felfordulásnak. Hasonló esetre az 1884-es megnyitó előadás óta nem volt példa. Radnai szeptember 11-én a *Magyarságnak* nyilatkozik: „A közönség érdeklődése egyúttal megadja a választ arra kérdésre is, amelyet az utóbbi időben ismét fölvetettek, hogy nem fölösleges intézmény-e az Operaház. Nem fölösleges, mert a nemzet kulturrétegeinek szüksége van rá és nem fölösleges, mert ez az intézmény nem csak anyagi kérdés. Ha egyedül ez a szempont lenne az irányadó, elképzelhető lenne az a javaslat is, hogy kótyavetyéljük el a Szépművészeti Múzeum képeit, mert a múzeum fenntartása is pénzbe kerül, a képek eladásából pedig pénzhez lehetne jutni, ugyanezen az alapon meg lehetne szüntetni minden kultúrintézményt.”

Szeptember 1-én megkezdődnek a 15-re tervezett évadnyitó *Bánk bán* próbái, de csak azokat a művészeket lehet kitűzni, akiknek van aláírt szerződésük. Svéd Sándor például megunja a várakozást és Bécsben próbálkozik, egyelőre kevés sikerrel. Radnai szerint a legfontosabb, hogy a közönségnek nem szabad megéreznie a takarékoságot. Felkéri Kodályt, hogy a korábban kabaréban játszott húszperces művét, a *Székely fonót* dolgozza át az Operaház számára. „Meggyőződésem szerint nekünk kell konzerválnunk a magyar dalt, a magyar táncot, be kell engedni a falaink közé a magyar muzsikát; ezzel kincseket hordunk össze a magyar művészet számára és egyúttal vonzót, érdekeset is tudunk produkálni.”

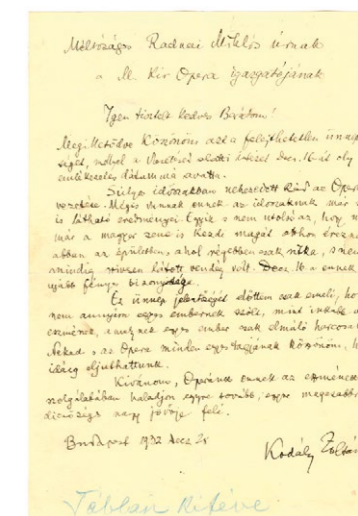
Évad kezdetére maradt a szerződötetés, az is ekkor derült ki, hogy noha nem kell elbocsátani senkit, de mindenkire vonatkozik a 10-25%-os fizetéscsökkentés. Évi 2.600 pengő jövedelem alatt 10% az alsó, 24.000 pengő fölött 25% a felső határ. Már az évad elején akkora az érdeklődés, hogy a tervezett négy helyett Radnai minden szerdára beilleszt egy ötödik, béreltszünetes előadást, melyekre a jegyek nagy részét teljes áron megveszi a *Pesti Hírlap*, hogy ezzel támogassa az Operaházat, majd kedvezményesen továbbadja a lap előfizetőinek, hogy a kispénzűek is bejuthassanak az előadásokra. Ahogy Radnai előre menekül, úgy követik őt a magánszínházak vezetői, akik ezután szintén megpróbálnak több előadást kitűzni.

Az évad eleje a takarékoság jegyében indul. Sorra frissítik fel a repertoáron lévő operákat, de új díszletekre nem költenek. „Az új *Lohengrin* csónakját ugyanaz a rokkant liba húzta, amely évtizedekkel ezelőtt *Buriánt* szállította a brabanti statárium elé.” – írja az *Esti Kurír*, Oláh Gusztáv megszokottá vált szép színpadképeit hiányolva. A művet Failoni tanította be, s ez volt az utolsó Wagner-főszerep, mely hiányzott Závodszy Zoltán repertoárjáról. A tenorista elképesztő ütemben, négy év alatt tanulta be a szólamokat. A *Lohengrin* után októberben a *Rózsalovagot* frissítik fel (Kálmán Oszkár mellett új a női trió: Némethy Ella, Báthy Anna és Szabó Lujza), majd kilencévnyi szünet után a *Bibliás ember* következik. *Karel Burian* legendás szerepét Székelyhidy Ferenc veszi át, mindössze két előadás kedvéért. Decemberben a néhány éve pihenő *Triptichont* is a régi díszletekben, de új szereposztásban adják. A *Gianni Schicchi* érdekessége, hogy Sergio Failoni nemcsak vezényeli, hanem rendezi is az előadást. A kísérletet nagyon szerették a kritikusok, folytatása mégsem lett. *Szent Erzsébet* halálának 700 éves évfordulóján újítyják fel a *Szent Erzsébet legendáját*, Márkus László rendezésében, Oláh Gusztáv régi misztériumjátékokat idéző kétszintes díszletével, melyben alul ül az énekar, míg fent, ahol a cselekmény játszódik, változik a szín. A bemutatóval egyszerre folytatódott a *Requiem*mel megkezdett dramatizált oratóriumok és a Radnai által annyira favorizált Liszt-művek sora az Operaházban. Eközben Jan Cieplinski sem tétlenkedik, új koreográfiákat készít a *Faust*hoz és a *Carmen*hez, márciusban pedig először kerül színre Magyarországon az *Aida* balettbetétje, korábban ugyanis – bármilyen hihetetlen – csak a *Bevonulási induló* egy részére táncoltak.

Radnai évek óta tervezi, hogy a *János vitéz*t az Operaház színpadára emeli. Megbízta Buttykay Ákost, hogy hangszerelje át Kacsóh kisebb zenekarra készült partitúráját. A pazar kivitelű bemutatót Miklósnapra időzítik. Úgy tűnik, a direktor óvatos lett a hatalommal szemben, ugyanis nem sokkal a premier előtt bekéretti Heltai Jenőt, a versek szerzőjét, hogy dolgozza át a Francia király néhány sorát. Radnai újságírói kérdésre elmondja: „Nem történt volna semmi abban az esetben sem, ha a régi szöveg maradt volna meg, de

Jelenet a Székely fonó ősbemutatójából

Kodály Zoltán levele Radnai Miklósnak a bemutató után

Szent Erzsébet legendája
Báthy Anna és Palló Imre

Heltai Jenő volt olyan szíves megígérni a francia király dalszövegeinek átsimítását. Az oka? Az is, hogy a színház nem óhajtott még egy ártatlan dalszöveggel kapcsolatban sem okot adni fölösleges kommentálásokra." A János vitéz természetesen hatalmas sikert arat, hiszen már 1931-ben is ez a daljáték tartotta az előadási rekordot: az 1904-es premier óta több mint 600-szor került színre csak Budapesten. Az egyetlen fanyalgó hang Móricz Zsigmondé, aki így ír Az Estben: „Nem merem megnézni a János vitézt az Operában, bár tudom, hogy erre nincs okom. Az ember nem szívesen látja bohóságának azt, ami zordon élet volt számára. (...) S én azért nem merek elmenni az Operába, hogy megnézzem az újonnan hangszerelt és rendezett János vitézt, mert felemás munkának érzem. Ez a darab a régi falu haldoklásának korában termett, s álgöngyöcség, álpáthosz van ebben. Ezt a hamis alaphangot semmiféle külső beavatkozás nem enyhítheti, csak ronthatja. Az olyan, mint a balzsamozás, a hullá hullá, ha bármilyen épségben őrzik is." Péterfi István arra hívja fel a figyelmet, hogy A mosoly országa után ez már a második kétes értékű siker. Való igaz, hogy az évadban Kacsóh daljátéka 19, Lehár operettje 23, a két Johann Strauss operett egy, illetve két előadást ér meg, ezen kívül a könnyebb fajsúlyú Hány Jánost háromszor, míg a Farsangi lakodalmat négyszer adják. Korábban soha sem volt ilyen magas a nem egészen az Operaház profiljába vágó darabok aránya, Radnai mentességére szól, hogy a gazdasági válság közepén minden eszközzel küzd a bevételért és közönség megtartásáért. Teszi mindezt akkor, amikor versenytárs nélkül marad, ugyanis Ferenczy Károlytól a főváros elveszi a Városi Színházat, épületében 1932 májusa és 1933 novembere között a Labriola Varieté üzemel.

December 2-án kettős bemutatót tartanak az Operaházban. A fiatal Ádám Jenő Kodály biztatásra mindössze tizenkét nap alatt komponálta háromnegyed órás daljátékát, a Magyar karácsonyt. Az érdekes kísérlet egyfajta hadüzenet a magyaros operett- és népszínmű-romantikának, s közvetlen elődje a készülő Székely fonónak. Ádám és Lajtha László gyűjtéséből összeállított népdalokból áll, cselekménye azt mutatja be, mi történik karácsonyeste egy magyar parasztházban. A szerző azonban nem olyan bátor, mint a kizárólag népdalokra támaszkodó mestere, a daljáték szövegének írására az Operaház jelmeztervezőnőjét kérte fel. Jemnitz Sándor epésen meg is jegyzi: „Tüdős Klára tüdővész szövegéből minduntalan kifogy a szusz”. Jan Cieplinski azzal az ötlettel állt Radnai elé, hogy szeretne balettet csinálni Alekszandr Glazunov Évszakok című kompozíciójára. Az igazgató ugyan csodálkozott, de áldását adta a tervre. Cieplinski műve lett az első szimfonikus, azaz cselekmény nélküli balett az Operaház színpadán (a következő hasonló kísérletre a II. világháború utáni évekig kell majd várni), mely előtt teljesen értetlenül álltak az ítések. „Örök rejtély marad, hogy miért kellett ezt a művet előadni.” – írta Fodor Gyula. A balett egyik februári előadásában mutatkozott be karmesterként Kenessey Jenő, akire a következő évtizedekben még sok fontos feladat várt.

Január közepén ismét felröppen az állami színházak szanálásának terve, – ekkor derül ki, hogy a színházak 300.000 pengővel tartoznak az Elektromos Műveknek – pedig az Operaház a gazdasági válság ellenére jól teljesít, bevételei jóval meghaladják az előirányzottat. Néhány héttel később ifj. Ábrányi Emil, a színház korábbi igazgatója azzal a tervvel kopogtat be a miniszterhez, hogy ő a mostani 1.600.000 korona helyett 600.000 koronából is meg tudná oldani az évadot, úgy, hogy csak három premiert tartana, a tagok fizetését pedig a létminimum alá, 50 pengőre szorítaná vissza. Az egykori direktor ötletét valószínűleg a fenntartó sem vette komolyan. A fizetéscsökkentés réme ismét felbukkan, de csak hónapokkal később válik valósággá. Március közepén Székely Mihály az újabb hír hallatán egyszerűen nem jelenik meg egy Karenina Anna előadáson. Radnai azonnal elbocsátja a basszistát, aki azzal védekezik, hogy a redukált fizetésből képtelen megélni – ekkor évi 18.000 pengőt kap. Két nappal később már visszahelyezik, az Új Nemzedék szerint egy liberális politikus simította el az ügyet. Végül április 1-én szembesültek a tagok azzal, hogy a márciusi fizetésüket 3-8%-kal csökkentették. A felháborodott társulatot Radnai csak azzal tudta nyugtatni, hogy a jövőben felmondások és nyugdíjazások nem várhatók. Az igazgató ismét a fővároshoz fordult, azzal a kéréssel, hogy a korábban a Városi Színház támogatására szánt összeget adják az Operaháznak.

A népszerű Jan Kiepurával és Nagy Margittal újítják fel januárban Massenet Manonját, s az előadást a Turandottal, A tenorral és a Pesti karnevállal együtt 25-én és 26-án, Szegeden is bemutatják. Radnai országos vendégjáték-tervének ez lett az első állomása. A színház társulata utoljára negyedszázaddal korábban járt vidéken, Kassán. Tavasszal került sor a Mignon és a Sába királynője 200. operaházi előadására, Thomas műve ekkor tűnt el végleg a színház műsoráról.

Február 28-án, egyetlen estén négy magyarországi bemutatót (Malipiero: A hamis Harlekin,

A megszabadított Theseus – jelenet

Az elhagyott Ariadne – jelenet

Az elrabolt Európa – jelenet

Milhaud: *Az elrabolt Európa, A megszabadított Theseus, Az elhagyott Ariadne*) és egy felújítást (Dohnányi: *Pierrette fátyola*, Elza Galafrés új koreográfiájával) tartottak. Az újdonságok sem a közönséget, sem a sajtót nem győzték meg, Lányi Viktor így írt a *Pesti Napló*-ban: „*Radnai igazgató ezúttal ismét – mint már nem egy esetben tette – rövidlélegzetű művek előadásával igyekszik a közönséget »szoktatni« a külföldi modern stílusokhoz, melőzve a sorra vett szerzők egész estét betöltő munkáit, amelyek persze nagyobb munkával (és kockázattal) járnak. Elvi szempontból sok szól e rendszer mellett –, de az adott esetben a választás nem látszik valami szerencsésnek.*”

Az *Anyegin* 30 éve nem szerepelt az Operaház repertoárján. A márciusi felújítás a kiváló szereposztás dacára (Báthy Anna / Nagy Margit, Svéd Sándor, Rösler Endre / Halmos János) mindössze három előadást ért meg. Még Lányi Viktor is teljesen értetlenül fogadta Csajkovszkij művét: „*Vannak sívár részei a műnek, (...) sőt a mű, mint zene drámai alkotás a maga egészében nem valami emelkedett izlésbeli színvonalat képvisel. Viszont szép és megható részletek vannak benne, betétszerű érzelmes áriák, vagy inkább kiszélesített románcok.*”

Joseph Haydn születésének 200. évfordulóját az *Évszakok* című oratóriumának színpadi változatával szándékoztak megünnepelni (a szólókra Szabó Lujza, Székelyhidny Ferenc és Kálmán Oszkár volt kitűzve), de a hasonló című Glazunov-balet miatt inkább *A patikus* című vígopera színre hozatala mellett döntöttek, mely egy estén került színre az évad legfontosabb újdonságával, a *Székely fonó*-val. Az premierről számos méltatás született, Fodor Gyula szép szavai Kodály daljátékáról: „*Minden ízében új és eredeti ez a daljáték. Minden zenei téglája magyar földből véteget és téglává egy művészlélek tüzében égett. Ezek a téglák drágábbak nekünk a carrarai márványtömböknél és maradandóbbak az ércnél.*” Az április 24-i ősbemutatót Márkus László rendezte, Failoni vezényelte, a szerepeket Palló Imre, Basilides Mária, Rösler Endre, Báthy Anna, Maleczky Oszkár és Budanovits Mária énekelte.

Az évad második felében – a Cieplinski májusi *Coppélia* felújításán kívül, melyben Harangozó Gyula még nagyobb visszhang nélkül táncolta Coppéliust – számos vendégművész lépett fel az Operaházban, februári Wagner-ciklusban *Theo Strack*, Marcel Journet, Pilinszky Zsigmond, *Nanny Larsén-Todsén* és *Gotthelf Pistor*, majd tavasszal: *Alexander Kipnis*, *Josef Krips*, *Friedrich Schorr*, *Franco Tafuro* és *Maria Müller*.

Radnai júniusi sajtótájékoztatóján kiderül, hogy az évadban 211 előadást tartottak (63-mal kevesebbet, mint az előző szezonban), 70 opera és 13 balett szerepelt a műsoron. A kedvező anyagi mérleg ellenére a következő évadban még nagyobb megszorításokat kell eszközölni, miközben a fővárostól 150.000 pengős ígéretet kapnak. Jóval rövidebb lesz a szezon, a tervek szerint csak október közepe és április 30. között fog játszani a színház, s mindössze négy béreletsorozat tudnak indítani 25-25 előadással, viszont jelentősen csökkentik a jegyárakat. Három bemutató – *Egyiptomi Heléna*, *Árva Józsi három csodája*, *Egy rövid élet* – több felújítás – *A csavargó*, *Márta*, *André Chénier*, *Tosca*, *Sámson és Delila*, *A varázsfuvola*, *Lohengrin* – van tervbe véve. Az őszi Richard Strauss-hét egyes előadásait a szerző fogja vezényelni, tavasszal pedig a megszokott Wagner- mellett Verdi-ciklust is tartanak. Az anyagi nehézségek miatt kevés vendégművészt tudnak szerződtetni, őket viszont egy „*Nagy szerepek nagy művészei*” elnevezésű sorozatban léptetnék fel. Radnai érdekességként elmondja, hogy a londoni rádió több pesti előadást fog sugározni, valamint hogy még aznap hangosfilmre veszik a *Pesti karnevál* és a *Székely fonó* részleteit. A Liszt-balet részlete végül 1933 januárjában került a Híradó adásába.

Évszakok – Ősz

A hagyományos hajókirándulás ezúttal Esztergomba indult, ahol *Serédi Jusztinián* hercegprímás fogadta Radnait és a társulatot, majd a színház legjelesebb művészei koncertet adtak a Bazilikában.

Tóth Aladár évadvégi értékelése a *Pesti Napló*-ban *Miért nem kell operaház az angoloknak és a hollandoknak és miért kell nekünk?* címmel jelent meg. „*A parlamentben ezidén is felvetődött a kérdés: miért kell nekünk fenntartanunk az Operaházat, mikor olyan kultúrmezetek, mint az angol és a holland meglehetnek állami operaházak nélkül? Ezt a kérdést könnyű eldönteni: csak meg kell vizsgálnunk, miért nem kell az angoloknak és a hollandusoknak állami operaház és akkor már ki is derül, hogy miért kell nekünk. Az angoloknak, hollandusoknak minden előtt annyira kétségbevonhatatlan az úgynevezett »kulturfölényük«, hogy valóban felesleges azt még egy állami operaházzal is dokumentálniuk. Nemzeti önértéküket legkevésbé sem izgatja, hogy Belgrádban, Bukarestben, Szófiában komoly operakultúra kezd versenyképessé fejlődni... Azután nekik nincsen Erkelük, Bartókuk, Kodályuk, azaz nincsenek olyan – Bánk bánhoz, Kékszakállúhoz, Hány Jánoshoz vagy Székelyfonóhoz [sic] hasonló – zenedrámái értékeik, melyeket megőrizni és mint tradíciót tovább kamatoztatni: nemzeti kötelesség.*”

Június végén Karafiáth Jenő újabb fizetéscsökkentésről nyilatkozik, mely az igazgatókat is érinti. Radnai csak július 8-án tudja megkezdeni a szerződtetéseket, s csak jelentősen redukált fizetéseket tud felajánlani a művészeknek. „*A legnagyobb meglepetés érte az Operaház tagjait azzal, hogy Radnai Miklós igazgató csak az utolsó percben közölte a tagokkal, kinek milyen fizetést tud felajánlani, kit tart meg és kit bocsát el. Állítólag azért csinálta ez így, az utolsó percben, mert felülről, a kultuszminisztériumból kérték meg erre. Az igazgatónak ezt az eljárását most már kormánypárti oldalról is hibáztatják és szemére lobbantják, hogy ha felülről őt ilyenre kérték meg, akkor elsősorban neki kellett volna tiltakoznia az ellen, hogy ilyen fontos közléseket a tagokkal szemben az utolsó percre halasszák.*” – vélte a *Magyarság*. Radnai minden valószínűség szerint egyszerre akart megfelelni tagságának és miniszterének, aki már nem az a Klebelsberg volt, aki mindenben a direktor munkáját segítette. Az énekesek egy része inkább kivár őszig, de nem írja alá a szerződését, Radnai pedig elutazik a fővárosból.

A mindig jól értesített újságírók azonnal találgatásba kezdenek, hátha az igazgató azért ment hirtelen Semmeringre, mert a szerződtetések kudarcba fulladtak és a minisztérium fel akarja menteni. Karafiáth Jenő gyorsan cáfolja Radnai esetleges távozásának hírét.

Az arisztokrácia az Operaház mellé áll

– 1932/1933

Szeptember elején Radnai ismét nyugodtan áll a sajtó képviselői elé, bejelentve, hogy mindenki aláírta a redukált szerződést, csak Elek Szidi, Lőrinczy Vilma és Virág Ilona váltak ki az Operaház együtteséből, valamint Pusztay Sándor bariton ment nyugdíjba. Az igazgató a *Nemzeti Újságnak* elmondta: „Az elmúlt esztendő, amelyben nem kevesebb, mint három súlyos redukció söpört végig az Operaházban, mindenesetre komoly, súlyos áldozatokat követelt. A legnagyobb elismeréssel kell megállapítanom, hogy ezeket a nagy áldozatokat a tagok a legnagyobb készséggel, szinte önként vállalták az intézet fennállása és virulása érdekében.” Az *Újság* szerint azonban Radnai „sokat nyilatkozik, de keveset ad. Sokkal jobb volna, ha az Operaház nagyobb propagandát csinálna a bérletjegyek lejegyzésére és megnyugtatóra a jövőjük miatt aggódó énekeseket. Érthetetlen, hogy Karafiáth Jenő miniszter úr nem nyilatkozik és nem cselekszik ebben az ügyben, bár övé a felelősség. Klebelsberg Kunót lehetett kritizálni, sőt szidni nagyszabású intézkedései miatt, de ilyen bizonytalanságot és ilyen kapkodást ő nem tűrt volna meg.” A Károlyi-kormány bukása magával vonja Karafiáth lemondását is, de egyik utolsó intézkedéseként gyorsan még aláírja Radnai újabb hároméves szerződését. A Gömbös-kormány minisztere Hóman Bálint lesz, aki az első perctől segíti az igazgató munkáját.

Az október 15-i évadnyitó *Bánk bán* másnapján így írt Lányi Viktor: „Legelőkelőbb és legfontosabb művészi intézményünk, amely a »magyar királyi opera« büszke címet viseli, sok mással együtt arra a szomorú sorsra jutott, hogy, mint mondani szokták: »alkalmazkodni kénytelen a megváltozott viszonyokhoz«. Csinálja ezt már két-három esztendeje a művészi személyzet járandóságainak kényszerű csökkentésével, a pénztári érdekből másorra tűzött könnyebb fajsúlyú zenészművekkel. Csinálta tavaly az előadások számának csökkentésével és az idén újat próbál: a tavalyi kisszámú előadásokat rövidebb évadra tömöríti össze.”

Ezekben a napokban mentik fel Hevesi Sándort, helyére időlegesen Márkus László kerül. Ezzel Radnai mellől egyszemélyben egy megbízható vezetőtárs, és egy fontos rendező távozik – időlegesen. Helyét két ifjúval, Rékai Andrással és a korábban csak tervezőként foglalkoztatott Oláh Gusztávval igyekeznek az igazgató pótolni, de lehetőséget kap a friss örökös tag basszbariton, Szende Ferenc is.

Október 21-én „percekig tartott, amíg a plédek és takarók tömegéből kihámozta egyenruhás sofőrje Richard Strausst.” A népszerű komponista azért érkezett Budapestre, hogy az *Egyiptomi Heléna* főpróbáját és magyarországi bemutatóját dirigálja. Másnap délelőtt már zenekari próbát tartott a *Rózsalovagból*, a Richard Strauss-hét keretén belül 23-án vezényelte a vígoperát, majd 27-én a *Salomé*t, 30-án szerzői estet a Budapesti Hangversenyzenekarral, végül 31-én az *Egyiptomi Heléna* premierjét. Az új mű Pesten sem arat sikert, Jemnitz Sándor szellemesen állapítja meg: „Richard Strauss muzsikája sajnos öregkori munka: ami jó benne nem új, ami új benne, nem jó.”

Az Egyiptomi Heléna magyarországi bemutatójának plakátja

Bodó Erzsébet és Losonczy György az Egyiptomi Helénában

Jelenet az Egyiptomi Helénából

Árva Józsi: Zsedényi Károly

Novemberben tartották az évadra tervezett Verdi-sorozat első felújítását. A kiváló szereposztásban (Halmos János, Svéd Sándor, Báthy Anna) bemutatott *Otello*ról így írt Tóth Aladár: „Operaházunk szombaton az *Otello* reprízével bebizonyította, hogy a mai szűkös viszonyok között is elsőrendű művészi munkát tud végezni... ha jól megválogatja a szereplőket, ha nem takarékoskodik a próbákkal és ha a zenei vezetést olyan zseniális művészre bízta, mint Failoni Sergio. Nem hiszem, hogy volna Toscanini után még egy karmester Európában, aki Verdi legmegrendítőbb tragédiáját annyi gyökerében és olyan kongeniálisan tudná megragadni, mint operaházunk nagy olasz dirigense.”

November 25-én a Fővárosi Közgyűlés teljesen váratlanul leszavazza azt a 200.000 pengős szubvenciót, mellyel nyár óta számoltak az állami színházak. Erre a miniszter emeli fel elsőként a szavát: „Rendkívül meglepett a főváros törvényhatóságának döntése, mert hiszen éppen a fővárostól a művészet támogatása terén mást vártam. Még a mostani súlyos helyzetben sem tartom indokoltnak ezt az állásfoglalást.” A sajtó egy emberként esik neki a fővárosnak, ecsetelve, hogy az Operaház nem felesleges luxus, hanem kultúrkinccs, melynek idegenforgalom-élénkítő hatása is kimutatható. December 4-én, a *Pesti Hírlap*ban maga *Herczeg Ferenc*, a nemzet írófejedelme is megszólal: „Kéi tulajdonképpen a budapesti Opera? A címe királyi, a deficitje állami, de azért mégis száz százalékgig a fővárosé, mert látogatói kizáróan budapesti polgárok, vagy azok dézsmafizetői: idegenből jött utasok. És ami dísz sugárzik és vonzóerő árad a kultúrintézetből, az is egyedül Budapesté. Ha az állam beszünteti az Operát, azzal nem követ el igazságtalanságot, csak egy kiváltságától fosztja meg a fővárost. Azt az egymillió embert, aki itt együtt lakik, zenekultúra szempontjából akkor egyenlővé teszi azzal a másik hétmillió magyarral, akinek muzsikális ösztöneit vagy cigánybanda, vagy a dilettantizmus táplálja. Ha azonban Budapest maga hullatja le fejéről az ékkövet, amit a világváros koronájában a nagyopera képvisel, ez az ő székelye és az ő kára, mert egy újabb lépést jelent lefelé a lejtőn, amely az elvidékiesedéshez vezet.”

Mindez nem gátolja meg a kormányzót abban, hogy a szokásos fényes küldőségek közepette ne az Operaházban ünnepeltesse névnapját, amikor is személyes kérésére *A mosoly országát* kellett eljátszani. Radnai csak ezután adja az első és optimista nyilatkozatát, ahol *Herczeg Ferenc* érveit ismétli meg, anynyit jegyezve meg, hogy Drezda és München városa az ottani operaházak büdzséjének harmadát állja. Közben 26 ipari és kereskedelmi szakma képviselője keresi fel *Hóman Bálint*ot, arra kérve, hogy segítse

elő a munkájukat fellendítő Operabál megrendezését. A miniszter azonban elutasította a küldöttséget, mondván a jelenlegi gazdasági helyzetben az Operabál nem időszerű. *Kodály Zoltán* 50. születésnapját a *Székely fonó*val és az *Oláh Gusztáv* által szcenírozott *Psalmus hungaricus* operaházi bemutatójával ünneplik december 16-án. Két nappal később felújítják a *Hoffmann meséit*, melynek hármas női főszerepét *Sándor Erzsitől* Radnai egyik kedves művésze, *Szabó Lujza* veszi át.

A folyamatos munka és a látszólagos nyugalom ellenére a főváros pénzmegvonását követő felháborodás-hullám nem csitul. Valószínűleg Radnai is minden erejével azon van, hogy a költségvetésen esett rést valahogy pótolja. Ekkor kerülhetett ismét előtérbe korábbi ötlete, az Operabarát Egyesület. Mára kideríthetetlen, hogy ő kereste-e a kapcsolatot az Operaházért aggódókkal, vagy fordítva, mindenestre a színház 130 éves történetében ez az egyetlen alkalom, amikor civil kezdeményezésre, ráadásul a legfelsőbb körökből, a született- és pénzarisztokrácia tagjai tevékenyen beleszólnak az Operaház életébe. Azzal, hogy az ország egyik legtekintélyesebb államférfija, *Apponyi Albert* áll a színházat kiségiteni szándékozó mozgalom élére, az egész társadalom számára világossá vált az Operaház jelentősége. Az Operabarát Egyesület létrejöttével nemcsak anyagi támogatást kapott a színház, hanem – s ez legalább olyan fontos – erkölcsit is. Budapest lakossága kiállt a városháza leszavazó uraival szemben, jelezve: számukra igenis fontos a műfaj. Ez a korábbi megpróbáltatások után hatalmas győzelmet jelenthetett Radnai Miklósnak is, akinek a neve jópár éve összeforrt a színházéval.

„*Apponyi Albert* gróf felhívására csütörtök délben a magyar társadalom és pénzvilág előkelőségei adtak egymásnak találkozózt a magyar királyi Operaházban, amelynek elsőemeleti társalgójában szabályszerű közgyűlés keretében megalakult a Magyar Operabarátok Egyesülete.” – olvasható a *Nemzeti Újság* december 23-i számában. A színház körül korábban sosem volt hasonló műpártoló egyesület, így természetes, hogy az alakuló ülésen Radnai mellett megjelent *Hóman Bálint* is. Az Operabarátok célkitűzéseit *Apponyi* határozta meg: „*Reánk hárul a feladat, hogy megvédjük az Operaházat, amelynek minden áron való fenntartása nemzeti*

Maleczky Oszkár, Kálmán Oszkár és Koréh Endre az Árva Józsi három csodájának favágói

Jelenet az Elssler Fannyból

érdek, amely a nemzet kultúrájának oszlopa és amelynek csorbítatlan megőrzése már azért is fontos, mert helyette újat teremteni a mai viszonyok között nem lehet." A belépők 1933. február 1. és 1934. április 30. között válthatják meg tagsági kötelezettségüket. A tagdíj magánszemélyeknek havi 15 pengő, bankoknak, egyesületeknek és vállalatoknak havi 35 pengő, s ezért cserébe évi 20 szabadjegyet kapnak, a vidéki tagoknak öt pengő, melyért öt előadást nézhetnek meg. Ezenfelül kiemelt díszelőadásokat is terveznek, melyek után a büfében társas összejöveteleket tartanak. Díszelnöknek Apponyit, elnöknek Korniss Gyula államtitkárt választják. Az Egyesület céljait *Fellner Alfréd* alelnök, nagyiparos, osztrák főkonzul ismerteti: „A mi egyesületünknek tulajdonképpen hármas célja van. Először is az Operaház művészei és közönsége között való személyes érintkezés létrehozásával egy meleg, baráti atmoszférát akarunk teremteni, mert hisz egész biztos, hogy a művészekre is ösztönzően fog hatni, ha látják, hogy a közönség milyen módon reagál az ő, sokszor igen súlyos anyagi körülmények között végzett munkájukra. Második célunk, hogy propagandát fejtünk ki az Operaház számára és hogy a társadalom minden rétegéből szaporítani igyekezzünk az Operaház közönségének az utóbbi időben sajnálatosan megcsappant számát. Célunk harmadik része egy állandó operalátogató tábort összehozva, egy anyagi bázist teremteni, mely a főváros megvont, illetőleg meg nem ajánlott szubvencióját hivatott pótolni.” A *Budapesti Hírlap* karácsonyi számában Apponyi és az ország vezető zeneművészei – Huby, Dohnányi és Kodály – állnak ki az Operaházért. Radnai először érezheti maga mögött a pénz- és a művészvilágot.

Az Operabarátok Egyesülete február elejére több mint 400 tagot számlál, köztük *József főherceget*, *Augusztina főhercegnét*, arisztokratákat, felsőházi tagokat és tizennégy egyetemi tanárt. Február 6-án a *Don Juan* díszelőadásával ünneplik megalakulásukat, melyen felolvassák a nagybeteg Apponyi Albert üzenetét, aki másnap Genfben meghal. Az Egyesület májusban tartja a második estjét, melynek szenzációja a *Tannhäuser* előadás kedvéért hazatért Reiner Frigyes. Az Operabarátok az évad végén kezdtek ígéretes fiatal tehetségeket ösztöndíjjal támogatni. Így jut Szűcs László Olaszországba és Ferencsik János Salzburgba.

Huszonöt év után, január közepén Palló Imre kedvéért tűzi ismét műsorára a színház *Xavier Leroux*: *A csavargó* című dalművét, melyet egykor Takáts Mihály vitt sikerre. A sajtó miközben szívesen nosz-

Giuseppe de Luca és Sándor Erzsébet a Rigolettóban

talgiázik, kissé unalmasnak tartja a művet, mely mindössze négy előadást ér meg. Felröppen a hír, hogy a felújítandó *Sylvia* címszerepére új primabalerinát szerződtetne Radnai, a tizenkilenc éves sztárt, *Rökk Marikát*. A művész nő karrierje azonban más irányt vesz: a szűzies nimfa helyett szűknadrágos dzsessz-karmesterként a Király Színházban bűvöli el a *Bál a Savoyban* közönségét.

Richard Wagner halálának 50. évfordulójára, illetve Apponyi Albert emlékére február 14-én kerül sor a *Lohengrin* felújítására, a vendég *Max Lorenz* a címszerepben. A német zeneszerző népszerűségére jellemző, hogy a decemberi *Ring*-ciklusra akkora az érdeklődés, hogy tavasszal egy nyolc-estés Olcsó Wagner-ciklust is meg tudnak tölteni. A magyar műveket mindig a szívében viselő Radnai ajánlotta Mohácsi Jenőnek és Márkusnak, hogy népi ihletésű librettóikkal Kósa Györgyöt keressék fel. A régvárt, bartóki szellemben fogant *Árva Józsi három csodája* című mesejáték különleges keveréke a némaját-

téknak és a balettnek, miközben operaénekesek – három favágó és a Fülemlüle – is szerepelnek benne. Az előadás maradandó értéke a debütáns tervező, *Fülöp Zoltán* lesz.

Tavasszal a belügyminiszter meglehetősen szigorú hangnemben követeli a fővárostól, hogy ha kell, létszámleépítés árán is, de teremtsék elő az állami színházak ígért anyagi támogatását. Ismét szóba kerül egy júliustól esedékes hat-tíz százalékos fizetéscsökkentés. Valószínűleg ebben a szezonban erősen érezte a hatását a gazdasági válság és nem volt különösebben magas a jegyvásárlási kedv. A március 20-i *Reggeli Újság* szenzációs cikket közöl „*Márkus lesz az Operaház igazgatója, Radnai a Zeneakadémia élére kerül*” címmel, melyet azonnal cáfolnak. Még ősszel komoly tárgyalások kezdődtek egy márciusban esedékes müncheni cserevendégjátékról, de az 1933-as német választások után, – melyen 43%-ot szerzett az NSDAP – nem tartják aktuálisnak a kiutazást.

Az előző évadban feltűnő sikerrel mutatták be a Berlinben Offenbach *Banditák* című operettjét. Ezután Radnai jogosan remélhetett hasonló eredményt a pesti előadástól. A kritikusok ugyan ismét szemérettel vetik, hogy újabb operettet csempész be az Operaház műsorrendjére, de lelkesen írnak a francia szerző szellemes muzsikájáról, mely tele van *Auber*-, *Meyerbeer*- és *Verdi*-paródiákkal. A közönség azonban továbbra is *A mosoly országát* és a *János vitézt* preferálja, a *Banditák* mindössze hat előadást ér meg. Szerencsésebb választásnak bizonyul a következő balett-újdonosság, az *Elssler Fanny*. A bécsi táncosnő és a *Sasfők* vélt szerelmét tíz évvel korábban a táncjáték szerzőpárosa, *Nádor Mihály* és *Faragó Jenő* már feldolgozta operettként. Cieplinsky kellemes balettje sokáig megmarad az Operaház repertoárján, sőt, 1934-ben a bécsi Hofoper is bemutatja.

Az évad végi Népszerű nagy operák-ciklus *Aida*-előadásán mutatkozik be *Tutsek Piroska* és *Alváry Lőrinc*, aki néhány évvel később *Lorenzo Alvary* néven a Metropolitan egyik legfoglalkoztatottabb basz-szisztája lesz. Nagyszabású újdonság a nyolcestés májusi Verdi-ciklus, melyben egy hét alatt három felújítás (*Rigoletto* – *Failonival*, a színház történetében először húzások nélkül, *Az álarcosból*, *A végzet hatalma*) is helyet kap.

Különleges ősbemutatóra kerül sor május 24-én, melyről Radnai jó előre mentegetőzve nyilatkozik: „*Ez a premier nem tartozik a színház műsortervébe: mi csak a művészemélyzetet és a színházat adjuk át a Pesti Hírlapnak, amely a bemutatót rendezi.*” A szerző, az angol *Isidore de Lara* rendkívül gazdag és befolyásos idős úriember, aki korábbi műveit gondosan el tudta helyezni London vagy Párizs nagy operaházaiba. Rejtély, miért esett éppen Budapestre a választása, mint *A fehér vitorlás* ősbemutatójának méltó helyszínére. A premier rendkívüli társadalmi esemény lett, a város megtelt revizionista brit újságírókkal és társasági dámákkal. Megjelent *Lady Snowden*, a pénzügyminiszter hitvese és egy *Mrs. Boynton* nevű újságíró, aki a főpróbán kioktatta Oláh Gusztávot, hogy milyen színnel kell világítani a Lidón játszódó jelenet naplementéjét. A kritikusok gondosan ügyeltek arra, hogy ne írjanak semmit a dalmúróról és csupán cselekményismertetésre szorítkozzanak.

Fellner Alfréd testvére, *Fellner Pál* a tatai járás országgyűlési képviselője jó kapcsolatot ápolt a kastély urával, *Esterházy Ferenc gróffal*. Az ő ötletük volt Bayreuth és Salzburg mintájára a Tatai Szabadtéri Ünnepi Játékok megrendezése a grófi parkban. Június 11-én mintegy 4000 vendég érkezett, hogy megnézze a házigazda *Danidák-nyitánya* után *A csavargó és királyleány* és a *Sylvia* előadását. Csak Esterházy Pál gyengékedett és kénytelen volt szobájából az új, lakitelki adón keresztül a rádióban hallgatni a parkjában zajló koncertet. A nyári előadások sikerét jelzi, hogy az Operaház együttese öt egymást követő nyáron tartott előadást Tatán az úri közönség előtt.

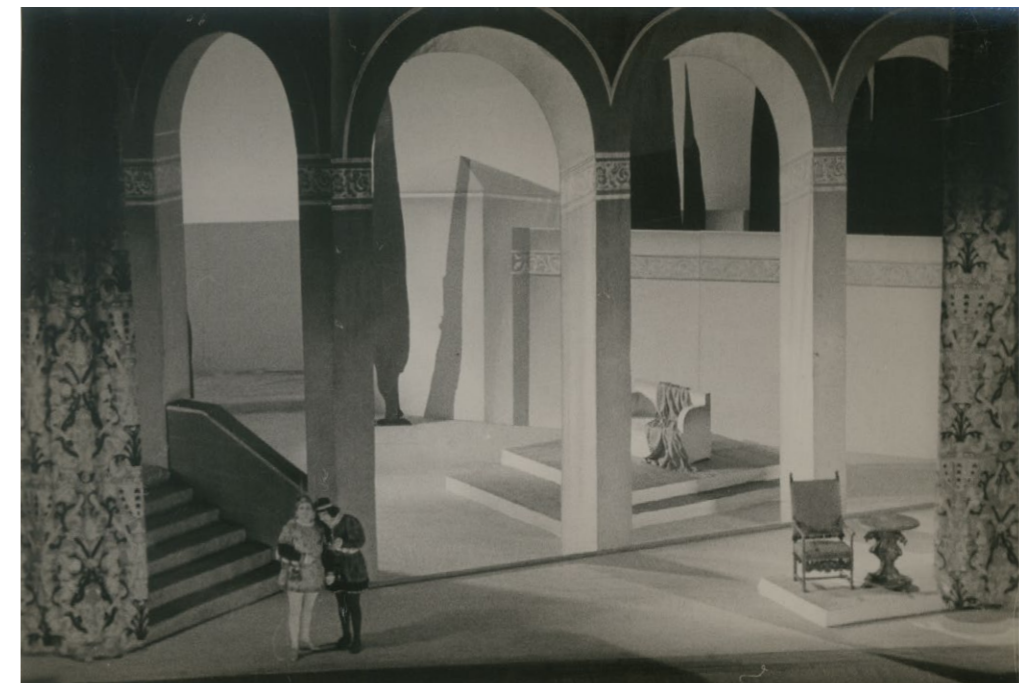
Radnai a június 2-i sajtótájékoztatóján adja az újságírók kezébe az évkönyvet és ismerteti a következő, ismét csak októberben induló évad tervezett bemutatóit – *Don Carlos*, *Simon Boccanegra*, *Pikk dáma*, *Az aranykakas*, *Adriana Lecouvreur*, *Egy rövid élet*, *Giuditta*, *Játékdoboz*, *József legendája*, *A varázsfuvola*, *Márta* –, melyben továbbra is csak négy bérletsorozatot indít. A szezon a gazdasági válság ellenére nem zárult veszteséggel, noha a főváros által ígért 160.000 korona nem érkezett meg. Az igazgató fontosnak érzi megemlíteni, hogy a nyáron ki fogják cserélni a nézőtéri szőnyeget, hiszen utoljára negyedszázaddal korábban Bánffy Miklósnak volt erre lehetősége, valamint, hogy az Operabarátok segítségével a reflektorparkot is sikerül felújítani. Hóman Bálint június 13-én jelenti be, hogy Radnai az adott költségvetési keretek közt teljesen szabad kezet kap. Két héttel később Márkus László éppen a költségvetés összeállítására hivatkozva lemond a nemzeti színházi igazgatói posztjáról, így idejét ismét teljesen az Operaháznak tudja szentelni. Utódja két évadon keresztül *Voinovich Géza*, majd 1935-től *dr. Németh Antal* lesz. A lejárt szerződéseket július 6-ig kell megkötni, a 33%-os gázsi-csökkentés miatt ismét nagy az elkeseredés, egyetlen tagot nyugdíjaznak, a közép- és kis szerepeket éneklő Sándor Máriát. A nyári szünet közepén, augusztus 2-án meghal Szemere Árpád, akit a nekrológok nemcsak mint jeles baritont, hanem mint nagy rendezőt is méltatnak.

Aida: Németh Mária

Amneris: Tutsek Piroska

Jelenet az Otellóból

MAGY. KIR. OPERAHÁZ

Hétfőn, 1934. február 12-én

Ó főméltósága nagybányai vitéz HORTHY MIKLÓSNÉ nyomorenhíthó akciója javára
JÓTÉKONYCELÚ ELŐADÁS

Weber: FELHÍVÁS KERINGÖRE
Előadja a Magy. Kir. Operaház zenekara.
Vezényli Berg Ottó.

Strauss János: DUNAKERINGŐ
Előadják Szalay Károly és Brada Rezső.
Vécsey Elvira

CARNEVAL

Táncjáték SCHUMANN zenéjére

Isabella <i>Blanca Druce</i>	Pierrot Brada Rezső
Colombina Borly Bella	Arlecchino Kőszegi Ferenc
Franceschina Vécsey Elvira	Pantalone Csányi László
Zerbinetta Kiler Nelli	Paganini Zsedényi Károly

és a Magy. Kir. Operaház táncára. Betanította: *Órpeitinszki János* balettmester.

ELSŐ TALÁLKOZÁS A DALMŰVEK BIRODALMÁBAN

1. János vitéz

Francia királyleány <i>Blanca Druce</i>	János vitéz <i>Órpeitinszki János</i>
1. herceg Habesser Ilona	2. " Wikus Rósi
3. " Jankovich Marietta	4. " gr. Edelsheim Gyula Maritta
5. " Helmezy Margit	6. " br. Henet Gabriella

2. Bolygó hollandi.

Senta Rudnay Alexia	A hollandi br. Lipthay István
Erik ifj. ógr. Pallavicini György	

3. Aida.

Aida gr. Széchényi Hanna	Radames Vécsey Tamás
------------------------------------	--------------------------------

4. Bohémélet.

Mimi gr. Apponyi Géraldine	Rodolphe des Echerolles Sándor
--------------------------------------	--

5. Faust.

Margaréta Gogolak Edith	Siebel Ligeti Mária
Faust Pessenlehner Károly	

6. Lakmé.

Lakmé <i>Vendélyi Eszter</i>	Miss Ellen Miss Joan Montgomery
Gérald Mérey Tibor	

7. Karenina Anna.

Anna Sorg Jenőné	Wransky gróf Jeszenszky Ferenc
----------------------------	--

8. Tosca.

Tosca Ángyán Bólané	Scarpia Górgy József
-------------------------------	--------------------------------

A Magy. Kir. Operaház zenekarát vezényli: Berg Ottó.

Közreműködik a Magy. Kir. Operaház táncára.

9. Sába királynője.

A királynő gr. Almássy Dénesné	Astaroth br. Madarassy-Beck M.
Assad gr. Festetics Domokos	

10. Manon.

Manon Baronne Edmond de Beauverger	Des Grieux Mr. Nicolas Bruce
--	--

11. Hoffmann meséi.

Giulietta br. Hatvany Lili	Hoffmann gr. Majláth Pál
--------------------------------------	------------------------------------

12. Lohengrin.

Elsa gr. Majláth Zénke	Lohengrin Mérey György
----------------------------------	----------------------------------

13. Tháis.

Tháis <i>Blanca Druce</i>	Athanael gr. Malagola Guidó
-------------------------------------	---------------------------------------

14. Traviata.

Violetta Törley Antalné	Alfréd Petri István
-----------------------------------	-------------------------------

15. Rózsavolvag.

Octavian Föllner Alfrédné	Sophie Miss Pamela Tower-Ramsey
Maria Leitmetzerin Bubala Györgyné	1. huszár ifj. gr. Herberstein Henrik
2. " Schliek Béla	

16. Carmen.

Carmen gr. Károlyi Viktorné	Frasquita Helmezy Lolly
Mercedes gr. Palfy Sándorné	Escamillo Tömör Miklós

17. Francesca da Rimini.

Francesca Colonna hercegné	Biancofiore Jakabfalvy Judith
Garsonda Kisfaludi-Strobl Eva	Altaachlára Ágys-Papp Marianne
Donatella Bezegh-Huszágh Eva	Paolo gr. Széchényi Gyula

HELYÁRAK:

P. Nr.	Hely	P. Nr.	Hely	P. Nr.	Hely
1	Földszint II. emeleti páholy (6 személyre)	10	Zsoltos VII-X. sor	19	Földszint sarokok II. sor
2	I. emeleti páholy II. emelet (6 személyre)	11	Földszint I-III. sor	20	III. em. sarokok I. sor
3	II. " " II. " (6 személyre)	12	" " IV-VI. " "	21	III. em. " " II-IV. " "
4	Földszint és I. emeleti páholy párosok	13	" " VII-IX. " "	22	III. em. sarokok I. sor
5	II. emeleti páholy párosok	14	" " X-XI. " "	23	III. em. " " II. " "
6	Zsoltos I-II. sor	15	" " XII-XIV. " "	24	III. em. " " III-IV. " "
7	" " III-VI. " "	16	Földszint sarokok I. sor	25	III. em. " " III-IV. " "

Az Operabál évada – 1933 / 1934

Mialatt a pénzügyi válság hatására világszerte egyre később nyitnak a színházak és egyre több az üres széksor, addig az Operaház bérleti rendszerének köszönhetően stabil törzsközönségre tett szert, szögezte le évadnyitó nyilatkozataiban Radnai Miklós. Száz bérleti előadás lesz a szezonban, melyekre a napi jegyár 40%-áért lehet bejutni, s a két világhírű magyar énekest, Németh Máriát és Pataky Kálmánt is láthatják a bérletesek, akik magyarul fogják énekelni szerepeiket. A bérletszisztéma sikerét jelzi, hogy az előző évi 1700 helyett 3000 fogyott el szeptember végére. Új sorozat is indul, mely a Népművelési Bizottság által kezelt nyolc vasárnapi estére szól. Székelyhidy Ferenc a színház énekmestere lesz, Vécsey Elvira veszi át a balettnövendékek oktatását, Palotay Árpád egykori magánénekes a kottatárat. Az új tagok közül Vitéz Tibort a Városi Színházról, Dobay Líviát, Huszka Rózsit, Réthy Esztert és Tutsek Piroskát a Zeneakadémia-óról szerződtetik. A Szemere Árpád halálával megüresedett rendezői székbe Nádasdy Kálmán kerül, miközben Márkus László is visszatér a Nemzeti Színházból. Az évad tervei közül Hubay új operája, *A milói Vénusz* és Lajtha balettje, *Lysistrata* néhány évvel később valósul meg, míg Zádor Jenő és Decsey Ernő *Gépembere* sohasem kerül az Operaház repertoárjára. Hóman Bálint ifj. báró Wlassics Gyulát nevezi ki a kultuszminisztérium művészeti osztályának vezetőjévé. Az egykori direktor nem akar beleszólni utódja munkájába: „Radnai kipróbált erélyével eddig is sikeresen vezette át az operaház hajóját a gazdasági krízis scyllái és caribisei között.”

Öt hónapi szünet után október 10-én a Hunyadi Lászlóval nyitják meg az évadot. Miközben a kicserélt szőnyegek növelik a Ház pompáját, a kritikusok unalmasnak találják az előadást, s a színlapon kegyeleti okokból még kiírt Szemere Árpádot siratják. A magánénekes-rendező szobrát, a Pesten élő Yrjö Liipola alkotását néhány héttel később avatják fel.

Immár 40 iparág képviselője sürgeti az Operabál megtartását, „nem luxus, hanem téli inségakció – mondják a kereskedők”. Föllner Alfréd az ügy élére áll. A fizetésképtelenné vált Labriola Varietétől a főváros visszaveszi a Városi Színházat, mely így ismét bérlőre vár. Az *Esti Kurir* munkatársa október 14-én megkérdezi Radnait, hogy mi a véleménye az Operaház esetleges városi színházi vendégjátékaról: „A legnagyobb óvatossággal kezelhetem csak ezt az ügyet, mert a kérdés illetően való megoldását egyáltalán nem tartom rózsásnak. Az Operaház ma már épp elég ügynevezett filléres előadást rendez, így tehát semmi okot nem látok arra, hogy még egy Operaházat nyissunk a közönség számára. A budapesti Operaház helyárai a legalacsonyabbak az egész világon. Igaz, hogy a Városi Színházban még olcsóbb előadásokat tudnánk rendezni, de ez csak azt eredményezné, hogy aki az Operaházban a harmadik emeletről hallgatja az előadást, az a Városi Színházban a földszinten ülhetne. Valamikor én is a harmadik emeletről gyönyörködtem az Operaház előadásaiban, mondhatom – eredményesen. Technikailag pedig abszolút lehetetlen ez a kirándulás. Az Operaház legszűkebb korlátok közé szorított

Az Operabál plakátja

Arisztokrata pár Aida kosztümben

A feldíszített nézőtér, a királyi páholyban Horthy Miklós

társulata nem volna elegendő két színház előadásainak ellátására. A díszleteket nem tudnánk felhasználni a másik színházban és ha mégis átmennénk, csak magunknak csinálnánk konkurenciát.” Radnai kitart régi ötlete mellett, miszerint egy városi színházi bázisú vidéki stagionéra lenne szüksége az országnak.

Az évad első felújítása az évek óta ígért *Varázsfuvola*, Oláh Gusztáv rendezésében és látványvilágában. Mozart műve már hat éve nem szerepelt a színház repertoárján, Hevesi Sándor és Bánffy Miklós korszakos előadását váltja az új produkció, mely a korábbi, barokkos pompájáról híres előadástól gyökeresen eltérő értelmezésben, színes, időtlen meseként ábrázolja a történetet. Valószínűleg Oláh lehetett az első, aki felismerte a pesti Operában a világitás fontosságát, legalábbis a kritikák rácsodálkoznak a változatos fényhatásokra. A premiert Sergio Failoni vezényelte, Sarastrót Székely Mihály és Koréh Endre, Taminót Rösler Endre, Az Éj királynőjét Szabó Lujza és Miklóssy Irén, Paminát Báthy Anna és *Ladányi Ilona*, Papagenót Maleczky Oszkár énekelte. Az ősszel Failoni átvette Rékai Nándortól a *Siegfriedet*, ezzel a teljes *Ring* az ő kezébe került.

Az első újdonság Manuel de Falla egyfelvonásosa, a „spanyol Parasztbecsület”, az *Egy rövid élet* volt, melyet valószínűleg *A háromszögletű kalap* sikere után rendelt meg Radnai. Lányi Viktor szerint: „Érdekes műfajkísérlet ez az opera, de mint megoldás nem elégít ki, nem hat egységesen és meggyőzően.” Az előadás Bodó Erzsébet és Halmos János kiváló alakítása ellenére sem aratott sikert. Radnait többször érte az a vád, hogy túlhajszolja, vagy korán dobja mélyvízbe a pályakezdő művészeit. Svéd Sándornak például nem kellett végigjárnia a ranglétrát, az első évadjától csak főszerepeket énekel, ellenben a pályakezdő Miklóssy Irén debütálását a *Lakmé* címszerepében felelőtlen bukásként könyveli el a sajtó. Ezzel szemben örömmel üdvözölték az új karmestert, *A mosoly országával* bemutatkozó *Rubányi Vilmost* (ekkor még *ifj. Roubál Vilmos*). Az operett elérte a 75. előadását, melyből 47 bérletszünetben, a *Pesti Hírlap* szerdái ment le. Ősszel két világsztár látogat először az Operaházba,

Jelenet A varázsfuvolából

Giuseppe de Luca és Helge Roswaenge. Míg az olasz bariton többet nem tér vissza a színházba, addig a dán tenor a világháború után is közkedvelt vendég marad.

December 6-ra Dohnányi első operáját, a *Simona néni*t veszi elő az Operaház, melynek ősbemutatója Drezdában volt, s melyet különös módon évekkel korábban a Városi Színház együttese játszott. A est második újdonsága, a *Magyar ábrándok* című Cieplinski-balet, Radnai Liszt-sorozatának újabb, már a *Pesti karnevál* idején tervbe vett állomása. A kritikusok, Tóth Aladárral az élükön fenntartásokkal fogadják az új művet. „Az ünnepi műsor második felében három »ráadásszerű« újdonságot, három – »Magyar ábrándok« címen összefoglalt – baletet hallottunk és láttunk. Azért írjuk: »hallottunk és láttunk«, mert más volt, amit »hallottunk« és más volt, amit »láttunk«. A zenekarból magyaros Liszt-kompozíciókból összeállított potpourik szóltak, Ferencsik János egyvelegei. A színpadon magyar paraszti kosztümökben balerinák és balerinók Márkus Lászlónak népi tárgyú pantomimjeleneteit lejtették.” Tóth, Kodály pártfogója, jogosan érzi, hogy a *Székely fonó* után a táncjáték ismét hazug képet fest a vidéki Magyarországról. A pazar látvány, a vasalt szoknyák pont olyanok, mint amilyenek a pesti Operaház úri közönsége látni szeretné a paraszti világot. A kritikák ellenére a *Magyar ábrándok* a színház egyik legtöbbet játszott turistadarabja lett, mely több mint 70 előadást ért meg. Karácsony előtt a saját testére szabott *Petruska* címszerepében mutatkozik be Milloss Aurél, Lábán Rudolf tanítványa, aki ekkoriban az augsburgi Tanzbühnét vezeti. Radnai lát fantáziát a táncos-koreográfusban, akit mint magyar művészt, a későbbiekben igyekszik Jan Cieplinski mellett-helyett foglalkoztatni. Milloss formanyelve azonban túlzottan haladó lehetett az Operaház balettegyüttese és közönsége számára, ezért a sorozatos kísérletek ellenére a művész az 1940-es években Olaszországba tette át székhelyét.

Újév másnapján, Báthy Annával a címszerepben mutatja be a színház Ciléa *Adriana Lecouvreur* című négyfelvonásos operáját, melynek ősbemutatója negyedszázaddal korábban, 1902-ben volt Milánóban. „Operaházunk feladata elsősorban magyar művek színrehozatala s a külföldi dalműirodalom

Némethy Ella és Palló Imre a *Don Carlos*ban

A főinkvizítor: Losonczy György

remekeinek a műsorontartása volna. Ennek a feladatnak azonban már évek óta nem tesz eleget a színház. Játékrendjéről évek óta lemaradnak a régi remek, a felújítások és a bemutatott újdonságok között alig akad magyar mű, a külföldi darabokat pedig olyan szerencsétlenül válogatja meg a mostani vezetőség, hogy átlag kilenc közül legfeljebb ha egy tudja hosszabb időre gazdagítani a színház műsorát. Töméltelen munka és sok pénz megy így veszendőbe, anélkül, hogy Operaházunknak akár művészi, akár pedig anyagi haszna volna belőle. Attól tartok, hogy Cilea Francescónak, a nápolyi zeneakadémia kiváló igazgatójának kedd este bemutatott dalműve, a Lecouvreur Adrienne szintén nem lesz hosszúéletű nálunk." – írja Gajáry István Az Újságban. A kritikus-komponista ítéletét talán az a tény is befolyásolja, hogy *Makrancos herceg* című kisoperáját 1922 óta nem játssza az Operaház, *Árgyirus királyfi* című balettjét pedig az előző szezonban vette le Radnai a műsorról. Egy interjúban a direktor maga is panaszkodik a világszerte tapasztalható jelenségre, az apadó operatermesre. „Elmúltak azok a szép idők, amikor az új Puccini- és Strauss-operákban lehetett válogatni.” – mondja. Érthető, hogy az igazán fontos kortárs szerzők műveit, Berg, Schönberg, Krenek, Weill, Janáček vagy Sosztakovics opusait nem hozza Pestre, részben mert az újdonságokra nehézségük miatt aránytalanul sok energiát kellene fordítani, részben a kormánynál és az úri társaságnál is becsben álló igazgató semmiképpen sem akarja kitenni magát még egy, a Svandához hasonló botránynak.

Január elején Radnai és Márkus Bécsbe utaznak, hogy részt vegyenek Lehár *Giudittájának* hofoperbeli ősbemutatóján. Amint lehet, Pesten is színre akarják hozni az operettet, de a kiadó, valószínűleg megvárva, amíg a premier első sikere lecseng, csak hónapokkal később hajlandó kottát küldeni Pestre. Egy másik friss felfedezés is lázba hozza az igazgatót, ekkor bukkanak ugyanis rá Párizs-

ban a gyermek Liszt egyetlen kisoperája, a *Don Sanche* partitúrájára, melynek másolatát azonnal elkéri Radnai. Valószínűleg csalódottan olvashatta át a kottát, mert a mű bemutatása a későbbiekben sem kerül szóba. A hónap végén Ferencsik János betanításában új *Sevillai borbély* készül, amelyben az erős férfiegyüttest (Rösler Endre, Svéd Sándor, Maleczky Oszkár, Kálmán Oszkár) a gyengélkedő Szabó Lujza egészíti ki. A tragikusan rövid életű koloratúrszoprán az évadban előadásainak nagy részét kénytelen lemondani.

Nagy esemény a húszas évek közepén járó Huszka Rózsi debütálása Sába királynőjeként, a kritikusok Németh Mária egykori bemutatkozásához hasonlítják az újabb „csiszolatlan gyémánt” feltűnését. A Wagner-énekesnő nem sokáig marad az Operaház kötelékében, gyorsan elszippantják a német színpadok. Január 26-án újabb Richard Strauss művel bővül a színház repertoárja, a *József legendáját* Cieplinski koreográfiájában mutatják be. Az ítéseket megosztja Fülöp Zoltán Veronese-stílusú díszlete, viszont egyértelműen lelkesednek a gyerekkorában balerinának készült Walter Rózsi Putifárné alakításáért. A méltatlanul elfeledett szoprán, a „magyar Jeritza” a premieren a táncköltemény után elénekelt a *Salome* címszerepét is.

A Budapesti Operabarátok Egyesülete jelentős támogatásával rendezték meg 1934. február 1-én a várva-várt és évek óta sürgetett nagyszabású Operabált. A 2.500 helyre több mint 15.000 jegyigény érkezett. Mintha az ország született- és pénzarisztokráciája, a két világháború között még egyszer, egyetlen estére a millennium „álom Magyarországnak” illúziójába merült volna. Zavartalan szórakozásukra 45 frakkos rendőr ügyelt. Az est „varázslója” az ifjú Oláh Gusztáv, aki az *Első találkozás a dalművek birodalmában* című attrakciót rendezte. A tervező-zseni azzal tette feledhetetlenné a bált, hogy az arisztokrata fiatalokat operahősök jelmezeibe bújtatta, akik egy ezüsthídon vonultak a színpadra, majd a zenekar hangjai mellett egy-egy rövid jelenettel jelképezték azt az operát, amelynek szereplőit ábrázolták. A társasági lapok még hetekig tárgyalták, hogy melyik kisasszony volt a legbájosabb. A legszerencsésebb Apponyi Geraldine grófnő lehetett Mimi kosztümjében, érte nem sokkal később valóban eljött a mesebeli herceg, I. Zogu király személyében, hogy Albánia királynéjává tegye. A színpadihoz hasonló parádé zajlott a páholyokban. Állítólag még a párizsi légiposta forgalmát is fellendítette az Operabál, ugyanis többen onnan rendeltek kelméket. A legexkluzívabb ruhát Joshua Richárdné Mészáros Paulette csináltatta – 450 szál koronakócsag-tollból. Lehár lemondása ellenére a műsor is pompásra sikeredett: Szalay Karola táncolt, Németh Mária és Pataky Kálmán énekelt, a sztárvendég Palásthy Irén és Röck Marika volt. A feledhetetlen estére Harsányi Zsolt emlékezett: „A magyar társadalom ezen a bálban bemutatta önmagát önmagának. Belenézett abba a tükörbe, melybe húsz esztendeje nem mert belepillantani. Belenézett és elpirult az örömtől.” Csávojszky Vince gazdasági vezető is hasonlóképp érezhetett, amikor kiszámolta, hogy az 50.000 koronás bevételből a kiadások után is maradt 20.000 korona tiszta haszon. Február 12-én a nagy sikerre való tekintettel vitéz nagybányai Horthy Miklósné nyomorenyhítő akciója javára megismétlik az Operabál műsorát.

Február elején Engelbert Dollfuß osztrák kancellár Budapestre látogat, hogy a két ország szorosabb kapcsolatáról tárgyaljon Gömbös Gyulával. Este az Operaházba is elmegy, ahol a *Farsangi lakodalom* I. felvonásában Maleczky Oszkár „A kancellár úrra ezt a serleget!” – kiszólással örvendeztetni meg a viharosan

tapsoló közönséget. (Dollfuß fél évvel később meggyilkolják.) Március 3-án az Operabarátok estjén ünneplik Hubay Jenő 75. születésnapját. Miután az idős zeneszerző még nem készült el *A milói Vénusszal* – sőt közben *Az önző óriás* című *Oscar Wilde*-adaptáció is foglalkoztatta – a színház *Karenina Annát* porolta le a Vígszínház kiváló színészházaspárja, *Góth Sándor* és *Kertész Ella* rendezésében, sztárszereposztással, Németh Mária és Pilinszky Zsigmond vendégszereplésével.

Radnai márciusban, mint minden évben, kénytelen egy hetet betegen otthonában tölteni. *Vándor Kálmán*nak adott interjújában a fiatal művészekről beszél: „Az utánpótlás kérdése igen fontos. Először is elhelyezkedési és érvényesülési lehetőséget ad a fiatal énekesgenerációnak másrészt pedig értékeket rejlél a magyar művészetnek a magyar Operaháznak. Már most az utánpótlás keretében, igazgatóságom éveiben, egy egészen új társulatot szerveztem meg. Régente, ha fiatal énekes került az Operához, évekig nem is jutott szerephez. Csak sétált, vagy a páholyban ült. Hát én ezzel a rendszerrel szakítottam. Az én felfogásom az, hogy helyet, levegőt a fiataloknak! Fel a színpadra, hadd mutassák meg, mit tudnak, hadd fejlődjenek! Én igenis adok nekik szerepet, feladatot!” Hogy Radnai nemcsak nyilatkozik, hanem cselekszik is, bizonyítja az 1933 őszén felvett pályakezdők első évadjának szereplőlistája. Dobay Livia Neddaként debütált nagy sikerrel, majd öt kisebb-nagyobb szerepet kapott a szezonban, Huszka Rózsi *A walkür* Helmwigéje után Brünnhildét, a Sába királynőjét és Santuzzát is megkapta, Tutsek Piroska tíz szerepben mutatkozott be, köztük az *Adriana Lecouvreur* Hercegnőjeként, Amnerisként és Eboliként, míg Vitéz Tibor nem kevesebb, mint tizenkilenc szólamoszt tanul be.

Több mint félévszázados szünet után vette elő Radnai Miklós a Verdi-életmű kiszélesítése jegyében a *Don Carlost*, *Franz Werfel* átdolgozásában. *Haics Géza* (Magyarország) szerint: „Az első komoly, igazi bemutató az Operaház idei színházi évében. És olyan előadás, amelyre nemcsak az Operaház lehet büszke, hanem az egész magyar zenei társadalom. Oda lehetne állítani a külföld elé, hogy íme, mit tud a magyar zenekultúra, ha akar.” A betanítás Sergio Failoni munkája, a rendezést Nádasdy és Oláh közösen jegyzi. A produkció egészen az 1960-as évek végéig az Operaház műsorán marad, sőt, 1958-ban – beteljesítve Haics Géza óhaját – a moszkvai Nagyszínházba is eljut. A kettős szereposztásban Székely Mihály és Kálmán Oszkár énekelte II. Fülöpöt, Bodó Erzsébet és Báthy Anna Erzsébet királynét, Halmos János Don Carlost, Némethy Ella és Tutsek Piroska Eholi hercegnőt, Palló Imre és Svéd Sándor Posa márkait. A premier előtt lett Némethy és Palló örökös tag.

Elképesztő sajtóhírverés előzte meg a *Giuditta* magyarországi bemutatóját. A szerény világsztárként viselkedő Lehár minden lépéséről tudósítottak a lapok, a komponista pedig naponta adott kedves interjúkat. Hiába vezényelte azonban a szerző az első három előadást, hiába nyilatkozta, hogy a produkció egyenértékű a béccsivel, hiába készítették Walter Rózsi ruháit a nagyhírű Berkovits szalonban, a kritika nem lelkesedett a műért, mely szerintük sem operett, sem opera. A közönséget sem fogta meg a *Giuditta*, mely decemberig mindössze tizenkilenc előadást ért meg.

Radnai április végén két hétre Olaszországba utazik, Milánóban többek között három kortárs operát lát, *Lodovico Rocca Dybukja* és *Felice Lattuada Don Giovanni*ja hidegen hagyja, míg régi ismerőse, Ottorino Respighi *Lángját* leköti a következő szezonra, sőt abban állapodik meg a komponistával, hogy a

bemutatót ő maga fogja vezényelni. Radnai a jubileumi szezonra énekeseket is keresett, s valószínűleg ebben segítségére volt, hogy Failoni éppen a Scalában vezényelt egy *Rigoletto*- és *Traviata*-sorozatot. A direktor olyan művészeket szerződtet, mint *Mercedes Capsir*, *Gina Cigna*, *Tito Schipa* és frissen felfedezett tenor, *Alessandro Ziliani*, akit siker esetén szívesen tartott volna hosszabb távon is az Operaháznál. A firenzei előadások hozadéka volt *Wilhelm Furtwängler* felkérése, aki Pesten korábban nem vezényelt még operát.

Május 18-án a korszak legnagyobb tenorja, *Benjamino Gigli* tér vissza Budapestre. Az érdeklődés akkora, hogy az Operaház sok év után kénytelen kibérelni a Városi Színházat (melyben, saját együttessel, ebben a szezonban ismét adnak operákat, általában *Komor Vilmos* vezényletével). A műsor egészen sajtóosan alakult: az első részben a *Parasztbecsületet* játszották, majd egy áriaest következett. Ez utóbbit Gigli Turiddu kosztümében adta egy szobabelsőt ábrázoló díszletben, felváltva nagyzenekari és zongora kísérettel. E naptól datálódik a színház és a Rádió újabb csatája, Radnai ugyanis Gigli szerződésére hivatkozva nem engedte a közvetítést.

Májusban két fiatal művész mutatkozott be az Operaházban, az Alfiót éneklő *Lendvay Andor* német színpadokról tért haza, míg a Rosinaként debütáló *Szabó Ilonka* a Mátyás templom szólistája volt korábban. Nyár elejének két fontos vidéki eseménye a debreceni kollégium udvarán megtartott *Háry János* előadás, melyet ötezen néztek meg, és a második tatai szabadtéri előadás, amelyen a *Bajazzók* mellett a *Csongor és Tünde* került színre. Fellner Alfréd büszkén jelenthette be, az Operabarát Egyesület fennállásának első évében 64.000 pengőt juttatott az Operaháznak. Az *Est* számol be az évadvégi próbaéneklésről, melyen 82 jelöltet hallgatott végig a bizottság, de mindössze négyet tartottak figyelemreméltónak. „A négy között az egyik hangja meglepetést keltett: fiatal ember, akinek pompás tenorhangja szép jövőt ígér. Kántortanító. Sárdi János [sic] a neve és Szende Ferenc operaénekes tanítványa. Mindenkinek

Magyar ábrándok - Lakodalmas

Kőszegi Ferenc és Szalay Karola a Vászárifában

nagyon tetszett a tenorja és ajánlották neki, hogy lépjen az operaénekesi pályára, de tanuljon sokat s szorgalmasan.” Sárdy két évvel később lesz az Operaház ösztöndíjasa.

A szezonvégi sajtótájékoztatón Radnai bejelenti, hogy senki sem megy nyugdíjba, csak Jan Cieplinski mondott fel, hogy Varsóban folytassa tevékenységét. Négy nagy ciklus szerepel a jubileumi évad tervei között: egy tizenöt-estés magyar sorozat, benne a Radnai – Nádasdy – Oláh által átdolgozott új Hunyadi László, a Farsangi lakodalom 100. előadása, Mosonyi sosem játszott Álmosának premierje Márkus korrekcióival, A milói Vénusz, Az önző óriás és a Kisfaludy (Poldini operája, a későbbi Himfy) ősbemutatója, a régóta várt Fából faragott királyfi repríz, valamint Buttykay, Dohnányi, Goldmark és Kodály (Galántai táncok) balettje. A Mozart-klasszikus sorozatban (Orfeuszról Fidelióig) nagy karmesterek jönnek, míg a kilencestés Verdi-, illetve a tízestés Wagner-ciklusokba olasz, illetve német énekeseket szeretne szerződtetni. A premier-tervek között szerepel az Arabella, A láng, Az aranykakas és a Játékdoboz (Debussy).

Magyar ábrándok - Vásárfia

A jubileumi évad – 1934 / 1935

„Ötvenéves évfordulót ünnepelni egy intézmény életében annyi, mint megállni néhány percre és a jövő tervei helyett a múlt tényeit magunk elé vetíteni. A félszázados múltban, amit a magyar királyi Operaház vállain visel a kezdet leküzdésének nehézsége, az erőteljes német és olasz dalművészet között élni akaró magyar törekvések, a magyar együttes és magyar sikerek már átélt eredményei olyan értékek, amelyek messze túlszárnyalják a kötelező alapmunkát. Az előadások általános színvonalától a művészek egyéni jelentőségéig e rövid idő alatt százados léptekkel haladt előre a magyar operaszínpad. Ma az európai nagy operaházak egyike a magyar királyi Operaház. Nemzeti jelentősége mellett külföldi jó hírét is kiérdemelte. Magyar szellemű és nyelvű színpadán ott hon van Mozart, Verdi és Wagner, a francia és orosz remekművek mellett az élők minden nevezetes újdonsága.” – nyilatkozza Radnai a Magyarország szeptember 27-i számában. Ugyanaznap Hóman Bálint a Magyarorságnak adott interjút: „Amikor az Operaház művészeiről ilyképp csak a legnagyobb elismeréssel szólhatunk, nehogy bárminő félreértés támadjon, egyes nevek külön felemlítésétől is tartózkodom, mégis szükségét érzem, hogy különös elismeréssel emlékezzem meg a művészi együttes mai irányítójáról, Radnai Miklós igazgatóról, akinek munkásságát csak az tudja igazán méltányolni, aki tisztában van mindazokkal az anyagi nehézséggel, amely ma vállára nehezedik.”

Az Operaház első 50 évének legambiciózusabban, legkonceptiózusabban összeállított és leggazdagabbnak ígérkező évada az egykori megnyitás évfordulóján, szeptember 27-én kezdődött. Először a zárt függöny mögötti házi ünnepségen beszélt Hóman és Radnai, majd a rekonstruált 1884-es előfüggöny felgördülte után az összes volt és jelenlegi tag együtt énekelte a Himnuszt. A díszelőadáson az igazgató

Jelenet A fából faragott királyfiból

Harangozó Gyula és Szalay Karola

A Kuruc mese tablóképe

az elmúlt fél évszázad általa legfontosabbnak vélt színpadi műveiből (Liszt: *Szent Erzsébet legendája*, Erkel: *Hunyadi László*, Goldmark: *Téli rege*, Hubay: *A cremonai hegedűs*, Szabados: *A bolond*, Poldini: *Farsangi lakodalom*, Dohnányi: *A vajda tornya*, Bartók: *A fából faragott királyfi*, Kodály: *Székely fonó*, Zichy: *Nemo*) mutatott be részleteket – ám a válogatást nem mindenki nézte jó szemmel. Sőt, egyes sajtóorgánumok akkora fiasónak tartották, hogy azonnal az igazgató távozásáról kezdtek cikkezni. A miniszter személyesen vetett véget a támadásoknak. A jubileum alkalmából Radnai magas kormánykitüntetéssel, II. osztályú Magyar Érdemkeresztet kapott, miközben Sándor Erzsébet tiszteleti, Basilides Mária, Budanovits Mária és Márkus László örökös tag lett. Márkus nem sokkal később ünnepi főrendezői kinevezésének tízéves jubileumát. Újságírói kérdésre szerényen nyilatkozik: „Nekem, mint operaházi főrendezőnek nem lehetnek terveim, csak az igazgatónak lehetnek velem terveim. Ezeket még nem ismerem.”

Egyhetes szünet után október 2-án a *Lohengrin* előadásával kezdődik az évad, Lendvai Andor magánénekesként, Szabó Ilonka és *Szilvássy Margit* ösztöndíjasként csatlakozik a társulathoz. Október 4-én az Operabarátok Egyesülete nagyszabású ünnepi estét rendez a jubileum alkalmából. Sergio Failoni *A varázsfuvola* részletei után az *Aida* III. és *A walkür* I. felvonását vezényli. A november tizedikén Verdi-ciklus sztárja a *Traviatában*, az *Aidában* és *A trubadúrban* fellépő Gina Cigna, partnere a szintén olasz *Nino Piccaluga*. Korának legnagyobb Falstaffja, Mariano Stabile lemondta a pesti előadásait, helyette *Giacomo Rimini* éneklie a potrohos lovagot és Jagót. Radnai egy interjúban elmeséli, hogy az utóbbi években mennyivel körülményesebbé vált a művészek szerződtetése a magyar és nemzetközi impresszáriók térhódításával.

A másik problémája a Rádió-szerződés, mely alapján 1932 szeptembere óta minden évadban 50 előadást sugároznak. A Rádió elégedetlen az Operaház „szűk” repertoárjával, s a hallgatók is unják, hogy évente öt-hat este *A mosoly országát* adják. Ezen kívül felmerül a jogdíjak és a sugárzási díjak kérdése, melyeket csak évekkal később fognak pontosan szabályozni.

Az évad első balett-premierjét a hagyománnyá vált *Requiem* előtt *Örök temetés* címmel *Turnay Alice* mozulatművész és állítólagos balettigazgató-jelölt koreografálta ismét Liszt-zenére (*Funerailles, Marche Funebre*), melyet Weiner Leó hangszerelt. A balett meséjét *gróf Bethlen Margit*, az exminiszterelnök felesége, korának ismert íróője készítette. Az előadást ennek megfelelően ítélték meg, Tóth Aladár nem utasította el annyira, mint például Gajary István, aki szerint: „A »mozgásművészet«-ből többnyire csak a mozgást látjuk, a művészetet nem.” Huszonnyolc év után először újították fel november 10-én a *Pillangókisasszonyt*, mely korábban az eredeti, Puccini által jóváhagyott produkcióban ment. Nádasdy Kálmán rendezése és Oláh Gusztáv díszlete hosszú évtizedekig maradt a színház repertoárján. A Failoni által betanított premieren robbant be a köztudatba Dobay Livia, akinek egyik legjobb szerepe maradt *Cso-cso-szán*.

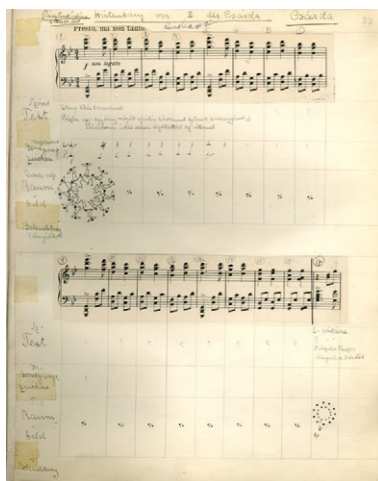
November 19-én váratlanul meghal Szabó Lujza. Az alig harmincéves koloratúrszoprán felfelé ívelő pályafutását egy soványítókére következtében kialakult maradandó egészségkárosodás törte derékba. Szabó Lujza egyike azon keveseknek, akivel a Radnai-korszakban több lemezfelvétel készült. Egyik kedves énekesétől az igazgató vesz végső búcsút a Kerepesi temetőben, nem is sejtve, hogy alig egy év múlva őt fogják ugyanott temetni.

Jelenet az Álmosból

Mosonyi Mihály korábban sosem játszott *Álmos*ával az igazgató megtette az első lépést a feledésre ítelt magyar operák feltámasztásának ügyében. Császár György *Kunok* című egykor népszerű művének 1904-es operaházi bukása óta nem volt példa hasonló kísérletre. A siker ezúttal is csak erkölcsi, Mosonyi wagneri ihletésű műve Márkus László és Berg Ottó rövidítései ellenére sem maradt repertoáron: „*Mosonyi zenéje még a maga korában sem, még Magyarországon sem jelentette a zeneköltői géniusz legtökéletesebb megnyilatkozását. Mert akár Erkel, akár Goldmark muzikája mellett – az Álmos zenéje bágyadt, erőtlen.*” – írta Fodor Gyula. A dalmű után Elza Galafrés *Szent fáklya* című tánckölteményét mutatták be a kormányzó névnapján, melyet Dohnányi népszerű műveire, a *Ruralia hungarica*ra és a *Szimfonikus percekre* készített. „*Kevés olyan tánckölteményt ismerünk, amelyben a mozdulat oly szervesen forrt össze a zenével, mint itt.*” – állapította meg Fodor. A mű érdekessége, hogy Galafrés speciális táncírással előre elkészítette a mű táncpartitúráját – melyet ma az Operaház Emléktára őriz.

Még az újév előtt mutatták be az *Arabellát*. Ezt a Richard Strauss operát már közel sem kísérte az *Egyiptomi Helénához* hasonló sajtóérdeklődés, a szerző sem látogatott Pestre népszerűsíteni a művét, mely a kiváló szereposztás – elsősorban Báthy Anna és Losonczy György – ellenére sem aratott sikert. „*Helyenként még kipattan egy-egy fényszikra a zenekarból, és ezek azok a pillanatok, amikor Strauss önmagától kér kölcsön illetve Wagnert számítja le, hogy kiemelkedjen a fénytelen szürkeségből.*” – írta „-kv”. Radnai január közepén Milánóba utazik, hogy részt vegyen Mascagni *Neronéjának* ősbemutatóján. A premierre a világ összes operaigazgatóját meghívták, ám az esemény inkább politikai szempontból lehetett fontos a vendéglátóknak. A sajtó nem mulasztja el megemlíteni, hogy a bemutatón megjelent *Ciano gróf* propagandaügyi miniszter és *Vito Mussolini*, a *Duce* unokaöccse. Radnai találkozik Mascagnival, aki megígéri, hogy ha szerzőként meghívják, karmesterként is vissza fog térni a magyar fővárosba. Eközben az igazgató azon dolgozik, hogy az Operaház munkáját a külfölddel is megismertesse. Szóba kerül egy-egy monacói és barcelonai vendéjáték, de ezek csak sok évtizeddel később valósulnak meg.

A Szent fáklya koreográfusi példánya

Jelenet a Szent fáklyából

Az Operabarátok januári ünnepi *Rigoletto*-előadásán Pataky Kálmán és Svéd Sándor mellett egy pályakezdő osztrák énekesnőt, *Desirée Halban-Kurzot*, a világhírű *Selma Kurz* lányát léptetik fel Gilda szerepében. Nehéz megállapítani, hogy ezzel gesztust akartak-e gyakorolni a nagy művészről felé, valaki anyagilag támogatta az Egyesületet a jól hangzó bemutatkozásért, vagy egyszerűen dilettáns beavatkozás történt a színház munkájába. A sajtó nem egészen jóhiszeműen áll az ügyhöz, lehet, hogy csak nem nézték jó szemmel az egyre nagyobb hatalommal bíró Egyesületet, de az is vitathatatlan, hogy ebben az időszakban számos kiváló Gildája volt az Operaháznak. Ismét Radnai szemére vetik, hogy hagyta elszerződni Huszka Rózsit. Valószínűleg 1935-ben még pontosan értették, kit céloznak az igazgató szavai: „*Az ügyben kicsit fájdalmas a magyar mecénások szerepe. Vannak mecénások, akik arra szívesen adnak pénzt, hogy az énekes külföldre menjen, arra azonban nem hajlandók áldozni, hogy a művész itthon maradjon. Ezek a jószándékú urak valósággal külföldre segítik a magyar énekeseket.*”

A korábbi siker után természetesen egész évben napirenden tartották az Operabál kérdését. Először február 1-et, majd 16-át jelölik meg a bál dátumának, bár ekkor az összes nagy pesti divatcég főnöke a párizsi divathétre utazik. Radnai előbb óvatosan nyilatkozik, szerinte nincs igazi érdeklődés és ráér két-évente megtartani a bált. Véleménye szerint a rendezés társadalmi és nem operaházi feladat. Ekkor az ipar és kereskedelem küldöttei meglátogatják Hóman Bálintot, a miniszter az Operabarátokra testálja a rendezés jogát, akik szintén nem sok hajlandóságot mutatnak a bálrendezésre. Néhány napig még szó van egy Filharmóniai estélyről, de aztán az sem valósul meg.

Január végén újabb fontos művész mutatkozik be az Operaházban, *Rigó Magda*, aki *Az álarcosbál* Ameliáját énekli nagy sikerrel. Negyvenévnvi szünet után újjátják fel Flotow szentimentális vígoperáját, a *Mártát*. Radnai bizonyára Pataky Kálmán kedvéért veszi elő a darabot, aki korábban Bécsben és Berlinben nagy sikerrel énekelte Lyonel szerepét. Tőle Rösler Endre veszi át a szólamot, a címszerepben pedig

Cso-cso-szán: Dobay Livia

A láng – jelenet az I. felvonásból

Walter Rózsi és Lendvai Andor A lángban

Orosz Júlia jut újabb szép feladathoz. Az előadást szerette a közönség, egészen az 1940-es évek végéig műsoron maradt.

„Operaházunk félszázados múltjában nincs még egy olyan fontos dátum, mint Bartók első táncjátékának, a »Fából faragott királyfi«-nak bemutatóelőadása 1917. május 17-én. Ekkor csendült fel a magyar dalszínházban olyan muzsika, melyben a magyar szellem, Vörösmarty, Petőfi, Ady nemzetének géniusza, igazi magyarságban, teljes eredetiségben nyilatkozhatott meg. És, ami még fontosabb: ezen a bemutatón aratta első nagy hazai sikerét kulturális életünk mai büszkesége: a sokáig félreismert és kigúnyolt modern muzsika.” – üdvözölte Tóth Aladár a Bartók-táncjáték történelmi felújítását. Tizenhat év után január 30-án került színre A fából faragott királyfi, a varsói vendég, Jan Cieplinski koreográfijában. A kéthónapos előkészítő munkáról így nyilatkozik Szalay Karola, az elmaradt Csodálatos mandarin egykori Lánya: „Sohasem táncoltam még ilyen eredeti, minden ízében rendkívüli szerepet. A nagyszerű muzsika csak fokozza a lelkesedést, amellyel a premierre készülök. Rengeteg a munkánk, de ilyen művészi koreográfia megér minden fáradságot. Ciepinskivel öröm együtt dolgozni, mint olyan művésszel, aki tökéletesen át tudja vinni a táncba Bartók Béla elképzeléseit.” A koreográfus – bizonyára Radnai kérésére – tanulmányozta a magyar népi motívumokat. Mozgásvilágát többen kissé darabosnak találták, s valószínűleg ezt a hatást erősíthette Oláh Gusztáv és Fülöp Zoltán expresszionista díszlete is. Tóth Aladár elégedetten állapította meg, hogy beérett az egykor idegendő fogadott mű. S valóban, A fából faragott királyfi, igaz csak évi néhány előadás erejéig, az Operaház repertoárján marad, s ismét segít előkészíteni a terepet A kékszakállú herceg vára rehabilitációjához.

„A divatrevü tarka forgatagában feltűntek: Törek Antalné álomszerű keleti ruhakompozícióban, Gröndl Dóra bárónő lila taftruhában, egy berlini vendég: Gert Steinborn asszony tündéri csincsillában, Bársony Rózsi rózsaszínben, Salacz Oszkárné fekete csipkében bársony keppel.” „A kormányzói páholytól jobbra Hubay Jenőné Czebrían [sic] Róza grófnő, balra Fellner Alfrédék páholya.” A Magyarország tudósítását olvasva úgy tűnik, mintha ismét megrendezték volna az Operabált, pedig a színes leírás egy fontos társadalmi esemény,

Az Arabella Fiakker-bál képe

A milói Vénusz premierjén született. „A szünetben Horthy Miklós kormányzó magához kérette Hubay Jenőt. A páholya nagy előcsarnokában fogadta. – Nagyon szép est volt – mondotta a kormányzó és gratulált az est hőségnek.” A kritikusok is hasonló hangnemben emlékeznek meg a premierről. A darabról ismét egyetlen sort sem lehet olvasni, inkább a cselekmény írnak le részletesen és csodálatukat fejezik ki, hogy az Alienor ősbemutatója után 44 évvel Hubay ismét új művel jelentkezett.

Az egyfelvonásos balettek sorát március 3-án Milloss Aurél Karneválja folytatta Schumann zenéjére (utána saját karaktertáncait adta elő Kenessey Jenő zongorakísérével), majd 13-án a koreográfus – nyilvánvalóan a magyar balett megteremtésén fáradozó Radnai kérésére – Kuruc mese címmel készített új táncjátékot Harsányi Zsolt librettójára. A zenei aláfestést Kodály két műve adta, a Marosszéki táncokra készült rész egy főúri kastélyban, míg a Galántai táncokra alkotott egy kuruc táborban játszódtott. A kritika a Pesti karneválhoz hasonlította a táncalkotást és a koreográfus szemére vetette, hogy az csak az olcsó könnyű szórakoztatást kereste, s a zenének semmi köze sem volt a szöveghez. A Kuruc mese igen gyorsan eltűnt a színház repertoárjáról, Kodály, betegsége hivatkozva már a premieren sem jelent meg. A tizenöt éve külföldön élő Milloss eljátszott a hazatérés gondolatával, amikor így nyilatkozott az Esti Kurírban: „Természetesen boldogan dolgoznám itthon, hiszen magyar vagyok és szívesen megteremteném a magyar balettet. Természetesen egészen másképp dolgoznánk akkor, ha egy általam nevelt csoporttal dolgozhatnék

Pataky Kálmán és Losonczy György a Mártában

együtt. Éppen azért, ha szerződésemről szó lehet, azt szeretném, hogy a balettnek ne mestere, hanem neve-lője legyenek. Szeretném, ha előbb-utóbb sor kerülne erre.”

Radnai márciusban három hét alatt iktatta a színház műsorába a tízestés Wagner-ciklust, lehetőség szerint olyan vendégművészekkel – Rudolf Bockelmann, Max Lorenz, Gotthelf Pistor és Theo Strack – akik Bayreuthban is énekeltek. Ugyancsak fontosnak tarthatta, hogy a korábban Pesten sosem járt Felicie Hüni-Mihacseket felléptesse az Operaházban. A *Parasztbecsület* azonban nem bizonyult szerencsés választásnak, a pécsi születésű szoprán erre az alkalomra tanulta meg Satuzza szerepét, s nem volt módja korábban beénekelni. Hiába érkezett mintegy félezer rajongója (!) Münchenből, a hazai sajtó nem fogadta szívébe a művészt. Nem sokkal később jóval nagyobb sikert aratott a hazalátogató Huszka Rózsi Mascagni operájában.

Különleges eseményre került sor április 15-én, amikor Radnai Miklós és felesége, a nyilvánosság előtt hivatalosan sohasem szereplő *Pártos Lili* teadél-utánt adott az Operaház büféjében *A láng* premierje

alkalmából Budapestre látogató Ottorino Respighi és neje, Elsa asszony tiszteletére. Az eseményen, mely az egyre szorosabbá váló olasz-magyar kulturális kapcsolatok fontos állomása, Hóman Bálinton kívül a diplomáciai testületek tagjai és a pesti dámák is részt vettek. „A *láng zenéje a Turandot óta kétségtelenül az olasz operairodalom legnagyobb eseménye*” – állapította meg Ybl Ervin a premier után. Respighi operája váratlanul nagy sikert aratott, s egészen 1944-ig műsoron maradt, elsősorban Oláh Gusztáv szenzációs díszleteinek és jelmezeinek köszönhetően, melyek már a bemutatón is nyíltszíni tapsot kaptak. Radnai nemcsak a jelentős olasz komponistát tisztelhetette a nála alig egy évtizeddel idősebb olasz alkotóban, hanem barátság is kialakult a két házaspár között, s Respighiéék a pomázi, nem sokkal korábban elkészült új családi házában, a Papmalomban töltötték a húsvétot és csak később utaztak haza.

A jubileumi évad Németh Máriaé is tartogatott egy új szerepet, Failoni a kiváló művész kedvéért vette át a *Traviatát*. Valery Violetta Pesten hagyományosan koloratúrszopránok alakították, Németh volt az első drámai énekesnő, aki megpróbálkozott a szólammal, melyet Bécsben sohasem alakított – az Operaházban is csak kétszer. A májusi *Hegyek alján* felújítás újabb fiatal szopránnak adott lehetőséget a bemutatkozásra, Szilvássy Margit is évtizedekig marad a színház fontos művésze. A *Fidelió*val kiegészült évad végi Mozart-ciklus szenzációja Erich Kleiber két vendégvezénylése és a rendszeresen hazalátogató

Gyenge Anna fellépése Konstanza szerepében. Június 2-án egy *Farsangi lakodalom* előadás erejéig Veszprémbe látogat az Operaház társulata.

Még márciusban lemondott Korniss Gyula és Fellner Alfréd az Operabarát Egyesület vezetéséről (Fellner tavasszal visszatér), alig két nappal később Petri Pál államtitkár, Radnai egyik legerősebb támogatója távozik a minisztériumból, ezért egyes újságok arról cikkeznek, hogy az igazgató visszamegy a Zeneakadémiára, sőt, utódját is tudni vélték, *Papp Viktor* zenei szakíró személyében. Hóman Bálint cáfolja a híreket, majd májusban újabb öt évvel meghosszabbítja Radnai szerződését. A direktor ekkor nyilatkozik a *Magyar Hírlap*-nak: „Az gondolom, hogy a szerződéselem megújításának alkalma nem kívánja, hogy új igazgatói programot is adjak. Az eltöltött tíz esztendő megismerteti azokat az alapprincípiumokat, amelyekhez ezután is ragaszkodni akarok. Ezek pedig mind abból indulnak ki, hogy az egyetlen magyar dalszínház vezetőjének szüntelenül át kell éreznie azt a hivatást, hogy a magyar zenekultúra legfontosabb őrhelyén áll. Művész ideáljait nem szabad szem elől téveszteni, a sokféle ágazó feladatokat mind teljesíteni kell és ugyanakkor számolni kell a gyakorlati lehetőségekkel és azzal a komoly felelősséggel, amellyel az állami támogatásért tartozik.”

November 16-án múlt 25 éve, hogy Székelyhidny Ferenc először az Operaház színpadára lépett. Kissé megkésve, június közepén, a Magyar-ciklus utolsó, tizennegyedik előadásában a nagy tenorista elbúcsúzott első sikerétől, a *Hunyadi László* címszerepétől. Amikor belépett a színpadra ötperces tapsal és virágessővel fogadta a közönség kedves művészt. Székelyhidny, noha nyugdíjba vonult, sőt, a Nyugdíjbizottság elnökeként maga írta alá a saját kérelmét, néhányszor még később is fellépett, s énekmesterként tovább segítette a társulat munkáját. A *Hunyadi* előadáson egy újabb ifjú szoprán mutatkozott be Gara Mária szerepében: *Osváth Júlia*.

A lassan intézményesülő turizmus elősegítésére az Országos Idegenforgalmi Tanács megbízta az Operabarát Egyesületet, hogy illessék bele a koranyári Júniusi Hetek névre keresztelt kultúrprogram sorozatukba a tatai előadásukat. Ebben az évben Oláh Gusztáv a *Tannhäusert* álmodta szabadtéri színpadra, még világosban kezdődő Vénusz barlanggal, igazi juhnyájjal és lovas felvonulással, Németh Mária és Max Lorenz főszereplésével. Mintegy 6.000 vendég látogatott az Eszterházy parkba, köztük Hóman Bálint, *Imrédy Béla* és *Kurt Schuschnigg* osztrák kancellár. Emellett hat operaelőadás, négy koncert és három népszínű előadás is szerepelt a Júniusi Hetek műsorán, melyet *Ugrin Gábor* és Fellner Alfréd állított össze.

A sajtó ismét felkapja a júniusi, újra háromévesre emelt szerződés ügyét, hiszen a hírek szerint 10–50% közötti fizetéscsökkentéssel tett ajánlatot az igazgató művészeinek. Radnai elmagyarázza, hogy nem egészen erről van szó. Ő a minisztérium által megszabott bérkeretet időről-időre úgy osztja fel a magánénekesek között, ahogy azt jónak látja. Így valóban van, akinek csökkenti a fizetését, de számos esetben jelentős emelést is adott. *Németh Amadé* Palló Imre könyvében így ír Radnai elgondolásairól: „*Ferencsik János meséli róla, hogy a művészeket három kategóriára osztotta. Voltak nagyrabcsúlt kedvencei, akik tehetségükkel és szorgalmukkal vívták ki az elismerést. Őket egy héten hétszer felléptette volna, ha az emberi hang és a művészi koncentráció természetes határai ezt megengednék. A második kategóriába a szorgalmas, de nem kimagasló értékű művészeket sorolta és dolgoztatta is őket kellő mértékben. A harmadik csoportba azok kerültek, akikben sem emberileg, sem művészileg nem hitt. Őket csak akkor léptette fel, ha más*

megoldás nem adódott. A kategóriák határai persze olykor elmosódtak, ezáltal néha téves ítéletek születtek, amiknek néhány jobb sorsra érdemes művész esett áldozatul, különösen az idősebb korosztályból." Megfelelő mennyiségű és minőségű hangfelvételek híján nehéz megállapítani, hogy Radnai valóban üldözte-e az idősebb generáció tagjait, vagy egyszerűen úgy vélte, hogy egy hang negyedszázadnyi használat után elfárad annyira, hogy az adott művész a státuszát a fiataloknak átengedve álljon félre és csak évi néhány estére szerződjön vissza, mint Sándor Erzsi, vagy Székelyhidy. Azonban az sem véletlen, hogy mindenki ragaszkodott a státuszához, hiszen ebben az időben még egy Sándor Erzsi rangú operaénekes nyugdíja is kevesebb volt, mint egy mozdonyvezetőé.

Az évadvégi sajtótájékoztatón kiderül, hogy a színház a szezonban 100.000 pengőt jövedelmezett, megváltik Tihanyi Vilmától és *Kőszegi Teréztől* (a szoprán eléggé nemtelenül belső információkat adott ki a sajtónak), jövőre új tagok lesznek: Osváth Júlia, Rigó Magda, Szabó Ilonka, Szilvássy Margit és *Hámory Imre*. 1936-ban Liszt Ferenc halálának 50. évfordulója tiszteletére Liszt-évet hirdetnek. Szóba kerül az Operaház római, bécsi, müncheni és frankfurti vendéjátéka, a *Szent Erzsébet legendája* előadása a szegedi Dóm téren, a *Krisztusé* az esztergomi Bazilikában. Az Operabált is Liszt jegyében képviselték. A tervek között a nehezen készülő *Kisfaludy*, *Az önző óriás*, *az Az két lovagok*, *az Azra* (Zádor Jenő), *a Lysistrata* (Lajtha László), *a Pikk dáma*, *az Orfeo* (Monteverdi – Respighi) és *a Rip van Winkle* (Planquette operettje) bemutatója mellett az átdolgozott *Hunyadi László*, *A kékszakállú herceg vára*, *a Carmen*, *a Norma* és *a Sylvia* (a varsói *Jan Trojanowski* új koreográfiájával) felújítása szerepel.

Jelenet a Mártából

A váratlan tragédia

A nyári szünet után Radnai elégedetten térhet vissza, komplett évadterv és kiváló társulat várja. Minisztere bizalma töretlen – miközben a Nemzeti Színház élére ismét új ember kerül: dr. Németh Antal. A precíz Radnai valószínűleg elgondolkozott azon, mit tett az Operaházért az elmúlt évtizedben, milyen változásokat indukált, hány darabot mutatott be, hány új tehetséget fedezett fel. Az 1925-ös társulata vezérkarából Márkus László és Csávojszky Vince mellett Fleischer Antal, és Rékai Nándor karmesterek, a karigazgató Roubál Vilmos maradt mellette, a két egykori segédrendező, Rékai András és Nádasdy Kálmán sikeres alkotó lett. Amikor átvette a színházat, 38 magánénekes volt, 1935-ben ez a szám 46-ra emelkedik, de mindössze tizenöten – Basilides Mária, Bársony Dóra, Budanovits Mária, Nagy Margit, Némethy Ella, Relle Gabriella, Farkas Sándor, Kálmán Oszkár, Komáromy Pál, Palló Imre, Somló József, Székely Mihály, Szende Ferenc, Szügyi Kálmán, Toronyi Gyula és Závodszy Zoltán – maradtak meg az egykori együttesből. A szeptember 1-i jelentkezésnél mindenki beköszön Radnaihoz, hogy pár kedves szót váltson a nyár eleje óta nem látott igazgatóval. Alig két hónappal később a *Függetlenség* számol be arról, „Hogyan telt el Radnai Miklósnak a napja? Erre a kérdésre talán Morlin Amadé, az Operaház főtítkára és az adminisztrációs ügyekben legmeghittebb munkatársa tud legjobban felelni. Az igazgató minden reggel pontban negyed tízkor indult el budai otthonából és így már fél tízkor az igazgatói irodában ült. Sorban fogadta a rendezőket, titkárokat, karmestereket, gazdasági főnököket és

Jelenet a Hunyadi László I. felvonásából

Lendvay Andor és Pilinszky Zsigmond a Hunyadi Lászlóban

Jelenet a Hunyadi László II. felvonásából

Losonczy György és Osváth Júlia a Hunyadi Lászlóban

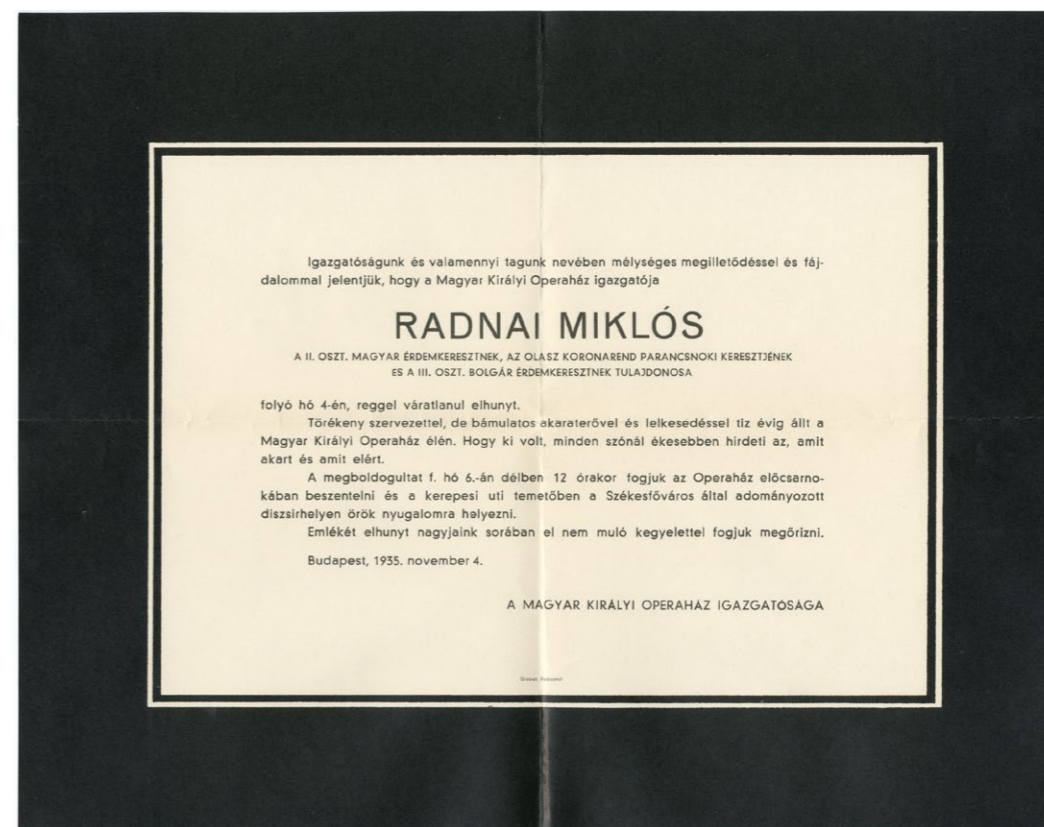
azokat a tagokat is, akiket magához kért, vagy akiknek jelentenivalójuk volt. Közben benézett a próbákra, próbatermekbe és a házi főpróbákon csendesen ott ült a földszint középső sorában, jegyzeteket nem készített, de semmi sem kerülte el éles szemét és értő fülét. A próba után külön-külön kérette magához a rendezőt, díszlettervezőt, scenikai felügyelőt és igen nyugodtan, de határozott formában közölte észrevételeit. Rendesen már délután négy óra volt, amikor hazamehetett családjához, de fél hétkor már ismét az Operaházban volt. Az előadásokat néha a páholyában, de még gyakrabban a színpadon, a kulisszák mögött hallgatta végig. Bizonyosan nagy része van ennek abban is, hogy a magyar Operaházban talán a legpontosabb a színpadi rend, sohasem fordul elő, hogy valaki lekéssék, minden színpadi munkás a maga helyén van és a világtáji változásokban sincs soha hiba."

Az évad október 1-én a *Farsangi lakodalom* előadásával indul, az első újdonság az aradi vértanúk halálának évfordulójára felújított *Hunyadi László*, melyet a világ leggazdagabb uralkodója, a kapurthalai maharadzsza is megtekintett. Az ezredfordulóhoz közeledve számos szakmai vita tárgya lett Erkel operájának átdolgozása, miközben 1935-ben egyetlen ítésem sem talált kivetnivalót abban, hogy Nádasdy Kálmán és Oláh Gusztáv szövegi-dramaturgiai, Radnai pedig zenei változtatásokat végzett a *Hunyadi* vezérkönyvében. „Újításaink és változtatásaink, úgy hisszük, nem annyira vakmerők, mint ésszerűek. Az érthetőséget és a világosságot kívántuk szolgálni és a stílus egységét.” – nyilatkozta Oláh *Az Est*-nek. Az igazgató, aki először szerepel komponistaként színházában, az új jelenetelés miatt rövid bevezető és befejező részekkel valamint közzenéssel egészítette ki az eredeti partitúrát. „Az eddigi zenei rész átsimítása, egyes zenei jelenetek átcsoportosítása, s Erkel más műveiből való átvétele Radnai Miklós munkája, aki ezt a nehéz feladatot helyes tapintattal és a vérbeli muzikus korrekt ösztönével végezte el.” – állapította meg a premier után Dietl Fedor a *Nemzeti Újság*-ban. A premiert Nádasdy és Oláh rendezte, Ferencsik vezényelte, a főszerepeket Rösler Endre, Pilinszky Zsigmond, Losonczy György, Osváth Júlia és Bodó Erzsébet énekelte.

Októberben két külföldön éneklő magyar művészt sikerült hazahívni – *Garay Ernő*t Baseltől és *Szántó Enid*et Bécsből. A visszatérő Gina Cigna az Operabarátok estjén *A láng* Silvanáját is elénekelte, a

hónap végén pedig a spanyol koloratúrcsillag, Mercedes Capsir vendégszerepelt három előadásban. Október 21-én ünnepi estet rendeztek a Liszt Ferenc Emlékév megnyitása alkalmából. Radnai az olasz-magyar zenei kapcsolatok ápolása terén szerzett érdemeiért az olasz Korona-rend parancsnoki keresztje kitüntetésben részesült. S még egy öröm éri az igazgatót, amikor egy reggel Felix Weingartner, a bécsi igazgató táviratban kéri, hogy engedje el néhány napra Némethy Ellát, a Hofopernek ugyanis aktuálisan nincs Brünnhildéje. Radnai büszkén állapítja meg: „50 év után ott tartunk, hogy nem mi, hanem a külföld kér.” Másnak apróságnak tűnhet a gesztus, melyet a direktor egyértelmű jelzésként élt meg, munkája nem haszontalan: az általa vezetett színház felkerült Európa operatérképére.

„A vasárnapi „Aida”-előadáson a legmelegebben Radnai Miklós [sic], az operaház igazgatója tapsolt a kitűnő szereplőknek, felkereste öltözőjében Némethy Ellát, a vendégszereplő Németh Mária-t, gratulált Székely Mihálynak és Svéd Sándornak, pirosposzsgás arcával, mint a kicsattanó egészség eleven példája, hajolt ki igazgatói páholyából, mindenkinek feltűnt, milyen jókedvű, csaknem elégedett s dehogy is gondolta volna bárki is, hogy másnap reggelre örökre lehunyja a szemét.” – írta az *Új Magyarország* november 3-án.

Radnai Miklós gyászjelentése

A Pesti Hírlap szerint: „Megdöbbszentő, fájdalmas gyász: Radnai Miklós, a magyar királyi Operaház fiatal igazgatója hétfőn kora reggel hirtelen meghalt. Előző este – szokásához híven – végignézte színházának előadását. Nyugodt, zavartalan álomból ébredt, hogy elbúcsúzzon mostohafiától, aki az otthon töltött ünnepnapok után Bécsbe visszautazni készült. »Három boldog napunk volt« – mondta feleségének Radnai Miklós. A következő percben köhögési roham fogta el és egyszerre holtan hanyatlott párnáira.” Pártos Lili átszaladt a Mátyóki út 8. alatti villában lakó orvos-nagybácsihoz, Vámosy Zoltánhoz, aki már csak a halál beálltát tudta megállapítani. Radnai Miklóst évek óta kínozták a penicillin feltalálása előtt gyógyíthatatlan bronchitis. Noha gyerekkorától hordozta a kórt, melyben édesapja is fiatalon hunyt el, kevesen tudták róla, hogy mennyire beteg, hogy a nyári déli utazások és az évente ismétlődő pár napos-hetes kényserpihenők, rendszeres reggeli köhögéshidak milyen küzdelmet takarnak.

A gyászír percek alatt befutott az Operaházba, ahol a Norma próbájára gyülekeztek a művészek. A kitörni készülő pánikot a határozottan fellépő Márkus László fékezte meg, s a munka zavartalan folytatását rendelte el. Késő délután nyilatkozott az Új Magyarországnak: „Pótolhatatlan veszteség. Ezt az iramot senki utána nem csinálja. A gépezet azért megy tovább, mert olyan pontosan kidolgozott minden napot, hogy csak végre kell hajtani napi beosztásait. Az egész évben nem kell félnünk fennakadástól, Radnai előre gondoskodott.” Közben Hóman Bálint Varsóban tárgyal, az igazgatói feladatokat Márkus veszi át. Radnai Miklóst az Operaház előcsarnokában ravatalozzák fel, innen indul a gyászmenet a Kerepesi úti temetőbe, ahol a főváros díszsírhelyet adományozott az elhunyt igazgatónak. November 6-án, a temetés napján a Requiemet adják Failoni vezényletével, a legendásan összezsírozott szólistánégyessel: Báthy Annával, Basilides Máriával, Rösler Endrével és Székely Mihállyal. Az igazgatói páholyt gyászdrapériába burkolják, párkányára, melyen néhány nappal korábban Radnai Miklós könyökölt, fehér krizantémcsokrot raknak.

A temetési menet az Operaház előtt

Right man on the right place – Tóth Aladár nekrológja

„RADNAI MIKLÓS, AZ OPERAHÁZ IGAZGATÓJA MEGHALT

A magyar zenevilág tragikusan váratlanul, tegnapi mára szegényebb lett egy emberérettel, olyan ritka emberérettel, mely építeni tudott, melyre építeni lehetett a mai ingtag világban is. Radnai Miklósban, a Királyi Magyar Operaház fiatalon, hirtelen elhunyt igazgatójában valóban kivételes kulturális jelenség továtúnését siratjuk. Kivételes jelenség volt Radnai Miklós – és itt nemcsak kiváló tehetségére, jellemződságára, pompás tettejére és munkabírására gondolunk. Hanem gondolunk mindenekelőtt arra a mai magyar kulturális életben nagyon is kivételes csodára, hogy ez a művészember valóban »the right man on the right place« volt. Ember, aki zenei közéletünk terén elhivatottan töltötte be nehéz hivatását.

Művészek indult. Zeneszerzőnek, akitől ifjúkori szerzeményei alapján sokat várt közönség és kritika egyaránt. Az Operaház még csak mint »szerző« ismerte, mikor Klebelsberg Kunó az intézet élére állította. De attól a perctől kezdve, hogy átvette az intézet irányítását: a művészet alkotóját megtagadta magában, hogy annál önzetlenebb istápolója lehessen a művészetnek. Nagy jellembeli erő kellett ehhez, különösen, ha meggondoljuk, hogy milyen végsőkig korrumpált állapotban volt Operaházunk, mikor Radnai Miklós került az élére. Mit kellett küzdenie ennek a fiatal embernek, hogy most, igazgatóságának tízedik évében és tragikus halálának megdöbbszentő pillanatában, történelmi tényként szegezhesse le: a Királyi Magyar Operaház a világháború után Radnai Miklós mentette meg, Radnai Miklós állította talpra, Radnai Miklós emelte hivatása magaslatára.

Radnai kétségkívül nem volt Mahler, nem volt roppant művészi ideálok rajongó szerelmese, fanatikus harcosa. Ha az lett volna... bizonyára már régen megbukott volna, sőt ki sem neveztek volna. De egyike volt azoknak a nemesen okos józanoknak, akik tudják, hogy a reális élet is milyen sokkal tartozik a nagy ideáloknak, akik ezért a színház valóságában is meg tudják becsülni a színház költészetét. Tízestendős igazgatósága alatt Radnai kiépítette operaházunk klasszikus repertoárját olyan teljesen, olyan logikusan, mint eddig egyetlen elődje sem. Haendeltől Monteverdiig, Mozarttól Verdiig nem egy nálunk ismeretlen remekművet tűzött operaházunk műsorára. Ez az operaigazgató kétségkívül megadta a »császárnak, ami a császáré«, de meg akarta adni egyúttal a művészet isteneinek is azt, »ami az istené«. Hervadhatatlan érdeme ez Radnainak egy olyan korban, hol a császárok parancsolnak és az istenek hallgatnak.

Mi volt sikerének titka? Nem nézett egyebet, csak a színház érdekét. »Közönséges érdekek« vonzották: a közönség érdekei. De mennyivel művészbibek ezek mindig, különösen manapság-, az úgynevezett »hivatalos« kulturális érdekeknél. A nagyközönség: minden művészet éltető atmoszférája. És Radnai Miklós tudott közönséget teremteni az operának. Mert számára nem létezett »konzervatív« vagy »modern« zene, »hazafias« vagy »internacioná-

lis» zene, nem varrta magát zenei klikkjeink szoknyájához, zenei diktátoraink palástjához. Ment a maga útján, a közönségnek, a hivatalos magyar zenepolitikánál hasonlíthatatlanul műveltebb és magasabbra vágyó magyar közönségnek útján. Csak akkor alkudozott a magyar zeneélet romboló szellemeivel, mikor már nem térhetett ki az alku elől. De nem ismerte az alkut, pusztán személyes ambíciók javára. Sokkal önérzetesebb, szilárdabb, magábanbiztosabb karakter volt ennél. Hányan csináltak »karriert« mellette azáltal, hogy megalkudtak ott is, ahol nem kellett volna. Ez az igazgató tudta, hogy az Operaháznak igazi művészkarmesterre van szüksége, tehát nem törődve »hazafias« intrikákkal: hozatott külföldről igazi művészkarmestert. Ez az igazgató tudta, hogy ennek az Operaháznak igaz magyarságra van szüksége: hozta a »Háry János«-t, a »Székelyfonó«-t, felújította a »Fából faragott királyfit«-t. Ez az operaigazgató nem a magyar operakultúra rovására akart érvényesülni, hanem a magyar operakultúrával, a magyar operaközönnyel együtt akart érvényesülni. Hol találunk embert, aki nemcsak el akarja, hanem el is tudja végezni az ő hivatását? Bizonyára, ebben a tehetséggel megáldott országban akad kultúrférfi nem egy, aki el tudna égni a kultúra szent szerelmében. De akad-e ember, aki nem a nagy gondolatok tragikus mártírjának született, hanem a magyar zenekultúra okos, bölcs, józan és energikus útcsinálójának!? Ember, aki talán nem perzsel, nem éget, nem lobbant lángra, de aki mégsem hagyja a magyar zenei génusz lángját kihűlni? »Right man on the right place?« Ezzel a nagy kérdéssel lelkünkben, szomorúan, mélyen megrendülve állunk most Radnai Miklós ravatalánál.” Pesti Napló, 1935. november 5.

Radnai Miklós sírja

A gép forog – 1935/1936

Alig két nappal a temetés után felmerül az utódlás elkerülhetetlen kérdése. A jelöltek közt ezúttal Oláh Gusztáv, Palló Imre, Székelyhidy Ferenc, Szende Ferenc, *Stefániai Imre* zongoraművész, Gajáry István zeneszerző-kritikus, Papp Viktor szakíró, gróf Eszterházy Ferenc és Koudela Géza zeneszerző-pap szerepel. Hóman Bálint amint hazaérkezik Varsóból, interjút ad a *Függetlenség*nek: „Radnai Miklós halála végtelenül fájdalmas veszteség számunkra. Nem szólva arról, hogy egyénileg milyen közelről érint távozás – hiszen egy iskola növendékei lévén, gyermekkorra óta figyelemmel kísértem pályáját és baráti viszonyban voltunk, mint miniszter is legnagyobb elismeréssel voltam működése iránt. Tudom, hogy életében sokan kifogásolták egyes vonatkozásokban működését, de ez a művészetben általános jelenség és ezeket a kifogásokat mindig igazságtalannak tartottam. Elégtételül szolgál, hogy most a nagy szomorúságban végre mindenki elismeri képességeit és nagyságát.”

Már a Radnai halála utáni héten felmerül, hogy rehabilitálni kellene őt, mint zeneszerzőt. Szóba került *Az egyszeri szerelemesek* tavaszi ősbemutatója az egykori zeneakadémiai évfolyamtárs, Fleischer Antal vezényletével, valamint *Az infánsnő születésnapja* felújítása. Ám még előbb, a november 14-i *Hunyadi László* előadáson csendül fel először Radnai-újdonosság: az igazgató íróasztalán találták az opera első két képe közé iktatandó kis közzenét, melyet a premier után, kiegészítésként komponált.

Másnap Márkus Lászlót tízperces kihallgatáson fogadja Hóman Bálint, s Dohnányi Ernő javaslatára kinevezi az 53 éves rendezőt. „Új programot nem is akarok adni, mert bőséges munkát ad egyelőre annak a tervezetnek végrehajtása, amit Radnai már kidolgozott és ránk hagyott. A későbbiekben is az ő szellemében óhajtom a színházat vezetni. Legnagyobb mértékben számítok az ő kitűnő munkatársai segítségére, akik nekem is kollégáim voltak és akiket ugyanúgy nagyra becsülök, mint Radnai Miklós.” – nyilatkozza az új direktor a *Magyar Hírlapban*.

Az 1935/36-os évad valóban Radnai tervei szerint zajlik. A *Bellini* halálának centenáriuma felújított *Normában* Németh Mária arat nagy sikert, az új *Sylvia* címszerepében az előző szezonban felfedezett *Ottubay Melinda*. A kormányzó névnapjára a Márkus által átdolgozott operettet, a *Rip van Winklét* mutatják be, az új *Szöketés a szerájból*-t Erich Kleiber vezényli. Mintha ekkorra ért volna be Radnai állhatatos küzdelme, melyet az új magyar operakért vívott, tavasszal egymás után három ősbemutatót – *Azra*, *Az önző óriás*, *Az két lovagok* – is tartottak. A Hubay-mesejáték mellett a másik *Oscar Wilde*-történet, *Az infánsnő születésnapja* is színpadra került, a visszatérő Jan Cieplinski új koreográfiájában. A balettek sorát a szellemes *Játékdoboz* (Debussy – Cieplinski) és a Liszt Ferenc Emlékév alkalmából egyetlenegyszer előadott *Mefisztó keringő* (Kyra Nijinsky, a legendás táncos lánya és Márkus Emília unokája sikertelen szárnypróbálgatása) egészítette ki. Április végén mutatták be a színház történetében az első Monteverdi-operát, az *Orfeót*, júniusban pedig megpróbálják feltámasztani Goldmark utolsó művét, a *Téli regét*.

Radnai Miklós emlékezete

Radnai Miklós születésének 125. évfordulóján, az újévi koncerten, majdnem 70 évnyi hallgatás után először csendült fel Radnai-kompozíció az Operaház színpadán, *Az infánsnő születésnapja* keringője. Szabó Ferenc János – e kötet számára készült – kutatásai nyomán kirajzolódni látszik a teljes zeneszerzői életmű, melyből – jelen tudásunk szerint – ezidáig egyetlen percnyi hangfelvétel sem készült. A komponista szerzeményeinek lelőhelye ismert és bárki számára hozzáférhető, így semmi akadálya sincs annak, hogy a 20. század elejének egyik elfeledett magyar kismestere, Bartók, Kodály, Dohnányi, Lehár és Kálmán Imre kortársa alkotásai újra megszólaljanak.

Egészen más a helyzet az operaigazgatói életművel. Naponta százak mennek el az Operaház baloldali nézőtéri bejárója felé *Kallós Ede* Radnai Miklós szobra előtt. Néhányan talán meg is állnak, elolvasni az apró réztáblán, hogy ki a nemes arcélú, szemüveges férfi. Valószínűleg nagyrészüknél semmit sem mond Radnai Miklós neve. Egy előadóművész, egy alkotó után maradnak a felvételek, a művek, míg egy igazgató életművét – a színház adott korszaka után – csak a közönsége és a porosodó kritikák-könyvek őrzik, a korszak éthosza óhatatlanul elillan. A szakma felelőssége lett volna időben, legkésőbb az 1950-es években, minél pontosabb összefoglaló munkát írni Radnai Miklós páratlan igazgatói tevékenységéről. Ez akkor, amikor a munkatársak még mesélhettek, visszaemlékezhetek volna, nem történt meg (ahogy hiteles Oláh Gusztáv- vagy Nádasdy Kálmán-életrajz sem született még). Ezért a késői kutatók munkája szemtanúk hiányában jóval nehezebb. Hiába látszik történelmi távlatból tisztábban az életrajz, ha a közvetlen kapcsolat örökre elveszett.

Mi lehetett Radnai Miklós sikerének titka? Hogyan tudta a 32 éves tüdőbeteg zeneszerző-tanár, mindenféle vezetői gyakorlat és minta híján elsősorban önmagában bízva talpra állítani és a jelentős európai dalszínházak sorába emelni egy évtized munkájával a Magyar Királyi Operaházat? Radnai, a Monarchia szülötte egyszerre volt feltétel nélküli hű alattvalója miniszterének – és végtelenül precíz vezetője a rábízott színháznak. Felismerte, hogy a felettes szerv egyetlen dolgot szeretne: hogy rend legyen az Operaházban, ne harsogjon a sajtó a botrányoktól, s a primadonnák ne előszobázzanak államtitkároknál. A minisztérium számára az intézmény ugyanis sohasem jelentett többet, mint hatalmas pénznyelőt, melynek bezárása azonban rossz fényt vetne az országra, hiszen Európa összes fővárosa tartott fenn hasonló intézményeket. Radnai az ismert klebelsbergi alapokra helyezte a színházat. Ezzel megnyerte kinevezője, majd fontos utódja, Hóman Bálint feltétlen bizalmát, ami legalább némi féket jelentett az örök elégedetlenkedők ellen. Nem tudni, mekkora harcai voltak a minisztériumban az állandó anyagi elvonások miatt, elődeit jóval kisebb megvonások miatt is megbuktatták. Az Operaház első fél évszázadának legtovább székében maradó igazgatója volt, tízéves rekordját csak *Lukács Miklós* döntötte meg jóval később.

Radnai egyszerre fáradozott a magyar operák színrehozatalán, a legfontosabbnak ítélte kortárs művek színrevitelén, a hazai balettművészet megteremtésén, egy színvonalas, állandó együttes kinevelésén, a világjáró magyar énekesek visszahívásán, a világhírű énekművészek és karmesterek vendégül-látásán és színháza nemzetközi elismertségének megszerzésén. Tette mindezt nyomasztó anyagi és egyre szorongatóbb politikai helyzetben. A visszatérő sajtótámadásokra mindig nyíltan válaszolt, társulatának tagjai tudták-éreztek, hogy igazgatójuk reggeltől estig bent van a színházban és bármikor felbukkanhat a legváratlanabb helyeken ellenőrizni a próbákat vagy belehallgatni az előadásba. Dr. Radnai Jenő, a direktor unokaöccse mesélte: „Azt édesapámtól hallottam, hogy Radnai Miklós határozott és gyorsan döntő vezető volt. A vitás kérdésekben vagy a kérdés további tisztázását rendelte el és határidőt szabott, vagy ő maga azonnal döntött. Gyakran előfordult, hogy személyi ügyekben, például szereposztási kérdésekben – így hallottam – fúriaként rontott be irodájába egy-egy művészre. Azt senki nem tudja, hogy ki mit mondott az irodában, de a művészre általában széles mosollyal, ragyogva lépett ki onnan, azzal, hogy »ez egy drága ember«. Mindig korrekt, következetes és kiszámítható volt, mindig önmaga maradt és sohase ragadták el az indulatok. Fegyelmezett volt, de mindenkitől el is várta a fegyelmet.” Az operába-járás, mely korábban az arisztokrácia és a rajongók kiváltsága volt, munkája eredményeképp vált a polgári létforma részévé. Változatos előadásai, megfizethető bérletei s a rendszeres rádióközvetítések kihozták a műfajt az elefántcsont toronyból.

Kallós Ede Radnai Miklós szobra

Radnai Miklós utolsó fényképe

RADNAI MIKLÓS ZENEMŰVEI

Az alábbi műjegyzék az első kísérlet Radnai Miklós zeneművei teljes jegyzékének összeállítására. Az életmű igen kevésbé ismert, így két különböző forrástípussal találkozhatunk: (1) kéziratban vagy nyomtatott formában fennmaradt művek, (2) csak hangversenyadatként ismert művek. A kutatás során az alábbi gyűjteményeket néztük át: az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Zeneműtára, a Magyar Állami Operaház (MÁO) Emléktára, a Budapesti Filharmoniai Társaság Kottatára, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Könyvtára és Kutatókönyvtára, valamint az MTA BTK Zenetudományi Intézet Zenetudományi Szakkönyvtára. Egyes művek adatait az MTA BTK Zenetudományi Intézet Budapesti hangversenyek adatbázisa, valamint a korabeli napi sajtó alapján közöljük.

A műfajok szerint csoportosított jegyzék a művek címét, előadói apparátusát, keletkezési dátumát (ha ismert), vokális mű esetén a szöveg íróját, az ajánlást, a kézirat lelőhelyét, a nyomtatott kiadás adatait, az ősbemutató dátumát és előadóit, esetleges későbbi jelentős előadások (adott országbeli bemutatók, jelentős előadóművész általi megszólaltatások, első rádiós elhangzások) adatait, valamint több tételes mű esetén a tételek felsorolását tartalmazza. Amennyiben a műből a szerző életében készült átírat, annak adatait szintén közöljük.

A műjegyzék felépítése:

- I. Dalok énekhangra és zongorára
- II. Énekkari művek
- III. Billentyűs hangszerre írott művek
- IV. Kamarazene
- V. Szimfonikus zenekarra írott művek
- VI. Kantáták
- VII. Színpadi művek
- VIII. Zenei átdolgozások
- IX. Tervezett művek
- X. Kétséges szerzőségű művek

Az egyes fejezeteken belül a zeneművek kronologikus sorrendben követik egymást. A művek címét rendszerint a kéziratban szereplő formában, ennek hiányában az első kiadás alapján adtuk meg. A magyar és német párhuzamos címekkel megjelent műveknél csak a magyar címet szerepeltetjük. Az ősbemutatóra csak akkor utaltunk, ha biztos adat áll rendelkezésünkre arról, hogy az adott hangverseny volt a mű ősbemutatója. Minden más esetben az „első ismert előadás” kifejezést használtuk. A bemutatók és további fontos előadások dátumainak megállapításához az MTA BTK Zenetudományi Intézet Budapesti Hangversenyek adatbázisát, valamint a korabeli sajtó híreit és rádiómellékleteit használtuk, ezekre – a jegyzék átláthatósága érdekében – nem hivatkozunk tételesen.

A kutatás jelenlegi állása szerint Radnai Miklós eredeti zeneműveiből nincsen kereskedelmi forgalomban lévő hang- és audiovizuális felvétel. Erkel Ferenc *Hunyadi Lászlójának* 1935. és 2010. között készült hangfelvételein ugyanakkor – nagy valószínűséggel kivétel nélkül – a Radnai által gondozott átdolgozás hallható. Ezek felsorolásától mennyiségük, valamint a zeneszerzői életmű szempontjából való marginális jellegük okán jelen műjegyzékben eltekintünk. Az *infánsnő születésnapja* két részletét – Bacchanália, Menüett – 2016-ban Kocsár Balázs az Operaház zenekarával rögzítette, és az Operaház 2017. évi Újévi koncertjén – a zeneszerző 125. születési évfordulójának estéjén – az ezekre készült balettetűdök videófelvelelei bejátszásra kerültek.

Radnai Miklós már tizenéves korában opusz számot adott kompozícióinak, ebből a korai számsorból azonban csak egyetlen művet, az op. 43-as *Burleszket* ismerjük. Jóval később, 1918. körül új számsort indított, azonban ennek rendszere komplikált, érdemes külön is áttekinteni az ismert opusz számokat. Azokat az opusz számokat, amelyeket Radnai utólag adott egy-egy már korábban kinyomtatott művének, itt és a műjegyzékben is szögletes zárójelben adjuk meg. Ezeket a számokat csak Mihalovich Ödön 1918-ban írt igazolásából ismerjük.

[Op. 1]	Brácsaszonáta	1909	Simrock, 1913
Op. 2	Csellószonáta	1911	Bárd, 1920
Op. 3	Mosaique Suite	1911?	
[Op. 4]	Dalok I.	1911	Rózsavölgyi, 1911
Op. 5	Suite Symphonique	1911?	
[Op. 6]	Zongora-trió	1912	Rózsavölgyi, 1912
Op. 7	Divertimento	1911?	Universal, 1930
[Op. 8]	Az infánsnő születésnapja	1912–1916	
Op. 9	[?]		
[Op. 10]	Falun	1916	Rózsavölgyi, 1916
[Op. 11]	Háborús idők	1916	Rózsavölgyi, 1916
[Op. 12]	Nyári képek	1916	Rózsavölgyi, 1916
[Op. 13]	Deux valse caprices	1916	Rózsavölgyi, 1916
[Op. 14]	Trois morceaux	1916	Rózsavölgyi, 1916
Op. 15	Négy dal	1913–1918	Rózsavölgyi, 1920
Op. 16	Báli jelenetek	1917	Rozsnyai
[Op. 17]	Két szonatina	1919	Bárd, 1922
Op. 18	[?]		
Op. 19	Orkán vitéz	1917	
Op. 20	Magyarok szimfóniája	1920	
Op. 21	Sonate pour violon et piano	1922?	Simrock, 1922
Op. 22	[?]		
Op. 23	Székely dalok I		Rózsavölgyi, 1922
Op. 24	Székely dalok II		Rózsavölgyi, 1922
Op. 25	5 zongoradarab (versek)		Simrock, 1922
Op. 26	Öt vers	1923	

I. DALOK ÉNEKHANGRA ÉS ZONGORÁRA

I/1 TÓPARTON

1909.

szöveg: Balázs Béla

Kézirat: OSZK Ms.mus.4054. Kiadatlan

Ajánlás: „*Tóparti szomorú szép leánynak, Erzsikének, mesélő, daloló igaz híve, Radnai Miklós*”

I/2 DALOK I. FÜZET, [OP. 4]

1911.

Kézirat: OSZK (lásd az egyes tételeknél). Kiadás: Budapest: Rózsavölgyi és Társa (3468), 1911.

Ajánlás: Lásd az egyes daloknál.

1. Írom a dalt (Irom a dalt, de csak tükörnek) (Berki Miklós)
 - Kézirat: OSZK Ms.mus.5713. A kézirat ajánlás: „*Sándor Ákosné úrasszonynak mély tisztelettel!*”
 - Első ismert előadás: 1931.03.22., Bécs, Rádió, Bodó Erzs, Berg Ottó
2. A levelek (A levelek megint hullnak) (Lampérth Géza)
 - Kézirat: OSZK Ms.mus.4083./2
3. Ha te úgy szeretnél (Ha te úgy szeretnél, ahogy én szeretlek) (Ignotus)
 - Kézirat: OSZK Ms.mus.4083./3
 - Első ismert előadás: 1914.01.07. Royal-terem, Durigó Ilona és Dienzl Oszkár.
4. Varróleány dala (Szakadás a cérna, gyöngye a szál) (Kiss József)
 - Kézirat: ismeretlen
 - Első ismert előadás: 1919.04.13., Zeneakadémia, Kallós Erzs és Tarnay Alajos
 - További fontos előadások: 1931.03.22., Bécs, Rádió, Bodó Erzs, Berg Ottó, 1932.02.24., Magyar Rádió, Beczássy Kató és Polgár Tibor
5. „Ne még!...” (Hús erdőben, hulló lombok alatt) (Zilahi László)
 - Kézirat: OSZK Ms.mus.4083./8
6. Amerre én jártam (Amerre én jártam, nagy tábla mezőkön) (Balázs Béla)
 - Kézirat: OSZK Ms.mus.4083./5
7. Mért is mondod (Mért is mondod, hogy nem szeretsz) (Balázs Béla)
 - Kézirat: OSZK Ms.mus.4083./6
8. Violaszín este (Violaszín este borul a világra) (Balázs Béla)
 - Kézirat: OSZK Ms.mus.4083./7
 - Első ismert előadás: 1914.01.07. Royal-terem, Durigó Ilona és Dienzl Oszkár
 - További fontos előadás: 1932.02.24., Magyar Rádió, Beczássy Kató és Polgár Tibor
9. Országúton (Az erdőben szövődik az este) (Balázs Béla)
 - Kézirat: (1) OSZK Ms.mus.4951. Valószínűleg pályázatra beadott példány lehet, a címlapon jel-

ige („Alkony vére.”), továbbá a felirattól eltérő színű ceruzával 15. sorszám olvasható. A címlap aljára írva ceruzával (eltérő kézírás): „*Temesváryé*”. (2) OSZK Ms.mus.4083./1. (az Ms.mus.4951-nél későbbi kézirat)

10. Megyek Bethániába (Vérszító, parázna judeai éjféli) (Dutka Ákos)

- Kézirat: OSZK Ms.mus.4083./4
- Ajánlás: „*K[asicsné]. Durigo Ilona úrasszonynak.*”
- Első ismert előadás: 1914.01.15., Royal-terem, Makray Erzs és Woititz Margit, [„El Bethániába!” címmel]
- További fontos előadások: 1924.04.09., Zeneakadémia (szerzői est), Marschalkó Rózsi és a szerző; 1926.10.29., Magyar Rádió, Kalliwoda Olga és Polgár Tibor

Megjegyzés: A Braun Paula hagyatékában fennmaradt 1911-es dátummal ellátott kézirat-kompiláció (OSZK Ms.mus.4083) tételsorrendje: 1. Országuton [Az erdőben szövődik. . .], 2. A levelek [A levelek megint hullnak], 3. Ha te úgy szeretnél, 4. Megyek Bethániában [Vérszító, parázna Judeai éjféli], 5. A merre én jártam, 6. Miért is mondod; 7. Violaszín este; 8. „Ne még” [Hús erdőben]. A kézirat ajánlása: „*Dalország fejedelemszonnyának, K. Durigó Ilonának hódolattal a szerző*”

I/3 DALOK II. FÜZET [KÉZIRATOS SZERZŐI ÖSSZEÁLLÍTÁS]

1910–1913.

Kézirat: OSZK Ms.mus.4052., lásd továbbá az egyes daloknál. Nagyrészt kiadatlan. A 7. és 10. dal bekerült az op. 15-ös Négy dalba (no. 3. és 4.), leírásukat lásd ott.

Ajánlás: az OSZK Ms.Mus.4052. ajánlása: „*Berzeviczy Máriát kérem, fogadja és gondozza szívesen. Budapesten 1913. szeptember.*”

1. Ábránd (Soktornyú vár virágos ablakában királykisasszony elmereng magában) (Kozma Andor)
 - további szerzői kézirat: OSZK Ms.mus.3072. (dátum: 1910). Ajánlás: „*Müller László tanár úrnak, soha nem múló tisztelete és ragaszkodása jeléül a Szerző.*”
2. Jön óra (Jön óra, mikor nem kell semmi más: csak bor, csak zaj, muzsika, tombolás) (Endrődi Sándor)
3. Örök óta (Engedd, hogy vékony reszkető kezemmel) (Dutka Ákos)
4. Titkos az éj (Titkos az éj, tündér járja) (Balázs Béla)
5. Egyedül (Gyötrelmes, lázas éjszakákra) (Dutka Ákos)
6. Viole d’amour kísérettel (Jaj, tul a parton ég egy fáklya) (Balázs Béla)
7. Zozó levele (Párisba eljött egy legény) (Ady Endre) è Négy dal op. 15 no. 3., leírását lásd ott.
8. Szeretnélek megvédeni tőlem (Balázs Béla)
 - Első ismert előadás: 1918.01.27., Zeneakadémia, R. Hardorff Anna és Kovács Sándor.
9. Fehér vizirózsát (Fehér vizirózsát fontam a hajadba) (Balázs Béla)
10. Tüzes seb vagyok (Tüzes, sajjó seb vagyok) (Ady Endre) è Négy dal op. 15 no. 4., leírását lásd ott.

I/4 NÉGY DAL OP. 15

1913–1918.

Kézirat: lásd az egyes tételeknél. Kiadás: Budapest, Rózsavölgyi és Társa (4082–83), 1920.

1. Élettörténet (Egyszer egy csodaszép leányt) (Kozma Andor)
 - Kézirat: ismeretlen
 - Első ismert előadás: 1918.01.27., Zeneakadémia, R. Hardorff Anna és Kovács Sándor
 - További fontos előadás: 1926.10.29., Magyar Rádió, Kalliwoda Olga és Polgár Tibor
2. Mutasd meg, Álom (Mutasd meg, Álom, így imádkozom) (Gyóni Géza)
 - Kézirat: OSZK Ms.mus.4053. (alt fekvés a-moll-ban, orig.: c-moll) (1917.)
 - Első ismert előadás: 1921.02.18., Zeneakadémia Kisterem, Hevesiné Lándori L. és Dienzl Oszkár
 - További fontos előadás: 1924.04.09., Zeneakadémia (szerzői est), Marschalkó Rózsi és a szerző
3. Zozó levele (Párisba eljött egy legény...) (Ady Endre)
 - Kézirat: OSZK Ms.mus.4052/7. (1913., a „Dalok II. füzet” 7. tétele).
4. Tüzes seb vagyok (Tüzes, sajogó seb vagyok...) (Ady Endre)
 - Kézirat: (1) OSZK Ms.mus.4052/10. (1913., a „Dalok II. füzet” 10. tétele); (2) OSZK Ms.mus.1018. Dátum a kézirat: eredetileg 1913, de javítva 1915-re. E kézirat eredetéről lásd: Kelemen Éva: „»A nemzet nagyjainak emlékéét ébrentartani a legszebb és legfontosabb feladatok egyike”. A Magyar Nemzeti Múzeum Zenetörténeti Osztálya (1929–1934)” in: Boka László (szerk.): *Az identitás forrásai. Hangok, szövegek, gyűjtemények.* (Budapest: OSZK, Gondolat, 2012) (= *Bibliotheca Scientiae & Artis*): 73–89. ide: 76. és 87.
 - Első ismert előadás: 1921.01.29., zeneakadémia, Szedő Miklós és Vágó [Weintraub] Lipót
 - További fontos előadások: 1924.04.09., Zeneakadémia (szerzői est), Marschalkó Rózsi és a szerző; 1931.03.22., Bécs, Rádió, Bodó Erzs, Berg Ottó

I/5 SZÉKELY DALOK. I. FÜZET. OP. 23

1922. [a kiadás copyrightja]

Kézirat: ismeretlen. Kiadás: Budapest: Népies Irodalmi Társaság [Rózsavölgyi és Társa cég bizománya (8538)], cop.1922.

A versek Kriza János *Vadrózsák* című székelyföldi népköltési gyűjteményből valók.

1. Válaszos ének (Jere hozzám vacsorára, Apró vágott káposztára)
 - Első ismert előadás: 1936.03.18., Zeneakadémia, Dósa Mária, Bartos Miklós, ismeretlen zongorista
2. Zsörtölődő (Ablakomba fűrgé fészök)
3. Kit szeressek? (Fejér legént ne szeress)
 - Első ismert előadás: 1921.03.30., Zeneakadémia, Cséry Ida és Nemeshegyi Tibor
 - További fontos előadás: 1925.12.20., Magyar Rádió, Szedő Miklós és Polgár Tibor
4. Kis ballada (Gyöngye Andris szép viola)
 - Első ismert előadás: 1921.03.30., Zeneakadémia, Cséry Ida és Nemeshegyi Tibor

- További fontos előadás: 1928.10.13., Magyar Rádió, Tóth Erzs, és Polgár Tibor
5. Panasz-ének (Szeress, szeress, csak nézd meg kit)

I/6 SZÉKELY DALOK. II. FÜZET. OP. 24

1922. [a kiadás copyrightja]

Kézirat: ismeretlen. Kiadás: Budapest: Népies Irodalmi Társaság [Rózsavölgyi és Társa cég bizománya (8539)], cop.1922.

A versek Kriza János *Vadrózsák* című székelyföldi népköltési gyűjteményből valók.

1. Száj le holló (Száj le holló, száj le)
 - Első ismert előadás: 1922.03.07., Pesti Vigadó, Palló Imre és Berg Ottó
2. Leánynéző (Meg is házasodnám, nem tudom mit tögyek)
3. Sójhaj (A hideg szél fudogál)
 - Első ismert előadás: 1922.03.07., Pesti Vigadó, Palló Imre és Berg Ottó
 - További fontos előadás: 1925.12.20., Magyar Rádió, Szedő Miklós és Polgár Tibor
4. Hetyke nóta (Én vagyok a borbé legén, beteg a szeretöm szegén)
 - Első ismert előadás [Hetyke dal címmel]: 1931.01.29., Zeneakadémia, dr. Molnár Imre és ismeretlen zongorista
5. Csalfa mátká (Én emönék zöld erdőbe sétá'ni)

I/7 NEHÉZ HOMÁLYBA

1921 előtt

Kottája lappang.

Első ismert előadás: 1921.01.26., Zeneakadémia, Kiskéri Tóth Gizi és Tessényi Margit.

I/8 AZ ÁLOMVÁR

[évszám nélkül]

Kottája lappang.

Első ismert előadás: 1938.04.06., Zeneakadémia, Eyssen Irén és Herz Ottó.

II. ÉNEKKARI MŰVEK

II/I HŐSÖK EMLÉKE

1928 előtt

Szöveg: Endrődi Sándor

Kézirat: MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték. Kiadás: *Apollo* XXXI/121 (1928. január): kottás melléklet, 1–3. Partitúra és kóruszólamok.

Ősbemutató: 1929. május 4., Zeneakadémia, a Budapesti Egyetemi Énekkarok 70. önálló hangversenyén, vezényel: Kereszty Jenő.

III. BILLENTYÚS HANGSZERRE ÍROTT MŰVEK

III/1 VALSETTE [ÉS] BERCEUSE

1911.

zongorára

Kézirat: OSZK Ms.mus.5712. Kiadatlan.

Ősbemutató: 1911.02.27., Katholikus Kör, az Egyetemi Kör farsangvégi táncestélye, a szerző előadásában.

III/2 SONATINA

1911.

zongorára

Kézirat: OSZK Ms.mus.5711. Kiadatlan.

Ajánlás a kézíraton: „A zongorázó Bybónak, hogy szorgalmas legyen!”

Tételek:

- Allegro
- Valse, Tempo di Valse
- Románc, Andante
- Rondó, Allegro vivace

III/3 DEUX VALSES CAPRICES, [OP. 13]

1916.

zongorára

Kézirat: MÁO Emléktár (nyomdai szedéshez előkészített kézirat). Kiadás: Budapest: Rózsavölgyi és Társa (3761–62), 1916.

1. E-dúr, Vivace
2. g-moll, Allegro vivace
 - Ősbemutató: 1917.01.11., Zeneakadémia, Braun Gina (zongora).

III/4 TROIS MORCEAUX POUR PIANO, [OP. 14]

1916. [a kiadás éve]

zongorára

Kézirat: MÁO Emléktár (töredékes, az Idylle tételből csak az 1. oldal maradt fenn. Nyomdai szedésre előkészített kézirat). Kiadás: Budapest – Leipzig: Rózsavölgyi és Társa (3763–65), 1916.

1. Arabesque
2. Idylle
3. Bourlesque
 - Első ismert előadás: 1917.10.03., Zeneakadémia, Dohnányi Ernő
 - További fontos előadás: 1929.01.17., Zeneakadémia, Jeanne Marie Darré

Megjegyzés: A Magyar Állami Operaház Emléktárában fennmaradt, a *Deux valse caprices*-hez és a *Trois morceaux*-hoz kapcsolódó töredékes kéziratok sorrendje:

1. Lepketánc [= E-dúr valse caprice] 3–9. számozott oldalakon
2. Harmat kisasszony [= Arabesque] 10–14. számozott oldalakon
3. ?
4. Szél urfi [= Bourlesque] 21–25. számozott oldalakon
5. Tó partján [= Idylle] töredék, csak a 26. számú oldal van meg.
6. Tulipánok [= g-moll Valse caprice] 31–35. számozott oldalakon.

III/5 FALUN, [OP. 10]

1916.

zongorára

Kézirat: MÁO Emléktár (nyomdai szedésre előkészített kézirat. Az 1-2-3. tételnél az eredeti kiadói szám 3765, javítva 3766-ra. A 4-5-6. tételnél az eredeti kiadói szám 3766, javítva 3767-re.) Kiadás: Budapest – Leipzig: Rózsavölgyi és Társa (3766–71), cop. 1916.

1. Kisbiró uram
2. A bús libapásztor
3. A falurossza
4. A kondás
5. Kukoricafosztás
6. Kutyakopogós

ÁTIRAT ZENEKARRA

Kottája lappang.

Első ismert előadás: 1942.01.12., Magyar Rádió (Radnai-emlékest), az Operaház Zenekara, vez. Unger Ernő

Megjegyzés: Gaál Endre szerint Radnai Miklós 1934-ben kezdett hozzá a *Falun* hangszereléséhez. Fennmaradt kotta híján nem egyértelmű, hogy vajon elkészült-e a munkával, vagy valaki más – talán Unger Ernő? – fejezte be.

III/6 NYÁRI KÉPEK, [OP. 12]

1916.

zongorára

Kézirat: MÁO Emléktár (nyomdai szedésre előkészített kézirat. Az 1-2-3. tételénél az eredeti kiadói szám 3767, javítva 3768-ra. A 4-5-6. tételnél az eredeti kiadói szám 3768, javítva 3769-re.). Kiadás: Budapest – Leipzig: Rózsavölgyi és Társa (3772–77), cop. 1916. Az 5. tétel (A medvetáncoltató) megjelent a Rózsavölgyi és társa 1917-1918-as Karácsonyi Albumában (kiadás éve: 1917).

1. A vizimalom
2. Lombok alatt

3. A vidám vándor
4. A virágos réten
5. A medvetáncoltató
6. Csüddögölő

- Első ismert előadás: 1924.01.05., Zeneakadémia, Bán János

ÁTIRAT VONÓSNÉGYESRE

Első ismert előadás: 1930.11.24., Magyar Rádió, a Rádió házikvartettjének hangversenyén.

III/7 HÁBORÚS IDŐK, [OP. 11]

1916.

zongorára

Kézirat: MÁO Emléktár (nyomdai szedésre előkészített kézirat. Az 1-2-3. tételnél az eredeti kiadói szám 3769, javítva 3770-re. A 4-5-6. tételnél az eredeti kiadói szám 3770, javítva 3771-re.). Kiadás: Budapest – Leipzig: Rózsavölgyi és Társa (3778–83), cop. 1916.

1. Árkon-bokron át
2. Lobogó tábortűz
3. A hős trombitás
4. Huszárhoam
5. A pilóta
6. Vitézlő Hány János

III/8 BÁLI JELENETEK, OP. 16. KÖNNYŰ ELŐADÁSI DARABOK ZONGORÁRA

1917.

zongorára

Kézirat: MÁO Emléktár. Kiadás: Budapest: Rozsnyai (R. K. 1376) [évszám nélkül]

1. Induló
2. Keringő
3. Csalogató
4. Mazurka
5. Szökellő
6. Tarantella
7. Füzértánc
8. Polka

Megjegyzés: a mű eredetileg ABC címet viselt, az egyes tételek az ABC első nyolc betűjét karakterizálták.

A tételek eredeti címei és sorrendje:

- A szöges A betű = 1. Induló
- A kerek B betű = 2. Keringő

- A kampós C betű = 5. Szökellő
- A kövér D betű = 4. Mazurka
- A formás E betű = 3. Csalogató, eredetileg: Ugróstánc
- A szúrós F betű = 8. Polka
- A cifra G betű = 7. Füzértánc
- A sovány H betű = 6. Tarantella

III/9 KÉT SZONATINA, OP. 17.

1919.

zongorára

Kézirat: MÁO Emléktár. Kiadás: Bárd (B.F.F.2302–2303), cop.1922.

Ajánlás a kéziratban: „Nynónak, a kis leánynak.”

Ajánlás a nyomtatott kottán: „A kis Nynónak”.

1. G-dúr. Allegro vivace – Scherzo (Allegro rustico) – Rondo (Allegro giocoso)
2. B-dúr. Allegro moderato – Aria (Andantino) – Rondo (Vivace)

III/10 5 ZONGORADARAB (VERSEK), OP. 25.

1922.

zongorára

Kézirat: ismeretlen. Kiadás: Berlin – Leipzig: Simrock (14470), cop.1922.

Ősbemutató: 1924.04.09., Zeneakadémia (szerzői est), Kabos Ilonka

1. über ein altes Bild – egy régi képről
2. über einen rätselhaften Traum – egy rejtelmes álmóról
3. über eine gelbe Rose – egy sárga rózsáról
4. über eine qualvolle Erinnerung – egy gyötrő emlékről
5. über einen wilden Tanz – egy vad táncról

III/11 RAPSZÓDIA

1917 előtt

két zongorára

Kottája lappang

Ősbemutató: 1917.04.26., Zeneakadémia, Kabos Ilonka és Zsigmondy Gábor

Megjegyzés: Eredetileg fúvós-ötösre tervezte, majd két zongorára írta át. A hegedű-zongora szonáta [IV/7] első tételének korábbi verziója.

III/12 ADAGIO

1918 előtt

orgonára

Kottája lappang.

Első ismert előadás: 1918.01.05., Zeneakadémia, Wehner Géza, 1918.01.05.

Megjegyzés: Eredetileg vonósnégyesre komponálta, majd orgonára írta át. A hegedű-zongora szonáta

[IV/7] második tételének korábbi verziója.

III/13 OCTAV-ETUDE

[évszám nélkül]

zongorára

Kézirat: OSZK Ms.mus.5714. Kiadatlan.

III/14 HUMORESZEK

[évszám nélkül]

zongorára

Kézirat: MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték.

IV. KAMARAZENE

IV/1 [SZONÁTA HEGEDŰRE ÉS ZONGORÁRA]

1909 előtt

Kottája lappang

Első ismert előadás: 1909.04.17., Uránia színház, a Barcsai utcai ifjúsági kör Petőfi-emlékrendezvénye.

IV/2 SONATE FÜR BRATSCHE UND PIANOFORTE, [OP. 1]

1909.

Kézirat: ismeretlen. Kiadás: Berlin: Simrock (13233), cop. 1913.

ajánlás: Kornstein [Kenton] Egon, „*Meinem Freunde Egon Kornstein zugeeignet.*”.

Első ismert előadás: 1910.04.30., Royal-terem, a Barcsai utcai ifjúsági kör hangversenye

További fontos előadások: 1914.01.15., Royal-terem, UMZE-hangverseny, Molnár Antal és a szerző,

1914.02.25., Zeneakadémia, Kornstein [Kenton] Egon és Ricardo Vines, a plakát szerint „*Viola szonáta (meg-*

jelent 1912.)”; 1930.07.13., Magyar Rádió, Temesváry János és Polgár Tibor (csak a Scherzo tétel), 1932.02.20.,

Magyar Rádió, a rádió házikvintettjének hangversenyén (csak a Legenda tétel)

A mű tételei:

- Praeludium. Allegro moderato – Piú mosso
- Scherzo. Allegro vivace – Moderato espressivo
- Legende. Andante con moto

Az OSZK Z.49.102. jelzetű kotta Csuka Béla hagyatékából származik, a belső címlapon a zeneszerző kézírásos dedikációja olvasható: „*Bélának, 1913. X. 19.*” Két melléklete: (1) Nyomtatott brácsa szólam, Csuka Béla

ceruzás bejegyzéseivel csellón történő megszólaltatáshoz, néhol kottás bejegyzések is láthatók. (2)

A brácsaszólam hegedűre átírva, szerzői kézirat, leírását lásd alább.

SZERZŐI ÁTIRAT HEGEDŰRE ÉS ZONGORÁRA

1909/1910.

a hegedű szólam kézírata: OSZK Z.49.102. melléklete (Csuka Béla hagyatékából). Csuka Béla ceruzás be-

jegyzéseivel, csellón történő megszólaltatáshoz, pl. az első oldalon: „*Violoncell-Stimme durchwegs eine 8ve*

tiefer (wo aber mit rotem Bleistift 8va alta steht, dort soll »loco« heissen das heisst in der Orig. Höhe.” Kiadatlan.

ÁTIRAT CSELLÓRA ÉS ZONGORÁRA (CSUKA BÉLA)

[ismeretlen dátum]

a cselló szólam kézírata: OSZK Ms.mus. 14.580. „*Nikolaus Radnai: Sonate für Bratsche und Pianoforte. Für*

Violoncello und Pianoforte eingerichtet von Béla von Csuka.” Fekete tintával, ceruzás ujjrend- és vonásbe-

jegyzésekkel. Kiadatlan.

IV/3 SONATA HEGEDŰRE ÉS ZONGORÁRA

1911.

Kézirat: MÁO Emléktár (Radnai-hagyaték). Kiadatlan.

ajánlás: „*Telmányi Emilnek baráti szeretettel*”

Első ismert előadás: 1911. november-december, Berlin, Telmányi Emil

A mű tételei:

- Moderato
- Vivace
- Moderato – Allegro appassionato

IV/4 SONATE POUR VIOLONCELLE ET PIANO, OP. 2

1911.

Kézirat: OSZK Ms.Mus.3794. (partitúra és cselló szólam, a szerző kéziratosa ajánlásával Csuka Bélának); to-

vábbi kézirat: MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték (nyomdai szedéshez előkészített kézirat). Kiadás: Buda-

pest: Bárd (B.F.F. 2252), cop. 1920.

Ősbemutató: 1912.01.08., Berlin, Csuka Béla és Zsigmondy Gábor

További fontos előadások: Magyarországi bemutató: 1912.01.18. a Zeneakadémia második nyilvános ka-

marazenei hangversenye, Fink Jenő és a szerző; 1927.04.23. Magyar Rádió, Csuka Béla és Polgár Tibor

A mű tételei:

- Andante ma non troppo
- Scherzo. Vivace – Meno mosso

- Intermezzo. Allegretto, alla Marcia
- Finale. Allegro

Megjegyzés: Radnai Miklós ezzel a művével nyerte el a Halmos Izor-féle országos szonáta-pályázat pályáját.

IV/5 TRIO FÜR KLAVIER, VIOLINE UND VIOLONCELL, [OP. 6]

1912.

Kézirat: ismeretlen. Kiadás: Budapest: Rózsavölgyi és Társa (3583) [Partitúra és szólamok.], cop. 1912.

Ősbemutató: 1912. december, Hamburg, előadó: Magyar Trió (Zsigmondy Gábor, Telmányi Emil, Csuka Béla).

További fontos előadások: magyarországi bemutató: 1912.12.15., Royal-terem, a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes hangversenyén (Waldbauer Imre, Kerpely Jenő, Adler Mihályné).

A mű tételei:

- *Appassionato*. Allegro
- *Grazioso*. Animato – moderato – Animato
- *Lamentoso*. Andante
- *Amoroso*. Allegretto
- *Espressivo*. Allegro moderato

IV/6 DIVERTIMENTO [FÜR] STREICHQUARTETT, OP. 7.

1912 előtt

Kézirat: ismeretlen. Kiadás: Wien – Leipzig: Universal (partitúra: 9846, szólamok: 9847), cop. 1930.

Ajánlás: „*Dem ungarischen Streichquartett Melles gewidmet.*”

Ősbemutató: 1912.01.07., Royal-terem, Waldbauer-Kerpely vonósnégyes (Waldbauer Imre, Temesváry János, Molnár Antal, Kerpely Jenő)

További fontos előadások: 1912. december, Párizs, Waldbauer-Kerpely vonósnégyes, 1926.02.07., Zeneakadémia, Melles-kvartett (Melles Béla, Gulden Jenő, Molnár Antal, Zsámboky Miklós); 1926.03.05., Magyar Rádió, Melles-Zsámboky vonósnégyes

A mű tételei:

- *Praeludium*, Moderato
- *Menuetto*, Allegretto
- *Aria*, Lento
- *Scherzo*. Allegro giocoso
- *Postludium*. Andante

IV/7 FANTÁZIA GORDONKÁRA ÉS ZONGORÁRA

1918 előtt

kottája lappang

Első ismert előadás: 1918.02.10., Zeneakadémia, Kerpely Jenő és Nemeshegyi Tibor.

Megjegyzés: A hegedű-zongora szonáta [IV/7] harmadik tételének korábbi verziója.

IV/8 SONATE POUR VIOLON ET PIANO, OP. 21

1922.

Kézirat: ismeretlen. Kiadás: Berlin: Simrock (14469), [1922].

Első ismert előadás: 1923. június [?], Berlin és Potsdam, Kresz Géza és Nora Drewett.

További fontos előadások: magyarországi bemutató: 1924.04.09., Zeneakadémia (szerzői est), Waldbauer Imre és Kabos Ilonka; 1935.12.08., Magyar Rádió, ismeretlen előadók, a magyarországi bemutató előtt már az Amerikai Egyesült Államokban is elhangzott.

A mű tételei:

- Adagio – Allegro ma non troppo
- Andante sostenuto
- Allegro

Megjegyzés: Gaál Endre tanulmányából tudjuk, hogy mindhárom tétel korábbi változata 1918. előtti [lásd: III/11, III/12, IV/7]. Radnai a korábbi tételekből összeállított művet először hegedűversenyként komponálta meg, majd hegedű-zongora szonátaaként publikálta.

ÁTIRAT CSELLÓRA ÉS ZONGORÁRA (CSUKA BÉLA)

1935. augusztus

Kézirat: OSZK Ms.mus.14.581. (Csak cselló szólam). Kiadatlan.

Ősbemutató: 1935.12.08., Magyar Rádió, Csuka Béla és Kósa György

V. SZIMFONIKUS ZENEKARRA ÍROTT MŰVEK

V/1 BURLESZK SZÓLÓHEGEDŰRE ÉS ZENEKARRA, OP. 43

1909.

kézirat: MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték (hegedű szólam és zongorakíséretes kotta). Kiadatlan.

ajánlás: „*Kedves barátomnak, Temesváry Jánosnak ajánlva.*”

V/2 MOSAIQUE SUITE, [OP. 3]

1912 előtt

kottája lappang

Ősbemutató: 1912.03.22., Zeneakadémia, a Zeneakadémia zenekara, vez. Hubay Jenő

További fontos előadások: 1929.06.19., Magyar Rádió, a Magyar Királyi Operaház tagjaiból alakult zenekar, vez. Berg Ottó

Tételei: Ouverture, Románc, Arabeszk, Berceuse, Valsette, Pastorale, Finale

V/3 SUITE SYMPHONIQUE, [OP. 5]

1912 előtt

kottája lappang

Ősbemutató: 1912.11.06., Vigadó, a Filharmóniai Társaság Zenekara, vez. Kerner István

A mű tételei [sajtó alapján]: Prológ, Humoreszk, Idill, Capriccio, Epilóg

V/4 MESE

1915 előtt

szimfonikus költemény

Kottája lappang

Ősbemutató: 1915.03.26., Népopera, a Filharmóniai Társaság Zenekara, vez. Kerner István

V/5 ÖT VERS, OP. 26

1923.

Kézirat: Budapesti Filharmóniai Társaság Kottatára, 636. Kiadatlan.

Ősbemutató: 1925.02.09., Zeneakadémia, a Filharmóniai Társaság Zenekara, vez. Bernard Tittel

További fontos előadások: 1928. március, Róma, Olasz filharmonikus zenekar, vez. Fleischer Antal (*Poémák* címmel)

Tételei:

- I. „Mire a könnyek tavához értem, imígyen szólott hozzám a *Bánat*...”
- II. „Völgyekből hegyekre csábított a daloló *Vágy*...”
- III. „Fehér fényben fekete árnyék: köszöntlek – *Halál*...”
- IV. „Tovább, tovább, árkon-bokron át, míg meg nem áll az *Élet* dobogó órája...”
- V. „Emlék és remény nélkül te vagy cimborám – *Öröm*...”

Megjegyzés: a tételek sorrendje a kézirat oldalszámozásának javításai alapján eredetileg a következő volt:

1. Élet, 2. Öröm, 3. Bánat, 4. Vágy, 5. Halál

V/6 RAPSZÓDIA

1932. [?]

Kottája lappang

A Budapesti Filharmóniai Társaság 1931–1932-es szezonjában tervezték bemutatni.

VI. KANTÁTÁK

VI/1 ORKÁN VITÉZ, OP. 19

1917.

hősi fejezetek egy tenorhangra és nagy zenekarra

Szöveg: Radnai Miklós

Kézirat: OSZK. Ms.mus.1015. Kiadatlan.

Ősbemutató: 1919.02.24., Vigadó, Székelyhidy Ferenc, a Filharmóniai Társaság Zenekara, vez. Egisto Tango.

További fontos előadások: 1927.11.07., Zeneakadémia, Székelyhidy Ferenc, a Filharmóniai Társaság Zenekara, vez.: Dohnányi Ernő; 1928.02.27., Koppenhága, Pataky Kálmán, Dohnányi Ernő (zongora)

Tételek:

- Találkozás Százszorszéppel. „Bevezető fejezet, zenekarra”
- A szerelmes vitéz. „Második fejezet, ének és zenekarra”
- A sárkányölő „Harmadik fejezet, ének és zenekarra” [eredeti cím: A medvevadász]
- A győzelmes vitéz „Negyedik fejezet, ének és zenekarra”
- Hősi nászinduló „Befejező fejezet, zenekarra”

Megjegyzés: A mű zenei anyaga eredetileg egy Hófehérke-témájú opera része volt. A mű címe néhány forrásban tévesen „Orbán vitéz”

VI/2 MAGYAROK SZIMFÓNIAJA OP. 20

1920.

regösének

Szólóénekesekre, koncertáló hárfára, énekarra és vonószenekarra.

Szöveg: Kozma Andor

Kézirat: OSZK ZB 150 (alt, tenor és basszus szóló- és karszólam, zenekari szólamanyag, másolói kézírás). Kiadatlan.

Ősbemutató: 1923.04.30., Zeneakadémia, Palay Matild (ének), Basilides Mária (ének), Szentmihályi Tibor (ének), Kálmán Oszkár (ének), Mosshammer Ottó (hárfa), Budapesti Ének- és Zenekaregyesület, vez. Lichtenberg Emil

Megjegyzés: a mű egy korábbi változata a zeneszerző nyilatkozata szerint már 1918-ban készen lehetett, lásd: N. N.: „»Az infánsnő születésnapja«, *Magyar Színpad* XXI/115 (1918. április 26.): 1.

VII. SZÍNPADI MŰVEK

VII/1 AZ ARANY

1911. október 1. előtt.

egyfelvonásos opera Kozma Andor szövegére

Kottája lappang

A mű elnyerte a Lipótvárosi Kaszinó ezer koronás Erkel Ferenc pályadíját. Az Estben megjelent Radnai- nekrológ tévesen „Az asszony” címmel említi.

VII/2 AZ INFÁNSNŐ SZÜLETÉSNAJJA, [OP. 8]

1912-1913, revízió: 1916.; későbbi revíziók és betoldások: Ferencsik János (1936), Kenessey Jenő (1945)

Pantomim három képben, Oscar Wilde *The Birthday of the Infanta* című novellája alapján

Kézirat: OSZK ZB 151 (teljes előadási anyag); MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték (zongorakivonat 1929-ből, másolat „Sommer” kézjeggyel). Kiadatlan.

Ősbemutató: 1918.04.26. Operaház, koreográfia: Zöbisch Ottó, vez. Kerner István.

További fontos előadás (új betanulások): 1936.02.26. Operaház, Radnai Miklós emlékest, koreográfia és rendezés: Jan Cieplinski, vez. Ferencsik János; 1945.09.26. Operaház, koreográfia: Jan Cieplinski, rendezés: Oláh Gusztáv, vez. Kenessey Jenő; 1949.04.08. Operaház, koreográfia: Nádas Ferenc, vez. Kenessey Jenő.

AZ INFÁNSNŐ SZÜLETÉSNAJJA SZVIT

Kézirat: OSZK ZB 151 (partitúra, szólamok). Kiadatlan.

Ősbemutató: 1931.04.23., Zeneakadémia, Budapesti Hangversenyzenekar, vez. Zsolt Nándor

A szvit tételei:

- Vorspiel. Moderamente
- Walzer. Tempo allegro di Valse
- Bärentanz. Allegro assai
- Pfautanz. Moderato
- Frühlingstanz (Bacchanal). Allegro moderato

VII/3 EGYSZERI SZERELMESEK

1918–1921/1925.

A komponálás ideje a kéziratos partitúra szerint: 1921. július 7-29. (első felvonás), július 28-augusztus 18.

(második felvonás)

vígopera két felvonásban.

Libretto: Radnai Miklós, Arany János nyomán.

Kézirat: OSZK ZB 149 (teljes előadási anyag). Kiadatlan.

Ajánlás: „*Anyámtól kaptam, Anyámnak adom. 1921. aug. 18.*”

Teljes egészében nem került bemutatásra.

Tihamér szerelmi vallomása Székelyhidy Ferenc előadásában elhangzott: 1926.12.11., Zeneakadémia, Székelyhidy Ferenc és Berg Ottó (más forrás szerint Unger Ernő szimfonikus zenekara), az MTI Nyugdíj-egyesületének III. magyar estjén.

VIII. ZENEI ÁTDOLGOZÁS

VIII/1 ERKEL FERENC: HUNYADI LÁSZLÓ

1935.

Bemutató: 1935.10.06., Operaház

Az 1935-ös felújítás partitúráját lásd: OSZK ZB 64/a/3.

IX. TERVEZETT MŰVEK

IX/1 A BARÁT NÁSZJA

1913. nyár

háromfelvonásos opera.

Libretto: Lányi Viktor, Conrad Ferdinand Meyer *Die Hochzeit des Mönchs* című novellasorozata alapján. kottája lappang.

IX/2 NAPEMBER

1924. nyár

operaszimfónia négy felvonásban

Budapest – Leisach – Cortina d’Ampezzo – Leányfalu

Csak a cselekmény leírása maradt fenn.

Kézirat: MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték

IX/3 NÉMA ASSZONY

[évszám nélkül]

csak ének-zongora vázlatok maradtak fenn belőle, „Doktorok dala” és János dala” címmel.

kézirat: MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték

IX/4 KATALIN

[évszám nélkül]

Zenedráma 3 felvonásban.

A mű szinopszist Radnai a Mária Dorothea-Egyesület papírjára jegyezte fel, csak töredékesen maradt fenn.

Kézirat: MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték

IX/5 [CÍM NÉLKÜLI OPERASZINOPSZIS]

[évszám nélkül]

olasz témájú operaszinopszis három felvonásban, Radnai Miklós kézírásával.

Kézirat: MÁO Emléktár, Radnai-hagyaték

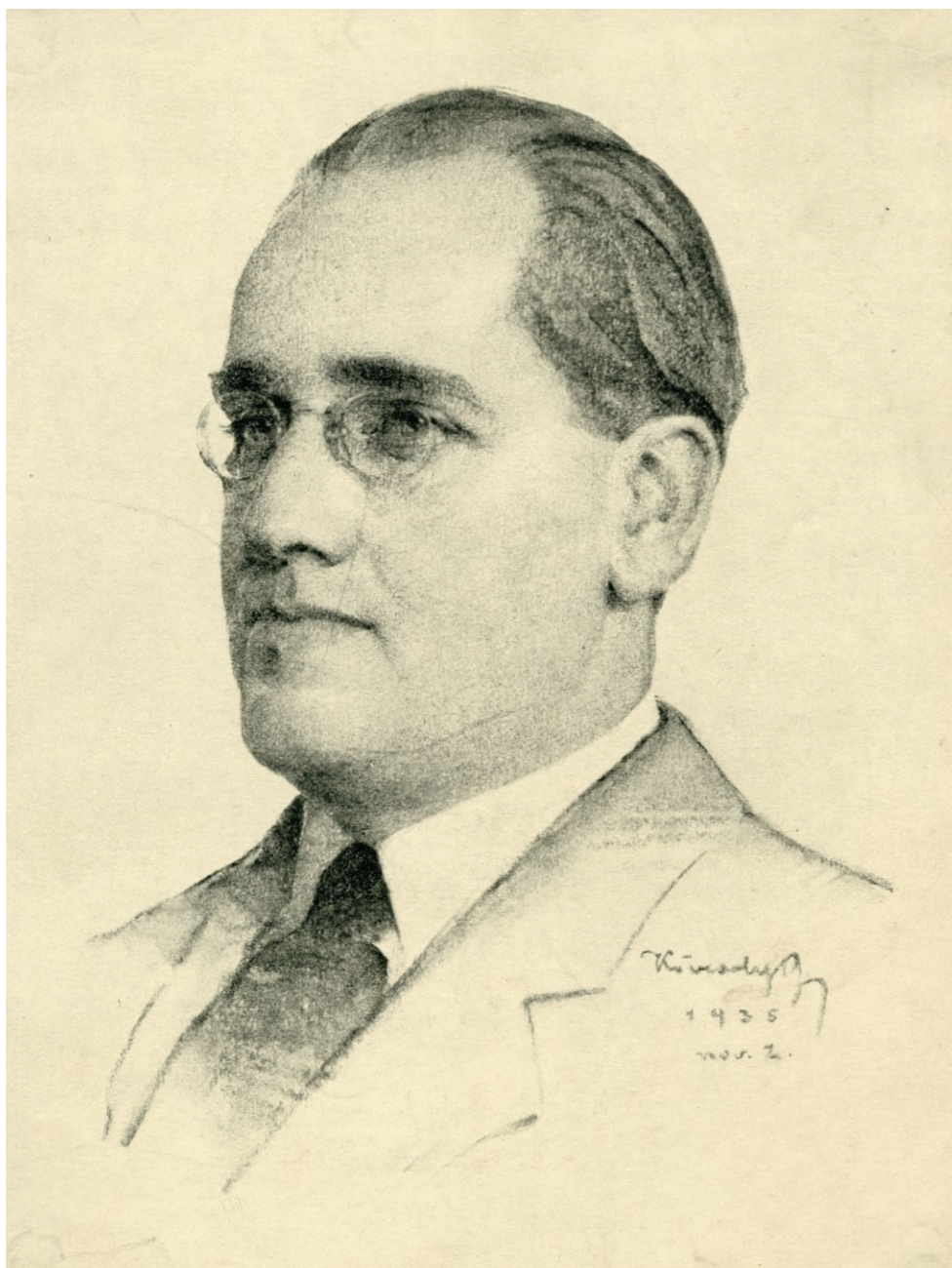
X. KÉTSÉGES SZERZŐISÉGŰ MŰVEK

X/1 HÁROM SZÍV

[évszám nélkül]

Daljáték

Először Schöpflin Aladár, majd több Radnai-nekrológ is említi a művet, ráadásul az Operaházban bemutatott kompozícióként. Sem az Operaház, sem a Városi Színház repertoárján nem található. Lehetséges, bár egyelőre nem bizonyítható, hogy *Az egyszeri szerelmesek* korábbi címváltozata.

Kövesdy Gyula rajza, mely Radnai Miklós halála előtt két nappal készült

RADNAI MIKLÓS ÍRÁSAI

Az alábbi jegyzék Radnai Miklós zenei témájú publikált és kiadatlan írásait tartalmazza. A napi sajtóban és az Operaház rendszeresen megjelentetett műsorfüzeteiben közölt Radnai-írások felsorolásától azok mennyisége okán eltekintettünk.

KÖNYVEK

- *A moduláció elméleti és gyakorlati kézikönyve. Számos kótapéldával.* Budapest: Rozsnyai Károly kiadása, 1918.
- *Összhangzattani jegyzetek a hangzatépítésről, a diktált hangzatfűzésről, a hangzati hallás fejlesztéséről és a dallamok összhangosításáról.* Budapest: Rozsnyai Károly kiadása, 1924.

KÖNYVFEJEZET

- „A Főiskola nyilvános működése”, in: *Az Orsz. Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola Jubileumi Emlékkönyve 1875–1925.* Budapest: Zeneművészeti Főiskola, 1925., 123–186.
- „Liszt Ferenc és az Operaház”. In: *Pesti karnevál. Táncjáték Liszt Ferenc zenéjére.* Budapest: Csáthy, [1930]., 7–10.
- [Bevezető] in: *A Magy. Kir. Operaház emlékgyűjteményének tárgymutatója.* Budapest: Magyar Királyi Operaház Igazgatósága, 1930., 3.
- „Előszó”, in: *Magy[ar]. Kir[ályi]. Operaház 50 év.* Budapest: Magyar Királyi Operaház, 1934., 3.

OPERAISMERTETŐK

- *Bánk bán. Opera három felvonásban. Szövegét írta: Egressi Béni. Zenéjét szerezte: Erkel Ferenc. Operaismertető.* 6. Budapest: Singer és Wolfner, é.n.
- *Farsangi lakodalom. Vígopera három felvonásban. Szövegét írta Vajda Ernő. Zenéjét szerezte: Poldini Ede.* Budapest: Singer és Wolfner, é.n.
- *Faust: Opera öt felvonásban. Zenéjét szerezte Charles Gounod, szövegét Goethe nyomán írták: Jules Barbier, Michel Carré. Operaismertető.* 7. Budapest: Singer és Wolfner, é.n.
- *Hunyadi László. Eredeti nagyopera négy felvonásban. Szövegét írta: Egressi Béni. Zenéjét szerezte: Erkel Ferenc. Operaismertető.* 15. Budapest: Singer és Wolfner, é.n.
- *Sába királynője: Opera négy felvonásban – Goldmark Károly. Szövegét írta Mosenthal. Operaismertető.* 22. Budapest: Singer és Wolfner, [1929].

- „Az egyiptomi Helena. Strauss Richárd új operája.” *Uj Idők* XXXIV/26 (1928. június 24.): 788–789.
- Thomas: Mignon [sajtóhír alapján, lásd: N. N.: „Uj operaismertetések.” *8 órai újság* XIV/226 (1928. október 5.): 8.]

TANULMÁNYOK ZENEI SZAKFOLYÓIRATOKBAN

- „Árva művészet”. *Szimfónia* I/1 (1917. március): 3–5, I/2 (1917. április 1.): 35–37, I/3 (1917. április 15.): 68–71.
- „A népdal és a zeneművészet”. *Zenei Szemle* VIII/8 (1924. május): 192–193.
- „Korkép a zeneművészetéről”. *Zenei Szemle* IX/2 (1924. október): 29–32.
- „A magyar operai vándortársulat”. *A Zene* X/4 (1928. november 15.): 67–70.
- „Ünnepi játékok Budapesten”. *Muzsika* I/6–7 (1929. július–augusztus): 43–45.
- „Magyar operaszöveg”. *A Zene* XI/15 (1930. június 1.): 237–240.

KIADATLAN ÍRÁSOK A MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ EMLÉKTÁRÁBAN (RADNAI MIKLÓS HAGYATÉKÁBÓL)

- [cím nélküli előadás Haydnról és Mozartról] (kézirat, 1919). Radnai Miklós megjegyzése a kézirat végén: „Fölolvastam Ujpesten, április 13-dikán vasárnap este 6 órakor a Szabad Lyceum zenetörténeti előadásán. (1919) (150 k.)”
- [cím nélküli, töredékes zeneelméleti tanulmány] (kézirat, é.n.).
- *A magyar opera* (kézirat, 1925. után)
- *A magyar opera* (gépirat, 1925. után)
- *A francia és a magyar zeneművészet kapcsolatai* (gépirat, 1925. után)
- *A magyar zeneművészet jelene* (gépirat, 1925. után)
- *Az ötvenéves a m. kir. Operaház* (gépirat, 1934. szeptember 27.)
- *Budapest zenei élete* (gépirat, 1925. után)

A RADNAI-KORSZAK OPERABEMUTATÓI

1925/26

- 1925.10.24. J. Strauss: A cigánybáró – felújítás (rendező: Márkus László, vezényel: Bernhard Tittel)
- 1925.11.26. Debussy: Pelléas és Mélisande – magyarországi bemutató (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)
- 1925.12.11. Halévy: A zsidónő – új betanulás (r: Ferenczi Frigyes, v: Fleischer Antal)
- 1926.02.10. Bizet: Carmen – új betanulás (r: Gábor József, v: Erich Kleiber m.v.)
- 1926.02.16. Szántó: Tájfun – magyarországi bemutató (r: Gábor József, v: Fleischer Antal)
- 1926.02.28. Wagner: Siegfried – felújítás (r: Márkus László, v: Bernhard Tittel)
- 1926.03.04. Puccini: Manon Lescaut – új betanulás (r: Ferenczi Frigyes, v: Fleischer Antal)
- 1926.03.11. Thomas: Hamlet – felújítás (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)
- 1926.05.26. Pergolesi: Úrhatnám szolgálok, Donizetti: A csengő – magyarországi bemutatók (r: Rékai András, v: Fleischer Antal)
- 1926.06.05. Weber: A bűvös vadász – felújítás (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)

1926/27

- 1926.10.09. Beretvás: Assisi Szent Ferenc – ősbemutató (r: Márkus László, v: Bernhard Tittel)
- 1926.10.16. Kodály: Hány János – ősbemutató (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)
- 1926.11.27. Mozart: Figaro házassága – felújítás (r: Márkus László, betanította: Kerner István, v: Berg Ottó)
- 1926.12.11. Stravinsky: Petruska – operaházi bemutató (r: Gábor József, koreográfus: Brada Ede, v: Rékai Nándor)
- 1927.02.16. Szabados: Fanni – ősbemutató (r: Szemere Árpád, v: Bernhard Tittel)
- 1927.03.02. Wagner: Az istenek alkonya – felújítás (r: Márkus László, v: Bernhard Tittel)
- 1927.03.26. Beethoven: Missa solemnis – koncertszerű előadás (v: Dohnányi Ernő)
- 1927.04.02. Beethoven: István király – operaházi bemutató (r: Márkus László, v: Rékai Nándor), Beethoven: Fidelio – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Rékai Nándor)
- 1927.04.08. Gluck: Május királynője – felújítás (r: Ferenczi Frigyes, v: Fleischer Antal), Dohnányi: Pierrette fátyola – új betanulás (r: Márkus László, v: Berg Ottó)

- 1927.05.12. Verdi: Falstaff – magyarországi bemutató (r: Márkus László, v: Fleischer Antal)
 1927.05.21. Mozart: Don Juan – felújítás
 (r: Hevesi Sándor nyomán: Szemere Árpád, v: Telmányi Emil m.v.)

1927/28

- 1927.11.14. Puccini: Turandot – magyarországi bemutató (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)
 1927.11.19. Dohnányi: A vajda tornya – felújítás (r: Hevesi Sándor, v: Berg Ottó)
 1927.12.21. Siklós: A hónapok háza – ősbemutató (r: Márkus László, v: Fleischer Antal),
 Csajkovszkij: A diótörő – magyarországi bemutató
 (r: Ferenczi Frigyes, k: Brada Ede, v: Pető Imre)
 1928.01.10. Kodály: Hány János – új betanulás (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)
 1928.02.12. Wolf-Ferrari: A négy házsártos – magyarországi bemutató
 (r: Szemere Árpád, v: Fleischer Antal)
 1928.02.05. Erkel: Hunyadi László – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Rékai Nándor)
 1928.03.08. Hubay: Karenina Anna – új betanulás (r: Márkus László, v: Fleischer Antal)
 1928.03.29. Zádor: Holtak szigete – ősbemutató (r: Márkus László, v: Berg Ottó),
 Ravel: Pásztoróra – magyarországi bemutató (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)
 1928.04.17. Massenet: Manon – felújítás (r: Ferenczi Frigyes, v: Berg Ottó)
 1928.05.12. Händel: Xerxes – magyarországi bemutató (r: Szemere Árpád, v: Rékai Nándor),
 Couperin – Richard Strauss: Az ezüstkulcs – magyarországi bemutató
 (r: Rékai András, k: Brada Ede, v: Pető Imre)

1928/29

- 1928.10.04. Puccini: Bohémélet – új betanulás (r: Rékai András, v: Sergio Failoni)
 1928.10.16. Wagner: A Rajna kincse – felújítás (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)
 1928.11.19. Schubert: h-moll (Befejezetlen) szimfónia (v: Rékai Nándor),
 Schubert – Dohnányi: Moments musicaux – bemutató
 (r: Márkus László, k: Elsa Galafrés m.v., v: Rékai Nándor),
 Schubert: Cselre-cselt – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Rékai Nándor)
 1928.11.27. Mozart: Figaro házassága – új betanulás (r: Márkus László, v: Berg Ottó)
 1928.12.14. Stravinsky: Oedipus Rex – magyarországi bemutató (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)
 1928.12.29. de Falla: A háromszögletű kalap – magyarországi bemutató
 (r-k: Albert Gaubier, v: Sergio Failoni)
 1929.01.06. Rossini: A sevillai borbély – új betanulás (r: Szemere Árpád, v: Sergio Failoni)

- 1929.01.13. Hindemith: Oda-vissza – magyarországi bemutató (r: Márkus László, v: Fleischer Antal)
 1929.02.09. Dohnányi: A tenor – ősbemutató (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)
 1929.03.23. Verdi: A végzet hatalma – operaházi bemutató (r: Szemere Árpád, v: Sergio Failoni)
 1929.05.03. Zandonai: Francesca da Rimini – magyarországi bemutató
 (r: Márkus László, v: Sergio Failoni)
 1929.05.22. Puccini: A Nyugat lánya – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Fleischer Antal)
 1929.05.30. Wagner: Tannhäuser – új betanulás (r: Márkus László, v: Berg Ottó)

1929/30

- 1929.10.06. Erkel: Bánk bán – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Rékai Nándor)
 1929.10.25. Gluck: Orfeusz – felújítás (r: Rékai András, k: Elsa Galafrés m.v., v: Fleischer Antal)
 1929.11.01. Wagner: Tannhäuser – felújítás (r: Márkus László, v: Berg Ottó)
 1929.11.29. Bizet: Carmen – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Sergio Failoni)
 1929.12.21. Csajkovszkij: A diótörő – új betanulás (r: Szemere Árpád, k: Brada Ede, v: Fleischer Antal)
 1930.01.09. Mozart: Così fan tutte – operaházi bemutató (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)
 1930.01.23. Mascagni: Parasztszünet – felújítás, Leoncavallo: Bajazzók – felújítás
 (r: Szemere Árpád, v: Fleischer Antal)
 1930.02.22. Ponchielli: Gioconda – felújítás (r: Márkus László, v: Sergio Failoni)
 1930.03.13. Rimszkij-Korszakov: Seherezáde – magyarországi bemutató
 (r: Rékai András, k: Rudolf Kölling m.v., v: Ferencsik János)
 1930.03.25. Meyerbeer: Hugonották – új betanulás (r: Ferenczi Frigyes, v: Fleischer Antal)
 1930.05.10. Muszorgszkij: Borisz Godunov – felújítás (r: Márkus László, v: Sergio Failoni)
 1930.05.18. Goldmark: Zrínyi, Goldmark: Sába királynője – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Fleischer Antal)
 1930.06.07. Erkel: Ünnepi nyitány (v: Rékai Nándor),
 Erkel: István király – felújítás (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)

1930/31

- 1930.09.28. Wagner: Trisztán és Izolda – felújítás (r: Márkus László, v: Sergio Failoni)
 1930.10.14. Wagner: A bolygó hollandi – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Berg Ottó)
 1930.11.01. Brahms: IV. szimfónia (v: Sergio Failoni),
 Verdi: Requiem – felújítás (r: Márkus László, v: Sergio Failoni)
 1930.11.08. Weiner: Csongor és Tünde – operaházi bemutató
 (r: Márkus László, k: Jan Cieplinski m.v., v: Rékai Nándor)

- 1930.11.20. Verdi: Traviata – felújítás (r: Rékai András, v: Ferencsik János)
- 1930.12.06. Liszt: Pesti karnevál – bemutató (r: Szemere Árpád, k: Brada Ede, v: Ferencsik János)
- 1930.12.09. Delibes: Lakmé – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Berg Ottó)
- 1930.12.20. Lehár: A mosoly országa – magyarországi bemutató (r: Márkus László, v: Lehár Ferenc m.v.)
- 1931.01.31. Wolf-Ferrari: Sly – magyarországi bemutató (r: Szemere Árpád, v: Rékai Nándor)
- 1931.02.15. Meyerbeer: Hugonották – új betanulás (r: Szemere Árpád, v: Fleischer Antal)
- 1931.02.26. Hubay: Az álarc – ősbemutató (r: Márkus László, v: Fleischer Antal)
- 1931.03.25. Donizetti: Don Pasquale – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Sergio Failoni)
- 1931.05.28. Mozart: Don Juan – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Hans Knappertsbusch m.v.)
- 1931.06.04. Thomas: Mignon – felújítás (r: Rékai András, v: Ferencsik János)

1931/32

- 1931.10.20. Wagner: Lohengrin – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Sergio Failoni)
- 1931.10.24. Richard Strauss: A rózsalovag – új betanulás (r: Szemere Árpád, v: Fleischer Antal)
- 1931.11.05. Kienzl: A bibliás ember – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Berg Ottó)
- 1931.11.19. Liszt: Szent Erzsébet legendája – felújítás (r: Márkus László, v: Rékai Nándor)
- 1931.12.06. Kacsóh: János vitéz – operaházi bemutató (r: Márkus László, v: Ferencsik János)
- 1931.12.13. Puccini: A köpeny – új betanulás (r: Márkus László, v: Ferencsik János),
Puccini: Angelica nővér – új betanulás (r: Márkus László, v: Ferencsik János),
Puccini: Gianni Schicchi – felújítás (r-v: Sergio Failoni)
- 1931.12.22. Ádám: Magyar karácsony – ősbemutató (r: Szemere Árpád, v: Ádám Jenő m.v.),
Glazunov: Évszakok – magyarországi bemutató (k: Jan Cieplinski, v: Berg Ottó)
- 1932.01.17. Massenet: Manon – új betanulás (r: Szemere Árpád, v: Ferencsik János)
- 1932.02.28. Malipiero: A hamis Harlekin – magyarországi bemutató (r: Szemere Árpád, v: Sergio Failoni),
Milhaud: Az elrabolt Európa, A megszabadított Theseus, Az elhagyott Ariadne –
magyarországi bemutató (r: Márkus László, v: Fleischer Antal),
Dohnányi: Pierrette fátyola – felújítás (k: Elsa Galafrés m.v., v: Ferencsik János)
- 1932.03.24. Csajkovszkij: Anyegin – felújítás (r: Márkus László, v: Fleischer Antal)
- 1932.04.24. Haydn: A patikus – operaházi bemutató (r: Szemere Árpád, v: Rékai Nándor),
Kodály: Székely fonó – ősbemutató (r: Márkus László, v: Sergio Failoni)
- 1932.05.01. J. Strauss: A cigánybáró – új betanulás (r: Márkus László, v: Berg Ottó)
- 1932.05.14. Delibes: Coppélia – felújítás (k: Jan Cieplinski, v: Berg Ottó)

1932/33

- 1932.10.31. Richard Strauss: Egyiptomi Heléna – magyarországi bemutató
(r: Márkus László, v: Richard Strauss m.v.)
- 1932.11.10. Bayer: A babatündér – felújítás (r-k: Jan Cieplinski, v: Kenessey Jenő)
- 1932.11.26. Verdi: Otello – felújítás (r: Rékai András, v: Sergio Failoni)
- 1932.12.16. Kodály: Psalmus hungaricus – operaházi bemutató (r: Oláh Gusztáv, v: Sergio Failoni)
- 1932.12.18. Offenbach: Hoffmann meséi – felújítás
(r: Szemere Árpád, k: Jan Cieplinski, v: Fleischer Antal)
- 1933.01.13. Leroux: A csavargó – felújítás (r: Szende Ferenc, v: Ferencsik János)
- 1933.02.14. Wagner: Lohengrin – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Berg Ottó)
- 1933.02.25. Kósa: Árva Józsi három csodája – ősbemutató
(r: Oláh Gusztáv, k: Jan Cieplinski, v: Fleischer Antal)
- 1933.03.10. Puccini: Tosca – felújítás (r: Szemere Árpád, v: Fleischer Antal)
- 1933.04.01. Offenbach: A banditák – operaházi bemutató (r: Márkus László, v: Fleischer Antal)
- 1933.04.08. Nádor: Elssler Fanny – ősbemutató (r: Oláh Gusztáv, k: Jan Cieplinski, v: Nádor Mihály m.v.)
- 1933.05.05. Verdi: Rigoletto – felújítás (r: Rékai András, v: Sergio Failoni)
- 1933.05.09. Verdi: Az álarcosbál – felújítás (r: Oláh Gusztáv, v: Sergio Failoni)
- 1933.05.12. Verdi: A végzet hatalma – új betanulás (r: Rékai András, v: Ferencsik János)
- 1933.05.24. de Lara: A fehér vitorlás – ősbemutató (r: Márkus László, v: Berg Ottó)

1933/34

- 1933.10.28. Mozart: A varázsfuvola – felújítás (r: Oláh Gusztáv, k: Jan Cieplinski, v: Sergio Failoni)
- 1933.11.19. de Falla: Egy rövid élet – magyarországi bemutató (r: Rékai András, v: Ferencsik János)
- 1933.12.06. Dohnányi: Simona néni – operaházi bemutató (r: Márkus László, v: Ferencsik János),
Liszt: Magyar ábrándok – bemutató (r: Oláh Gusztáv, k: Jan Cieplinski, v: Ferencsik János)
- 1933.12.22. Stravinsky: Petruska – felújítás (r-k: Milloss Aurél m.v., v: Rékai Nándor)
- 1934.01.02. Ciléa: Adriana Lecouvreur – magyarországi bemutató
(r: Márkus László, k: Brada Rezső, v: Fleischer Antal)
- 1934.01.20. Rossini: A sevillai borbély – felújítás (r: Rékai András, v: Ferencsik János)
- 1934.01.26. Richard Strauss: József legendája – magyarországi bemutató
(r-k: Jan Cieplinski, v: Fleischer Antal)
- 1934.03.03. Hubay: Karenina Anna – új betanulás
(r: Márkus László és Góth Sándor m.v., v: Fleischer Antal)

- 1934.03.29. Verdi: Don Carlos – operaházi bemutató
(r: Oláh Gusztáv és Nádasdy Kálmán, v: Sergio Failoni)
- 1934.04.08. Lehár: Giuditto – magyarországi bemutató
(r: Márkus László, k: Jan Cieplinski, betanította: Fleischer Antal, v: Lehár Ferenc m.v.)

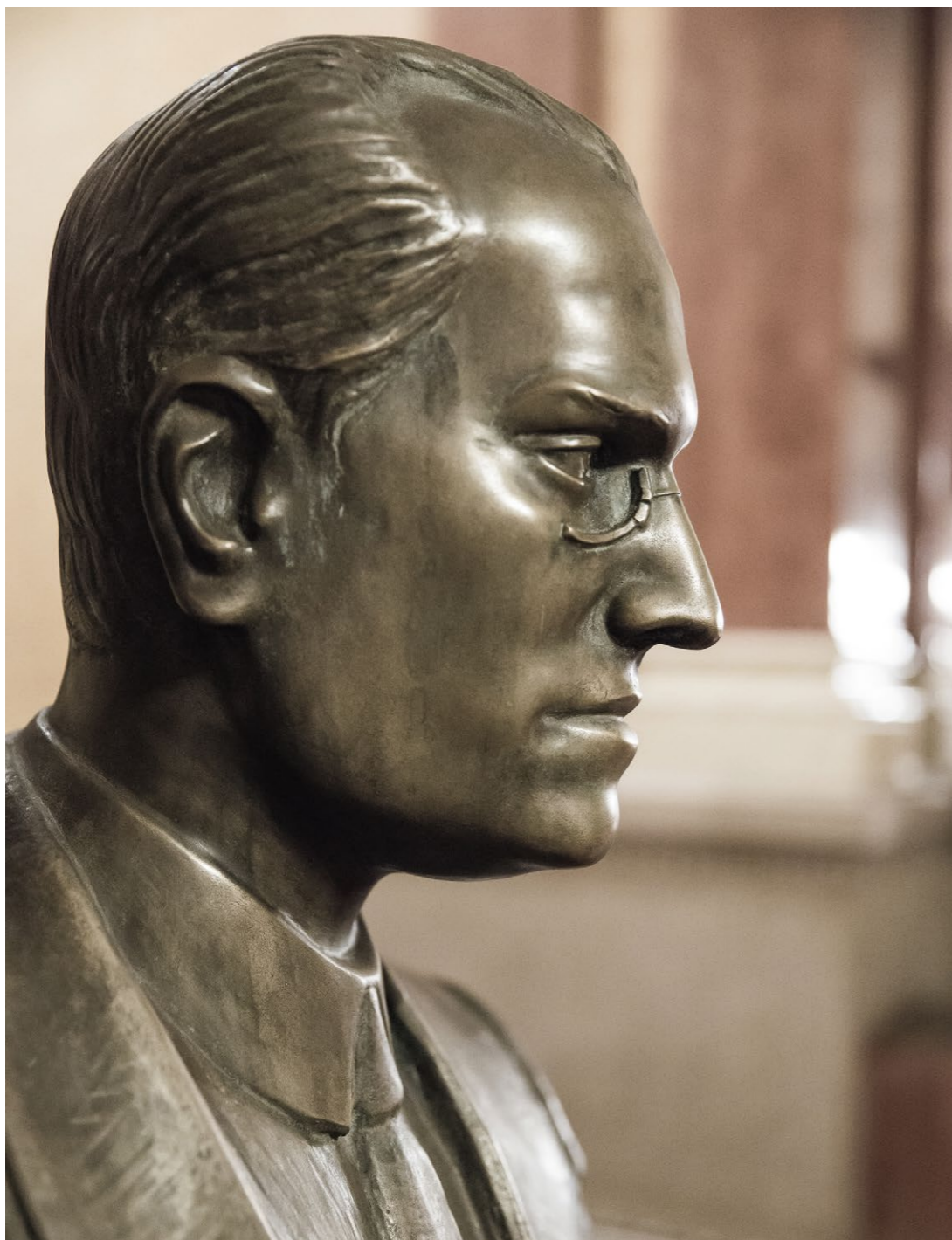
1934/35

- 1934.11.01. Liszt – Weiner: Örök temetés – bemutató
(r: Oláh Gusztáv, k: Turnay Alice m.v., v: Ferencsik János)
- 1934.11.10. Puccini: Pillangókisasszony – felújítás (r: Nádasdy Kálmán, v: Sergio Failoni)
- 1934.12.06. Mosonyi: Álmos – ősbemutató (r: Márkus László, k: Brada Rezső, v: Berg Ottó),
Dohnányi: Szent fáklya – bemutató (r: Rékai András, k: Elsa Galafrés m.v., v: Fleischer Antal)
- 1934.12.28. Richard Strauss: Arabella – magyarországi bemutató (r: Nádasdy Kálmán, v: Fleischer Antal)
- 1935.01.24. Flotow: Márta – felújítás (r: Rékai András, v: Berg Ottó)
- 1935.01.30. Bartók: A fából faragott királyfi – felújítás (r-k: Jan Cieplinski, v: Ferencsik János)
- 1935.03.01. Hubay: A milói Vénusz – ősbemutató (r: Márkus László, v: Fleischer Antal)
- 1935.03.03. Schumann: Karnevál – bemutató (k: Milloss Aurél m.v., v: Berg Ottó)
- 1935.03.13. Kodály: Kuruc mese – bemutató (k: Milloss Aurél m.v., v: Ferencsik János)
- 1935.04.16. Respighi: A láng – magyarországi bemutató (r: Oláh Gusztáv, v: Sergio Failoni)
- 1935.05.07. d'Albert: A hegyek alján – felújítás (r: Nádasdy Kálmán, v: Berg Ottó)

1935/36

- 1935.10.06. Erkel: Hunyadi László – felújítás
(r: Oláh Gusztáv és Nádasdy Kálmán, k: Brada Rezső, v: Ferencsik János)
- 1935.11.12. Bellini: Norma – felújítás (r: Márkus László, v: Fleischer Antal)
- 1935.11.20. Delibes: Sylvia – felújítás (k: Jan Trojanowski, v: Kenessey Jenő)
- 1935.12.06. Planquette – Rékai Nándor: Rip van Winkle – operaházi bemutató
(r: Nádasdy Kálmán, k: Brada Rezső, v: Berg Ottó)
- 1936.01.06. Mozart: Szöketés a szerájból – felújítás (r: Rékai András, v: Erich Kleiber m.v.)
- 1936.02.15. Zádor: Azra – ősbemutató (r: Rékai András, k: Brada Rezső, v: Ferencsik János)
- 1936.02.26. Hubay: Az önző óriás – ősbemutató (r: Oláh Gusztáv, k: Brada Rezső, v: Fleischer Antal),
Radnai: Az infánsnő születésnapja – felújítás (r-k: Jan Cieplinski, v: Ferencsik János)
- 1936.03.06. Debussy: A játékdoboz – magyarországi bemutató (r-k: Jan Cieplinski, v: Rubányi Vilmos)
- 1936.04.03. Kósa: Az két lovagok – ősbemutató (r: Oláh Gusztáv, v: Fleischer Antal)

- 1936.04.25. Monteverdi – Respighi: Orfeo – magyarországi bemutató
(r: Oláh Gusztáv, k: Brada Rezső, v: Sergio Failoni)
- 1936.06.07. Liszt: Mefisztó keringő – bemutató (r-k: Kyra Nijinsky m.v., v: Berg Ottó),
Pierrette fátyola – új betanulás
(k: Elsa Galafrés m.v. nyomán: Brada Rezső, v: Ferencsik János)
- 1936.06.08. Goldmark: Téli rege – felújítás (r: Rékai András, k: Brada Rezső, v: Fleischer Antal)

Kallós Ede Radnai Miklós szobra

A RADNAI MIKLÓS ÁLTAL SZERZŐDTETETT MŰVÉSZEK

MAGÁNÉNEKESEK

Báthy Anna, szoprán, 1930	Laurisin Lajos, tenor, 1926
Beczásy Kató, alt, 1932	Lendvay Andor, bariton, 1934
Bodó Erzs, szoprán, 1927	Losonczy György, basszbariton, 1928
Diósy Edit, szoprán, 1928	Lőrinczy Vilma, szoprán, 1928
Dobay Lívia, szoprán, 1933	Maleczky Oszkár, bariton, 1928
Elek Szidi, mezzoszoprán, 1931	Medák Sári, szoprán, 1929
Fekete Pál, tenor-énekkari tag, 1930	Miklóssy Irén, szoprán, 1933
Gere Lola, mezzoszoprán, 1931	ifj. Ney Dávid, tenor, 1930
Hajós Bálint, bariton, 1932	Osváth Júlia, szoprán, 1935
Halmos János, tenor, 1928	Orosz Júlia, szoprán, 1930
Hámory Imre, bariton, 1935	Pilinszky Géza, tenor, 1926
Harangozó János, tenor-énekkari tag, 1935	Réthy Eszter, szoprán, 1933
Hollai Béla, tenor-énekkari tag, 1927	Rigó Magda, szoprán, 1935
Huszka Rózsi, szoprán, 1933	Rösler Endre, tenor, 1926
Jákó Béla, basszus, 1927	Svéd Sándor, bariton, 1928
Jeney Klára, mezzoszoprán, 1935	Szabó Ilonka, szoprán, 1934
Kálmán Oszkár, basszus, 1927	Szabó Lujza, szoprán, 1927
Koréh Endre, basszus, 1931	Szilvássy Margit, szoprán, 1934
Kőszegi Teréz, szoprán, 1932	Szomolányi János, bariton, 1935
Ladányi Ilona, szoprán, 1933	Szűcs László, tenor, 1931

Tasnády Mária, mezzoszoprán, 1932

Tutsek Piroska, mezzoszoprán, 1933

íj. Toronyi Gyula, tenor, 1930

Tóth Erzsí, szoprán, 1926

Usetty Józsa, szoprán, 1926

Virág Ilona, alt-énekkari tag, 1929

Vitéz Tibor, basszus, 1933

Walter Rózsi, szoprán, 1926, 1933

Zsögön Lenke, szoprán, 1929

KARMESTEREK-KORREPETITOROK

Doráti (Deutsch) Antal, korrepetitor, 1927

Dostler Gábor, korrepetitor, 1928

Sergio Failoni, karmester, 1928

Ferencsik János, korrepetitor-karmester, 1928

Kenessey Jenő, korrepetitor-karmester, 1930

Pless László, korrepetitor, 1931

Sámy Zoltán, korrepetitor, 1926

Solti György, korrepetitor, 1933

RENDEZÉS-SZCENIKA

Ferenczi Frigyes, rendező, 1925

Fülöp Zoltán, díszlettervező, 1928

Márk Tivadar, jelmeztervező, 1934

Nádasdy Kálmán, rendező, 1933

Tüdős Klára, jelmeztervező, főszabász, 1926

BALETT

Brada Rezső, koreográfus-magántáncos, 1928

Jan Cieplinski, koreográfus, 1931

Csányi László, magántáncos, 1932

Harangozó Gyula, magántáncos, 1926

Kőszegi Ferenc, magántáncos, 1926

Ottrubay Melinda, magántáncos, 1933

Sallay Zoltán, magántáncos, 1929

Szalay Karola, magántáncos, 1926

Vera Ilona, magántáncos, 1926

Otto Zöbisch, magántáncos, 1927

Zsedényi Károly, magántáncos, 1933

VENDÉGMŰVÉSZEK A RADNAI-KORSZAKBAN

KÜLFÖLDIEK

Antonio Bagnariol, tenor, 1935

André Balbis, karmester, 1929

Ewa Bandrowska-Turska, szoprán, 1930

Mattia Battistini, bariton, 1925

Sir Thomas Beecham, karmester, 1927

Rudolf Bockelmann, bariton, 1935

William Boland, tenor, 1925

Fritz Busch, karmester, 1931

Mercedes Capsir, szoprán, 1935

Gina Cigna, szoprán, 1934, 1935, 1936

Giuseppe de Luca, bariton, 1933

Sergio Failoni, karmester, 1928

Fritz Feinhals, basszbariton, 1926

Dirk Fock, karmester, 1927

Albert Gaubier, táncművész, 1928, 1929

Beniamino Gigli, tenor, 1934

Gunnar Graarud, tenor, 1929

Pistor Gotthelf, tenor, 1930, 1931, 1932, 1935

Anna Maria Guglielmetti, szoprán, 1933

Desirée Halban-Kurz, szoprán, 1935, 1936

Felicie Hüni-Mihacsek, szoprán, 1935

Ella Ilbak, táncművész, 1926, 1928

Maria Ivogün, szoprán, 1927

Maria Jeritza, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930

Marcel Journet, basszbariton,
1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933

Josef Kalenberg, tenor, 1928

Barbara Kemp, szoprán, 1926

Jan Kiepura, tenor,
1926, 1927, 1928, 1929, 1931, 1932

Alexander Kipnis, basszus, 1932

Erich Kleiber, karmester, 1926, 1935, 1936

Hans Knappertsbusch, karmester, 1931

Rudolf Kölling, táncművész, 1930

Josef Krips, karmester, 1932

Eywind Laholm, tenor, 1935

Nanny Larsén-Todsen, szoprán,
1928, 1929, 1930, 1931, 1932

Giacomo Lauri-Volpi, tenor, 1929, 1934

Hubert Leuer, tenor, 1926, 1931

Franco Lo Giudice, tenor, 1926

Max Lorenz, tenor, 1933, 1935

Josef von Manowarda, basszbariton,
1927, 1929, 1930, 1931, 1932

Francesco Merli, tenor, 1936

Rose Merker, szoprán, 1931

Maria Müller, szoprán, 1931, 1932, 1933, 1935

Carl Marton Öhman, tenor, 1930

Kyra Nijinsky, koreográfus-táncos, 1936
Julius Patzak, tenor, 1933
Rosa Pauly, szoprán, 1932
Anna Pavlova, táncos és társulata, 1927
Margerita Perras, szoprán, 1936
Nino Piccaluga, tenor, 1929, 1930, 1934
Egon Pollak, karmester, 1932
Petar Raitscheff, tenor, 1927
Elisabeth Rethberg, szoprán, 1930
Giacomo Rimini, bariton, 1934
Wilhelm Rode, basszbariton, 1930
Helge Roswaenge, tenor, 1933, 1934, 1935, 1936
Margherita Salvi, szoprán, 1929, 1931
Celestino Sarobe, bariton, 1929
Franz Schalk, karmester, 1927, 1928, 1929, 1930
Friedrich Schorr, basszbariton, 1927, 1932
Richard Schubert, tenor, 1926
Heinrich Schlusnuss, bariton, 1927

Vera Schwarz, szoprán, 1925, 1926
Uday Shan-Kar, hindu táncművész és csoportja, 1932
Mariano Stabile, bariton, 1935
Theo Strack, tenor, 1932, 1933, 1934, 1935
Richard Strauss, zeneszerző-karmester, 1926, 1932
Franco Tafuro, tenor, 1932
Antonietta Toini, mezzoszoprán, 1934
Armand Tokatyan, tenor, 1933
Claudia Victrix, szoprán, 1929
Oscar Vidal, tenor, 1936
Franz Völker, tenor, 1934
Bruno Walter, karmester, 1928
Felix von Weingartner, karmester, 1927
Fritz Wolff, tenor, 1930, 1931
Nikola Zec, basszus, 1929
Alessandro Ziliani, tenor, 1936
Milkowa Zoltotvich, szoprán, 1935

MAGYAROK

Alpár Gitta, szoprán, 1931
Anday Piroska, alt, 1927, 1928, 1929, 1930, 1934
Angerer Margit, szoprán, 1928, 1929, 1931, 1932
Bajor Gizi, színész, 1927
Bakó László, színész, 1927
Ballarini István, bariton, 1936
Cselényi József, tenor, 1932
Csóka Béla, bariton, 1936
Dohnányi Ernő, zeneszerző-karmester, 1927, 1929
Érdy Pál, bariton, 1936
Fellner Ferenc, tenor, 1928
Garay Ernő, tenor, 1935
Gyenge Anna (Anne Roselle), szoprán, 1926, 1927, 1931, 1935, 1936
Hubay Jenő, zeneszerző-karmester, 1926, 1929
Huszka Rózsi, szoprán, 1935, 1936

Körmendy János, színész, 1926, 1927, 1928
Laczó István, tenor, 1936
Lehár Ferenc, zeneszerző-karmester, 1930, 1932, 1934, 1936
Miklóssy Irén, szoprán, 1936
Milloss Aurél, koreográfus-balettművész, 1933, 1935
Nagy Izabella, mezzoszoprán, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936
Németh Mária, szoprán, 1926, 1927, 1928, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936

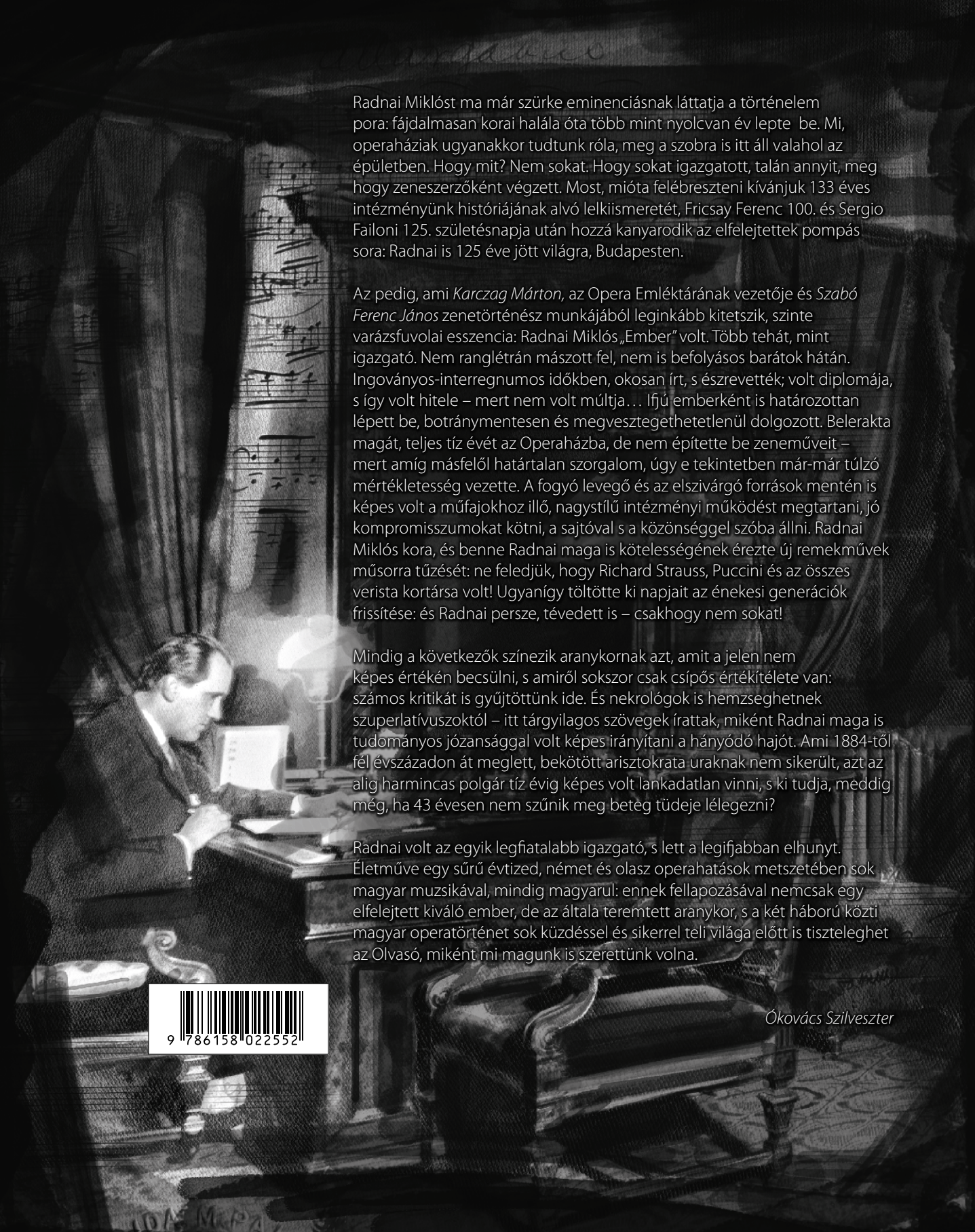
Pataky Kálmán, tenor, 1927, 1931, 1933, 1934, 1935, 1936
Péchy Erzs, szoprán, 1931
Pilinszky Zsigmond, tenor, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936
Reiner Frigyes, karmester, 1926, 1933
Szánthó Enid, alt, 1935
Szűcs László, tenor, 1934, 1935, 1936
Telmányi Emil, karmester, 1927
Vecsey Ferenc, hegedűművész, 1926, 1927
Walter Rózsi, 1926

PÁLYAKEZDŐ MŰVÉSZEK BEMUTATKOZÁSA

Alváry Lőrinc, basszus, 1933
Báthy Anna, szoprán, 1929, 1930
Bertók Ferike, szoprán, 1926
Diósy Edit, szoprán, 1927
Layer Mária, szoprán, 1933
Lánczy Margit, szoprán, 1927
Laurisin Lajos, tenor, 1926
Lendvay Andor, bariton, 1934
Miklóssy Irén, szoprán, 1933
Nyíri Pál, basszus, 1928
Orosz Júlia, szoprán, 1930
Rigó Magda, szoprán, 1935
Sefcsik Magda, szoprán, 1929
Somogyi Erzsébet, szoprán, 1926
Stein István, bariton, 1929
Szabó Ilonka, szoprán, 1934
Szabó László, tenor, 1926
Szabó Lujza, szoprán, 1927
Szedő Miklós, tenor, 1926
Szórád Ferenc, tenor, 1930
Szilassy Pál, basszus, 1928
Takács Klementin, szoprán, 1926
Teichmann Irén, szoprán, 1926
Tibor Zoltán, bariton, 1934
Tutsek Piroska, mezzoszoprán, 1933
Vinkovich László, tenor, 1926

*Pártos Lili árnyképe férjéről,
Radnai Miklósról.*

Radnai Miklóst ma már szürke eminenciásnak láttatja a történelem pora: fájdalmasan korai halála óta több mint nyolcvan év lepte be. Mi, operaháziak ugyanakkor tudtunk róla, meg a szobra is itt áll valahol az épületben. Hogy mit? Nem sokat. Hogy sokat igazgatott, talán annyit, meg hogy zeneszerzőként végzett. Most, mióta felébredni kívánjuk 133 éves intézményünk történetének alvó lelkiismeretét, Fricsay Ferenc 100. és Sergio Failoni 125. születésnapja után hozzá kanyarodik az elfelejtettek pompás sora: Radnai is 125 éve jött világra, Budapesten.

Az pedig, ami *Karczag Márton*, az Opera Emléktárának vezetője és *Szabó Ferenc János* zenetörténész munkájából leginkább kitesszik, szinte varázsfuvolai esszencia: Radnai Miklós „Ember” volt. Több tehát, mint igazgató. Nem ranglétrán mászott fel, nem is befolyásos barátok hátán. Ingoványos-interregnumos időkben, okosan írt, s észrevették; volt diplomája, s így volt hitele – mert nem volt múltja... Ifjú emberként is határozottan lépett be, botránymentesen és megvesztegethetetlenül dolgozott. Belerakta magát, teljes tíz évét az Operaházba, de nem építette be zeneműveit – mert amíg másfelől határtalan szorgalom, úgy e tekintetben már-már túlzó mértékletesség vezette. A fogyó levegő és az elszivárgó források mentén is képes volt a műfajokhoz illő, nagystílusú intézményi működést megtartani, jó kompromisszumokat kötni, a sajtóval s a közönséggel szóba állni. Radnai Miklós kora, és benne Radnai maga is kötelességének érezte új remekművek műsorra tűzését: ne feledjük, hogy Richard Strauss, Puccini és az összes verista kortársa volt! Ugyanígy töltötte ki napjait az énekesi generációk frissítése: és Radnai persze, tévedett is – csak hogy nem sokat!

Mindig a következők színezik aranykornak azt, amit a jelen nem képes értékén becsülni, s amiről sokszor csak csípős értékítélete van: számos kritikát is gyűjtöttünk ide. És nekrológok is hemzseghetnek szuperlatívuszoktól – itt tárgyilagos szövegek írtak, miként Radnai maga is tudományos józansággal volt képes irányítani a hányódó hajót. Ami 1884-től fél évszázadon át meglelt, bekötött arisztokrata uraknak nem sikerült, azt az alig harmincas polgár tíz évig képes volt lankadatlan vinni, s ki tudja, meddig még, ha 43 évesen nem szűnik meg beteg tüdeje lélegezni?

Radnai volt az egyik legfiatalabb igazgató, s lett a legifjabb elhunyt. Életműve egy sűrű évtized, német és olasz operahatások metszetében sok magyar muzsikával, mindig magyarul: ennek fellapozásával nemcsak egy elfelejtett kiváló ember, de az általa teremtett aranykor, s a két háború közti magyar operatörténet sok küzdelemmel és sikerrel teli világa előtt is tiszteleghet az Olvasó, miként mi magunk is szeretnénk volna.

Ókovács Szilveszter